

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
KÜLLİYYATI**

V cild

NAĞILLAR

V kitab

BAKI - 2007

REDAKSIYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru (sədr);
İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (məsul katib);
Kamal Talıbzadə, akademik.

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Oruc ƏLİYEV**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, V cild, Nağıllar (V kitab),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2007, 400 səh.

4603000000

A ----- Qrifli nəşr
N – 098 – 2007

©Folklor İnstitutu, 2007

TUTU QUŞU

Keçmiş zamanda Əhməd adlı bir tacir vardı. O vaxtı tacirlər cürbəcürə olurdu, eləsi vardı bir dəvəsi vardı, o da tacir sayılırdı, eləsi də vardı ki, yeddi dəvəsi vardı, o da tacir sayılırdı. Əmma bu Əhməd tacir kamil bir tacir idi. Günlərin bir günü bu Əhməd tacir getdi çıxdı bir vilayətə. Nə lazımdı tapdı, aldı. Gördü ki, iki dənə quşdu bir nəfər satır.

Dedi:

– Qardaş, bu nədi?

Dedi:

– Quşdu.

Dedi:

– Neçəyədi?

Dedi:

– Çox bahalıdı.

Dedi:

– Bə niyə?

Dedi:

– Bu quşlar ona görə bahalıdı ki, evdə olan şeylərin hamısını xəbər verir.

Əhməd tacir dedi:

– Ədə, bu mənim allahımdandı. Ayların evdən çıxıram.

Evdə nə olsa, bu mənə xəbər verər.

Pul verib bu quşları aldı. Aradan bir müddət keçəndən sonra səfərdən qayıtdı, gəldi. Quşlara yer qayırdı.

Dedi:

– Arvad, mən səfərə gedirəm. Bu quşlar burada qalacaq. Olmaya, bilməyə bu quşlara baxmayasan, daha əlindən qurtarmazsan.

Bu minvalla quşlar qaldı. Bu gənə də getdi ticarətə.

Sana hardan xəbər verim, o vaxtı kasıb, ölüvay bir naxırçı vardı. Daha bu baxdı ki, naxıra-zada getməklə uşağı-zadı dolandıra bilmir. Axırda Xudabəndi-ələmə acıq elədi. Dedi,

Allah məni zülümdə yaradıb, zülümdə də olmalıyam. Çatıyı götürüb özünü verdi meşəyə. Hər gün bu kişi bir şələ odunu gətirib bazarda iyirmi qəpiyə satırdı. Onu da çörəyə verib, gətirirdi uşaqlarına. Daha bircə qəpik də artırmırdı ki, sabahnan məsəlçün bir şey ala. Onun uşaqlarının yatdığı yorğanın bir saçağını çəksən, yetmiş üç saçağı tökülərdi. Günlərin bir günündə bunun kiçik oğlu dedi:

– Ay ata, olarmı ki, məndə sənnən gedəm.

Dedi:

– Ay bala, niyə olmur?

Bunu da yanına saldı, apardı meşəyə.

Dedi:

– A bala, meşədə sən azarsan, yaxşı olmaz.

Uşaq dedi:

– Ay ata, məni hündür bir ağacın yanında qoyginən. Sən də odun yığginən. Mənə bir şələ qayır, özünə də. Sataq, çörəyimiz qoy bir az artıq olsun.

Kişi bunu gətirib, hündür bir ağacın yanında qoydu. Uşaq oturmuşdu ağacın yanında, baxdı ki, bu ağacın başına bir quş qondu. Bu hansı quş olsun, kimyagər quşu*. Gəlsin, burda yuva salsın, burada da yumurtalsın. Bunu da kim tanıyır? Nə yumurtasını tanıyırlar, nə də özünü. Gədə quş gedəndən sonra dırmaşdı ağaca. Gördü ki, yumurta var, yumurteyi endirdi. Atası gəldi, buna da bir şələ qayırdı, özünə də. Gəlib kəndə yaxınlaşanda, gədə dedi:

– Ay ata, mən bazara getmirəm, apar bu yumurtanı, bazardan mənə saqqa al gətir.

Kişi yumurtanı cibinə qoyub, – yaxşı qadan alım, alaram, – deyib, bazara getdi.

*Kimyagər quşu – xalq inamına görə gözəl yumurtası olan quş. Guya bu quşun başını yeyən padşah olar, ürəyini yeyən isə hər gün pul tapar.

Əmma kişi bilmirdi ki, yumurtanın qiyməti neçədi. Girdi bazara, gözünə yumurtanı görünürdü? Odunu satdı, qurtarandan sonra əlində yumurta hərlənirdi. Bir cuhud bunu gördü, görən kimi də yumurtanı tanıdı. Cuhud buna yaxınlaşdı, dedi:

– Qardaş, yumurta neçəyədi?

Dedi:

– Nə bilim, a qardaş, yumurtadı da, at, dəvə ha deyil.

Dedi:

– Yox, yumurtanın qiyməti nədi?

Kişi də bilmirdi ki, yumurta neçəyədi. Ona görə də qiymət deyə bilmirdi. Cuhud dedi:

– Yaxşı, indi ki, belədi, al min tükəni götür, yumurtanı ver.

Kişi min tükəni görəndə az qaldı gözləri çanaqdan çıxsa. Cuhud yumurtanı götürüb getdi. Kişi pulu alandan sonra, döndü bazara, yaxşı ət aldı, çörək aldı, qoydu ulağının belinə, əmma saqqa yaddan çıxdı. Öyə yaxınlaşanda saqqa yadına düşdü. Dedi, əyə, uşaq qabağıma gələcək, bə mən nə deyim.

Gədə bunun qabağına qaçanda uşağı qaldırıb üzündən öpdü. Dedi:

– Ay oğul, sən qadanı alım, bunlar hamı sən qazancındı.

Dedi, elə bu pul bizə bir müddət bəsdə. Daha alayın-şalayın* öydə hər şey olanda divarlarda gülür, qonaq da gülür. Evdə bir şey olmayanda çox çətindi. Başladılar bunlar bu minvalla burada yaşamağa.

Sana hardan xəbər verim, haman bu tutu quşudan. Bu Əhməd tacirin arvadı o qədər gözəl idi ki, onluq lampa kimi yanırdı. O vaxtlar şahlar gəzməyə çıxırdılar. Dərvişlibas olub, ölkəni gəzirdilər. Deyir, bir dəli adam yatmaz, bir dəmli, ondan qalan hamısı yatar. Bunlarda belə fikir eləyib başladılar şəhəri gəzməyə. Əhməd tacirin arvadı da külafərəngində şahın gözünə göründü. Şah münü görəndə dedi:

*Alayın-şalayın – şad xürrəm.

– Vəzir, o kimdi?
Dedi:
– Filan tacirin arvadıdı.
Dedi:
– Nə təhər olur-olsun, onu gərək gətirəsən yanıma.
Dedi:
– Şah sağ olsun, bu filankəsin arvadıdı.
Dedi:
– Qulağın eşitmir, qurtardı. Nə eyləyirsən, elə, gətirməlisən, vəssalam.
Da vəzir nə deyəcəkdi? Gəlir evə, çox fikirləşdi, bilmədi nə eyləsin. O vaxtlar küp yeridən qarılar vardı, yazıq vəzir qorxudan özünü yetirdi küp yeridən qarının yanına. Dedi:
– Ay qarı, filan tacirin arvadını yolundan çıxara bilərsənmi?
Dedi:
– Qadan alım, mənəm də sənətim budu. Axşamacan şəhərin altından girim, üstündən çıxım, şəhəri qarışdırım. Kimi deyirsən, gətirim, kimi deyirsən, aparım, bu nə danışıxdı? Qadan alım, tacirin arvadını axşamacan yoldan çıxaracam.
Vəzir bir az puldan-zaddan qarıya verəndən sonra, qarı tərpendi tacir gilə. Gəldi tacirin arvadının dədəsinin, qardaşının, nəyi vardisa, hamısını öyrəndi. Əlini belinin üstünə qoydu, gəldi tacir gilə. Arvad eşiyə çıxanda qarının özünün buna tamahı düşdü. Dedi, ya Rəbb, bu, doğurdan da keçiləsi şey döyül. Tacirin arvadı da sahibi-kamal bir şey idi. Bu qarıya əlindən gələn hörməti göstərdi. Qarı fikirləşdi ki, adam da belə ailəyə tor qurar? Da heç bir şey demədən durub qayıtdı evə. Evə gəlirdi ki, vəzir bunun qabağını kəsdi.
Dedi:
– Qarı, nə oldu?
Qarı dedi:
– Sabah düzələr.
Sabah gəldi, imkan tapıb ürəyini açma bilmədi. Yenə evə

qayıdırdı ki, vəzir qabağını kəsdi.
Dedi:
– Nə oldu?
Dedi:
– Sabah düzələr.
Sabah gənə gəldi. tacirin arvadı dedi:
– Ay qarı, bununla üçüncü dəfədir ki, gəlirsən. Səndə deyən bir söz var. De görüm nədi, nədən çəkinirsən?
Qarı dedi:
– Vallah, çəkinmirəm, deyiləsi şey döyül.
Dedi:
– De.
Dedi:
– Bə, haqq-hesab elə. Get şah kimi adama, dünya sənə hörmət eləsin, hamı qulluğunda dursun.
Nə isə, qarı o qədər belə yaxşı sözlər dedi ki, arvadı yoldan çıxartdı. Dedi, hə, indi geyin paltarını, gedək bazara, oradan da səni aparsınlar.
Onacan tacirin arvadı yeridi yaxtandan paltarını çıxartdı. Altdan geyindi, üstədən qıfıllandı, üstədən geyindi, altdan qıfıllandı. Yerləş elədi, tıq-tıq çıxanda erkək quş yavaşca başını qapının arasından çıxartdı.
Dedi:
– Xanım, gedirsən?
Bunu deyəndə arvad qurudu.
Dedi:
– Hə.
Dedi:
– Xanım, bir balaca əylən, bir balaca söhbətim var, eləyim gedərsən.
Qarı dedi:
– Ay qadan alım, oturma bilmərəm. Səni alıb getməliyəm.
Tacirin arvadı dedi:
– Yox, elə şey yoxdu, oturmalıyıq.

Qarı kor-peşman oturanda tutu quşu başladı bu odun-
çunun nağlını danışmağa ki, bunun başını qatsın. Gün gəlsin,
vaxt keçsin, tacir gəlib çıxsın. Bu oturanda, dedi, xanım, mən
indi sana bir söhbət eləyim.

Dedi, elə.

Dedi:

– Xanım, biri vardı, biri yoxdu. Keçmiş vaxtı bir odunçu
vardı.

Bayaq sana necə danışmamışdım, bu odunçunun əhva-
latını danışdı. Bu quşun yumurtasını gətirəndən sonra, da bun-
lar dadandılar. Çöp yaddan çıxdı. Ay xanım, getmə, peşman
olacaqsan, sana deyirəm ha. Gədə gedib yumurteyi gətirirdi,
kişi gedib bazarda yüz tümənə verib qayıdırdı. Axırda dedilər,
gedib-gəlməkdən nə çıxar, quşun özünü tutub gətirsək, yaman
olmazmı? Atalar deyiblər ki, kimyagər quşu yumurtalayanda
gözünü yumar. Bu gədə çıxdı ağacın başında, yuvanın böyrün-
də gizləndi. Quş gəlib burada yumurtlayanda onu tutdu. Xa-
nım, yaxşı qulaq as, quşun o üzündən, bu üzündən öpdü,
yumurteyi də, quşu da gətirdi evə. O vaxt köhnə əyyam idi. Yük
qayırdılar. Gətdi bu yükün altında quşa yer qayırdı. Ay
xanım, yaxşı qulaq as. Gündə gejdən yumurteyi aparıb verib
qayıdırdı. Da bunların gəlirləri oldu çox. Bu dəfə kişi dedi:

– Arvad, indi mən tacirlə gedib irini xırda eləyim.

Razılaşdılar. Kişi bir tacirə qoşulub getdi. Bunlar getdilər
üç ay tacirliyə.

Arvad yumurteyi aparıb cuhuda verib qayıdırdı. Xanım,
yaxşı qulaq as, bir gün belə, beş gün belə, bu arvadın ayağı
cuhuda yandı. Da yumurteyi verirdi, əmma yumurteyin puluna
baxmaq istəmirdi. Xanım, günlərin bir günündə arvad açıldı.
Dedi:

– Ay bədbəxt, nə zad eləyirsən, sənnən mən başbirlik
eləmək istəyirəm, – deyəndə cuhud qayıtdı ki, bir şərtlə razı
olaram: həmə o bu yumurtanın sahibini kəsərsən, bişirərsən,
gələrəm mən onu yeyərəm. Onnan sonra sənə başbirlik elə-

yərəm.

Ay xanım, yaxşı qulaq as, yazıq biçərə quş evdə yatdığı
yerdə arvad bazardan qayıtdı. Nəhlətləmə arvad ordan kimya-
gər quşunu tutub, həmə o çörək verən quşunun başını kəsdi,
bişirdi, qoydu qazanda. Ürəyi döyüş tapmadı. Durdu cuhudun
ardınca bazara getdi. Bu bazara getməkdə, bunun uşaqları
gəldilər. Ora-bura vurnuxdular, gördülər bir qab xörəkdi hazır.
Bilmədilər ki, kimyagər quşudu. İki qardaş dedilər anamız bi-
şirib, payımızdı, saxlayıb. Xörəyi qabaqlarına çəkib başladılar
yeməyə. Quşun başını biri yedi, ürəyini də biri. Durdular
getdilər məktəbə.

Bunlar məktəbə getməkdə, arvad cuhudla dabanbasma
evə girməkdə. Evə girdilər.

Dedi:

– Otur, – dedi, – yeyək-kef eləyək, ya kef eləyək yeyək.

Cuhud dedi:

– Yox, yeməmiş kef olmaz.

Arvad ürəklə əlini atdı xörəyi götürə, baxdı ki, qazan
bom-boş.

Dedi:

– Allah, budu ha yeyiblər.

Cuhud dedi:

– Yox, elə şey yoxdu. Gərək uşaqlar gələ, ikisinin də
başını kəsəsən, qarınlarını yarıb, quşun başını və ürəyini çı-
xardıb mənə verəsən. Mən yeyəm, ondan sonra hə, sənnən
başbir olaram.

Hə, xanım, yaxşı qulaq as, peşman olacaqsan. Arvad
bıçağı itilədi. Başladı uşaqlarının yolunu gözləməyə ki, mək-
təbdən gələndə başlarını kəssin. Qara qul qapıda idi. Baxdı ki,
arvad bıçağı itiləyib uşaqların başlarını kəsəcək. Yazıq uşaq-
ların nədən xəbərləri var idi ki? Oynaya-oynaya gəldirdilər.
Yüyürdü bunların qabağına, dedi:

– Haraya gəlibsiz?

Dedilər:

– Hancarı, öyümüzə gəlirik.

Dedi:

– Ay yazıqlar, ananızın bıçaq əlində, bu saat başımızı kəsəcək.

Dedi:

– Bə nə edək?

Dedi:

– Bilmirəm.

Dedilər:

– İndi ki, ana balanın qəsdindədi, anamız salamat qalsın, bizə yaxşı yol.

İki qardaş ikisi də üzünü çöyürdülər, bərri-biyabana. Allah göstərməsin, nabeləd yer, gecənin günortası, ağlaya-ağlaya o qədər getdilər ki, çatdılar bir yol ayrıcına. Baxdılar ki, yol haçalanır. Bir yol üstnən gedir, bir yol altnan gedir. Hər iki yolun ayrıcında da bir daş var. Daşın üstündə də yazılıb: nə olur-olsun, bu yolnan gələn gərək ayrıla. Biri üst yolnan gedə, biri alt yolnan gedə.

İki qardaş ikisi də oturdular daşın dibində. Ağlaya-ağlaya elə oradaca da yatdılar.

Sabah açıldı. Üzünüzə xeyirli sabahlar açılınsın. Qalxdılar, qalxanda kiçik qardaşın başının altından yüz tümən çıxdı. Pulu götürdü. Böyük qardaş dedi:

– Ay qardaş, bilirsən nə var?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Bu işdəki, bu yol yox. Sən bu işdək yolla get, mən bu işdək olmayan yolla, – deyəndə kiçik qardaş dedi, yox sən bu işdək yolla get, mən bu yoldan gedəcəm.

İki qardaş ağlaya-ağlaya görüşüb-öpüşüb ayrıldılar, ay xanım. Böyük qardaş bu işdək yolnan, kiçik qardaş işdək olmayan yolla getdi.

Sana hardan xəbər verim, bu böyük qardaşdan. Bu yol-

nan getdi çıxdı bir şəhərə. Şəhərə baxanda gördü ki, heç kim yoxdu. Yavaş-yavaş gəldi şəhərin mərkəzinə. Yolda bir qarıya rast gəldi. Qarıdan xəbər aldı bu nə təhər şeydi, şəhərdə heç kim yoxdu.

Dedi:

– Ay bala, şah ölüb, orada yığılıblar, dövlət quşu uçururdular, kimin başına düşsə, onu şah qoyurlar.

Bu da maraqlandı, dedi, hələ gedim görüm bu nə işdi. Getdi bu da qoşuldu camaata, oturdu bir divarın dibində. Aradan bir az keçmişdi vəzir əlində quş çıxdı minbirə. Quşun o üzündən, bu üzündən öpdü.

Dedi:

– Ay allahın heyvanı, bu məxluqatdan bir nəfər seçginən ki, bu camaatı idarə etsin, – deyib quşu buraxdı.

Quş hərləndi, hərləndi, gəldi bu gədənin çiyinə qondu. O ordan, bu burdan dedilər, bu haranın çöldə qalanıdı? Bir qapaz ordan, bir qapaz burdan. Da ağsaqqal, qarasaqqal dedilər:

– A bala, bunu niyə öldürürsüz? Aparın quşu, bir də buraxın.

Quşu bir də buraxdılar. Bir də gəldi bunun çiyinə düşdü. Bir də bunu döymək istəyəndə, ağsaqqal, qarasaqqal dedi:

– Aparın bunu, uçuq bir samanlıq var, salın ora, ağzını da bağlayın. Yanına da üç adam qoyun.

Quşu bir də buraxdılar. Quş hərləndi, hərləndi, gəldi özünü saldı samanlığa. Qondu bunun çiyinə. Bu adamlar da baxırdılar. Gədə quşu belə tutdu, o üzündən, bu üzündən öpüb dedi:

– Ay allahın heyvanı, məni bu qərrib eldə niyə öldürürsən? Get bu qədər adam var, birinin çiyinə düş, qoy şah olsun. Məndən şah olmaz.

Bunu bu adamlar eşitdilər. Bu halda vəzir özünü yetirdi samanlığa.

Dedilər:

– Ay vəzir, bu adam belə deyir.

Vəzir gədiyi də, quşu da gətirib çıxartdı minbərə.

Dedi:

– Ay camaat, bu bizim şahdı.

Cıqqeyi* götürdü qoydu bunun başına, bu əyləşdi taxta.

Dedi:

– Ay camaat, bilirsiniz nə var?

Dedilər:

– Yox.

Dedi:

– Mən sizin şahınız olacağam, əgər məni eşidəcəksinizsə. Eşitməyəcəksinizsə, qoyun çıxım gedim.

Dedilər, yox, elə bizim şahsan ki, şahsan. Nə desən, sözünə əməl edəcəyik.

Nə isə, bu qaldı şahlıqda. Gecə-gündüz ancaq qardaşının fikrini çəkirdi. Nə qaşı açılırdı, nə də qabağı. Gəlirdilər, ay şah, niyə danışmırsan, niyə dinmirsən? Dedi ki, vəziyyət belədi. Bu dedi, ay hana, birdən elə bir adam gələr mənim yanıma qoymazlar.

Bu bir dənə zıncırov qayırtırdı, öz yanından asdırdı aşağı. Dedi, gələn bu zıncırovu tərپətsin, mən bilərəm yanıma adam gəlib.

Bu burda qalsın, sana kimdən xəbər verim, bunun kiçik qardaşından. Bu döyükə-döyükə gəlirdi yolnan. Baxdı ki, bir dərənin içində üç dənə döy bir-birinə toqquşur. Döy görməmiş uşaq beləcə donub qaldı. Döylər belə baxanda bunu gördülər. Dedilər, bəni-adəm gəldi, yavaş. Bu, ayaq üstə öldü, dedi, mənimki də bu qədərmiş. Döylərdən biri çatdı bunu götürdü. Dedi, elə biz neçə ildi bir-birimizi qırırıq üç şeyin üstündə. O deyir, bunu mən götürəcəm, bu deyir, bunu mən götürəcəm. Burada razılığa gələ bilmirik.

Dedilər:

– Ey bəni-adəm, bunları böl, biz də səndən razı qalaq.

*Cıqqa – tac.

Qardaş, bəni-adəm bic olar. O saat bildi ki, burada bir şey var.

Dedi:

– İndi mənə deyin bu şeylər nədi, ondan sonra bölüm.

Dedilər:

– Bax, bu Həzrəti Süleymanın tacıdı, bu süfrəsidi, bu da xalçasıdı. Bax, bu tacı başına qoy, get dünyayı dağıt, heç kim səni görməz. Bu xalçadı, oturarsan üstündə, deyərsən, Həzrəti Süleyman eşqinə, məni qoy İstanbula, götürüb qoyar, gözünü açarsan İstanbuldasan. Bu süfrədən də Həzrəti Süleyman eşqinə nə cür xörək istəsən, hazır elərlər.

Dedi, hə, indi bölə bilərəm. Bu bir az fikirləşəndən sonra dedi, gəl elə bir şey elə ki, bu üç döyün əlindən qurtar. Elə yaxşı oldu, bunları götürüb bir tərəfə çıxaram.

Dedi:

– Ay döylər, gedin mənə bir beşaaçılan gətirin. Onu mən atacam. Onun gülləsini kim qabaq əldə gətirsə, süfrə onundu. Orta gələn tac alacaq, ayaq gələnə xalça çatar.

Dedilər, ayə, demədik ki, bu bəni-adəm böləcək?

Nə olacaq, o saat bir beşatılan gətirib verdilər gədəyə. Gədə beşatılanı götürdü, gülləyi atdı. Döylər üçdular güllənin dalınca. Gədə tacı, süfreyi, xalçanı yığışdırdı. Xalçanı saldı altına. Tacı qoydu başına, süfreyi də götürüb dedi, Həzrəti Süleyman eşqinə məni götür o dağın dibinə. Göynən bu getməkdə olsun, sana deyim döylərdən. Döylər xeyli getdilər, güllə nə gəzir, qayıtdılar, nə tas var, nə hamam, lələ köçüb, yurd ağlayır, dönüb-dönüb, bir də ağlayır. Bu döylər kor-peşman ağızlarını çöyürdülər bir bərri-biyaban.

Gədə gəldi, düşəndə gördü ki, bu, bir şəhərdir. Əmma nə bilsin haradı?! Bu gətirdiyi şeyləri apardı bir pünhan yerdə gizlətdi, özü girdi şəhərə. Birinnən soruşdu ki, ay qardaş, bura haradı?

Dedi:

– Bura dünya gözəlinin şəhəridi.

Bu da dünya gözəlini görməmişdi. Dedi:

– Dünya gözəli nədi?

Dedi:

– Dünya gözəli odu ki, gəlırsən, bir dəfə baxırsan, yüz tümən verirən, ondan sonra çıxıb gedirsən.

Bu gəlib bir qarıya qonaq oldu. Yolun qırağında bir ev idi. Elə evdə oturub qarı ilə söhbət edirdi ki, baxdı dəstə-dəstə adamlar gedir.

Dedi:

– Ay qarı, bunlar hara gedir?

Dedi:

– Dünya gözəlini görməyə.

O saat bayaq deyilən şey yadına düşdü.

Dedi:

– Bə mən də getsəm, olarmı?

Qarı dedi:

– Niyə olmur?

Durdu, bu da getdi. Gördü ki, doğrudan da bir dəfə baxmaqnan yüz tümən pul verirlər. Onnan sora kim qumar oynamaq istəyir, qalıb oynasın. Bəxtə xuda deyib, qalıb qumar oynayan da olur. Bir adam da onu uda bilmir. Bu yazıq biçərə də dadandı bura. Hər gecə başının altından yüz tümən pul çıxırdı, bu da əl çəkmirdi. Dünya gözəli gördü ki, bu hər gün gəlir, hər gün də eyni biçimdə pul gətirir.

Bu dünya gözəlinin bir qoca nənəsi vardı. Gəldi dünya gözəli nənəsinin yanına, dedi:

– Ay nənə, bura hər gün bir oğlan gəlir, özü də bir biçimdə pul gətirir, rəngi dəyişməmiş.

Bu belə deyəndə, qarı güldü.

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Ay yazıq, o, kimyəgər quşunun ürəyini udub, hər gecə onun başının altından yüz tümən pul çıxır.

Dedi:

– Bə indi mən neyniyim?

Dedi:

– Sabah o gələcək, sən onunla qumar oynayarsan, elə eyləyərsən ki, o, hayıl-mayıll olsun. Bir alma götürüb içinə burunotu doldurarsan, o sənnən qumar oynayanda, almanı ona təvəqqe eləyərsən. O yeyəndə burunotu onu tutacaq, onda asqıracaq, elə ki, asqırdı, addayarsan onun arxasına. Kürəyinə bir təpik vurarsan, quşun ürəyi onun ağzından atılıb düşəcək yerə. O saat ürəyi götürüb udarsan. Əmr edərsən, gədəyin ayağından tutub çölə atarlar.

Nənəsi nə təhər demişdi, dünya gözəli elə də elədi. Sonra gədəyi sürüb eşiyə tulladılar. Gədə ayılanda o saat bildi ki, ürəyi gedib. Bir az özünə gələndən sonra, tacı, süfrəni gizlətməmişdi, getdi onları çıxartdı. Gəldi qızın güllü bağına, gördü ki, dünya gözəli qollarının çırmayıb evdə hərlənir. Qız bunu görəndə məəttəl qaldı.

Dedi:

– Niyə gəldin?

Dedi:

– Ay dünya gözəli, day neçə vaxtdı çörək kəsirik, gəldim ki, ayrılmaq. Gedək o güllü bağda bir az hərlənək, sonra sağollaşmaq ayrılmaq.

Dedi:

– Nə olar, gedək.

Bu dünya gözəli ilə gəldi bağa. Gədə dedi, ay burada nə yeyib-içmək olar. Dünya gözəli dedi, onda gərək yeyib-içməyi özün gətirəsən. Gədə dedi, ürəyin istəyirsə, mən bu dəqiqə verrəm. Belə deyib xalçanı sərdi, tacı da yanına qoydu. Süfrəni açdı, dedi, Həzrəti Süleyman eşqinə filan yemək hazır olsun. Qız yeməyi görəndə məəttəl qaldı. Bu tacı da qoydu başına. Dedi, xalça, Həzrəti Süleyman eşqinə mənə bu dünya gözəli ilə götürərsən Qara dəryanın ortasındakı adaya. Dünya gözəli baxdı ki, əli əldən üzüldü, göynən gedir. Qara dəryanın orta-

sındakı adaya endilər. Da iş işdən keçmişdi. Qız baxdı ki, dörd tərəf su. Qaldılar burda yaşamağa. Aradan bir müddət keçdi. Dünya gözəli başladı fikir eləməyə ki, bə burdan nə tövr qurtarsın. Başladı qaşqabağını tökməyə. Elə bil ki, ölüsü ölüb. Gədə çox dedi, bu az eşitdi. Dedi, aaz, bə niyə belə eləyirsən? Dedi, burada bizdən başqa heç kim yoxdu, sən də sirrini mənə demirsən. Bu yazıq gədə başladı bütün sirrini ona açmağa. Dünya gözəli bunu öyrənəndən sonra gecə gədiyi yuxuya verib, tacı başına qoydu, süfreyi götürüb, oturdu xalçaya. Dedi, səndən özümü güllü bağda istəyirəm. Bir göz qırpımında oldu güllü bağda.

Gədə qaldı burda. Bir də onda ayıldı ki, ə, dünya gözəli nə gəzir, xalça nə gəzir, süfrə nə gəzir, tac nə gəzir. Lələ köçüb yurd ağlayır, dönüb, dönüb, bir də ağlayır. Gədə başladı ağlamağa. Nə çıxmağa imkan yox, nə çörək yox, bir həftə ağlamaqdan gözləri kor oldu.

Baxdı ki, iki dənə quşdu, gəlib ağaca düşdülər. Bunlar məleykəydilər. Böyük bacısı hər şeyi bilirdi, əmma kiçiyi heç nə bilmirdi. Dedi, ay bacı, o zarıyan nədir? Dedi, ağılsız filankəsdi. Dedi, ay bacı, ona bir əncam çək. Dedi, aaz, ona nə əncəm çəkim, o gərək öl. Dedi, ay bacı, kaş mən bunu görməyəydim, indi ki, gördüm, gərək sən buna əncəm çəkəsən. Kiçik bacı əl çəkmədi ki, çəkmədi. Dedi, ay bacı, indi ki, əl çəkmirsən, əgər yatıbsa, qalxıb eşitsin, yox, oyaqsa da qalxıb eşitsin. O ki ağacın külündən götürüb gözünə çəksin, ona həm cavanlıq gələcək, həm də gözləri açılacaq. O ağacın qabağından ayağına çarıq qayırınsın. Dəryanın üstü ilə getsin, batmayacaq. O ağacın budağından götürsün, nəyə vursa, nə desə, o olacaq. Əmma, dedi, da demiyəcəydim, sənə xətrinə dedim. Quşlar qanad çalıb, uçub getdilər.

Onlar nə təhər demişdilər, gədə o təhər elədi. Gəldi ağacın qabağından ayağına çarıq qayırdı, girdi dəryaya, gördü batmır. Gəldi çıxdı bir yerə, ağacın budağından da götürmüşdü. Bir daşa ağacı vurub dedi, olsun at, at hazır oldu, aşırıldı

ata. Nağıl yüyürək olar. Gəldi həmin dünya gözəlinin şəhəri-nə. Ata bir çubuq vurdu, dedi, ol torpaq, oldu torpaq. Gəldi, içəri girdi, dünya gözəlinə bir çubuq vurdu, dedi, ol eşşək, oldu eşşək. Qatdı qabağına, hoşsa hoş, addadı başqa bir şəhərə. Gəldi çıxdı həmən bu qardaşı olan şəhərə.

Qarı ilə tacirin arvadı oturub tutu quşunun nağılına qulaq asırdılar. Qarı baxdı ki, oldu axşam. Qarı dedi, da burada oturub quşun nağılına qulaq asmayacağam kig Tacirin arvadı dedi:

– Ay qarı, get sabah gələrsən.

Bu qarı getdi, sabah gejdən qayıdıb bir də gəldi. qarı hazır olanda gənə tacirin arvadı paltarını geyindi. Quş başını qarının deşiyindən çıxartdı.

Dedi:

– Xanım, gedirsən?

Dedi:

– Gedirəm.

Dedi:

– Xanım, getmə, peşman olacaqsan. Qoy nağılın ardını deyim, qulaq as, ondan sonra gedərsən.

Qarı gördü iş şuluqdu, çəkdi quşun başını üzdü. Tacirin arvadı buna çox qəzəbləndi. Acıq elədi, paltarını soyundu, heç yana getmədi. Qarı da kor-peşman çıxıb getdi.

Sabah gejdən qarı bir də gəldi. ağlaya-ağlaya dedi ki, ay gəlin, daha olan olub, mən quşu da öldürdüm, daha keçib, dur gedək. Arvad təzədən paltarını geyindi, çıxmaq məqamına çatanda o biri quş qalxdı.

Dedi:

– Xanım, gedirsən?

Dedi:

– Hə.

Dedi:

– Xanım, o quşun söhbəti yarımçıq qalıb, qoy onu eləyim, ondan sonra get.

Bu qarı yenə özünə divan tutanda, tacirin arvadı dedi:
– Ay qarı, bir yavaş, hələ birini də öldürmüşən. Qoy görək nə deyir, ondan sora gedərik.

Qarı dedi:

– Ay bədbəxt, onun nağılı qurtaran deyil.

Dedi, daha orasını bilmirəm, əyləş qulaq as. Bunlar oturdular.

Quş dedi:

– Xanım, qulaq as, peşman olacaqsan.

Gədə bu eşşəyi hərləyə-hərləyə gətirdi çıxartdı qardaşı olan şəhərə. Əmma bilmirdi ki, qardaşı bu şəhərdə padşahdı. Gəldi bazara, gördü ki, bir qoca kişi su satır. Bu qoca kişi kim olsun? Olsun onun atası.

Atası, ay xanım, səfərdən qayıdıb gəldi gördü ki, ev vi-ran, uşaqlar yox. Bu hər şeyi öyrəndi, arvadını da öldürüb üz qoydu bərri-biyabana. Hərlənib-hərlənib, gəlib çıxdı o da bu şəhərə. Oldu burda su satan. Nə bilsin ki, oğlu burada padşahdı. Bu gədənin buna yazığı gəldi, dedi:

– Ay əmi, ala bu ulağı sana verirəm, apar dedi, gündə neçə ayaq su gətirsən, sat. Əmma, nə mıxdan qoy, nə də üstündəki palanı götür, bax, sana deyirəm ha.

Ulağı verdi kişiyə, dedi, mən özüm də filan yerdə qalırım.

Kişi başladı bu ulaqla su daşıyıb satmağa. Bir gün bulağın kənarında suyu doldurub qoydu kənara. Baxdı gördü ki, iy gəlir. Ulağın palanını alanda gördü ki, belində bir yara var. İy yaradan gəlir. Da oğlanın dedikləri yaddan çıxdı. Ulağın mıxını da boşaltdı ki, rahat nəfəs alsın. Ulaq o yan bu yana dartılıb mıxı qopartdı. Götürüldü şəhərə. Kişi də bunun dalınca. Düz gəldi o şahlıqdakı zıncırovun yanına. Ulaq ağız ilə zıncırovu tərpetdi.

Şah dedi:

– Gördün nədi?

Çıxdılar ki, bir ulaqdı. Dedi, ayə, ulaq da gəlib şikayətə,

bu nə təhər işdi? Elə bu vaxt kişi də özünü yetirdi. Şah dedi:

– Ay kişi, gör iş nə yerə gəlib çatıb ki, Allahın heyvanı da gəlib şikayət eləyir. Səni asajam.

Kişi dedi:

– Şah sağ olsun, məni niyə asırsan? Bunu mənə verən adam mənə belə tapşırılmışdı. Mən də onun deməyinə baxmadım, bunun palanını aldım, mıxını boşaltdım, bu da beqafil əldən qopdu, özünü yetirdi buraya.

Şah əmr etdi ki, o adamı tapsınlar. Gədə bazarda gəzdiyi yerdə kişi onu tapdı.

Dedi:

– Əmi, nə var?

Dedi:

– Qadan alım, mənə asırlar, bə hal-qəziyyə, iş belə.

Dedi:

– Ay əmi, bəs sana demədim ki, belə eləmə?

Dedi:

– A bala, da nə bilim, da bir işdi olub.

Gədə dedi:

– Ay əmi, fikir eləmə, gəl gedək.

Ata, oğul – hər kisi gəlib çıxdılar şahlığa. Mən sana nağıl eləyənin kimi, bu qardaşı da başladı başına gələnləri nağıl etməyə. Kişi də qulaq asırdı. Şah da baxdı gördü ki, bu oğlan öz qardaşıdı. Kişi də gördü ki, bunlar onun öz övladlarıdı. Da nə olajaq? Yenidən arı bala, naçaq suya, dəvə qanqala sarmaşan kimi bir-birinə sarmaşdılar. Ayılıb özlərinə gələndən sonra şah dedi:

– Ay qardaş, bə bunu niyə belə eləyirsən? Bunu öz əvvəlki halına qaytara bilməzsən ki?

Gədə çubuğu çıxarıb vuranda, dedi, ol həmənin dünya gözəli. Bu oldu həmin dünya gözəli, kimyagər quşunun ürəyini aldı, tacını aldı, süfrəni də aldı, xalçanı da aldı, dünya gözəlini də buraxdı. Ata, oğul, qardaş qaldılar bu şəhərdə.

Tutu quşu nağılı qurtarmaqda, tacir qapıdan girməkdə.

Elə bu söhbətdə içəri girdi tacir. Baxdı ki, quş təkdi.

Dedi:

– Arvad, hanı quşun o biri?

Quş dedi:

– Əyləş, ağa tacir, əyləş.

Tacir əyləşdi. Mən sana danışan kimi, bu quş da tacirə nağıl elədi. Tacir quşun o üzündən, bu üzündən öpdü. Apardı bazarda bunu birinə verdi. Gəldi arvadını da apardı yox elədi. Tacir tüpürdü, dedi, bir də mən qadına yaxın getməyəm.

Onlar orda şad oldu, siz də burada şad olun. Sağ olun, var olun.

ŞAH ABBASIN NAĞILI

Bir gün Şah Abbas, vəzir Allahverdi xan, Sarı Xoca, bir də Becan bir yerdə oturub söhbət eləyirdilər. Niyə Becan deyirdilər, niyə Allahverdi xan deyirdilər, niyə Sarı Xoca deyirdilər? Bunların özlərinin hərəsinin ayrı-ayrı hekayətləri vardı.

Becan o Becan idi ki, şah oğlu Şah Abbas dedi ki, mənə o adam qonaq apara bilər ki, orada məndən böyük heç kim olmasın. Onu da heç kim başa düşmədi. Ondan böyük nə ola bilərdi, uşaq olardı. Uşaqda nə qanır ki, istəyir şah oğlu Şah Abbas oturmasın, kim oturur, otursun, bildiyini eləyəcək. Həmən Becan, kəsəsi, şah oğlu Şah Abbası evinə dəvət elədi. İki oğlu var idi, ikisinin də başını kəsib, apardı qoydu yükün altına. Şah Abbas gəldi, əyləşəndə dedi:

– Bə sənə uşağın hanı?

Dedi:

– Yoxdu.

Dedi:

– De bu çörək haqqı yoxdu?

Dedi:

– Ay Şah Abbas, niyə and verirsen, – deyəndə getdi uşaqlarının başını gətirdi.

Belə baxanda Şah Abbas dedi:

– Da öz züryətinə qıyan da kimdən çəkinər? – Şah Abbas onu götürdü pəhləvanlığa.

Vəzir Allahverdi xan o vəzir idi ki, hansı məclisdə oturub orada qaqqıldasaydı, o imarətin üstünə quş tökülərdi. Hər yerdən eşidən gəlib ona baxardı.

Sarı Xoca da şah oğlu Şah Abbasın məsləhətçisi, məşvərətçisiydi. Birdən Şah Abbasın acığı tuturdu, deyirdi, filankəsin boynu vurulsun. Sarı Xoca deyirdi, yavaş sabah vurulacaq, bu gün yox. Da şah oğlu Şah Abbas onun bir sözünü iki eləmir. Çünki təcrübədən keçirmişdi. Görürdü ki, acığı tutub bir adamın boynunu vurduranda, sabaynan da görürdü ki, bu

adamın günahı yoxdu. Ona görə də Sarı Xocanı eşidirdi.

Bunlar beləcə oturub söhbət edirdilər ki, Şah Abbas dedi:

– Görən bu dünyada məndən adlı-sanlı, məndən böyük bir adam var?

Vəzir dedi:

– Özünü o qədər də tərifləmə, səndən də adlı-sanlı, səndən də böyük adam var.

Bu belə deyəndə şah oğlu Şah Abbasın qəzəbi tutdu.

Dedi:

– İndiki, belədi sana qırx gün möhlət verirəm, tapmasan, boynunu vurduracam.

Vəzir gəldi, evdə öz ailəsi ilə halal-hümmət eləyəndən sonra, üzünü çöyürdü bərri-biyabana. Kim deyə bilər ki, şah oğlu Şah Abbasa bərabər gələ bilərəm. O kənd, bu kənd, o dərə, bu dərə, vəzir Allahverdi xan çox axtardı, çox aradı, ancaq istədiyini tapa bilmədi. Vaxtdan da beş gün keçmişdi. Gəldi bir kəndə çatdı. Kəndə girəndə baxdı ki, bir çobandı, qabağında bir dəstə qoyun gətirir.

Dedi:

– Ay qardaş, məni qonaq eləyərsənmi?

Çoban baxdı ki, qərirdi, dedi, sən öl, bu ağacnan elə bir dəfə əldən qoyacaqdım, ayə, qonaq eləyərsən nədi, qonaq Allah qonağıdı, Allahın özü gəlib ha evdə oturmur? Qonaq Allahı əvəz eləyir.

Çoban dedi, gedəcəyik evə. Çoban vəziri gətirdi evə.

Vəzir baxdı ki, çobanın evində o qədər salahlıq* var, həddi-hüdudu yoxdu. Yemək qabağa gələndə, çoban baxdı ki, vəzir Allahverdi xanın boğazı quruyub. Bir tikə alanda, üstündən bir qurtum su içir. Çoban belə onun əlindən tutdu.

Dedi:

– Qardaş, sən qonaqsan, mən bu yeməyi sənə adına hazırlamışam. Bu xörəkdən mənim uşağım da yeyir, iraq ol-

*Salahlıq – düzlük, bolluq, nizam-intizam.

sun, it də, pişik də yeyir. Niyə belə yeyirsən? Düşmənin var, onu de, pul lazımdı onu de. Deməsən, elə vurajam, boynun süfrəyə düşəcək.

Vəzir bir az fikir elədi, çoban dedi, de. Vəzir deyəndə, çoban əlini əlinə vurdu, dedi, aya, mana bax, Şah Abbasa bax, aya, Şah Abbas kimdi mənim qabağında, sabah məni aparsan, onun cavabını verərəm. Dan ağaranda çoban dedi, dur gedək. Vəziri saldı qabağına, düz şahlığa gəldilər.

Gəlib gördülər ki, şah qırmızı geyinib çıxıb taxta.

Dedi:

– Vəzir, hardasan?

Vəzirin boğazı qurudu. Çoban irəli yeridi, dedi, ə, vəziri çöllərə salıbsan, o da məni tapıb. Ver sualını, al cavabını.

Şah dedi:

– O adam sənə?

Dedi:

– Bəli, mənəm.

Dedi:

– Sənə nəyin var ki, belə yekələyirsən?

Dedi:

– Bə sənə nəyin var?

Şah dedi:

– Mən səndən varlıyam da, böyüyəm də.

Çoban dedi, gətir adamlarını, qoy sənəndə var-dövlətini yazsın, mənimkin də, – deyəndə, Şah Abbas beləcə qurudu. Dedi, ayə, bu nə olan şeydi?

Bəli, şah oğlu Şah Abbas başladı. Filan torpaq, filan şəhər, filan qədər var-dövlət. Çoban baxdı, gördü da yer qalmadı ki, o da onun adını çəksin.

Dedi:

– Şah, qurtardınmı?

Dedi:

– Qurtardım.

Çoban əlini-əlinə vurdu, güldü.

Şah dedi:

– Niyə gülürsən?

Dedi:

– Ay yazıq, gülməyəndə neyləyim? Sən çoxdan ölmüsən ki? Sənin nəyin var imiş ki? – deyəndə Şah Abbas eləcə ayaq üstə öldü.

Çoban dedi, ay şah, adamlarını göndər gedib otuz arşın ağ gətirsinlər. Gətirdilər. Dedi, ay şah, burda uzan. Hamı da baxırdı. Ağı ölçdü, on iki arşından şaha kəfən çıxdı. Özü uzandı, on beş arşından da özünə kəfən çıxdı.

Dedi:

– Ay anasının oğlu, indi hansımız varlıyıq! Kim bu dünyanın malını dalına şəlləyib o dünyaya aparır? Onu mənə göstər, mən də sənə bərabər adam göstərim. Ay yazıq, sən ona-buna yalan demisən, səni heç bu ağa da bükməyəcəklər. Mən bu qoyunun südündən sağıb ac qarınlar doyurmuşam. Məni ağa yox, ipəyə bükəcəklər.

Həmən bu çobanın sözündən sonra şah oğlu Şah Abbas üç yüz altmış beş məscid tikib üç yüz altmış altı körpü saldırdı.

KEÇƏLİN NAĞILI

Əziz qardaş, sana hardan xəbər verim, keçmiş vaxtda şah oğlu Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan gəzməyə çıxırlar. Oturub burda söhbət edəndə, indi onun özünün xəyalına gəlir, yoxsa nə təhər fikirləşir, bilmirəm, cibindən bir parça kağız çıxarıb üstünə yazır ki: "Dünyanın nə üzünü tutsan, o üzü də gedər". Möhürünü də vurub kağızı tullayır.

Sizə hardan xəbər verim, bu kəndin danaçısı, qoyunçusu, naxıra gedəni, çoban-çolluğu gəlib burada heyvan otarırlar. Bir keçəl bu kağızı tapır. Günorta vaxtı çatanda, keçəl deyir, ay uşaqlar, nə tapmısınız? Deyirlər, heç nə. Keçəl deyir, mən bu kağızı tapmışam. Baxırlar ki, bu kağıza yazılıb: "Dünyanın nə üzünü tutsan, o üzü də gedər" üstünə də möhür vurulub. Belə deyəndə keçəl deyir, mənim kağızımı özümə verin. Kağızı alır qoyur cibinə.

Keçəl deyir:

– Uşaqlar, bilirsiniz nə var?

Deyirlər:

– Yox.

Deyir:

– Axşam bizə yığılırsınız. Kim gəlməsə, sabah bu örüşə çıxmasın. Başıynan cavab verəcək.

Da Keçəldən hamı qorxurdu. Axşam yığılıb, dedilər, qardaş nədi?

Dedi:

– Gedəcəyik şah oğlu Şah Abbasın xəzinəsini dağıtmağa.

Bir adam qorxusundan cıncırını çəkmədi. Getdilər, şah oğlu Şah Abbasın xəzinəsini gətirdilər.

Keçəl dedi:

– Uşaqlar, gedib cəbbəxananı dağıdacağıq.

Dağıtdılar. Uşaqlar, atxananı dağıdacağıq. Getdilər, onu da dağıtdılar. Da şah oğlu Şah Abbasın nəyi vardı, gedib gətirdilər. Ondan sonra keçəl qalxdı atı payladı, qılıncları,

qalxanı payladı, paltarı payladı, pulu payladı.

Dedi:

– Uşaqlar, indi gecənin günortası gedə bilərik.

Keçəl qabağa düşdü, bunlarda onun dalınca bilmədilər hara gedirlər. Keçəl fikirləşdi ki, gəl sən elə bir yerə get ki, orada səni tapmasınlar. Gəldilər bir yerə çıxdılar. Keçəl dedi, uşaqlar atdan tökülün. Töküldülər.

Dedi:

– İndi bilirsiniz nə var?

Dedilər:

– Nə var?

Dedi:

– İndi gedəcəyik Türkiyə padşahlığına. İkiniz gedib xəbər eləyərsiniz ki, şah oğlu Şah Abbasın oğlu Əli xan buraya gəlir. İşiniz yoxdu.

İkisi qabaqda getdilər. xəbər ala-ala gəlib çıxdılar şahlığa. Nədi, dedilər, qardaş, şah oğlu Şah Abbasın oğlu Əli xan buraya gəlir, – deyəndə vəzir içəri girib şaha xəbər verir.

Şah dedi:

– Nə danışsın? Tez ol tədbir gör, o bizi yoxlamağa gəlir. Car çəkin, bazarda nə var, hamısının qiymətini ucuzlaşdırırsınlar.

Dedi, da durma, kəcavə bəzəndi, keçəlin qabağına gəldi.

Nə qədər qoşun vardı, çıxdı pişvaza. Bunu gətirdilər şəhərə, düz şahlığa. Apardılar bir yaxşı otağa. On dörd nəfər də beləcə durub bunun keşiyində. Şah dedi mən şaham, bir nəfər mənim keşiyimi çəkir. Bunun isə qulluğunda on dörd nəfər durur.

Bu qalmaqla burda qaldılar. Bulardan çoxu verilən yeməyin heç dadını da, necə yeməyi də bilmirdi. Gətirib yeməyi qoyandan sora elə ki, aşpazlar eşiyə çıxırdı, ac canavar kimi yeməyi yeyib, genə hər kəs öz yerində dururdu.

Bir gün şah dedi:

– Ay vəzir, bunlar elə burada yeyib yatırlar, heç getmək

istəmirlər? – dedi, – vəzir, get gör bunlar nəyə gəliblər.

Vəzir dedi, şah sağ olsun, mənim çənəm söz tutmur, bir söz deyə bilmərəm. Şah dedi, ay vəkil, sən get. Vəkil dedi, şah sağ olsun, mən də heç nə deyə bilmərəm. Şah kimə dedi, heç kim keçəlin otağına gedə bilmədi.

Şah dedi:

– Ayə, bəs nə qayıraq, nə təhər eləyək?

Dedilər:

– Gəl arvadını göndər, da burada ayrı şey ola bilməz. – Şah arvadını çağırdı.

Dedi:

– Ay arvad, haqq-hesab elədi, gəl get bir az dil-ağız elə, de ki, bizim üçün nə qulluq.

Arvad bir xonça bəzədi, gəldi qaravulların yanına. Dedi, salam, bəli, salam.

Dedi:

– Aparın məni Əli xanın yanına.

Dedilər:

– Yavaş, qoy bir icazə ala, ondan sonra.

O ondan ona, bu ondan ona xəbər verə-verə, xəbər gəlib çıxdı Əli xana. Bir az fikirləşəndən sonra, keçəl dedi, qoy gəlsin. Arvad gəldi, qorxa-qorxa girdi içəri. Xonçanı qoydu, oturdu. Keçəl heç başını da qaldırmadı. Bir az toxtayandan sonra, arvad dedi, oğlum, Əli xan, ay bala, xoş gəlibsən, səfa gəlibsən, bizim üçün nə qulluq? Bəlkə eşidək. Bir xeylaq keçəndən sonra keçəl dedi, əşşi, heç bir şey, elə sabahda-zadda çıxıb gedəcəyəm. Elə gəlmişdim şəhərə baş çəkim. Elə ki, arvad onun yanından çıxdı, bunlar xonçanı dağıtdılar.

Şah dedi:

– Nə oldu, ay arvad, bir şey öyrənə bildinmi?

Arvad dedi belə-belə, elə ordan bura gəlib.

Şah dedi:

– Bə buna nə sovqat qoyaq, axı Şah Abbasın oğludu.

Biri dedi, mal verək, biri dedi, pul verək, biri dedi, nə

bilim, nə verək. Şah dedi, ay bədbəxt uşağı, biz də Şah Abbasa baxırıq, onun nəyi yoxdu ki. Onacan vəzir irəlləyib dedi:

– Şah sağ olsun, pərdə dalındakı qızından başqa ona heç bir şey layiq deyil. Gəl sən qızı ver.

Hamı vəzirin bu sözünə əhsən dedi.

Şah dedi:

– Arvad, durma, bir xonça hazırlayıb get.

Arvad genə bir xonça hazırlayıb getdi. Gəldi icazə aldı, içəri girdi, bir söz-söhbətdən sonra, dedi, ay bala, Əli xan, Vallah dedi, səndən ötəri fikirləşdik sovqat düzəldək, gördük pərdə dalında bir qızımız var, ondan layiqli sənə heç bir şey ola bilməz. Bu belə deyəndə keçəl əlini başına qoyub bir xeyli fikirləşdi. Cavab vermədi. Bir dərindən fikir eyləyəndən sonra, dedi, razıyam. Belə deyəndə arvad çox sevindi. Durdu sevincək otaqdan çıxdı. Bunlar yenə xonçanı dağıtdılar. Genə hər kəs öz yerində durdu.

Şah soruşdu, ayə, nə oldu? Arvad dedi, razıdı.

Şah dedi:

– Vəzir, durma, toya başla.

Şəhərə car çəkdilər ki, şahın qızının toyudu. Şah oğlu Şah Abbasın oğluna verirlər. Bir neçə gün də şahın xəzinəsinin bir tərəfi getdi. Yedilər, içdilər, qızı gətirib qoydular Əli xanın yanına. Camaat dağılışdı. Axşam olanda, bunlar yatanda keçəl qılıncını siyirib qoydu ikisinin arasına. Yönünü o tərəfə çevirib yatdı. Aradan bir neçə gün keçmişdi arvad genə bir xonça bəzədi, gəldi qızının yanına. Gördü qızı ayaq üstə ölü.

Dedi:

– A bala, bu nədi?

Dedi:

– Ay ana, Allah sizi kəssin, qohum olmağa adam tapmırdınız? Gətirib məni bir keçələ verdiniz. Düz üç gündü beləcə qılıncını siyirib məni nə dindirir, nə danışdırır. Heç yaxında gəlmir.

Dedi:

– A bala, lal deyilsən, kar deyilsən, bir soruş, de ginən ay Əli xan, məni bəyənmirdin, bə niyə toy elədin? Soruş, sabah yenə gələcəm.

Arvad kor-peşman qayıtdı evə. Gejdən arvad yeni bir xonça bəzədi. Gecə Əli xan belə eləyəndə, qız ondan soruşdu ki, bə niyə belə eləyirsən? İndi ki, məni bəyənmirdin, bə niyə məni bədbəxt elədin? Əli xan qayıtdı ki, sən də eşşəksən, dədən də eşşəkdi, anan da eşşəkdi. Qız dedi, niyə? Dedi, aaz, bu nədi, sən bunu toy hesab eləyirsən? Mən elə sənin dədənin bu otağında yatıb durmayacağam ki? Mənim şah oğlu Şah Abbas kimi bir atam var. Mənim toyum orda olacaq. Molla gələcək kəbin kəsəcək.

Arvad gejdəndən qızının başının üstünü kəsdirdi. Genə xonçanı qoyub soruşdu ki, bə nə oldu? Qızı dedi ki, ana, biz gedəsiyik.

Arvad qayıdıb hamısını ərinə xəbər verdi. Şah əmr etdi ki, gəcavə bəzənsin, filan qədər qoşun hazır olsun, cehiz hazır olsun, gəlini aparıb şah oğlu Şah Abbasın hüzuruna qoyun. Di durma gəl. Gəcavə bəzəndi. Keçəli də, qızı da qoydular gəcavəyə. Qoşun atlandı. Gəlhagəl, gəlib yetişdilər Şah Abbasın torpağına. Şəhərə az qalanda, keçəl əmr elədi, dayanın. Dayandılar. Dedi, bə atam bilmir ki, mən gəlirəm. Adam getsin xəbər versin. İki nəfər yolladılar düz şahlığa. Salam, bəli, salam. Nədi, dedilər, şah sağ olsun, oğlunuz gəlir. Toy eləyib, gəlin gətirir.

Vəzir dedi:

– Ay şah, bu nədi?

Şah dedi:

– Vəzir, yeri deyil. Bunu sora aydınlaşdırarıq. Di durma qabağına çıx.

Şah əmr elədi qoşun atlandı. Vəzirən gedib keçəli qarşıladılar. Təzədən toy başlandı. Di ye, iç, keyf elə. Şah Abbasın xəzinəsinin də bir tərəfi getdi.

Ara sakitləşdi sonra şah dedi:

TİLSİMƏ DÜŞMÜŞ QIZ

– Ay vəzir, bu mənim öyümü yıxdı, bə bu kimdi? Bir bunu bura çağır, görüm bu kimdi, nə işin sahibidi?

Gejdənnən vəzir keçəlin yanına gəlib dedi:

– Şah səni çağırır.

Keçəl paltarını geydi, həmin şah yazdığı kağızı saxlayırdı, qoydu cibinə, gəldi qapıdan girdi. Salam verib, ədəblə yerində durdu.

Dedi:

– Ata, bizim üçün nə qulluq?

Dedi:

– Oğul, mən sənin atanam, bə anan kimdi?

Dedi:

– Atam da sənsən, anam da sənsən.

Dedi:

– Ayə, nə danışırsan, dəlisən, nəсэн? – deyəndə, keçəl kağızı çıxarıb şahın qabağına qoydu. Şah oğlu Şah Abbas baxdı ki, öz yazdığı kağızdı: "Dünyanın nə üzünü tutsan, o üz də gedər".

Keçəl dedi:

– Ay şah, indi mən də dünyanın bu üzün tutmuşam, ona görə atam da sənsən, anam da sənsən.

Şah dedi:

– Ay oğul, səndə ki, bu kamal var, oğlumsan ki, oğlumsan, – çəkib qaşının arasından öpdü. Şah oğlu Şah Abbas dedi:

– Vəzir, toyu təzədən başla.

Onlar orada şad oldular, siz də burada.

Biri varıymış, biri yoxuymuş, keçmiş zamannarda bir kişi varıymış. Bu kişinin bir qızı, bir oğlu varıymış. Qızın adı Pəri, oğlanın adı Cümşüdüymüş. Kişi çovannıx eliyif külfətini dolandırırmiş. Qızı Pəri də gününü qoyunnarın dalında keçirərmiş.

Günnərin bir günündə kişi xəstələnir. O, qızını yanına çağırır deyir:

– Qızım, bu günnən mən çölə gedə bilməyəcəm. Qoyunnarı aparıf bu yaxınnarda otararsan. Çox uzağa getməzsən.

Qız dedi:

– Baş üstə, ata!

Qərək, qız qoyunnarı qavağına qatıf çölə apardı. Bir xeyli otaranndan sonra çayın qırağında suya endirdi. Qoyunnar kürnəşə yığılıf köyşək vuruf yatdılar. Pərinə də burada yuxu apardı.

Bu vaxt Pəri qızdarı suyun kənarındakı ağaca qonuf-larmış. Qızın yatdığını göruf onu qıllica donuna saldılar, qoyunnarı da aparıf getdilər.

Bir xeyli keçənnən sonra qız ayılıdı. İstədi qalxıf yeriyə, gördü kü, adam kimi yeriyə bilmir, heyvan kimi yeriyr. Qız sehırrəndiyini başa düşdü. Sürünə-sürünə gəlif bir meşiyə çıxdı. Bu meşələr Pəri qızdarının məskəniymiş. Qız meşədə bir az gəzif-dolandı, bir ağacın oyuğuna girif yatmax istədi, amma dərdədən yata bilmədi. O yana çöndü, bu yana çöndü, bu minvalnan gejiyi savah elədi. Onu burada qoyax, görək qardaşı Cümşüdün başına nə gəldi.

Axşam Cümşüd evə gəldi. Gördü nə Pəri var, nə sürü. Dədəsi də yorğan-döşəkdə yatır. Cümşüd Pərinin dalınca yola düzəldi. Az getdi, çox getdi, qavağına bir qurvağa çıxdı.

Cümşüd soruşdu:

– Ay dilsiz heyvan, de görüm Pəri hardadı?

Qurvağa dilə gəlif dedi:

– Mən bilmirəm. Qavağına bir çəyirtgə çıxacaq. O bajının yerini bilər.

Cümşüd yolu əlinə alıf az getdi, üz getdi, iynə yarım yol getdi. Qavağına bir çəyirtgə çıxdı. Çəyirtgə yolun ortasında özünən yekə bir çöpü sürüyürdü. Cümşüd ona yaxınnaşif dedi:

– Ay dilsiz heyvan, de görüm, Pəri bajım hardadı? Bəlkə sən yerini bilirsən?

Çəyirtgə dedi:

– Mən hardan biləjəm. Bir az get qavağına bir qurd çıxajax. O bilər. Onnan soruş.

Cümşüd çarığının davanını bərkidif yola başdadı. Bir xeyli getdi, bir qurda rast oldu. Qurd torpağı eşirdi. Cümşüd soruşdu:

– Ay allahın dilsiz heyvanı, bəlkə, Pəridən xəvərin ola?

Qurd dilə gəlif dedi:

– Üç yol ayrıcında bir ilan var. Bəlkə, o bilər, mən hardan bilim?

Cümşüd yolu əlinə aldı. Dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi keçərək gəlif üç yol ayrıcına çatdı. İri bir ilan qıvrılıf otumuşdu. Cümşüd ilana yaxınnaşif salam verdi. Sonra dedi:

– İlan qardaş, bəlkə bacım Pərinin yerini bilirsən?

İlan Cümşüdü təpədən-dırnağa süzdü, onnan xoşu gəlif dedi:

– Ay oğlan, sənin bajın dardadı. Onu qurtarmax çox çətindi.

Oğlan dedi:

– Çətin də olsa qurtarmalıyam. Sən yerini de.

İlan dedi:

– Gördüyün bu ikinci yolnan gedərsən. Qavağına bir mağara çıxajax. O mağaranın içini gəzərsən. Qırxıncı otaxda bu sirri biləjəksən.

Cümşüd sevinə-sevinə ilannan salamatdaşif yoluna düzəldi. Az getdi, çox getdi, iynə yarım yol getdi, ikinci yolun

qurtaracağında bir mağaraya rast gəldi. Mağaranın içinə girdi. Otuz doqquz qapı keşdi. Otaxlar bombalanboşuydu. Bismillah deyif qırxıncı otağın qapısını aşdı. Gördü kü, bura da boşdu. Heş bir səs-səmir yoxdu. Bir az da irəli getdi. Otağın bir küncündə bir qızıl sandıx gördü. Əvvəlcə qorxuf sandığı aşmax istəmədi. Sonra cür'ətə gəlif sandığa bir təpik vurdu. Sandıxdan bir səs gəldi:

– Cümşüd, niyə çirtmə ilə vuruf qırırsan. Qapağı açıxdı. Əlini at, açajaxsan.

Cümşüd qız səsi eşidif ürəkləndi. Sandığın qapağını açdı. Sandığın içinnən bir qız şəkli çıxdı. Cümşüd şəkli görəni kimi qıza vuruldu. Qızın dərdinnən dəli-divanə oldu. Qız elə gözəliydi, elə gözəliydi ki, yemə, işmə, xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Gözəllikdə tayı-baravarı yoxuydu. Cümşüd şəkli qoynuna qoyuf sandıxdakı qılınca kağızı da götürdü. Kağızı açıf oxudu. Orda yazılmışdı: "Cümşüd, sən mənim butamsan. Mənnən başqasına yar ola bilməzsən. Mən qara divin tilsiminə düşmüşəm. Üçüncü yolnan gəlif məni taparsan. Məni ancax sandıxdakı qılınca qurtara bilərsən.

Cümşüdü dərdi birə-beş artdı. Pəri də yadınnan çıxdı, Hürünün sevdasına düşdü.

Cümşüd üçüncü yolnan getməyin binasını qoydu. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlif bir meşiyə çatdı. Cümşüdü burada qoyax, görək Pəri neyə oldu?

Pəri meşədə hərrənə-hərrənə qalmışdı. Bir gün padşahın oğlu başına bir dəstə yığıf ova çıxmışdı. Onnar xeyli dolandılar, amma əllərinə bir şey keşmədi. Geri qayıdanda padşahın oğlu görür kü, qıllı bir heyvan ağacın oyuğuna girdi. Tez atdan düşüf özünü oyuğa yetirdi. Qılınca çəkif onu vurmaq istiyəndə qılınca dilə gəlif dedi:

– Amandı, məni vurma, mən heyvan deyiləm.

Şahın oğlu dedi:

– Bə heyvan deyilsən, nədən?

Qılınca dedi:

– Məni evinə apar, həlvət sənə bir xeyrim dəyər.
 Şahın oğlu çox fikirdən sonra qıllicanı evə gətirdi. Şah bunnan hirsdənif dedi:
 – Bu saat aparın bunun başını kəsin!
 Qıllica gördü kü, bunu öldürəcəklər. Dilə gəlif dedi:
 – Mən heyvan deyiləm. Mən çovanın qızı Pəriyəm. Məni tilsimə salıflar.
 Hamının ona çox yazığı gəldi. Dedilər: qoy burada qalsın. Şahzadə dedi:
 – Ata, mən gedif bu tilsimi sındırajam.
 Şah dedi:
 – Bala, gedərsən birdən başına qəza-zad gələr, bu çox qorxuludu, gəl bu fikirdən çəkin.
 Şah çox dedi, oğlu az eşitdi. Şahzadə yaraxlanıf-yasaxlanıf yola rəvan oldu. Az getdi, çox getdi, bilmirəm nə qədər yol getdi, axır kı, üç yol ayrıcına gedif çıxdı. Gördü yolun qırağında bir yekə ilan qıvrılıf yatır. Oğlan qorxuf geri çəkildi. İlan dedi:
 – Oğlan, qorxma, yaxın gəl.
 Şahzadə dedi:
 – İlan qardaş, sən mənə kömək eliyə bilərsənmi?
 İlan dedi:
 – Mənnən nə istiyirsən?
 Şahzadə dedi:
 – Mən Pəri xanımı tilsimnən qurtarmaq istiyirəm.
 İlan dedi:
 – Onu Pəri qızdarı tilsimə salıf. Ora gedənnər geri dönməz.
 Şahzadə dedi:
 – Mən neyniyə bilərəm?
 İlan dedi:
 – Sən gedərsən Pərilər padşahının yanına. Onda hər şeyi bilərsən.
 Şahzadə oradan üz qoydu Pərilər padşahının məskəninə.

Baxıf gördü kü, burda hər şey tilsimdədi. Nəyə yaxın gedirsə, hər tərəfdən səsdər gəlir: "Tutun, qoymuyun!" Oğlan bir ağacın altında oturuf fikrə getdi. Baxdı kı, burda gəzmək çox qorxuludu.

Ağacın altında oturduğu yerdəcə onu yuxu tutdu. Elə bu vaxt başının üstündə iki quş hazır oluf danışmağa başdadı. Quşlardan biri dedi:

– Bajılı-bajılı, bu oğlanı tanıyırsan?

O biri dedi:

– Yox bajılı, tanımıram.

Birinci quş dedi:

– Bajılı, bu oğlan Firəng şahının oğludu. Çovanın qızı Pərinə tilsimnən qurtarmaq üçün gəlif. Nə təhər padşahın yanına gedə ki, tilsimə düşmüyə?

İkinci quş dedi:

– Bajılı, mən bunu eliyərəm.

Quş şahzadənin burnuna nəyisə qoxulatdı. Şahzadə gözünü açanda özünü Pərilər şahının hüzurunda gördü.

Pərilər şahı dedi:

– De görüm, sən kimsən, nə cürətnən bura gəlmisən? Səni bu saat quş eliyif qəfəsə salajam.

Oğlan dedi:

– Padşah sağ olsun, sən qavağında hər şeyə razıyam, bircə ricam var.

Padşah dedi:

– De görüm, nə deyirsən, sən bilmirsən ki, burdan salamat gedən olmuyuf.

Oğlan dedi:

– Mən Firəng şahının oğluyam. Sevgilim qıllica tilsimdədi. İstiyirəm onu azad eliyəm. Burada bir ağacın kölgəsində yatmışdım. Gözümü aşdım kı, sizin hüzurunuzdayam.

Padşah dedi:

– Sənnən üç şey istiyəjəm. Əyər onnarı gətirsən, Pərinə tilsimnən çıxarajam, səni də salamat buraxajam. Yox, yerinə

yetirməsən, səni də tilsimə salajam.

Oğlan dedi:

– Mən hazırım.

Padşah dedi:

– Gedərsən qara divin məkanına. Qara divdən sehirri çırağı, sehirri üzüyü, sehirri papağı gətirərsən. Gətirməsən, səni də qıllıca kimi tilsimə salajam.

Şahzadə pərilər şahınnan görüşüf ayrıldı. Yolu əlinə alıf dağlar keşdi, dərələr aşdı, gəlif bir şəhərə çıxdı. Gejə bir qarının evində gejələməli oldu. Oğlan başına gələnnəri qarıya nağılladı. Qarı dedi:

– Bala, nahax bu yola gedirsən. Ora elə bir yerdi ki, heş kim ordan geri qayıtmayıf. Ora qara divlərin məskənidir. Qara div adamları daş eliyif hasar çəkir. Hasara baxanın gözü qaralıf. Kim gedirsə, orda daş oluf qalıf.

Şahzadə dedi:

– Yox, qarı nənə, getməliyəm. İyidin başı qalda gərək. Kişi tüpürdüyünü yalamaz.

Qarı dedi:

– Bala, o sehirri şeylər ki var, onnan ötrü bütün dünya ora axışıf gedir. Çox igiddər oradan qayıtmıyıf. Gəl, allaha bax, bu yoldan geri qayıt.

Qarı çox dedi, şahzadə az eşitdi. Tezdən duruf yoluna rəvan oldu. Günə bir mənzil, teyyi-mənazil, axır k1, gəlif divlərin məskəninə çıxdı. Gördü bura doğrudan da çox qiymətli bir yerdi. Hər tərəf uca bir hasardı. Şahzadə hasar uzununu hər-rəndi ki, görsün yol hardandı. Bir də gördü göy guruldadı, şimşək çaxdı, bir nəriltili, bir gurultu qofdu ku, allah göstərməsin. Bir yekə qara div nəriltilynən gəlif mağarıya girdi. Div mağarıya girif hər tərəfi qoxuladı. Birdən dedi: “Adam-badam iyşi gəlir, şaqqılı-badam iyşi gəlir“. Hasardan, qapılardan səs-dər gəlidi.

– İndi də şahzadə gəlir, yol verəkmi içəri girsin?

Div dedi:

– Yol verin, gəlsin.

Div belə deyən kimi hasar aralandı, şahzadə hasardan içəri girdi. Daşlardan səs gəlidi:

– Şahzadə, olmuya-olmuya sən qarının dediklərinə inanasan. Yoxsa bizim günümüzə düşərsən.

Şahzadə içəri girdi. Bura dərin bir mağaraydı. Yeddi yerdən qarısı varıydı. Gördü girəcəkdə bir qarı oturuf. Qarı nə qarı. Alt dodağı yer süpürür, üst dodağı göy süpürür. Ağzında da bir batman saqqız.

Qarı şahzadəni görən kimi şaqqıldıyıf güldü:

– Aha, şahzadə sən öz ayağınnan gəlifsən. Bu saat qardaşdarım gəlif səni birtəhər eliyər. Gəl burdan geri qayıt.

Şahzadə dedi:

– Gəlif çıxmışam, ta geri niyə qayıdıram? Mən sənın qardaşlarınnan döyüşəjəm.

Qarı dedi:

– Gəl mənim saçımdakı saqqızı çıxart, mən sənə burdan salamat çıxmağın sirrini deyim.

Daşdarın dediyi söz Şahzadənin yadınnan çıxdı. Gəlif əlini qarının saçına vuranda tilsimə düşdü. Qarı onu da hasarın bir küncünə atdı.

Qıllıca gördü kü, şahzadə gəlmədi. Ürəyinə damdı k1, onun başında bir iş var. Duruf yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gəlif yolayrıcındakı ilanın yanına çıxdı. İlanə salam verif yanında oturdu.

İlan dedi:

– Hara gedirsən?

Qıllıca əhvalatı olduğı kimi ona danışdı.

İlan dedi:

– Sən nə eləmək istiyirsən?

Qıllıca dedi:

– Gedirəm onnarı dardan qurtarmağa. Mənə kömək elə.

İlanın qıza yazığı gəlidi. Dedi:

– Sözdərimə yaxşı-yaxşı qulaq as. Gedərsən Pərilər

şahının məkanına. Göy bulağın başında xəlvət bir yerdə giz-dənərsən. Elə yerdə durursan k1, səni görməsinnər. Pəri qız-darı suya girif çiməndə sən onnarın paltarrarını oğurruyarsan. Onnar sənə yalvarajaxlar k1, paltarrarını verəsən. Sən vermə, onnar deyəjəklər: "Bizdən nə istiyirsən verək, təkə paltarra-rımızı ver"".

Onda sən deyərsən: "Məni tilsimnən çıxarın, həm də sehirri paltarı verin, yoxsa paltarrarınızı vermiyəcəm"". Onlar pərilərin cəddinə and işməsələr, verməzsən.

Qılıca ilannan sağollaşif yoluna davam elədi. Dağlar, dərələr keçif ilan dediyi yerə çatdı. Bir xəlvətə çəkilib pəri qızdarının gəlməyini gözdədi.

Onu burada qoyax, görək Cümşüdün axırı harda qaldı. Cümşüd gəlif meşəyə çıxdı, gejnəni burda qaldı. Tezdən yenə öz yoluna davam elədi. Az getdi, çox getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlif divlər məkanına çıxdı. Gördü kü, hər tərəf hasardı, içəri görünür. Cümşüd hasarı hərrənəndə səsdər gəldi: "Buraxaxmı?" Bir səs yenə eşidildi: "Buraxın, gəlsin"". Cüm-şüd, qarı nə desə fikir vermə. Kim danışdırsa, danışma".

Cümşüd mağaranın qapısını açıf içəri girdi. Gördü bura yekə bir mağaradı. İçində yeddi qapı var. Ortada bir qarı oturuf. Qarının alt dodağı yer süpürür, üst dodağı göy süpürür. Ağzında da bir put saqqız. Cümşüd içəri girən kimi qarı dedi:

– Xoş gördük, Cümşüd.

Cümşüd cavaf vermədi.

Qarı dedi:

– Gəl bu saçıma dolaşan saqqızı təmizdə, yoxsa səni buraxmıyjam.

Cümşüd heç nəyə fikir vermədi. Birinci qapını açdı. Gördü içəridə bir div yatıf k1, görəndə adamın bağı yarılır. Başını da qoyuf bir qızın dizləri üstünə. Qız oğlanı görəni kimi dedi:

– Ay oğlan, özünə yazığın gəlmirmi gəlif bura çıxıfsan?
Cümşüd dedi:

– Yox, mən bu divi öldürüf səni burdan qurtarajam.

Cümşüd belə deyif başdadı divin ayaxlarının altını ovmağa. Div qıza bir şillə vurdu:

– Qoyma, ayaxlarımın altını milçək yedi.

Cümşüd yenə də divin ayaxlarının altını ovmaxda davam etdi. Div yenə də qızı vurdu ku, korsan, görmürsən milçək ayağımı yedi. Üçüncü dəfə div yuxudan oyandı və dedi:

– Bu nədi, sənə demirəm, qoyma ayaxlarımı milçək yedi.

Cümşüd dedi:

– Mənəm səni yuxudan oyadan. Dur vuruşax.

Div nəriltiynən yuxudan oyanıf Cümşüdnən vuruşmağa başdadı. Cümşüd divə güc gələ bilmirdi. Qız bildi ki, div Cümşüdü lap haldan salıf. Tez taxçadakı şüşəni götürüf yerə vurdu. İçindəki göyərçinin başını üzdü. Div nəriltiynən yıxılıf öldü.

Qız dedi:

–Cümşüd, divin biri öldü, qaldı altısı. Bunnar da yuxudadı. Bir azdan oyanajaxlar. Yeddinci otaqdakı divin yanında bir ağaş var. O ağacı ordan çıxartsan, bütün camaatı tilsimnən qurtarmax olar. Amma indi gecikmək olmaz. Tez ol divlər ayılmamış onnarı öldür, çıxax gedək.

Cümşüd dedi:

– İyid arxadan vurmaz. Gərək hamısınan vuruşam. Cümşüd divin altısını öldürdü. Sandıxdan çıxartdığı qılincnan onnarın başını kəsdi. Axır k1, gəlif çıxdı yeddinci otağa. Qapını açanda mat qaldı. Burdakı div elə bədheybətiydi ki... Cümşüd onun bir barmağı boyda ancax olardı. Cümşüdü görəni kimi div dedi:

– Sən mənim altı qardaşımı öldürdün, uf demədin. Mən gərək sənin qanını içəm.

Div qollarını açıf Cümşüdə tərəf atıldı. Nə qədər sehrlı şeylər varıydı, hamısı bu divin otağındaıydı.

Onnar üç gün, üç gecə vuruşdular. Dördüncü gün div

fürsət eliyib, Cümşüdün qılıncını vuruf yerə saldı. Cümşüd haldan düşüf qaldı. Div qılıncı götüruf tulladı. Ağacı əlinə alıf Cümşüdə vuruf dedi: “Qurşağa kimi daş ol”. Cümşüd qurşağa kimi daş oluf orada qaldı.

Div hər gün Cümşüdə əziyyət verməkdə olsun, görək Pərinin axırı nə oldu?

Qılıca bir xeyli pusquda durdu. Bir də gördü kü, Pəri qızdarı suyun yanındakı ağacın başına qondu. Dörd yana baxannan sonra soyunuf suya girdilər. İşi belə görəndə qılıca sevindi. Yavaş-yavaş gəlif onnarın paltarrarını oğurradı. Pəri qızdarı çimif gəldilər ki, geyinsinnər, gördülər ki, paltarrarı yoxdu. Dörd yana baxıf qılıcanı gördülər. Qılıca irəli gəlif dedi:

– İndicə bunları aparıf odun içinə atajam.

Qızdar dedilər:

– Ver paltarlarımızı geyinək. Sənə nə yaxşılıx desən eliyərik.

Qılıca dedi:

– Vermərəm. Siz mənə neçə illərdir ki, bu zülmü verirsiniz. Mənim niyə sizə yazığım gəlməlidir?

Pəri qızdarı dedi:

– Nə istəyirsən verək, bircə paltarrarımıza dəymə.

Qılıca dedi:

– Məni tilsimnən çıxarın, bir də ki, sehrli paltarı verin.

Pəri qızdarı dedi:

– And olsun pərilərin cəddinə biz sənənin dediklərini eliyəyərik.

Qılıca onnarın paltarlarını verdi. Qızdar paltarrarını geyinif quş cildinə düşüf getdilər. Qılıca paltarları verdiyinə peşman oldu. Xeyli fikirləşif duruf getmək istiyirdi ki, bir də gördü ki, pəri qızları uça-uça gəldilər. Onlar Qılıcaya çatıf yerə qondular. Qızın üzünə üfürdülər. Pəri tilsimnən qurtardı. O, pərilərin verdiyi livası da götüruf yola düşdü.

Az getdi, çox getdi, axır gəlif bir çaya çatdı. Çayda su

içdi, əl-üzünü, ayaxlarını yudu. Bir də baxdı kı, yuxarıda ağacın budağında iki quş danışıf.

Quşlardan biri dedi:

– Bajılı-bajılı, bu qızı tanıyırsan?

O biri dedi:

– Hə, tanıyıram. Cümşüdün bajısıdır. Tilsimə düşmüşdü. Qardaşı onun dalınca gedif yeddi qardaş divlərin məskənində tilsimə düşüf qalıf. Şahzadə də orda tilsimdədi. O da bunun oduna yanıf. Onu da divlər daş eliyib hasara qoyuflar. Pəri quşların danışığını eşidif dedi:

– Quşlar, sizin danışığınızı mən eşitdim. Yalvarıram sizə, deyin mən ora neçə gedə bilərəm?

Quşlar dedi:

– Ora gedər-gəlməzdi. Gedif sən də orda qalarsan.

Pəri dedi:

– Siz yolunu göstərin, mən gedərəm. Mən qardaşımla artıx deyiləm ki? Mən də onun yanında gedif qalaram.

Quşlar gördü kü, qız əl çəkmir. Dedilər:

– Bajı, biz göylə uçacıyız, sən də bizim arxamızla gəl.

Quşlar göylə uçurdu, qız yernən gedirdi. Axırda gəlif divlərin məkanına çıxdılar.

Quşlar dedi:

– Biz geri qayıdırız. Divlər gördüyün mağarada olur.

Qız quşlarla halallaşif ayrıldı. Bir xeyli duruf mağaraya baxdı. Sonra pəri qızdarın verdiyi livasını geyindi. O, hamını görürdü, ancaq heş kim onu görmürdü. O, hasarın yanında xeyli gözdədi. Bir də gördü kü, yer-göy lərzəyə gəldi. Nəritiyənən, gurultuynan bir yekə div hasarın yanında peyda oldu. Div içəri girəndə qız da onun dalınca girdi. Div hara gedirsə, qız da onun dalınca gedirdi. Onlar yeddinci otağa girdilər. Div otaxdakı qızıl sandığı açdı, içindəki qıza bir xeyli əziyyət verif yıxılıf yatdı. Pəri bunların hamısını görürdü. Div yuxuya gedən kimi Pəri içərini ələk-vələk elədi. Birdən qardaşı Cümşüdü gördü. O, yarıya qədər daş olmuşdu, yarı da

adamdı.

Qız dedi:

– Cümşüd, divi öldürməyin yolunu mənə öyrət.

Cümşüd dedi:

– Onun canı taxçadakı göyərçindədi. Goyərçinin başını üzsən, divin canı o saat çıxajax.

Qız tez şüşəni yerə vuruf göyərçini tutdu. Div dəli bir nəərə çəkərək hövlnak yuxudan dik atıldı. Baxdı ki, iş-işdən keçif, yalvarmağa başdadı:

– Kimsənsə, üzə çıx, göyərçinə dəymə. Nə deyirsən, onu eliyəjəm.

Pəri dedi:

– Qardaşımı tilsimnən qurtar, göyərçinə dəymiyim.

Div divardan ağacı götürdü. Cümşüdə vuruf dedi:

– Daşdan çıx.

Cümşüd daşdan çıxdı.

Qız dedi:

– Nə qədər adam varsa, hamısını tilsimnən çıxart.

Çıxartmasan göyərçinin başını üzəjəm.

Divin ələci qalmadı. Daşa döndərduyi bütün adamları tilsimnən qurtardı.

Qız dedi:

– İndi mən bu göyərçinin başını üzəjəm. Sən bu camahata çox əziyyət verifsən.

Div dedi:

– Ey gözə görünməz qız, sən mənə öldürsən də, tilsim sınımayajcax. Mənim bajım tilsimnən buranı sehirriyif. Siz eşiyə çıxma bilməyəjəksiniz. Bajım sağdı, bu mağarada gözəgörünməz bir yerdə oturuf. Siz onun əlinnən qurtara bilməzsiz. Sən göyərçini burax, mən sizi azad eliyim.

Qız dedi:

– Sonra bizi tilsimliyəsən, eləmi?

Div dedi:

– Anamın südüne and içirəm ki, sizi dalıma alıf buradan

çıxarajam.

Qız göyərçini buraxdı:

Div dedi:

– Mənnən özgə nə istiyirsən?

Cümşüd dedi:

– Sehirri papağı, sehirri çırağı, sehirli çuvuğu və sehirri üzüyü.

Div Cümşüd istəduyi şeyləri verif onnarı da belinə alıf eşiyə çıxmaq istədi. Pərinin yadına düşdü kü, sandıxdakı qız qaldı. Tez dedi:

– Sandığı da gətir, onu niyə orada qoydun?

Div geri qayıdıf sandığı da götürdü. Bunnar mağaradan çıxanda yüz cür əcayif səslər gəldi: “Tutun, vurun, qoymuyun gedə.”

Div dedi:

– Toxunmuyun, qoyun getsinnər, mən icazə vermişəm.

Div bunnarı hasardan çıxarıf bir xeyli apardı. Bir çəmənnyə çatanda yerə qoyuf dedi:

– Bəsdimi, yoxsa yenə aparım?

Qız dedi:

– Bəsd! Daha özümüz gedərik.

Div onnarı orada qoyuf özü geriyə qayıtdı. Qız tez livası əyninnən çıxartdı. Cümşüdnən görüşüf-öpüşdü. Başdarına gələnnəri bacı-qardaş bir-birinə danışdılar. Cümşüd civinnən qızın şəklini çıxarıf dedi:

– Bacı, mən bu qızı axtarırdım, tapa bilmədim.

Pəri şəkilə baxanda gördü ku, sandıxdakı qızın şəkliidi. Pəriynən Cümşüd bir-birini görəndə elə sevinmişdilər ki, sandıxdakı qız yaddarına belə düşməmişdi. Tez sandığı aşdılar. Cümşüd gördü, doğrudan da, o qızdı. Qızı sandıxdan çıxartdı.

Qız dedi:

– Sağ ol, Cümşüd, bizi qurtardın.

Cümşüd dedi:

– O sağ olunu bajıma de. Bizi o qurtardı.

Cümşüd gördü kü, Pərinin gözdəri dalda qalır. Ayağını çəkə-çəkə gəlir, soruşdu:

– Bəji, niyə gəlmək istəmirsən? Nə var?

Pəri utana-utana dedi:

– Qardaş, məni tilsimnən qurtarmaq istiyən sevgilim də burda daş olmuşdu. Gözüm onu gəzir.

Cümşüd dedi:

– Oturun, gözdüyək, indi gələllər.

Bir xeyli keşdi. Şahzadə də, başqa tilsimnən qurtaran adamlar da gəlir çıxdılar.

Cümşüd Səmərqəndə gəlir qızları atalarına verdi. Şah çox razı qaldı. Kiçik qızını Cümşüdə verif, yeddi gün, yeddi gejdə toy elədi. Sonra da onu öz taxtında oturtdu. Cümşüd gedif dədəsigili də yanına gətirdi.

Pəriyəni şahzadə də gəlir öz yerrərinə çatdılar, Firəng şahı işdən hali oluf Pərinin üz-gözünən öpuf, onnara qırx gün, qırx gejdə toy elədi.

Onlar öz muraddarına çatdılar. Siz də muradınıza çatasınız.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl danışanın, biri də nağıla qulax asanın.

PADŞAHIN QIZI

Bir paccah variymiş. Bu kişiye uşaq olmaz. Gələr bura bi dənə dövrüş. Bu dövrüş diyər ki, sizə bi dənə alma verim yiyin. Həmin almadan sizə bi dənə uşax əmələ gələcədi, qız uşaqı. Ho da ölüyə qismət olacədi. Ay keçər, il keçər, gələr bir uşaq olar. Həmin uşaq gələr yetişər. Bu kişi arvadiyən məslət eliyər, diyər yaxşisi odu ki, bu ölkədən çıxax.

Az gidəllər, çox gidəllər bi dənə böy meşiyə dərşəllər. Həmin meşədə baxıf görəllər ki, bi öy görüküy. Arvadnan kişi məslətdəşiyələr, gidax o öydə qalax, savaxdandan gənə yola düşərix. Gidəllər öyə görəllər ki, öyün qarısı bağlıdı. Öyün qarısına toxunar kişi açilməz, arvat toxunar açilməz, qız toxunar qarı açilər. Qız girən kimi qarı şarraq bağlanar. Anasiyən atası eşdə qalarlar. Nə qədərən toxunallar qarı açilməz. Buların münkünü üzülər, qızı qoyuf yığliyə-yığliyə gidəllər.

Qız öyün içində görər bi dənə üzü örtülü yatiy. Qız yeddi il, xülaseyi, oğlanın çivinni qoriyə-qoriyə durar. Qız Allaha duva eliyər ki, qarı açilsin bi çölə çıxsın. Duvası qavıl olunar, qarı açilər, çıxar görər kərvan keçiy. Dəvən üstündə bi yetim keçal qız variydi. Arav-lara yalvaliy ki, keçal qızı una versinnər. Araflar keçal qızı veriylər.

Qız keçal qızı oğlanın yanında qoyuf başini yumağa çıxar. Bu vax oğlan asqıruf qalxar, görər qız. Oğlan üreyində tütüy ki, gerey ünü alam, sonra o birsi qız da başini yüyüf gələr görər oğlan ayilifdi. Qız gidər fikirə, öz-özünə diyər: yeddi il bun zəhmətin çehdim mana qismət olmadı. Başdıyuf yığliyə. Oğlan üreyində tutar ki, bunların ikisini də birdən alsın. Oğlan bazara kidəndə qızlardan soruşər ki, nə alım. Keçal qız diyər ki, dünyada yaranan naza-niyətdən hamısinnan al. Gözəl qız diyir mana bi şüşə nöyüt, bi top bişka, bi dənə də səvir daşı al. Oğlan bu qızın üreyini başa düşər.

Oğlan alif getirər. Qız buları alif düşər ağıla /tövləyə/. Qız bütün başinə gələnnəri danışər səvir daşınə. Qız özünü oddamax isdiyər. Bu vaxt oğlan qızın qolunna yapışər. Unu özünə eyliyər arvat, keçal qızı da eyliyər özünə qaravaş.

SƏXAVƏTLİ QIZ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir paccax varmış. Bir gün paccaxın qapısına bir dərviş gəlir, gözəl bir qəsidə oxuyur. Paccax buna pul verir, deyir: baba dərviş, sən bu qədər dərvişdix eləmişən, mənim kimi rəhimli adam var, ya yox?

Dərviş deyir ki, paccax sağ olsun, sənnən də yaxşı bir qız var. Paccax acıqlanır, dərvişi zindana salır. Paccax deyir mən geyirəm o qızı tapbağa. O, mənənnən rəhimli olmasa səni öldürəcəm. Yox, kasıflara əl tutan olsa, səni zindandan çıxardıcam. Paccax yola düzəlir. Az geyir, çox geyir qərəz çatır qızın şəhərinə. Şəhərə çatan kimi iki adam bunun qollarından yapışıllar, qonaxsan diyillər, gətirillər öyə.

Paccax görür ki, hündür, görümmüyen bir dənə hasar var. Bunun ortasında da böy bir imarət var. Paccax girəndə öyə görür ki, ustulun üstündəki qavların hamisi qızıldı. Paccaxa qızıl qavlarda yimax gətirillər. Paccax yidi, işdi, eləki durdu, qulluxçular didilər ki, qavları da yığışdır özünən apar. Burda kim hası qavda çörey yisə, qavları da aparır. Paccax qızıl qavları qoltuğuna vurdu, bu işə ləp məətəl qaldı. Görür ki, qız dordan da əl tutandı, deyir mən xanımı görəcəm.

Əlqərəz, paccax qızın yanına geyir, görür qız nə qız, yimə, işmə gül camalına tamaşa elə, paccax qızınan bir damzı söhbət eliyənnən sora qızdan soruşdu: – məni bu sirdən agah elə görüm, bu nicə sirdi, hər kim qızıl qavda yisə, işsə qavları da götürür aparır. Qız deyir get filan şəhərdə yolun qırağında bir qoca kişi oturutdu. Adı ovçu Salmandı. O, qızılı həvəydestdə döyüf havıya sorur. Yeri onun sirrini örgən gəl, mən öz sirrimi saa diyim. Paccax qızdan ayrılır. Gəlir yolun qırağında görür bi dənə qoca kişi oturuf həvəyhdəstdə qızilları döyüf havaya sorur. Paccax bildi ki, bu, ovçu Salmandı. Ona salam verif dedi: – ovçu Salman, mənənnən öz sirrinnən halı elə. Bu nə işdi ki, qızılı döyüf havaya sorursan? Ovçu Salman didi ki, get filan şəhərdə pinəçi var, onun sirrini

örgən gəl mən öz sirrimi sa deyim. Paccax ovçu Salmannan ayrılıf yola düşdü. Az geyir, çox geyir axırda gəlif bi şəhərə çıxır. Görür ki, bir pinəçi oturutdu başmax tikir. Bizi bir dizinə batırır, bir də dilinə. Paccax pinəçinin yaxınına gəlif deyir: – Pinəçi qardaş, məni öz sirrinnən halı elə. Pinəçi deyir ki, mənim sirrini bilmaxdan öteri get filan şəhərdə bir əzənçi var, un sirrini örgən gəl, mən öz sirrimi sənə diyim.

Paccax pinəçiynən görüşüf yola düşür. Az geyir, çox geyir gəlif bir şəhərə çıxır. Görür ki, əzənçi əzən vaxtı minariyə çıxdı. Elini aparıf qulağına istiyir əzən disin. Bir o başa geyir, bir bu başa geyir, görür ki, əzənin vaxtı keçitdi, kor-peşman aşağı düşür. Paccax əzənçinin yaxınına gəlif deyir:

– Azañçi qardaş, məni öz sirrinnən halı elə. Əzənçi də deyir ki, filan şəhərdə sinavar Müseyif var, un sirrini örgən gəl, mən sirrini sa diyim.

Bəli, paccax əzənçidən də ayrılıf yola düşdü. Bir neçə həftə yol geyənnən sonra paccax görür ki, seysan-doxsan yeşində alçax boylu adam buna iras gəldi. Paccax buna salam verir. Qoca kişi paccaxdan soruşur ki, oğul, hara gersən? Paccax deyir geyirəm sinavar Müseyifin sirrini örgəmmağa. Kişi deyir, oğlum, gəl sən bu yola getmə, bu yolda çox adam ölür. Paccax nə qədər söz eşitdi, qulağına girmədi. Axırda deyir ki, əmi, hər nə olsa, olsun geyicəm. Hindi ki, belədi gəl mənənnən geyax. Sən diməynən Müseyif özüymüş. Bu adam halçax boylu olduğunna buna sinavar Müseyif diyirlər. Paccax görür Müseyivin öyündə bir qatır. Müseyif deyir:

– Bu qatırı görsən, bu məm əmim qızıldı. Biz cavan olanda sevişdux, mən unu aldım. O, hər gecə nökerin atına minif harasa geyirdi. Axırda bir günü gəlif məni tula elədi. Mən xalamın oğlunun tükənnin qavağınna keçəndə məni gözdərimdən tanıyıf apardı öylərinə. Sonra xalam məni yenə adam elədi. Gənə öyə getdim əmim qızı məni hindi bişiy elədi. Mən yenə xalam oğlunun dükəninin qavağınna keçəndə xalam oğlu məni gözlərimnən tanıyıf apardı məni öyə. Xalam

məni genə adam eliyir. Xalam diyir, sən yeri arvadu qatır elə. Mən gəlif qarının dalında durdum. Əmim qızı gəlif öyə girəndə bi sura oxudum, qatır oldu. Mən əl-üzümü yüyüf, çihli suyu aparıf qoyuram qavağına, o süyü içir. Havıdı məm sirim.

Paccax əzənçinin yanına geyif Müseyivin sirrini una söyliyir. Əzənçi diyir mən həmişə namaz qılında göydəki məlakələr yanıma gəlir. Məlakələr məni aparıf göyə ma didi sən məəm ərim olarsan, ama bu şərtinən ki, mən hər na eləsəm, sən dimmiyərsən. Mən həvelə məlakəni görüf razı oldum. Mən məlakə arvadımnan yeşədim. Aradan neçə il keşdi. Mənim bir qızım, bir oğlum oldu. Bir dəfə təndirdə çörəx yapanda qızım ağladı, didim ay arvat, götür uşağı bir damzı süt ver. Götürür uşağı təndirə atır. Çayda partal yüyəndə oğlum ağladı, didim uşağa süt ver, götürdü uşağı atdı çaya. Arvat didi: “çay, uşağı götür”, gördüm oğlum gəlir “təndir uşağı götür”, gördüm qızım təndirdən çıxdı. Sonra məən getirif bura. Hindi məəm sirim budu.

Paccax əzənçiyənən görüşənnən sora gedir pinəçinin yanına. Əzənçinin sirini söyliyir. Pinəçi diyir: mən laf cavannığımnan pinəçiyəm. Mən çox fağırıydim, həməşə namaz qılıf, oruc tuturdum. Bir gün mən genə meçiddə namaz qılırdım. Ellərimi uxarı qalxızıf Allaha yarvaldım ki, Allah ma rəhmin gəlsin. Bir iki gün gördüm ki, bir cahıl oğlan tükənə gəlif didi: əmi, məəm başmağımın burnunu yama. Mən yamadım. O, ma bir abbası yerinə bir beşdix qızıl verdi. Mən didim sağ ol. Bir əz keçənnən sora gəldi ki, başmağımın davanını yama. Bunu da yamadım, bir onnux qızıl verdi. Əlqərəz, bu oğlan gündə otuz-qırx manıt pul verirdi. Mən axırda şübhələndim bunnan, geyif xəvər verdim sərdara. Didim filan oğlan gündə bu qədər qızıl verir. Beş-altı adam göndərdi sərdar didi ki, bu oğlanı tutun. Sərdarın göndərdiyi adamlar dükanın qavağında yeşindilər. Oğlan gələndə yüyürüf unu tutmax istədilər. Oğlan bir göyərçin oluf qundi dükənin aqoşqasına ma didi: ay allaxın bedvaxtı, mən səni

varrandırmax istiyirdim, sən bilmədin. Mən o sat barmağımı dişdədim. Həməşə işliyəndə bizi dizimə batırırım ki, niyə sərdarın yanına getdim. Dilimə batırırım ki, niyə sərdara heylə didim. Habıdı məəm sirim.

Paccax pinəçiyənən salamatdaşıf getdi ovçu Salmanın yanına. Pinəçinin sirini söylədi Salmana. Salman da öz sirini danışdı. Axırda paccax getdi qızın yanına. Qız öz sirini danışdı paccaxa: Məəm atam-anam varyıdı. Özüm hindikinnən də gözəl idim. Biz fağırıydux çox. Sora atam da, anam da öldü. Çox adam düşmüşdü mənim dalımca, atam vermirdi. Mən getdim meşiyə ordə yeşədim. Əhd elədim ki, Allah məni varrı elə, kasıflara köməy eliyərəm, el tutaram. Bir dəfə yağış yağırdı. Mən daşın altında deşiy acif daldalanmax istədim horada. Bir az qazdım bir qızıl çıxdı, birəz də qazdım bir-ikisi də çıxdı. Mən buları götürüf gedif fəhlə gətirdim. Qazıf buranı bu boyda aşdix, özümə bina tikdirdim. Hindi gələn qızıl qav aparır, əmə qızıl qurtarmır.

Paccax qızın da sirini bilənnən sora gəldi öz şəhərrərinə. Dərvişi zindannan çıxartdıf buraxdı, pul verib didi: düz diyirmişsən, mənnən də rəhimli adam var imiş. Sən diyən qız mənnən də rəhimli imiş. Dərvişə pul, mal-dövlət verib, yola saldı.

KEÇALLA PADŞAH

Biri varyıdı, biri yoxıydı, bir keçalnan bir qarı varyıdı. Bu qarı keçalın nənəsiydi. Keçal həməşə dana güdərdi. Halçax bir öydə yeşiyirdi bular. Bir paccax varyıdı həməən vilayətdə. Paccaxın bir gözəl qızı varyıdı. Kim istirdisə, paccax qızı vermirdi. Günnərin bir günü keçal gəlif diyir nənəsinə ki, nənə, sən get paccaxın qızını maa isdə. Nənəsi qəyidif diyir ki, o qızı saxverməzəddər. Keçal buna razı olmur. Diyir get isdə, vəssalam, qutaldı getdi. Qarı geyif qızı isdiyir. Bəzirrər geyif əhvalatı diyillər paccaxa. Paccax diyir ki, o kimdi diyin gəlsin bura görüm. Qarı ger paccaxın yanına diyir: paccax sağ olsun, sən qızo nəvəmə isdiyirəm. Paccax cavaf verir ki, get un mərtəvəli bir öy tihdir, seyvanını da seyvanıma birrəşdir, sora apararsan gəlif qızı. Qarı kor-peşman qayıdır ööyə. Gəlir axşam olur. Keçal gəlir diyir, nətəri oldu. Qarı başdır söyləməğa. Söyliyif qutalannan sora keçal fikrə geyir çox.

Keçalın bir iti varyıdı, bir bişiyi. Savax açılən kimi keçal geyif bazara bir az etnən epbex alıf gətirir. Keçal eşitmişdi ki, paccaxın öyündə tirdə bi dənə üzük var. Aldığı eti də, epbeyi də itnən bişiyə yidirif buraxır, diyir ki, sizi qıx günnən sora üzüxnən bərabər habırda isdirəm. İtnən bişix geyillər. Geyif paccaxın öyünə çatıllar. Bişix barının üsdünə qalxıf düz geyir öyö. Nanca hərrənirsə, firsant tapıf üzüyü ala bilmir tirdən. Savağı gün paccaxın qızı həməən öydə yatıf yuxliyir. Bişix firsant tapıf qalxır irəfə. Nə qədər eliyir üzüyə çatmır. Bu vax bişix görür ki, bir kəsəyən üzüyün yanında durur. Bişix siçana diyir ki, ho üzüyü hordan qır yerə sal, səni keseyənnərin paccaxı qoyum. Keseyən diyir, qızdan qorxuram, bişix diyir, qır sal. Axırda keseyən üzüyü qırıf salır yerə. Bişix diyir una get, sən keseyənnərin paccaxısan. Diyif atılar yerə, üzüyü götürüf düz qaçır itin yanna. Bular geri qayıdıllar. Yolda bir çaya iras gəllilər. Əvvəlcə it süyə düşür. İt süyə düşən kimi bişiyə diyir ki, sən üzüyü məm ağzıma at, atmasan səni sudan

keçirmicəm. Axırda bişiyin çarası üzülür, üzüyü itin ağzına atır. Üzük o sat düşür suyə, üzüyü su aparır. İtnən bişix ikisi də kor-peşman keçif geyillər çaydan. Olar çayın o qırana çatanda görüllər ki, burda balıx tutannar var. Bular hələ bir balıx tutmuşdular. Balıxçılar o balığı tulliyillər itnən bişiyin qavağına. Bişix balığın döş tərəfinnən başlır yimağa. Bişix birəz yimişdi üzük çıxdı balığın içinnən. Bular ikisi söyünə-söyünə gəlif çatdılar keçalın yanına. Keçal çox söyündü. Keçal allağa dua elir ki, ya allax, mən diyən kimi olsun. O, bu sözləri diyif yatır.

Səhər açılır. Qarı görür ki, göyün üzündədir, seyvanını da paccaxın seyvanına yaxındı.

Keçal gənə qarını elçi göndərir. Paccax bu dəfə verir qızı, ancax diyir ki, qıx gün, qıx gecə toy çaldırarsan. Keçal bunu da eliyir. Paccaxın qızını öyünə gətirir. Günnərin bir günü paccaxın qızı tirdə görür üzüyü. Sora o üzüyü götürüf habı seyvanın öz öylərinə qaçar. Savağı gün qarı görür ki, gənə köhnə öyləridi, ancax paccaxın qızı öydə yoxdu. Sora keçal gənə biyaxki halı eliyir. Bişiyən it gənə geyif üzüyü gətirillər. Keçal gənə nənəsinə elçi göndərir. Bu vax paccax diyir ki, un mərtəvəli öy tihdir, eşiyin eşiyimə bitişix olsun, eşiyində qırx at axırı içi dolu arpa olsun, sora gə qızı apar. Sora keçal gənə diyər, ya allax, sən mən diyən olsun. Keçal gənə yatıf yuxliyər. Savaxdan gənə görür qarı, göyün üzündədi. Paccax diyənnər də həzirdi hamısı. Keçal geyif paccaxın qızını alır. Axırda paccax ölənnən sora paccax qoyullar keçalı.

ŞAH ABBAS

Şah Abbas dərviş libası giyinif gəzərmiş. Gidər bi qariyə qonağ olar axşəmə. Bi dənə oğlu olar, bi dənə də keçiləri olar qarının. Qarı diyər, ay oğul, keçin də sütün sağdux yidux, bi şeymiz yoxdu, gə keçini kesax, qonax da yisin, biz də. Keçini kəsəllər, yiyəllər. Savağ açilər, Şah Abbas diyər, isdiyirəm bazara gedəm, yolu bilmirəm. Uşax çıxar yol öyrətmağa. Yolu örgədəndə görər, aşadan bi lezgi iki keçi gətiritdi gəlir. Diyər hara? Diyər bazara, habı keçiləri satmağa. Şah Abbas diyər keçini neçiyə diyirsən. Diyər, məsəl, beş mata. Şah Abbas keçini alıf uşağa verər.

Şah Abbas bi qədər gedər, sora “dünyanı nətər tutsan, heylə gedər” – belə yazıf yola salar, özü də qol çəkər altınnan. Galar buna bir oğlan iras düşər oxiyər, qoltuğna qoyər gidər bir ayröz paccahın yernə. Gidər paccahın qızının elçi daşın üsdə oturur. Buna diyəllər, burda niyə oturmusan, diyər mən də paccahın qızını isdiyirəm. Paccaha xavar çatar. Paccahın yanna çarallar oğlanı. Qıx gün, qıx gecə toyni eliyəllər, qızı verər bu oğlana. Bir il, iki il oturur oğlan, çox fikrə düşər, saralar. Bunu soruşəllər nə oluf, qıza diyəllər ki, xavar al görax fikri nədi? Oğlan diyər, məm də atam var, anam var, yolumu gözlüyəllər. Paccah Şah Abbasın üsdünə yazar ki, sən oğlu da, qızı da yolluyrəm. Şah Abbas baxar əvvəl inammaz, diyər məni alladıf yerimə girəllər. O da əsgər, qoşın göndərər. İki qoşın görüşər. Oğlanı gətirən qoşın diyər bu sizin oğluz. Şah Abbas diyər yola tirmə şal döşənsin. Hələ getrəllər bir öy görkəzəllər ki, otu. Üş gün oturannan sora Şah Abbas oğlanı danışdırar. Diyər bu nə hiylədi? Oğlan Şah Abbasın yazıf yola saldığı kağızı çıxardıf verər, diyər özün dimisən dünyanı necə tussan, heylə gidər. Şah Abbas oğlanı oğulluğa götürər.

HAQ VAR, DİVAN YOXDU

İki tacir gedir başqa bir ölkəyə alverə. Onlardan birinin alveri yaxşı gedir. Digərininki isə uğursuz olur. Alveri yaxşı getməyən yoldaşına deyir ki, səni öldürəcəm. Nə üçün sənin alverin yaxşı gedir, mənimki pis.

Alveri yaxşı gedən tacir deyir ki, məni öldürmə. Tacir onunla razılaşmayıb deyir:

– Səni öldürməliyəm. Axır sözünü de.

Tacirin əlacı kəsilib son sözünü deyir:

– Mənim arvadım hamilədi, əgər oğlum olsa, adını qoyarsan haq var, divan yoxdu.

O, vəsiyyətini edəndən sonra tacir onu öldürür, var-dövlətini də götürüb qayıdır öz ölkələrinə. O, gəlib yoldaşının ailəsinin yanında başlayır ağlamağa ki, ərin öldü. Mən onu yaxşı dəfn etdim.

Arvadı deyir:

– Bəs onun son sözü nə oldu?

Tacir:

– Son sözü bu oldu ki, mənim oğlum olsa adını qoyarsan, haq var, divan yoxdu.

Belə də olur. Həmin kişinin arvadının bir oğlu olur. Adını qoyurlar haq var, divan yoxdu.

İllər keçir. Uşaq böyüyür. Uşaq başqa uşaqlarla oynadığı vaxt, Şah Abbas dərviş libasında vəzir Allahverdi xan ilə oradan keçirmiş.

Uşaqlardan biri oyun zamanı uşağın adını çağırır. Şah Abbas bu adı eşidən kimi uşağı yanına çağırıb deyir:

– Oğlum, sənin adı nədi?

– Baba, mənim adım haq var, divan yoxdu.

Şah Abbas uşaqdan soruşur ki, atan varmı?

O deyir:

– Atam yoxdu.

– Anan var?

– Bəli, var.
 – Onda get anana de ki, dərviş baba səni çağırır.
 Uşağın anası gəlir.
 Dərviş soruşur:
 – Bu nə addı uşağa qoymusunuz?
 Anası deyir:
 – Ərim bir nəfər ilə alverə getmişdi. Orada vəfat edib.
 Mənə vəsiyyət edib ki, oğlum olsa adını elə qoyum.
 – Dərviş deyir.
 – Sənin ərinlə alverə gedən adam dururmu?
 – Bəli.
 – Onda onu çağır gəlsin bura.
 Kişini çağırırlar.
 Şah Abbas soruşur:
 – O uşağın adını kim dedi ki, elə qoyun?
 Tacir deyir:
 – Uşağın atası mənim yanımda öldü, vəsiyyət etdi ki, oğlum olsa adını qoyarsan haq var, divan yoxdu.
 Dərviş:
 – Kişi mənimlə gedəcəksən.
 Kişi getmək istəmir. Belə olan vaxt Şah Abbas deyir ki, mən dərviş yox, Şah Abbasam. Mənimlə gedəcəksən.
 Kişi Şah Abbasla gedir.
 Şah Abbasın imarətinə çatanda şah deyir ki, vəzir onu təhvil götür, boynuna qoy gör düzü necə olub.
 Vəzir Allahverdi xan onun boynuna qoyur. Gəlib şah xəbər verir ki, şah sağ olsun, boynuna aldı.
 Səhər şah ölən kişinin arvadını, uşağını çağırtdırır yanına. Tacirin bütün var-dövlətini verir arvada. Özünü də dar ağacından asdırır. Arvada deyir:
 Qızım, get o uşağın adını dəyiş. Bil ki, haq da var, divan da.

HƏR KƏS NƏ ETSƏ, ÖZÜNƏ EDƏR

Biri var imiş, biri yox imiş, ağıllı bir padşah var imiş. Bir gün bu padşahın yolu bazardan düşür. Bazarın bir küncündə qoca bir kişi oturub nə isə danışmış. Padşah bu kişinin söznə qulaq asmaq üçün ayaq saxlayır. Kişi deyirdi: “Hər kəs nə etsə özünə edər”.

Padşah bu sözləri eşidcək qocaya yaxınlaşıb onun imarətinə getməsinə xahiş edir. Qoca razı olur. Padşah qoca üçün hər bir şərait yaradır. Hətta onu vəzirdən, vəkildən üstün tutur. Qocaya deyir ki, “hər kəs nə etsə, özünə edər”, – kəlməsini hər gün onun qulağına desin.

Padşahın qocaya belə hörmət etməsinə vəzirin, vəkilin acığı tutur. Vəzir qocanın bu işini pozmaq üçün hiyləyə əl atır. Qocanı öz evinə qonaq çağırır. Ona yemək hazırladır. Qoca yeməyi yeyəndən sonra başa düşür ki, vəzir ona yeməkdə sarımsaq verdirib. Qoca vəzirə yalvarır ki, əgər bu iyi məndən rədd etsən, bir aylıq qazancımı sənə verəcəm. Vəzir sarımsağın iyinin getməsi üçün qocaya üstən soğan da yedirir. Qoca soğanı yeyəndən sonra onun ağzının iyindən durmaq olmur.

Qoca vəzirə deyir:

– Sən bu hiylə ilə mənim çörəyimi niyə kəsdin?

Qoca o bir kəlmə sözü səhər-səhər gedib padşaha deyir. İy gəlməmək üçün ağzını dəsmal ilə bağlayır. Vəzir qocadan qabaq gedib padşaha deyir ki, qoca camaata yayıb ki, padşahın ağzının iyi gəlir, bizdən də bir sarıq alıb ağzını bağladı ki, belə gedib o bir kəlmə sözü padşaha deyim. Elə bu zaman qoca ağzı sarıqlı içəri girir. Padşah əmr edir ki, dayan. Qoca dayanır, danışmaq üçün padşahdan izin istəyir. Padşah izin vermir. Tez xəzinədarın üstünə bir kağız yazır ki, bu kağızı sənə kim gətirsə, boynunu vurub xonçada mənə göndərərsən. Qoca kağızı alır. Savadsız olduğundan onu oxuya bilmir. Elə çölə çıxan kimi vəzirin oğlu onu qabaqlayır. Ona deyir ki, axşam

atama söz verdin ki, bir aylıq gəlirini ona verəcəksən, indi ver. Qoca kağızı ona verir. Elə bilir ki, həmişəki kimi padşah kağızı xəzinədən pul almaq üçün verib. Aradan çox keçməmiş vəzirin oğlunun başı xonçada padşaha gəlir. Vəzirin gözü kəlləsinə çıxır. Padşaha deyir:

– Sənə nə etdim ki, mənim oğlumun başın vurdurdun.

Qocanı tez çağırırlar. Qoca başına gələni padşaha damışır. Qocanın “Hər kəs nə etsə, özünə edər” – kəlməsi axrı düz olur.

AĞILLI GƏLİN

Biri var idi, biri yox idi, bir kişi ilə bir arvad var idi. Onların yeddi oğlu vardı. Yeddi oğul ata-anası ilə çox kasıb dolanırdılar. Çətinliklə də olsa oğlanlar özləri üçün ailə qurdular, ev-eşik sahibi oldular. Ata, ana, yeddi oğul, yeddi gəlin gecə-gündüz işləyirdilərsə yenə də kasıb dolanırdılar. Bir gün axşam bütün ailə evə toplaşmışdı. Böyük oğlanın arvadı axşam qaynatasına, qaynanasına, qayınlarına, onların arvadlarına dedi:

– Yeddi oğul, yeddi gəlin, qaynana, qaynata gecə-gündüz işləyirik, nəyə görə kasıb yaşayırıq? Gəlin evimizdə bir ağsaqqal seçək, onun dediyi ilə hərəkət edək.

Qaynata yerindən durub dedi:

– Qızım, bir halda bu fikir sənin ağına gəlib, bu gündən səni evimizin ağsaqqalı seçirik.

Gəlin çox dedi ki, yox, ağsaqqal siz olmalısınız, siz bizim böyüyümüzsünüz. Ancaq qaynatası razı olmadı, dedi ki, mənim təklifim budu ki, sən bizim evimizin ağsaqqalı olasan.

Gəlin dedi:

– Əgər siz mənim bu evdə böyük olmağımı istəyirsinizsə, gərək mənim dediyimi hamı eşitsin. Hamı dedi ki, sən nə desən bizim üçün qanundu. Gəlin elə həmin gündən təklif etdi ki, bu gündən etibarən kim hara getsə əliboş evə qayıtmasın. Kimin əlinə nə düşsə evə gətirsin.

Gəlinin dediyi kimi, evin bütünü ailə üzvləri hara getdisə, hərəsi əlində bir şeylə evə qayıtdı. Evin bütün ailə üzvlərinin gətirdikləri şeylər həyətdə bir yerdə toplanırdı. Bütün həyət daşla, ağacla doluydu. Gəlin də hər gün nəzarət edirdi ki, gələnlər evə əli boş gəlməsin.

Bir gün gəlinin əri evə gələrkən bir şey tapmır. Kolun üstündən bir ilan qurusunu götürüb əlində fırlaya-fırlaya həyətə yığılan odunun üstünə atır. Gəlin bunu görür, ancaq heç nə demir.

Bir gün padşahın qızı çaya çimməyə gedir. O, qızıl üzüyünü, boyunbağını, bütün qızıl əşyalarını çıxarıb paltarının üstünə qoyur, çimməyə başlayır.

Elə bu vaxt qızılquş göydən uçarkən çayın qırağında parıltını görüb ora enir, qızıl şeyləri dimdiyinə alıb havaya qalxır.

Qızılquş kasıb ailənin evinin üstündən keçəndə odunların üstündə ilan qurusunu görüb, qızılları ora atır. İlan qurusunu götürüb yenidən havaya qalxır.

Səhər, gəlin yenə də bütün ailənin gedişinə, gəlişinə fikir verirdi. Bu vaxt görür ki, odun topunun üstündə bir şey parıldayır. Görür ki, qızıldı. Qızılları götürür, bu sirri heç kimə bildirmir.

Axşam ailə bir yerə toplaşanda gəlin deyir ki, sabahdan başlayacaq ev tikməyə. Gəlin qardaşlar üçün ev tikdirməyə başlayır.

Ev hazır olur. Gəlin deyir ki, bu gündən sonra bir yerdə yeyib-içəcəyik, ayrı-ayrı evlərdə yaşayacağıq.

Gəlinin bu hərəkəti bütün ailə üzvlərinin hamısının xoşuna gəlir. Həmin gündən ailə xoşbəxt, firavan yaşamağa başlayır.

TAMAH

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. O, iki il idi ki, padşahlıq edirdi. Amma bu iki ildə bir dəfə də olsun heç kəs padşahdan kömək istəməmiş, heç kəs öz dərini, ehtiyacını ona söyləməmişdi. Bu padşahı narahat edirdi. Padşah vəzir-vəkili çağırıb fikrini onlara söyləyir, ömr edir ki, vəzir də, vəkil də camaat arasına çıxıb onlara söyləsinlər ki, niyə öz ehtiyaclarını, istəklərini padşaha söyləmirlər, bəlkə padşahdan zəhlələri gedir.

Vəzir-vəkil camaatın arasına gedib padşahın söylədiklərini çatdırır. Bunu eşidən bir nəfər kəndli irəli çıxıb deyir ki, mənim ehtiyacım var. Ondan başqa bir nəfər də ehtiyacı olduğunu deyir. Onlar vəzir-vəkilin arxasına düşüb gəlirlər padşahın hüzuruna. Padşah onlardan soruşur:

– Deyin görüm dərdiniz nədi, nə istəyirsiniz?

Hər iki kəndli ailələrinin çox olduğunu söyləyir, padşahdan torpaq istəyir.

Padşah bunu biləndən sonra, üzünü vəzir-vəkilə tutub deyir ki, mən metrə ilə yer vermirəm.

Vəzir, vəkil, padşah atlanıb, kəndliləri də özləri ilə aparırlar. Onlar gəlib çıxırlar böyük bir əkənək yerinə. Padşah atdan düşüb, bir ağacın kölgəsində rahatlandıqdan sonra, vəzir-vəkili yanına çağırıb deyir:

– Bunların birinin üzünü gündoğana, o birinin üzünü isə günbatana salın. Mən onlara yeri yeriməklə yox, yüyürməklə verəcəyəm. Kim nə qədər qaça bilsə, ona qaçdığı qədər yer verəcəyəm.

Belə də olur. Onlardan biri gündoğana, o birisi isə günbatana sarı qaçır. Bunlardan biri o qədər tamahkar idi ki, yorulanda papağını, köynəyini atır, lap nəfəsi kəsiləndə isə yıxılıb ayağa qalxa bilmir. Belə olanda əlini uzadıb torpağı cızır.

Padşah bir vaxt baxıb görür ki, hər ikisi sərili qalıb. Vəzir-vəkil padşahın yanına qayıdır, əhvalatı ona söyləyirlər. Padşah onların hərəsinə bir güzgü verib göndərir ki, əgər ölüblərsə onları elə sərilldikləri yerdə dəfn edin. Vəzir-vəkil belə də edir. Tamah o qədər güc gəlmişdi ki, hər iki kəndlinin nəfəsi kəsilib ölüncəyə qədər qaçmışdılar.

REHANLA KAMAL

Biri var idi, biri yox idi, Əhməd adlı bir kişi var idi. Onun Rehan, Kamal adlı iki uşağı var idi. Bir gün Əhmədlə arvadı qonşuya gəlmişdilər. Uşaqlar evdə qalmışdı. Axşam idi, qaranlıq düşürdü. Rehan qapıya çıxıb dedi:

– Gedək, bağda bir az gəzək.

Kamal dedi:

– Yox, atam gələr, savaşar.

Rehan dedi:

– Tez qayıdırıq.

Kamal onun sözünü yerə salmadı. Hər ikisi bir-birinə qoşulub bağa getdi. Bir də gördülər, bir yekə qurd onlara tərəf gəlir. Uşaqlar çığıra-çığıra qaçmağa başladı. Qurd onların qabağını kəsdi, dişlərini qıcayıb dedi:

– Hara qaçırırsınız? Düşün qabağıma.

Kamal dedi:

– Ey qurd, sən balalarının canı, bizi yemə, qoy gedək.

Qurd onların hərəsinə bir quyruq vurub, dedi:

– Düşün qabağıma.

Uşaqlar ağlaya-ağlaya onun qabağına düşdülər. Qurd onları öz yuvasına apardı. Qurdun balaları analarına dedilər:

– Ana bunları yeməyə, oynadaq.

Anaları razı oldu, Rehanla Kamalı balalarına verdi.

Qurdun balaları Rehanla Kamalı içəri apardılar, onlara qoyun quyruğu yedirdilər. Bir neçə gün keçdi. Rehanla Kamal qurd balaları ilə dost oldular. Onlara oxumaq, oynamaq da öyrətdilər. Bir gün qurd çox gəzdi, yeməyə bir şey tapmadı, ac evə gəldi. Kamalı yemək istədi, balaları ağlaşıb qoymadılar. Qurd o gecə ac yatdı. Səhər tezdən qurd uşaqları yenə yemək istədi, balaları qoymadı. Qurd o gün bir yana çıxmadı. O, gecəni araya salmaq, uşaqların birini yemək istəyirdi. Kamal da bunu duymuşdu. Günortaüstü qurd ilə balaları yatmışdılar.

Kamal tez bir ocaq qaladı. İki şişi qızdırdı. Uşaqlar şişləri götürüb qurdun gözlərinə soxdular, qapıdan çıxıb qaçdılar. Qaçhaqaç bir meşəyə çatdılar. Bir də gördülər bir ayı onlara tərəf gəlir. Ətəklərini qumla doldurub bir ağacın başına çıxdılar. Ayı gəldi, ağaca dırmaşdı. Uşaqların yaxınlığına çatanda uşaqlar onun gözlərinə qum səpdilər. Ayı tappıltı ilə yerə düşdü, gözlərini ovmağa başladı. Kamalgil tez düşüb qaçdılar, gəlib bir mağaraya çatdılar. Mağaraya girib gördülər, burada bir küp qarısı oturub ki, gözlərindən ilan-qurbağa tökülür. Qarı uşaqları görəndə kimi dişlərini şaqqudadıb dedi:

– Siz xoş gəlmisiniz. Nə bildiniz ki, mənim könlümə insan əti düşüb?

Kamal dedi:

– Qarı nəyə, biz altı ayaq, yeddi baş pəhləvanın uşaqlarıyıq.

Qarı dedi:

– Altı ayaq, yeddi baş da adam olarmı?

Kamal dedi:

– İndi gələr görərsən.

Qarı dedi:

– Haradadı?

Kamal dedi:

– Yoldadı. Bu saat gələr.

Qarı dik sıçrayıb dedi:

– Mən getdim, məni görməz.

Qarı küpə minib göyə qalxdı, yox oldu.

Uşaqlar qarının evindən adama bir xurcun qızıl götürüb yola düşdülər. Ac-susuz üç gün yol getdilər. O ki var taqətdən düşdülər. Bir ağacın dibində yerə oturdular. Bir-birinin boynunu qucaqlayıb yatdılar. Bunlar burada qalsınlar, sizə uşaqların ata-anasından xəbər verim.

Əhməd kişi ilə arvadı qonşudan evə gəldilər, gördülər uşaqlar yoxdu. Nə qədər axtarıdılarsa, tapa bilmədilər.

Ayaqlarına dəmirdən çarıq geydilər, əllərinə dəmirdən əsa aldılar, uşaqlarını axtarmağa başladılar. Kəndləri, şəhərləri, meşələri gəzdilər, uşaqlardan bir nişan tapmadılar. Nələc qalıb ağlaya-ağlaya evlərinə qayıtdılar. Yolları həmin ağacın dibindən düşdü. Gəlib nə gördülər? Uşaqlar bir-birinin boynuna sarılıb yatıblar. Ata-ana gözlərinin yaşını tökə-tökə onları ayıltı. Onlara su, çörək verdilər. Uşaqlar özlərinə gəldilər. Ata-analarını tanıdılar, boyunlarına sarıldılar. Uşaqlar başlarına gələn əhvalatları onlara danışdılar. Qızıl dolu xurcunları götürüb sevinə-sevinə evlərinə gəldilər.

HALAL ÖMÜR

Biri variymiş, biri yoxiymiş, bir kişi variymiş. Bu didi ki, qurunu fəth elədim, qoy hindi də dənizi fəth eliyim. O, gəmiyə minif səyahətə çıxır, gəmi gecə tufana düşür. Bi fırtına düşdü, gəmi qayıya dəyif dağıldı. Dağılan gəminin içində olan bütün şeylər batdı, amma bu adamı Allah-taala taxta parçasının üstündə saxladı. Onu ləpə vura-vura, vura-vura apardı dağın döşünə dirədi. Gözünü aşdı gördü qayadadı, dəniz-məniz nə gəzir. Diyir, daşlardan tuta-tuta çıxdı dağın başına. Həmən adam, o yana baxdı, bu yana baxdı, elə hunda gördü üç nəfər də gəldi. Sən dimə, bu adamnar da tufana düşən gəmidən sağ çıxannardı. Buları da Allah saxliyitdi. Oldular dörd nəfər. Bu vədə onlar ora-bura baxanda bir dəstə tüyhlü-müyhlü çırpax adamnar gəlif buları cormaladılar. Buları apardılar özdərinin paccaxlarının yanına. Paccaxları da bunların çırpax oturmuşdu. Yer görsətdilər bulara, oturdular. Sora yimax-işmax verdilər bulara. Bu üçü verilən yimağı yidilər, birinin dili də yandı, nədənsə. Mən yimədim, bular yiyif qurtalmışdılar ki, partallarını çıxardıf tulladılar qırağa, oldular bunlar kimi tüyhlü. Ə, gördüm bu yaramır, gecənin bir vaxtında bunları yuxiyə verif qaşdım. Qaşdım, qaç-ha-qaç gəlif çıxdım bir tərənin başına, gördüm o başda öylər görünür, daxmalar, qazmalar, çadırrar, həbilə şeylər. Elə də acam, acınnan amanım yoxdu. Baxanda gördüm ki, bir dənə çadır lap yaxındadı. Gəldim ki, burda bir loxma əppəyh yiyim. Çadıra yaxınnaşanda gördüm bir dənə qarı var çadırın qırağında, yanında da bir dənə it. Mən itdən qorxuf yaxınnaşmağa ehtiyat elədim. Qarı didi qorxma, gəl. Getdim qarının yanına, ac olduğumu bildirdim. Allah irzasına didi ki, gəl çörəyi yi. Qarı qayıtdı ki, a bala, saa yimax vericəm, amma yavannıx yoxdu, bizdə də yavannıxsız çörəyh verməzdər. Qarı heylə diyəndə hal-amanım lap üzüldü, heylə yanında tir-tap uzandım. Qarı da didi ki, görəm, sən lap acsan, gidax ho dərədən

ilannardan birini tutuf bişirax, saa, yi, toxta. Mən qayıtdım ki, heş ilan ətini də yimağ olar? Qarı didi:

– Gidax ilan tutax, mən didim yox, qorxuram.

Qarı didi:

– Qorxma, gəl.

Qarı qavaxda, mən dalda, it də mənən dalda, getdix. Dərəyə düşəndə gördox ki, bura ilanla doludur. Qarı yekə bir ilan tutuf başını kəsif atdı, bədənini gətirdi. İlan ətini bişirif verdi ki, yi. Acınnan taqətdən düşdüyümə görə, özümü saxliyə bilmədim, yidim ilan ətinnən. Qarıyə didim ki, ürəyim yanır. Qarı didi ki, bu yankı dərədən su axır, düş iç. Suyu ovcuma alif işmax istiyəndə gördüm ki, su həm duzdudu, həm də acı. Bir tərər bu sudan işdim, qayıdıf gəldim qarının yanına.

Didim:

– A qarı, bu nə yaşayışdı ilan əti yiyif, acı, duzdu su içirsooz.

Qarı üzümə baxıf soruşdu ki, bala, bəs siz nə yiyirsiz, nə içirsooz?

Didim:

– Bəs bizdə hündür öylər, daddı yimaxlarımız, şirin süyümüz var. Qarı qayıtdı ki, siz ki, belə yaxşı yaşırsız, dinə görüm, sizdə oğurrux, yalan, adam allatmax var?

Didim:

– Hələ sadalamadığın çox əyrilixlər var. Qarı qayıtdı ki, bala, sizin kimi haram, oğurruxnan yaxşı yaşamaxdansa, ilan əti yiyif duzdu, acı su işmaxla bizim kimi halal yaşamax daa yaxşıdı. Qarı didi ki, biz halala görə 350 il yaşıyrox. Mən qarıyə verərdim 60 yaş, amma öyrəndim ki, onun 150 yaşı var.

Diyir:

– Biz o qədər sakitox, o qədər mehribanox ki, mən bu dəyqa hay eləsəm hamı başıma yığılar ki, görəsən qarıyə nə oldu.

Qarı dimax istiyirdi ki, düzdux, halallıx insan ömrünü uzadır.

QONŞU

Biri variymiş, biri yoxiymiş, qurban olduğum Allah-taala, bi də onun yer üzündə elçisi – Məhəmməd peyğəmbər variymiş. Məhəmməd peyğəmbərin cavan vaxtıydı. O, çox qəmgin görünürdü. Hax-taala peyğəmbərdən soruşur ki, Məhəmməd peyğəmbər niyə qəmginsən?

Məhəmməd peyğəmbər diyir ki, ya Rəbbim, mənə qonşumun kim olacağını bileydin. Allah-taala buyurdu ki, ey Məhəmməd, qonşunu yaxşı adamnardan tap, get dünyanı göz, gözünən gör, qulağınnan eşit. Bax onnan qalıtdı ha, diyir bir şeyi qulağınnan eşidif, gözünən görməsən, inanma! Nəysə, Məhəmməd peyğəmbər getdi dərzinin yanına özünə dərviş partalı tikdirdi, təpədən dırnağa kimi dərviş kimi giyindi. Əlinə hasa alif başdadı dünyanı gəzmağa. Gəzdi, gəzdi, dolandı, hərrəndi, gəlif adamsız səhraya çıxdı. Axşam düşəndə yerin altınnan bunun üzünə qapı açıldı. Baxdı gördü aşağı pilləkən düşür. Pilləkənlə aşağı düşdü, gördü yaxşı bir dənə otax var. Nurani bir kişi, saqqalı uzun, yanında da daş var, allaha ibadət eliyir.

– Salamməleyküm.

– Əleyküəssalam.

Görüşdülər, oturdular. Dərviş baxdı gördü burda nə yimağa bir şey var, nə işmağa, bir dənə daşdı, bir də bu qoca kişi. Bir vaxt bunnan soruşdu ki, baba, di görüm nağarırısan?

Didi:

– Qalan ömrümü allaha ibadətindən keçirirəm, qırx ildə burda ibadət eliyirəm. Qonax soruşur ki, bəs sənə yimağa işmağa heş nəyin yoxdu?

Diyir:

– Nar ağacım var, hər gün bir dənə nar gətirir. Yimağım, işmağım hamısı o nardan ibarətdi.

Dimax, bu 40 ildə nar ağacı gündə bir dənə nar

yetişdirirdi. Bu səfər qonax gəldiyinə görə Allah-taala elə elədi ki, nar gündə iki dənə gətirdi, qonağın da payını göndərdi. Öy yiyəsi qonax eşiyə çıxanda narın birini dərib yimişdi. O biri narı ortadan yarı bölüf, yarısını özü yidi, yarısını qonağa saxladı. Bir vaxt qonax öyə qayıdanda öy yiyəsi buna diyir ki, götür narı yi, gedax yatmağa. Allahu məsəlli, Məhəmməd Peyğəmbər diyir ki, a mələm, başo daşa döyə-döyə ibadət eləməğnan döyül, sən nəfsini güdə bilmirsən. Mən sənə öya qonax gələn kimi allah-taala mənə də ırıqımı göndərdi, gündə iki nar yetişdirirdi. Bəs narın biri hanı? Bu belə diyən kimi narın biri qocanın qoltuğunnan yerə düşür. Allahın həzrət Cəbrayılı bu qocanı elə vurdu ki, o yeddi qat cəhənnəmə düşdü, nəfsinə görə.

Nəysə, səhər açıldı, dərviş duruf getdi, didi, rastıma birinci hansı öy çıxsə, orda səhər təamı yiyəcəm. Gördü bir dənə öy var, eşiyi dörd bir tərəfdən qara qanqaldı, barısı yoxdu. Darvazanı döydü, bir cavan oğlan çıxdı qavağa. Dərvişlə görüşdülər. Cavan soruşdu ki, dərviş baba, nə istiyirsən? Dərviş qayıdır ki, bir səhər təamı istiyirəm.

Cavan söyündü, didi:

– Nə yaxşı oldu, həyindi qavağıma yimax qoymuşdum, fikirləşirdim ki, ay Allah, noola, bir qonax gələ, bir yerdə yiyərox, tək boğazınnan keşmir. Min mənə dalıma, səni dalımda aparıcam öyə. Dərviş razı olmur, bunun səbəbini soruşur. Oğlan qayıdır ki, bəs mənə rəhmətdik atam-anam maa vəsiyyəət eliyitdilər ki, qapıya dərviş libasında gələn qonağı öyə dalında apararsan. Dərviş ölü vəsiyyətinə tabe olub oğlanın dalına minif öyə getdi. Oğlan dərvişi öyə aparıb, arvadına didi ki, qonax döşeyini sal, qonax gəltdi bizə. Dərviş gördü ki, doordan da surfa açılıf, yimax qoyuldu, amma əl dəymiyitdi. Öz-özünə fikirleşdi, qoy mənə bunnarı sınağa çəkim. Sol əliynən çörəyi kəsdi. Oğlan didi ki, dərviş baba, dəyan, o çörəyi mənə zulumunan qazanmışam, onu sol əlinnən

kəsmə, günahdı. Dərviş qayıtdı ki, ay oğul, sağ əlimə yara çıxıtdı, saa görsətmədim ki, diskinərsən.

Qonşuluxda da Loğman həkim yaşıyır. O, xəstələri üfürüb sağaldır, oğlan dərvişə deyir ki, dur gidax sən Loğman Həkimə aparım. Dərviş deyir ki, ay oğul, tutax ki, sən mənə aparın Loğman həkimə, o elə dərman deyər ki, hardan taparsan? Görür ki, oğlan dirənirdi, əl çəkmir.

Dərviş oğlana bildirir ki, mən Loğmanın yanında olmuşam, o yaramın dərmanını deyirdi, amma onu mən saa deyə bilmərəm. Oğlan əl çəkmir, yarvalır ki, o dərmanın adını di. Dərviş bildirir ki, Loğman buyurdu ki, mən gərək elə ailə tapım ki, o ailənin başçısı yetim olsun, adı Məhəmməd olsun, onun arvadı da yetim olsun, adı Fatimə olsun, ilkinə bir dənə oğlan uşağı olsun, adı Məhəmmədhənifə olsun. Bu uşağı kəsif qanını yarana töksən, sağalar. Heylə ailə hardadı ki, mənən ötəri uşağı kəsif, qanını yarama töksün. Oğlan fikrə getdi, öz-özünə didi, mənəm adım Məhəmməddi, özüm də yetiməm, arvadım da yetimdi, adı Fatimədi, bir dənə oğlan uşağımız var, adı da Məhəmmədhənifədi.

Çörəklərini yidilər. Oğlan dərvişdən bir azlığa icazə alıb getdi. Bunnarın suları öydən uzaxdiymiş, arvad uşağı yatdırıb, üzünü örtüb, su gətirməyə gedibmiş. Oğlan bir dənə dəmir nimçə götürdü, bir dənə də piçax. Hindi ata döndü oldu uşağın cəlladı. Gəldi beşiyin başına, uşağın üzünən örtüyü aşdı, elə bil bir dənə ay doğdu. Ata uşağın başını qivliyə çöördü, qollarını boşaltdı. Uşax yuxliyirdi. Ata ulu tanrıya üzünü qaldırıb söylədi: Ya Rəbbim, mən məcbur oldum qonağımın yolunda doğma uşağımın başını kəsəməyə. Ya ilahi, sən qavul elə, “Allahu əkbər” – diyif uşağın başını kəsdi. Qanı nimçəyə axıtdı, uşağın başını örtüyə örtüb çölə çıxanda su gətirən arvadiynən qapıda ağız-ağıza durdular. Arvad soruşdu ki, əlin niyə qandı, əlindəki örtüyə bükülmüş şey nədi? Kişi hadisəni olduğu kimi danışdı. Arvad ağladı, vay-şüyən qopardı, didi:

– Uşağı doqquz ay bətnimdə gəzdirmişəm, əziyyətini çəkmişəm, bu suvavın hamısı saa oldu, bes mən?

Kişi qayıdır ki, onda hərəmiz nimçənin bir tərəfinə tutub aparıb qanı qonağın yarasına birlikdə tökə, yara sağalsın, savavı ikimizə də düşsün. Arvad-kişi əllərində qanla dolu nimçə dərvişin yanına gedib, söylədilər ki, bəs, sən deyən dərman bizdədi, can baba aş qolunu, uşağın qanını yariyə tökə, sağalsın. Dərviş ayağa durub uşağın başına salınmış örtüyü götürdü, başı bədənə birləşdirib üç kərə dua oxudu. Uşax gözdərini aşdı, dirildi. Bu arada dərviş baba gözdən itdi.

– Ay dərviş baba, ay dərviş baba...

Dərviş babanın uzaxdan güclə eşidilən səsi gəldi:

– Mən özümə hindi əsl qonşu tapmışam.

ƏSLİ HO... NƏSLİ HO...

Biri variymiş, biri yoxiyymiş, bir paccaxın üş vəziri variymiş.

Bir gün bu paccax yuxuda Xızır Nəbini görür. Yuxudan ayılır, heş kimi tapbır. Nəysə, üş gecə dalbadal bunu yuxuda görür. Görduxlarını duruf dərvişə danışır. Dərviş diyir ki, sən mütlax Xızır Nəbiynən görüşəsən gərəyh, yoxsa axırı pis olar, ölməlisən. Paccax narahat oluf, gedir.

Diyir, arvada sirr vermə, bunnarın yüzdə birinə sirr vermax olar. Paccax didi:

– Ya Allah, mən bu sirri arvada disəm nətəri olar.

Didi:

– Siniyim, görüm, nə olur.

Arvad paccaxa diyir ki, a kişi, sən paccaxsan. Carçını çağır, qoy camaata səs salsın ki, kim Xızır Nəbini tapıf gətirsə ona özü ağırırıda qızıl vericəm. Nəysə, bu məmləkətdə bir fağır variymiş, bööyh külfəti variymiş, çox kasıf yaşıyirlərmiş, bu kişi özünə ölmağa yer axtarırmış. Bu gedif bazara görür ki, carçı camaata Paccaxın didixlarını çatdırır: kim Xızır Nəbini tapıf gətirsə, una özü ağırırıda qızıl vericiyh. Özü də Xızır Nəbini tapıf gətirməxdən ötəri 40 gün vaxt verilir. Bu fağır gedir paccaxın yanına, diyir mən Xızır Nəbini tapıf gətirəm saa. Paccax qayıdır ki, bəs sən Xızır Nəbini tapıf gətirməsən başın vurular, nəslin kəsilər... Fağır da paccaxa diyir ki, gətirəmməsəm, boynumu vurdur, nəslimi qırdır. Paccax xəznədara diyir ki, buna qırx kilo qızıl ver, aparıf getsin. Qızılın qırx kilosunu da tapıf gətirənnən sora alarsan. Xəznədar qızılı verdi. Güzaran yaxşı keçəndə, diyillər vaxt da tez keçir, ağır keçəndə elə bil bir gün bir il olur. Bu qızılı apardı bazara, külfətə un, düyü, lazım olan şeyləri aldı. Otuz doqquz gün keşdi, savağı, 40-cı gün gəlif çatdı. Arvad-uşağnan görüşdü, ölmağa gedir da... Arvad bunu məzəmmət eliyir ki, gördün, mən saa didim, getmə, görəsən da, Xızır Nəbini

tapmadın.

Kişi didi:

– Allah kərimdi.

Yola düzəldi. Dala baxanda gördü ki, 19-20 yaşında bir cavan gəlir. Heş fikir vermür ona. Kişi meydana çatanda görür ki, meydan süpürültdü, camaaat yığılıtdı. Paccax buna diyir ki, hazırtaş, başo vurdurucam. Məhkəmə qurulur. Paccax üş vəziriyənən gəlir. Paccax bööyh vəzirdən soruşur ki, bu kişiye nə cəza verax? Bööyh vəzir diyir ki, kişi bizi allatdı, 40 kilo qızılı apardı. Gəlin bunun əl-qolunu bağliyif yanan təndirə atax. Diyəndə, daldan gələn cavan Xızır Nəbiymiş, özünü kişiye çatdırıf diyir:

– Əsli ho! İkinci, ortancıl vəzir büyürür ki, bunu tikə-tikə, şaqqa-şaqqa doğriyax, qoy camaat görsün, nifrət eləsin.

Oğlan gənə kişiye yaxınlaşıf diyir:

– Əsli ho!

Kişiye vəzir diyir ki, paccax sağ olsun, bu kişinin yerinə mən öldür. Gör buun mümkünatı nə qədər pis olutdu ki, gəlif paccaxı alladıtdı. Öldür mənə, onun uşaxları var, dəymə una. Cavan oğlan gənə kişiye yaxınlaşıf diyir: Nəslə ho!

Paccax cavan oğlanı yanına çağırıf soruşur ki, sən kimsən, nəçisən, mən vəzirrərdən cəzaları soruşanda sən didin: əsli ho, əsli ho, nəslə ho! Bu nə dimaxdı? Oğlan diyir ki, paccax sağ olsun, bööyh vəzir çörəkçidi, ona görə diyir ki, kişini təndirə atax, ortancıl vəzir qəssəfdi, o, diyir ki, gəlin bunu şaqqaliyax. Kiçik vəzir Qureysi nəslinnəndi, ona görə o sizə düz yol göstərdi. Mən Xızır Nəbiyəm, özü də o fağır kişiye görə səən hüzura gəlmişəm.

Paccax dilini dişdiyir ki, gör mən kimnərinən işdəmişəm. O, bööyh və ortancıl vəzirrəri işdən qoor, kiçik vəziri özünə bööyh vəzir götürür.

Doordan da havayı yerə dimiyitdilər ki, Əsli ho! Nəslə ho!

BƏLA

Biri varyımiş, biri yoxıymış, bir paccax varyımiş. Paccax yatıf yuxuda görür ki, Allah-taala tərəfınnən bəla gəlir. Bir səs onnan soruşur ki, sən bu bəlanı hindi istiyirsən, yoxsa qocalanda. Paccax da cavan olur. Əhvalatı arvadına danışır. Arvad diyir ki, hələlik cavanıx, Allah-taala bəla göndərəsidisə, qoy hindi göndərsin, qocalan vaxtı biz bəlaya dözə bilmərox. Paccax cavab göndərir ki, qoy Allah-taala bəlanı hindi göndərsin. Bir az vaxt keçir, paccax görür ki, çayın üstündəki körpüdən keçən at ilxısı çaya töküldü, körpü uşdu, hər şey süyə qərç oldu. Öyə qayıdanda gördü ki, öy uçur. Paccax arvadıynən iki uşağını da götürüf gedir bir meşənin qırağında çadır quruf yaşıyillər.

Bunların qonşuluğunda qırx quldur yaşıyirmış, onnardan birisi əl-üzünü yuyanda paccaxın gözəl arvadını görür, qayıdıf quldurbaşına xəvər verir. Quldurbaşı əmr eliyir ki, axşamüstü gəlini onun hüzuruna gətirsinnər. Bunlar hiylə işlədillər. Quldurlardan biri paccaxı çağırıf ona diyir ki, biz karvanıx, yoldan keçirix, aramızda bir arvad xeylağı var, hamilədi, onun başının üstündə durmağa bir arvad lazımdı, qadını ver, kömək eləsin, sonra qaytararıx. Paccax razılaşır, qadını aparıllar. Qadını aparən quldur isdədi ki, onu özünə arvad eləsin, amma quldurbaşı razı olmadı, didi, olmaz, bu qadın qırx qardaşın bir bacısıdı, ona bacı göziynən baxın, bişirsin, düşürsün, təmizdəsin...

Sizə diyim paccaxdan. O, çox gözdədi, amma arvadı qayıtmadı. Paccax uşaqları çaydan keçirməli olur, birinə diyir, sən burda dəyan, mən qardaşını o taya keçirif qayıdım. O, süyün ortasına çatanda boynundakı uşağı bərkdən qışqırır ki, qardaşımı canavar apardı. Bu arada paccax əyilif canavara qışqıranda uşax boynundan suya düşüb qərç olur. Paccax öz-özünə diyinir: ya Rəbbim, ilahi, arvad getdi, iki oğlum da belə getdi, paccaxlığım da belə batdı.

Paccax burda qalsın, görax uşaxların taleyi nətəri oldu. Diyir, uşağı aparən canavar çox ziyan vermişdi məmləkətə. Bir mahir ovçu onu çox izləmişdi, amma vura bilməmişdi. Həmin gün ovçu marıxda imiş. Bir vaxt görür ki, canavar gəlir, ağzında da bir şey var. Ovçu canavarı vuruf öldürür, yaxınlaşanda görür ki, canavarın ağzındakı bir oğlan uşağıdı. Diyir, Allah-taala habını maa veritdi, öyladım yoxiydi. Apardı, diyir, uşağı arvadına verib didi ki, ala böyüt, bu da saa öylat. Bunun adını qoydular Məhəmməd. Sizə diyim süyə düşən uşaxdan. Bu uşağı çay süyü axıdıf gətirdi su dərmanının su tökülən yerinin bəndinə. Uşax burda ilişif qalır, dərmanın süyü kəsilir. Dərmançı çıxıf görür ki, bir dənə oğlan uşağı çavaliyir. Dərmançının da öyladı olmurmuş. Ədə, mana Allah yetirdi bu uşağı, – diyif onu öylatdığa götürür. Adını da qoyullar Saat. Ovçıynən dərmançı uşaxlara öz öylatları kimi baxıllar. Bu uşaxların atası olan keçmiş paccax arvad-uşaxları itirənnən sonra yoxsullaşır, dilənçilik eliyir. Görür ki, bir arvad xeylağı çörək yapıtdı aparır.

Diyir:

– Ay ana, ay bacı, Allah irzasına maa bir loxma çörək ver.

Bu arvad həyasız, həm də şərçi imiş, gedif paccaxa şikayət eliyir ki, bu dilənçi maa sataşıtdı. Məmləkətin Paccaxı da diyir elə əzazıl imiş ki, kimnən şikayət eləsələr, onun boynunu vurdurmuş. O, dilənçini danışdırır, görür ki, bu ədəb-ərkanni adama oxşiyir.

Diyir:

– Oğul, mən yaşləşmişəm, görürəm mərfətli, ağıllı adama oxşiyirsən, səən qoyuram öz yerimə paccax. Mən rəhmətə gedəndə öz atan kimi yola sal, bu xanıman, bu səltənət saa qalsın.

Nəysə, bir ara keşdi, paccax dünyasını dəyişdi. Dilənçini qoydular onun yerinə. Bir vaxt quldurlar girəllər bu paccaxın məmləkətinə, arvadı da olar bunların arasında. Allahın işinə

bax, paccaxın uşaxlarının ikisi də bu məmləkətdə yaşiyirmiş. Quldurlar hər yeri talan eliyif aparırdılar. Paccax əmr eliyər qoşuna bunları tutuf gətirəllər. Gəlif paccaxa diyəllər ki, quldurların arasında bir arvad xeylağı da var. Paccax diyər ki, arvadı gətirin saraya qaravaşdıx eləsin, qav-qacağı yusun. Bilmir ki, bu onun arvadıdı, gör neçə il keçitdi üsdünnən. Bir gün bu paccaxın yanına qonaxlar gəlir. O vaxtlar yerdə oturardılar. Paccax büyür ki, qonaxlara qullux elamaxdan öteri iki gözəl oğlan uşağı tapsınar. Vəzir diyir ki, ovçunun oğlu Məhəmmədlə dərmançının oğlu Saat gözəl oğlanlardı. Gedif onları gətirillər. Bu uşaxlar da qardaş olduxlarını bilmillər. Qonaxlar gedənnən sonra gecə keçmiş arvat qav-qacağı yuyuf yatır, uşaxlar əllərində aftafa-ləyən, çiyinnərində dəsmal qonaxlara qullux eliyillər. Uşaxlar paccaxın çox xoşuna gəlir, o, əmr eliyir ki, bunnar sarayda qalsınar. Nəysə, bir müddət keçir, uşaxlar böyüyüllər.

Günnərin bir günü məmləkətdə ad çıxartmış bir canini tutuf zindana salıllar. Paccax gecədən savağa kimi zindanın qapısında qaroul durmağı bu oğlanlara tapşırır. Uşaxlar yuxu aparmamax üçün bir-birlərilə söhbət eliyir, başlarına gələnləri danışılır. Onlar bir-birlərinə öz əvvəlki adlarını diyir, bir-birini tanıyillər. Bunların söhbətini, sən dimə o biri otaxda oturan anaları və qonşu otaxdakı paccax – ataları eşidirmiş. Onlar görüşür, qucaxlaşır, ağlayırlar.

Doğrudan da paccaxın arvadı Allah-taala tərəfinnən bəlanın bunnara gənc yaşlarında ikən göndərilməsinə üstünnük vermağnan haxlı imiş.

Bəlkə də Allah-taala tərəfindən dərd-bəlanın göndərilməsinə nəzərdə tutuf dimişlər: “Kiminin əvvəli, kiminin axırı”.

HALALLIX

Biri variymiş, biri yoxiymiş, bir qayıx sürən kişi variymiş. Bir kərə ona yaşlı bir kişi yaxınnaşarax çayın bu tayınnan o tayına keçirmağı xahiş eliyir. Razılaşıllar. Kişi qayıq sürənə ac olduğunu, yimağa bir şey oluf-olmadığını soruşur. Ona yimax da verir. Nəysə, qayıxçı qoca kişini çayın o tayına keçirənnən sonra o, qayıxçıya belə diyir:

– Savax qayıxla bu vaxdı gələndə yolun o tayındakı ağacın divində məni ölmüş görərsən. Məni öz doğma atan kimi yerdən götür, süyə tut, bir tərəfdə basdır. Saa bir şeyi də nəsihət eliyim. Dünyadan möhkəm tut, tez ruhdan düşmə, habı amanatı da götür – diyif bir əsa, bir əba, bi dənə də torva verdi.

Səhəri gün qayıxçı görür ki, doğrudan da qoca kişi didiyi yerdə, ağacın altında ölütdü, dünyasını dəyişitdi. Qayıxçı onu süyə tutur, dəfn-kəfn eliyir, yasını tutannan sonra ona o yerlərdə quldurbaşı kimi tanınan bir kişi yaxınnaşır.

Diyir:

– Mənim səndə amanatım var, ver, onu qaytar. Qayıxçı qayıdır ki, mən səni tanıyıram, sən başkəsənsən, nə amanat istiyirsən? Quldurbaşı qayıdır ki, səndə mənim bir əsam, bir əbam, bir də torvam var. Qayıxçı gördü ki, bu, qocanın ona verdiyi amanatı bilir.

Qayıxçı həməən amanatı quldurbaşına verir, sonra hönkürtü ilə oturuf ağıliyr ki, ya Rəbbim, ilahi, qocanı dəfn eliyif bütün əziyyətləri çəkən mən oldum, amanatı quldurbaşı apardı. Nə diyən sözdü habı? Bu arada qayıqcının qulağına gələn bir səs diyir ki, heş narahat olma, mən o əsanı, əbanı, bir də torvanı verən adamın ömrünü uzun eləmişdim. O durseydi çox adamı həlak eləmişdi, milləti qırmışdı. Mən ölən kişinin sənətini verdim quldurbaşına, o, həməən kişinin yoluynən getməliidi. Amma sən həmişə halal çörək yimisən, ona görə saa qayıxçılıxla çörək qismət elədim, quldurbaşına ölən sənətini verdim.

ALLAH QORİYƏN ÖLMÜR

Keçmiş zamanlarda bir kasıb yaşamışdır, onun arvadı və balaca oğlu varyıdı. Kasıb hər gün meşəyə gedərək çır-çırpı gətirib sataraq qazandığı pulla ailəsini dolandırırdı. Bir dəfə o yenə meşəyə gedərkən yolda naməlum bir adama rast gəldi. Həmin adam kasıb kişidən soruşdu:

– Qoca, halal yolla qazanmış manatı, yoxsa haram yolla qazanılmış on manatı götürərdin?

Qoca cavabında dedi ki, halal qazanılmış manat haram on manatdan daha yaxşıdır. Bu zaman naməlum adam cibinnən bir manat çıxarıb qocaya verdi. Söyüncək olmuş qoca pulu götürüb geriyə, bazara qayıtdı, o bazardan həmin pula bir quş alaraq evə gətirib uşağına verdi ki, qoy sevin. Həmin gün onlar ac qaldılar, çünki qoca meşəyə gedib çır-çırpı gətirib sata bilmədi, uşağın isə başı o qədər quşa qarışmışdı ki, aclığını hiss etmirdi. Səhəri gün onlar quşun ağzından bir qızıl onluğun düşdüyünü gördülər. Kasıb ailə buna çox şad oldu; quş isə hər gün ağzından qızıl bir onluq çıxarırdı. Sən demə bu quş “Dövlət quşu“, xəşbəxtlik və var-dövlət quşu imiş. Kasıb ailə varlandı və firavan yaşamağa başladılar.

Bir müddət sonra qoca vəfat etdi. Arvad və oğlu ailə başçısını itirdilər. Bir dəfə ana bazara getmişdi, orada bir gəncə rast gələrək ona vurulur. Arvad gənci evlərinə dəvət edərək onunla evlənməyi təklif edir, həmçinin ona “Dövlət Quşu“ nu göstərüb onun hər gün bir qızıl onluq verdiyini söyləyir. Cavan oğlan dərviş dostunun yanına gedərək möcüzəli quş haqqında danışır. Dərviş dedi ki, kim həmin quşun başını yesə, padşah olacaq. Sevdaya düşmüş qadın yenidən gəncin yanına gedərək onu evinə dəvət etdikdə gənc qadının qarşısında belə şərt qoydu ki, əgər quşu kəsib ətini yemək üçün ona versə, o zaman evə gedər və onunla evlənər. Ağılsız qadın quşu kəsib, bişirdi və qonağını gözləməyə başladı. Uşaq məktəbdən qayıdaraq quşun kəsildiyini görə

kimi ağlamağa başladı. Bu vaxt orada olan və uşağa dayəlik etmiş, ona görə də onu çox istəyən qonşu qarı arvad məcbur etdi ki, quşun ətindən bir az uşağa versin ki, bəlkə ona təsəlli ola. Lakin ana bundan qəti imtina etdi. Belə olduqda qarı quşun başını axtarıb taparaq onu bişirib uşağına verdi. Uşaq quşun başını yedikdən sonra sakitləşdi.

Qonaq gəlir, arvad bişmiş quşu stolun üstünə qoyur.

– Bəs baş hanı? – deyə qonağı soruşur.

– Uşaq quşdan ötrü ağladığına görə başını ona verdilər– deyə qadın cavab verir.

Bu sözləri eşidən cavan oğlan ayağa qalxıb qadınla evlənməyəcəyini bildirərək evlərinə yollandı. Qadın səhəri gün bunun səbəbini öyrənmək üçün gəncin yanına getdi. Cavan oğlan bildirdi ki, əgər o, quşun başını yemiş oğlunun başını kəsərək ona verməsə, onunla heç vaxt evlənməyəcək. Gəncə olan məhəbbətindən özünü itirən ana şeytanların pıçılısına qulaq asaraq yeganə oğlunun başını kəsmək qərarına gəldi... Qonşu dayə qadın bunu duyaraq uşağı oğurlayıb onu özü ilə başqa ölkəyə apardı. Ağılsız qadın öz uşağından, sevdiyi gəncdən və qiymətli quşundan da məhrum oldu.

Bu arada qarı uşaqla bir şəhərə çatdı və bir bağbanla tanış olurlar. Onlar burada uşaq böyüyüb ağıllı və qüvvətli bir gənc olana qədər yaşadılar. Bir dəfə bu şəhərə yaydan mahir atmağı bacaran pəhləvan gəlmişdi, amma onun yayı o qədər bərk idi ki, pəhləvanın özündən başqa heç kim onu darta bilmirdi. Pəhləvan bu yerlərin padşahına müraciət edərək dedi:

– Kim mənim yayımı darta bilsə ona min manat verərəm; əgər bunu bacaran olmasa, şəhər əhlindən on min manat alacam.

İşi belə görə padşah şəhərin bütün güclü adamlarını topladı, lakin onlardan heç biri yayı darta bilmədi. Bu zaman bağbanın nökrü padşaha bildirdi ki, o, pəhləvanın yayını darta

bilər. Padşah hələ yeniyetmə olan bu oğlana baxaraq ona inanmadı. Gənc oğlan isə xeyli müddət ona çörək vermiş şəhərin xeyrinə, yadelli lovğadan yaxa qurtarmaq üçün, həm də heç nə isdәмədən yayı dartmağa hazır olduğunu söylədi. Padşah ona yarışmağa icazə verdi, bütün şəhər əhlini meydana yığıdı. Pəhləvan yayı və oxu oğlana verdi, oğlan yayı elə bərk dartdı ki, yay və ox xırda parçalara bölündü. Pəhləvan əsəbiləşərək aradan çıxdı. Bundan sonra bağbanın nökeri padşahın istəklisi oldu: Padşah onu özünün yanına, saraya apardı.

Xeyli vaxt keçdi. Bir dəfə padşaha bildirirlər ki, onun tabeçiliyində olan yerlərdə peyda olmuş əydaha qarşısına çıxan hər nə varsa hamısını məhv edə-edə şəhərə yaxınlaşır. Bu xəbər padşahı çox məyus etdi, o bildirdi ki, kim onun rəiyyətini bu bələdan xilas etsə, qızını ona verəcəkdir. Padşahın istəklisi və bağbanın keçmiş nökeri olan gənc əydahaya qarşı getməyə hazır olduğunu bildirdi. Padşah onu qoymayaraq bildirdi ki, o hələ çox gəncdir, bu müsibətə qarşı dayana bilməz, məhv olar və bu zaman onun valideynlərinə cavab verməli olarıq. Bunun cavabında gənc bildirdi ki, onun valideynləri yoxdur və əgər məhv olarsa heç kim buna görə padşahdan cavabdehlik istəməz; oğlan bu barədə padşaha yazılı razılıq verdi. Bunun əvəzində o da əgər əydahaya qalib gələrsə padşahın qızının ona veriləcəyi barədə padşahdan razılıq aldı. Sonra o padşahdan köhlən atının və xəzinə anbarında saxlanılan zəhər qatılmış qılıncını da ona verməyi xahiş etdi. Bütün bunlar ona verildi.

Padşah iyirmi minlik qoşunla arvad və qızını da götürüb istəkli gənc oğlanla əydahanın döyüşünə tamaşa etməyə getdi. Xeyli getdikdən sonra onlar əydahanın bunların üstünə tərəf gəldiyini gördülər, elə bu vaxt gənc oğlan irəli çıxaraq onu qarşıladı. Əydahaya yaxınlaşaraq ona ox atdı. Əydaha özünü itirdi, çaşıb qaldı. Gənc qoçaq atını əydahanın yanına sürərək yaydan atılan oxun onun bir gözünü çıxardığını gördü, o dərhal

atdan yerə düşərək əydahanın başını kəsdi və qorxudan yaxına gəlməyə cürəti çatmayan qoşuna göstərdi. Qalib əydahanın başını dörd ata yükləyərək padşaha göndərdi. Padşah bunu görərək dövlətini böyük müsibətdən qurtardığına görə Allaha şükür elədi, kasıblara çoxlu pul payladı, qurbanlar kəsdi. Hamı gənc oğlanın qoçaqlığından və cəsarətindən danışdı. Padşah isə ona qiymətli xələt bəxş etdi. Sonra o, vəzirlərini və saray məmurlarını toplayaraq onlara bildirdi ki, danışığa görə qızını gənc oğlana ərə verməlidir. Hamı padşahın bu qərarından razı qaldı və toya hazırlıq görməyə başladılar. Bu arada padşahın münəccimi bildirdi ki, bu gənc oğlan nə vaxtsa “Dövlət Quşu”nun başını yemişdir, ona görə o, padşah olacaqdır. Təntənəli toy oldu və padşahın qızını gənc oğlana verdilər. Bundan sonra Padşah öz əyyanlarını toplayıb, dedi:

– Mənim oğlum yoxdur: özüm də qocalmışam, vəzifəmin öhdəsindən gələ bilmirəm; bu cavan oğlan isə, mənim kürəkənim, əydahanı öldürdü və sizi ondan xilas etdi, – mən onu özümün yerinə padşah qoyuram; bununla razılaşın. Hamı razılaşdı, gənc oğlan padşah oldu. Xeyli müddət keçdikdən sonra yeni padşah anasını və onun məşuqunu tapdı. Ana oğlunu tanıyaraq hərəkətlərinə görə xəcalət çəkdi və üzr istədi, onun məşuqunu isə dar ağacından asdılar.

VƏFALI DOSTLAR

Biri vardı, biri yoxdu. Bir ovçu Əşrəf vardı. Ovçu Əşrəfin də qoca anası vardı. Bir gün Əşrəfin dünyalar qədər sevdiyi ağ saçlı mehriban anası oğlunu yanına çağırif dedi:

– Ölürəm, oğlum, sənə üç tapşırıgım var. Birinci odur kun, mənim kəmərimi əbədi yadigar saxla, hər dəfə mənə yadına salanda toqqanın qaşına bax.

İkinci tapşırıgım budur kun, Qızıl itin səsi gələndə qulaq as, onu izlə.

Üçüncüsü budur kun, ayağı qumrovlu qızıl quşun xətrinə dəymə. Qızıl itlə qızıl quş bizim vəfali dostlarımızdı.

Ovçu Əşrəf canından əziz bildiyi anasının bu vəsiyyətinə hər yerdə, hər dəqiqə hazır olduğuna and içdi. O, anasını el adəti ilə dəfn edib vidalaşdı...

Ovçu Əşrəf çoxdandı ova çıxmırdı. Oydu kun atını minif Qızılı da yanına alıf qızıl quşnan ova gedəsi oldu. İsti yay günü idi. Hava elə istiydi kin, adamı pişirirdi. İsti Əşrəfi elə təntitmişdi kin, hətta atda da düz otura bilmirdi. Ovçu Əşrəf atını məhmizliyif çox sevdiyi, həmişə sərin havasında gəzdidi dağa tərəf sürdü. Ovçu belə hesaf eliyirdi kin, dağın sərinliyinə çıxar. Amba sən deməynəmmiş buralar da istiymiş. Ovçu Əşrəf çox mahir ovçuydu. O, məşhur atıcı, bacarıxlı miniciydi. İsti hava ovçuya da, itinə və quşuna da təsir eləmişdi. Ovçu susamış, at tərləmiş, it ləhləyir, quş isə qanadlarını salıb mürgü vururdu. Susuzluq onu lap təntitmişdi. Yadına anasının su fincanı düşdü. Onu soyuq bulaq suyunnan dolduruf başına çəkər, ləzzət alardı.

İndi bu yerrərdə bulaq nə gəzirdi...

Əşrəf atı bərk–bərk sürür, ətrafa nəzər salır, hər səsə diqqətlə qulaq asır, su şırıltısının ötrü ürəyi əsirdi. Susuzluq ovçuya yamanca əsər eləmişdi, heç nə hiss eləmirdi. Hətta anasının ona yadigar verdiyi kəməri qoyduğu xurcunu da unutmuşdu.

Xurcunu atın tərkinə bağlamışdı. Bir müddət yol gedənnən sonra atın tərkində olan xurcun sıvrılıf yerə tüşdü. Qızıl it istədi xurcunu qapıf atlıya çata, ancax xurcun ağır olduğunna götürə bilmədi. İt hürə–hürə ovçu Əşrəfə çatdı. Nə qədər hüruf uladısa da sahibini başa sala bilmədi. İndi hoppanıf ovçu Əşrəfin ayaqlarını dartışdırmağa başladı. Ovçu Əşrəf yenə də bir şey başa düşmədi, bu zaman it onun şalvarını cırdı. Ovçuysa hey xəyaldıydı, it onu xəyaldan ayıra bilmirdi. İt yenə də onun şalvarını cırmaqdan əl çəkmirdi. Birdən ovçu Əşrəf xəyaldan ayrıldı. Baxıf gördü kün, it onun şalvarını parçalayıfı. O, itə gücü çatinca dəli bir qamçı vurdu. İt yığıldı, zingildədi. Ancax bir azdan qalxıf genə atının dalınca qaçdı. Genə Əşrəfin şalvarını cırmaqlamağa başdadı. Bu dəfə Əşrəfin başına belə bir fikir gəldi: “Deyəsən it qudurub, Allah eləməsin, it mənə yesə axırım necə olar?” Bu fikirdə olan Əşrəf genə də itə acıxlandı, onu kənara itələdi. Amma it yenə də etdiyini edirdi. Əşrəf itin qudurduğunu yəqin edib çiyindəki ov tüfəngini götüruf iti vurdu. İt dərhal yerə yığıldı, çabalayıb uzandı...

Əşrəf atını məhmizləyib buradan uzaxlaşdı. Ağır yaralı it güc–bəla ilə qalxıf zingildəyə–zingildəyə xurcuna tərəf getdi. İt xurcuna çatıf, onu qucaqladı. Bir qədər də xurcunun üstündə zingildəyib öldü.

Ovçu Əşrəf ətrafa nəzər sala–sala gedirdi. Fikri xəyalı suydu, ümidini kəsmir, su axtarırdı. Qızılquş buralara tanış idi. O, buralarda çox ov etmişdi. Hər tərəf – dağ da, qaya da ona tanış idi. Heç yerdə ov görünmürdü. Əşrəf fikirli–fikirli at sürürdü. Gah öz–özünə deyindiridin, iti niyə vurdum? Axı, anam mənə vəsyət eləmişdi kin, it hürəndə ona fikir ver. Ovçu bu fikirdəyken, onu su şırıltısı ayıldı.

Baxıf, “Acı su” bulağını gördü. O, buna çox sevindi. Ürəyində dedi kin, yaxşı oldu bir doyunca su içərəm. İti vurduğunna peşmançılıq çəkən Əşrəf atdan endi, əlini atdı kın xurcunna fincanı çıxartsın, amma xurcunu yerində

görmədi. Hirs vurdu başına. Atı bir ağaca bağlayıb bulağa çatdı. Hirsinnən onu tər basmışdı. İstədi cıvinnən dəsmalı çıxartıb üzünün tərini silsin, bir də əlinə dəyən fincanı alıb su ilə doldurub başına çəkdi. Elə bu zaman qızılquş şığıyıb fincanı oyğunun əlinə yerə saldı. Fincan daşlara dəyif çilik-çilik oldu...

Ovçu Əşrəf bir qızılquşa, bir də çilik-çilik olmuş fincana baxdı. Ovçunu dərd götürmüşdü. O, bir də quşa baxdı. Quş Əşrəfə pis nəzərlə baxırdı, tükləri pırtlaşmış, görkəmi kədərli idi. Quşun bu hərəkəti oyçunu oxartan coşdurmuşdu kun, su yadınnan çıxmışdı. Ovçu quşu tutub boğazını üzümək, qanını belə işməyə hazır idi. Amma anasının ona dediyi “Quşun xətrinə dəymə” sözü yadına düşdü.

Ovçu quşu yerə buraxıb su içmək istədi. Əllərini qoşalayıb bulaxdan su doldurub ağızına aparmaq istədikdə quş yenə şığıyıb oyğunun ovuclarınnan suyu yerə tökdü. Hirs yenə oyğunun başına vurdu. Quşu tutub boğazını üzdü və başı aşağı axıf gedən suya tulladı. Ovçu çox fikirriydi, bu gün başına gələn bu xoşagəlməz hadisədən kədərlənmişdi. Nə edəcəyini bilmirdi. Hirsinnən su içməyi də unutmuşdu. O, anasının yadigarlarını itirdiyi üçün bıkəf olmuşdu. O, “Acı suyun” gözüne çatanda bulağın başında, qayada söykənif qəlyan çəkən bir nurani qoca gördü. Başını qaldırıb bu nurani qocaya salam verdi. Nurani qoca onnan soruşdu:

- Oğul, xeyir ola?
- Ata, bulağın başınnan su içməyə gəlmişəm.
- Sənətin nədi, oğul?
- Ovçuyam.
- Bəs itilə quşun, tufənginnən xurcunun hanı?
- Hamısı aşağıdadı, atlıyam.

Qoca fikirli-fikirli qəlyanını arxalığının cibinə qoydu, sonra dönüb ovçuya baxdı. Bu nurani Qoca genə üzünü oyçuya tutub deer:

- Atını bağlayıfsanmı?

– Bəli.

– Bəs itnən quş hardadı?

Ovçu bilmədi kin, nə desin.

– Oğlum, ayalımın canı var, birdən it dalına düşüb gələr, bilməz arxın suyunnan içər, heyvannar qırılar.

Nurani qocanın bu sözü oyçunu təəccüfləndirdi.

– Ata, niyə?

– Axı bulağın suyu zəhəridi, hər kəs dilinə vurarsa o dəyqə partdayar. Bədbəxt hadisə baş verməsin deyə mən suyun başında dayammışam kın, gəlif-gedənə xavardarıx eliyəm. Bax, görürsənmi, cürdəyim suynan doludu, susayanda içirəm. Ovçu qocadan soruşdu?

– Ata, sənətin nədi?

– Oğul, indiki sənətim “Acı su”yun qaravulçusuyam. Cavannıxda mən də oyçuluğa gedərdim. Bir qızılquşum vardı, alıcı tərlandı idi. Onu bir dostuma bağışladım. İndi ovçulux eləmirəm.

Əşrəf anladı kın, bir az bunnan əvvəl boğazını üzdüyü qızılquş bu qocanın onun atasına bağışladığı qızıl quşuymuş...

Ovçunun başı gicəllənməmiş, gözləri qaralmışdı. Bir gündə iki nahaq qan elədiyi üçün xəcalət çəkirdi. O, gəlif itin yanına çatır, qızılquşu da itin böyrünə qoyuf, xeyli ayaqüstə dayanıb fikir eliyir. Anasının vəsiyyətinə əməl etmədiyini üçün özünü tənbeh edir. Belə yerdə deyiflər: “Dostu ilə düşməni tanımayanlar, ən bədbəxt məxluqdurlar”. Nağılımız burda bitdi. Göydən üç alma düşdü. Biri nağıl danışanın, biri nağıla qulaq asanın, biri də kənardan baxanın.

ÇOBAN MƏHƏMMƏD

Biri varıdı, biri yoxudu, Əhməd addı bir kişi varıdı. Onun gözünün ağı-qarası bircə oğlu varıdı. Bir müddət Əhməd kişiynən arvadı Məhəmmədi əzizdiyib böyütdülər. Bir gün Əhməd kişi oğlunu çağırıb dedi:

– Oğul, bilirsən nə var?

– Nə var?

Əhməd kişi dedi:

– Oğul, sən artıx böyüh oğlan olubsan, mən də qocalmışam. Get özünə bir gün ağla.

Məhəmməd dedi:

– Yaxcı.

Məhəmməd ata-anasıynan görüşüb yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, bir ağ atdı qocuya rast oldu. Atdı soruşdu:

– Oğul, hara gedirsən?

Məhəmməd dedi:

– Əmi, atam məni qazanş dalıca göndərib.

Ağ atdı dedi:

– Gəl min tərkimə.

Məhəmməd ata mindi. Gethaget gəlib bir obuya çatdılar. Atdan düşüb bir evin həyətinə girdilər. Kişi dedi:

– Oğul, bura mənim evimdi. İndi ki, qazanca gəlibsən, elə qal mənim evimdə, burda da işdə. Bax, gördüyün bu qoyun-quzu sürüləri mənimdi. Hansı sürünü isdiyirsən, otar. Ancax haqqını altı aydan sora alacaxsan. Altı ay bu sürünü otar, vaxtın tamamında sürünün içinnən üş baş istədiyın qoyunu seçib götürərsən. İndi bu sürülərin hansını otarırsın?

Məhəmməd dedi:

– Quzu sürüsünü otarıram.

O günənən Məhəmməd qocanın sürüsünü otarmağa başladı. Bəli, gün keşdi, ay dolandı, vədə gəlib başa çatdı.

Məhəmməd xəbər göndərdi ki, bəs vaxtım qutarıb. Qoca gəlib Məhəmmədə dedi:

– Bala, hansını isdiyirsən? Gir sürünün içinnən seç, götür.

Məhəmməd sürüdən üş baş qoyun ayırıb qocuya dedi:

– Aparıb bunnarı atamgilə çatdırım, yenə qayıdıb gələrəm.

Məhəmməd qocaynan salamatdaşıb yola düzəldi. Bir az getdihdən sora qabağına bir qoca çıxdı. Qoca Məhəmmədə yaxınlaşıb dedi:

– Cavan oğlan, o qoyunnardan birini mənə Allah yolunda verərsənmi?

– Niyə vermirəm, – deyə Məhəmməd qoyunnardan birini bu qocuya verdi.

Bir az getmişdi ki, qabağına yenə də bir qoca kişi çıxdı. Qoca Məhəmmədə yaxınlaşıb dedi:

– Cavan oğlan, o qoyunnardan birini mənə Allah yolunda verərsənmi?

– Niyə vermirəm, – deyə Məhəmməd qoyunnardan birini də bu qocuya verdi.

Elə bir az getmişdi ki, üçüncü qoca qabağına çıxıb qoyunu Məhəmməddən Allah yolunda islədi. Məhəmməd bu qoyunu da üçüncü qocuya verdi. Daha irəli getmiyib geri qayıtdı. Yenə gəlib qocanın sürüsünü otarmağa başladı. Bu qalmağnan Məhəmməd düz bir il altı ay da qalıb qocanın sürüsünü otardı. Bu müddətdə onun qazandığı doqquz qoyun oldu. Qoyunnarı qabağına qatıb getməyin binasını qoydu. Yenə də əvvəlki hadisə təkrar olundu. Məhəmməd sorakı doqquz qoyunu da qabağına çıxan doqquz qocuya Allah yolunda verdi. Evlərinə çatmamış geri qayıdarkən yolu azıb axşamüstü bir şəhərin kənarına gəlib çıxdı. Şəhərə girməyə az qalmışdı ki, qapılar bağlandı. Məhəmməd keşikçilərə nə qədər yalvardısa, qapını aşmadılar. Məhəmməd axırda naylaş qalıb

hasarın dibinə qısılib oturdu.

Məhəmməd burada qalmaqda olsun, sizə xəbər verim bu şəhərin paccahınnan. Bu şəhərin paccahının Afət addı gözəl bir qızı varmış. Bu qızı qonşu ölkə paccahının oğlu isdiyirmiş. Ancax qız ona getməh istəmirmiş. Atasının fikrinin qəti olduğunu gören Afət axırda qaşmaq qərarına gəlir.

Bir gecə qız saraydakıları yuxuya verib qaçır. Gəlib şəhər darvazasınan qızıl–gümüş verib bayıra çıxır. Bu o vaxt idi ki, Məhəmməd içəri buraxılmıyıb şəhər qapısının bayırında qalmışdı. Qızın ilk baxışdaca Məhəmməddən xoşu gəlir. Ona yaxınlaşıb, ovcuna bir xışma qızıl basıb, “tez məni buradan uzaxlaşdır” – deyir.

Məhəmməd dimməzcə atı minib qızı tərkinə mindirib sürməyə başladı. Az gedillər, çox gedillər, hava işıxlaşanda bir şəhərin kənarına gəlib çıxıllar. Qız Məhəmmədə bir xışma da qızıl verib deyir:

– Məhəmməd, mənim adım Afətdi. Özüm də həməşə şəhərin paccahının qızıyam. Al, bu pulları, get özünə bir dəs yaxçı paltar al.

Məhəmməd pulları alıb tez özünü verir şəhərə. Bir dəs yaxçı paltar alıb əyninə geyir. Atı minib geri qayıdır. Gələrkən öz–özünə fikirreşir: “Yaxçı, altımda at, əynimdə təzə paltar, cibimdə də pul. Qız nəyimə lazımdı? Elə buradan çıxıb gedərəm, heş qızın da xəbəri olmaz”. Bu fikirən Məhəmməd tez atın başını başqa səmtə çevirir.

Elə şəhərdən təzəcə aralanmışdı ki, qabağına bir qoca atdı çıxdı. Qoca Məhəmmədi dannıyıb geri qayıtdı. Məhəmməd qayıdıb Afət olan yerə çatdı. Bir neçə gün şəhərin kənarında yaşadılar. Bir gün Afət Məhəmmədə dedi:

– Məhəmməd, biz nə vaxta qədər çöldə yaşayacağıx. Al, bu pulları get bir yaxçı ev al.

Məhəmməd pulları alıb gəzə–gəzə şəhərin ortasına gəldi. Bir uca binanın qabağında daşın üsdündə oturub

camahata baxmağa başladı. Axşam oldu. Camahat hərəsi bir yana çəkilib getdi. Ancax Məhəmməd yerində oturub qaldı. Elə bu vaxt bir qoca kişi Məhəmmədə yaxınlaşdı dedi:

– Bala, niyə burda oturub qalıbsan, nə isdiyirsən?

Məhəmməd dedi:

– Əmi, mənə satdım ev lazımdı.

Qoca başını qaldırıb qabaxdakı uca binanı Məhəmmədə göstərib dedi:

– Bax, bu binanı görürsən? Onu bütünnüən bağışdadım sənə.

Məhəmməd qocuya alqış eliyib Afəti gətirməyə getdi. Köçüb şəhərdə yaşamağa başladılar. Bir gün bu şəhərin paccahı gəzməyə çıxmışdı. Məhəmməd yaşayan evin qabağınnan keçərkən Afəti eyvanda görüb, bir könlüdən min könlüə ona aşıq olur. Tez saraya qayıdır. Adamnarını başına yığıb deyir ki, nə olur-olsun, gərəh qızı alım. Bunun üçün başladıllar məsləhət eləməyə. Axırda belə qərara gəlillər ki, bəs Məhəmmədi saraya dəvət edəh. Onun adına yaxçı bir məclis qurax. Yeməh zamanı xörəyinin içərisinə zəhər töküüb öldürəh.

Eşit Məhəmməddən. Elə ki, Məhəmməd şahın niyyətinən xəbər tutdu, canını qorxu bürüdü.

Aranı xəlvətə salıb üz qoydu ata-anası olan şəhərə tərəf. Elə şəhərdən təzəcə aralanmışdı ki, yenə həmin atdı qoca qabağına çıxdı. Atdı heş bir şey soruşmadan üzünü Məhəmmədə tutub dedi:

– Məhəmməd, hara qaçırısan? Heş dostu da darda qoyal-lar? Eyib deyilmi? Məhəmməd, burdan birbaşa evə gedərsən. Oturub gözdüyərsən, paccah səni qonax çağıracax. Gedərsən. Elə ki, qabağına gətirib plov qoydular. Başdıyarsan yeməyə. Axırda iki şapalax qalmış yeməzsən. Yeyib qutardıxdan sora paccahı öz başının adamnarınnan qonax çağırarsan.

Məhəmməd evə qayıtdı. Oturub gözdəməyə başladı. Səhəri gün gəldilər ki, bəs səni paccah qonax çağırır. Məhəm-

məd gələnnərə qoşulub saraya getdi. Bəli, vax tamam oldu. Xörəh gəldi. Məhəmməd xörəhdən bir az yedi. Axırda iki şapalax qalmış “doydum” – deyib çəkildi. Məclis qutardıxdan sora Məhəmməd üzünü paccaha tutub dedi:

– Şah sağ olsun, sabah axşam öz başımızın adamnarıynan mənə qonaxsınız.

Məhəmməd ağır addımlarnan yola düzəldi. Paccah bir istədi əmir verib Məhəmmədi öldürtsün. Ancax fikrini tez dəyişdi. İşin axırını gözdəməyi qərara aldı. Məhəmməd evin qabağında həmin qocaynan rasdaşdı. Qoca Məhəmmədi görüb dedi:

– Məhəmməd, indi sabahkı qonaxlıx üçün hazırığa başda. Get bazara, yeməli şeylərin hərəsinnən bir batman al gəti.

Məhəmməd gedib bazardan qoca deyənnərin hamısını alıb gətirdi. Səhər açılan kimi qazannarı ocağa qoydurdu. Axşama lazımı hazırıx görüldü. Axşam paccah öz başının adamnarıynan Məhəmmədin evinə gəldi. Məhəmməd paccaha elə qonaxlıx verdi ki, gə görəsən. Heş rüzigarın özü belə qonaxlıx görməmişdi. Paccah qonaxlığı bir təhər başa vurub tez özünü saraya yetirdi. Qəhrinnən o gecə paccahın ürəyi partdadı. Səhər şəhərə səs yayıldı kı, paccah ölüb. Hamı yığılıb paccahı dəfn etdilər. Bir müddət şəhər paccahsız qaldı. Nəhayət, camaat paccah şeşməh qərarına gəldi. Bəli, bütün camahat meydana toplaşdı. Dövlət quşunu uçurtdular. Məhəmməd bir qırxda dayanıb baxırdı. Elə ki, quş uçdu, bir neçə dəfə havada dövrə vurub Məhəmmədin çiyinə qondu. Camahat Məhəmmədə tərəf yüyürdü. Baxıb gördülər ki, bu çox vecsiz adamdı. Elə bildilər ki, quş səhvən bura qonub. İkinci dəfə quşu uçurtdular. Quş havada dövrə vurub yenə Məhəmmədin çiyinə qondu. Bu dəfə Məhəmmədi aparıb bir samannığa saldılar. Üçüncü dəfə yenə quşu uçurtdular. Quş yenə samannığın deşiyinnən keçib Məhəmmədin çiyinə qondu. Axırda naylaş

qalıb Məhəmmədi paccah şeşdilər. Məhəmməd paccahlıx etməyə başdadı. Bir gün o, evində qaldığı qocanı yanına çağırıb soruşdu:

– Əmi, mənə bu qədər yaxcılıx etdiniz, çox sağ olun. Ömrüm boyu sizə minnətdaram. Ancax bilməh istərdim ki, siz kimsiniz?

Qoca bir az fikirreşdihdən sora Məhəmmədə dedi:

– Məhəmməd, mən həmin qocayam kı, sən mənim sürümü otardın. Elə ki, sən qoyunnarı otarib yola düşdün, mən sənın mərddiyini, əliaçılığını yoxlamağ üçün tez dilənçi cildinə girib qabağına çıxdım. Ayırı-ayırı yerrərdə qoyunnarı sənnən Allah yolunda aldım. Sənə ev verən, iki dəfə səni yoldan qaytaran qoca da mənəm. Əyər mənim adımlı bilməh istəsən, mənə qulağ as. Mənə ağ atdı Xızır İlyas deyəllər.

Qoca bu sözdəri deyib bir anda yox oldu. Məhəmməd bir müddət Afətnən yaşadı. Məhəmməd atasınnan ötrü darıxırdı. Yadına düşəndə burnunun ucu göynüyürdü. Axırda gedib atasını gətirməyi qərara aldı. Paccahlığı Afətə tapşırıp, atası olan vilayətə tərəf yola düşdü. Bir neçə gün yol getdihdən sora qabağına bir ağ atdı qoca çıxdı. Məhəmməd tez atdan düşüb qocaynan görüşdü. Qoca üzünü Məhəmmədə tutub dedi:

– Məhəmməd, bilirəm atan-anan yadına düşüb, onnarı görməyə gedirsən. Ancax atan-anan o qədər ağılıyılar kı, ikisinin də gözdəri kor olub. Əyil atımın ayağının altınnan torpax götü. Götürdüyün torpağı onnarın gözdərinə sürtersən. O sahat onnarın gözdəri yaxcılı olacax.

Məhəmməd əyilib yerdən bir ovuc torpax götürdü. Gəlhagəl gəlib evlərinə çatdı. İçəri girib gördü kü, atası bir küñşdə, atası da bir küñşdə oturub. İkisinin də gözdəri kor olub. Tez gətirdiyi torpaxdan onnarın gözdərinə sürtdü. İkisinin də gözdərinə işıx gəldi. Görüşüb öpüşdühdən sora Məhəmməddən soruşdular:

– Bala, bu vaxda kimi hardaydın?
Məhəmməd başına gələnnəri mən sizə nağıl elədiyim kimi danışdı. Axırda da dedi:

– İndi özüm həmin şəhərdə paccaham. Gəldim ki, sizi aparım.

Ata-anası çox sevindi. Məhəmməd ata-anısını da götürüb paccah olduğu şəhərə gəldi. Onnar birrihdə xoşbəx ömür sürüb, gün keçirməyə başladılar. Onnar yeyib-içib yerə keşdilər. Siz də yeyin, için, mətləbinizə çatın.

Göydən üç alma düşdü. Biri nağıl söylüyənin, biri nağıla qulağ asannarın, biri də qırxandan baxannarın.

YAZILANI POZMAĞ OLMAZ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir şah varmış. Deyillər, bu şah həmişə dəriş libasında məmləkəti gəzərmiş. Bir gün o, yenə dəriş libasında vəziriyən gəzməyə çıxır. Necə olursa çox gec qalılar, saraya qayıtmayıb bir qapını döyüllər:

– Ay ev yiyəsi, Allah qonağı istəməzsən?

Ev yiyəsi qapını açıb onnarı içəri dəvət edir, deyir:

– Məni bağışdıyın, sizi evə dəvət edə bilmiyəcəm, çünkü arvadımın ağır vaxdarıdı, onun arğısı tutub.

Onnar kişiyə razılıx edib deyillər:

– Elə burda, həyətdə də rahatdı.

Bir azdan ev sahibinin arvadı azad olur. Onun oğlu dünyaya gəlir.

Gecə hamı yatır. Təhcə şah oyax olur. Bu vax qara geyimni, üzü örtülü, çox hündür bir adam içəri girir, uşax olan otağa keçir. Şahı dəhşət bürüyür. Çox keşmədən həmin adam bayıra çıxır. Şah onnan soruşur:

– Sən kimsən? Bura nə üçün gəlibsən?

Həmən adam deyir:

– Təzə doğulan uşaxların alınına yazı yazanam. Bura bu uşağın alınına yazı yazmağa gəlmişdim.

– Sən onun alınına nə yazdın?

– Yazdım ki, böyüyüb xoşbəx olsun, şahın qızıynan evlənsin, şahlığı öz əlinə alsın, – deyə kişi cavab verir.

– Sən bu yazını pozub dəyişə bilməzsənmi? – şah soruşur.

– Yox! Yazılanı pozmaq olmaz! Bir də bunnan sənə nə fayda? – deyib kişi tez gözdən itir.

Şah səhərə kimi yatmır, bu işə əlac axdarır. Səhər olan kimi ev yiyəsini bir yana çəkib ona deyir:

– Mən çox dövlətdi adamam. Var-dövlətim başımnan aşır. Ancax övladım yoxdu. Fikirrəşirəm ki, öldüm, bu dövlətim kimə qalacaq? Sən də kasıb adamsan, gə mənən

razılaş, nə qədər isdiyirsən sənə pul verim, bu uşağı mənə ver. Mənim başımla var-dövlət daşan kimi, sən də başımla oğul-uşax daşır. Onsuz da onları böyütmək sən üçün çox çətindi.

Şah ev sahibini razı salıb uşağı ondan alır. Evdən bir az aralanandan sora şah vəzirə deyir:

– Hə, indi apar bu uşağı bir yanda öldür. Sora qayıt. Şah vəziri yola salıb öz-özündə deyir: “İndi görüm, yazını pozmaq olur, yoxsa yox”.

Bu əhvalatın üstünlən iyirmi il keçir. Şahın yolu yenə həmin evə düşür. Gecə gedib orada qalır. Evdə gənc oğlan onun diqqətini cəlb edir. O, ev yiyəsindən bu ağıllı və gözəl oğlanın kimliyini soruşur. Ev yiyəsi deyir:

– Nökərinizin oğludu, başına böyükh əhvalatdar gəlib. Bu uşax təzə doğulan günü evimizə sizin kimi bir Allah qonağı gəlmişdi. Mənə çox yalvarıb bu uşağı çoxlu qızıla mənən aldı. Mən də uşağı ona verdim, apardı. Ertəsi gün səhər tezdən həyəətə çıxanda onu hasarın dibində görüb evə gətirdim. Dedim, yəqin o adam peşman olub, yazığı gəlib, ananı baladan ayırmaq isdəmiyib, ona görə gətirib qoyub hasarın dibinə.

Şah məsələnin nə yerdə olduğunu bilib tez bir məktub yazır, oğlana verir və deyir:

– Oğlum, bu məktubu aparıb mənim oğluma ver. O, sənə sarayda yaxşı bir iş tapdıracaq.

Oğlan sevincəh məktubu alıb, papağını başına keçirib, saraya gedir. O, saraya çatıb bağcadakı bulaxdan su içib dincini almağ üçün yaşıl otdarın üzərində uzanır. Onu yuxu aparır.

Oğlan yatmaqda olsun, sizə xəbər verim paccahın qızından. Bu vaxt paccahın yeganə qızı olan gözəl Çiçəh bağçıya gəzməyə çıxmışdı. Birdən o, oğlanı görür. Oğlanın gözəlliyi onu valeh edir. Birdən qızın gözdəri onun papağına sancılmış məktuba sataşır, tez məktubu götürüb oxuyur: “Mən gələne kimi bu məktubu gətirəni öldürt”.

Qız məktubu atasının yazdığını başa düşür. Atasının

xəttiylən bir məktub yazır: “Oğul, mən gələne kimi qızımı – bacını bu oğlana ver, toylarını et”. Qız məktubları dəyişib öz otağına çəkilir. Bir azdan oğlan ayılıb, məktubu aparıb şahın oğluna verir. Şahın oğlu məktubu alan kimi dərhal bacısı ilə oğlana gözəl bir toy çaldırır.

Ertəsi gün şah saraya qayıdır. Adəti üzrə hamı onu qarşılamağa çıxır. Şah adamlar içərisində öz qızını görmür. Ara sakitdəşənlən sora şah öz oğlunun qızını isdiyir. Oğlan isə məktubu atasına verib deyir:

– Ata, dənən bacım üçün sən dediyinə görə gözəl bir toy çaldırdım. İndi sən üzünə çıxmamağının səbəbi utanmağdı.

Şah yenə fikrə dalır. O, heş cürə öz narazılığını biruzə vermir. Ertəsi gün oğluna tapşırır ki, bu gün filan sahatda təzə bəyə de ki, gedib filan qəssabxanadan et gətirsin. Sora isə həmin qəssabxanıya gedib tapşırır ki, sizin yanınıza bir adam gələcəh, hazır olun, qapıdan içəri girən kimi balta ilə boynunu vurarsınız.

Şah gedənlən sora oğlu fikirəşir ki, bunnar cəmisi üç gündü kü, evlənilər, ayıb deyilmə, bu qədər nöker dura–dura bunu göndərəh? İndi ki, atam nökerəri layix bilmir, onda mən özüm gedərəm.

Elə də edir. Deyilən sahat qəssabxanıya gedir. Orada onun kim olmasının fərqiylən varmada içəri girən kimi öldürüllər. Paccah bunu bilənlən sora ürəyi daha çox qəzəb hissiylən yanır. Bu dəfə hamamçıya tapşırır ki, hamamı yaxşı qızdırın və yanına gələn adamı öldürsün. Sora evə gəlib yəznəsinə deyir ki, “Get hamamçıya de ki, sobanı qızdırın, mən çiməcəm”.

Qardaşının ölümənlən xəbəri olmuyan qız buna etiraz edib deyir:

– Belə işdərlər üçün nə çoxdu nöker, sən getmə, qoy kimi göndərir, göndərsin.

Beləliylən, qız ərini getməyə qoymur. Bir neçə sahat

gözdüyənnən sora şahın səbri tükənir. Axırda özü durub hamama gedir ki, yeznəsinin ölümünə tamaşa eləsin. Sən demə, yeznə hələ bura gəlməyib. Bunnan xəbərsiz olan şah təlaşnan içəri girir. Hamamçı onun kim olduğunu bilməyib, dərhal ocağa salır. Ancax boğux səsdən şahı tanıyır. Tez onu dartıb çıxarır. Ölməhdə olan şah deyir:

– Yandım, hamamçı, dayan, sənənin atanı yandıracam.

Hamamçı deyir:

– Elə yanmamısan ki, atanı yandırasan. Şah sağ olsun, yazılanı pozmaq olmaz!

Az sora şah ölür. Yeznəsi şahın yerinə keçib şahın qızı olan arvadın uzun illər şad–xürrəm yaşayıllar.

ŞAH ABBASNAN QOCA

Şah Abbas bir gün gəzməyə çıxıbbış. Yolnan gedəndə qoca bir kişiyə rast gəlir. Şah dərviş paltarını geyibmiş. Qoca kişi ona məhəl qoymuyub yoluna davam edir. Şah Abbas da heş bir söz deməyib onun yanına düşür. Qoca kişi yenə də ona məhəl qoymur. Xeyləh yol gedənnən sora şah Abbas kişiyə deyir:

– Ay qoca, gə yola nərdivan qoyax.

Qoca kişi heş nə başa düşmür. Bu adama xeyləh baxıb dinmir, onu dəli hesab eliyir. Bir az yol gedənnən sora bir çaya ras gəlillər. Şah Abbas yol yoldaşına deyir:

– Qoca, gə çaya körpü salıb keçəh.

Qoca kişi yenə ona tərs-tərs baxıb, heş nə demir. Öz-özünə fikirəşir ki, “Mən deyəsən lap çölün dəlisinə ras gəlmişəm. Axırda deyəcəh ki, gəlim boynuna minim”.

Qoca yenə onu ağılsız hesab eliyir. Ayağını soyunub çayı keçir. Ayaqqabını geyinib yoluna davam eliyir. Şah Abbas da çayı keçir, yenə gəlib kişinin yanınca yola düzəlir.

Onnar az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, iynə yarım yol getdilər, gəlib bir şəhərə çatdılar. Şəhərin qırağında Şah Abbas kişiyə dedi:

– Allah evində qalax, yoxsa adam evində?

Qoca yenə heş nə demədi. Dərvişin dəli olmasına lap inandı. Şah Abbas kişi ilə şəhərin ortasına kimi gəlmişdi ki, gördü kişi bir darvazanı açıb içəri girməh isdiyir. Dedi:

– Mən gedirəm Allah evində qalmağa.

Qoca kişi ortabab taciriydi. Evə gəldi, əl-üzünü yuyub çörəh yeyəndə qızı ona dedi:

– Ata, o darvazanın yanındakı adam kim idi, heş bura adamına oxşamırdı.

– Nə bilim, dəlinin biriydi.

– Nə? Dəliydi? – qızı təccübləndi.

Kişi dedi:

– Yolnan gələndə mənə deyirdi ki, gəl yola nərdivan qoyax gedəh, yolumuz uzun olmasın.

– Ata, o çox ağıllı adam imiş, sənə deməh isdiyirmiş ki, söhbət eliyəh, yol çox uzax görünməsin.

Çaydan keçəndə mənə dedi ki, gəl çaya körpü salax. Elə onun dəliliyi bu sözdən məlum oldu. Mən fikirəşdim ki, əşi, hardan alım ağacı, qamışı, baltanı k1, bu boyda çaya körpü salım. Ayağımı soyunub çayı keçdim.

– Ata, o sənə deməh isdiyirmiş ki, gəl səni dalıma alım, çay gücdüdü.

Qoca dedi:

– Yaxcı, deyəh ki, sən deyəndi, bəs şəhərdə niyə mənə deyir ki, Allah evində qalax, yoxsa, adam evində?

Qız cavab verdi:

– Ata, o, sənə deməh isdiyirmiş ki, məsciddə qalırsan, yoxsa evdə? Məscidi Allah evi hesab eliyib.

Atası qızına tərs-tərs baxdı:

– Sən də hər sözdən söz çıxarırsan.

– Yox, ata, o, çox ağıllı adam imiş, indi hara getdi?

– Dedi ki, gedirəm Allah evində qalmağa.

– Hə, məscidə gedib.

– Neynirsən onu soruşub?

– Ata, mən onun nə dərəcədə ağıllı olduğunu yoxluyacam.

– Nə təhər yoxluyassan?

– Mən ona 365 qoz, 30 fındıx, 7 alma, 4 armud göndərəcəm, görüm nə cavab verəcəh.

– Yaxcı, qızım, bunnar nə deməhdi?

– 365 ilin günnəridi. 30 ayın günnərini, 7 həfdənin günnərini, 4 də fəslin sayını bildirir. Əgər o dərviş bunnarı başa düşərsə, deməh ağıllı adamdı. Yox, heş nə başa düşmüyüb yeyəcəhsə, ağıllı adam deyil.

Tacirin qızının adı Gülsənəm idi. O, nökeri çağırub dedi:

– Gedib bu sahat 365 qoz, 30 fındıx, 7 alma, 4 armud gətirərsən.

Nökər:

– Baş üstə, – deyib çıxdı.

Az sonra nöker xanımın dedihlərini hazır elədi. Gülsənəm nökerin gətirdihlərini sayıb, düzdüyünü yoxladı. Sora nökerə verib dedi:

– Bunnarı aparıb məsciddə bir qonax var, ona verərsən, deyərsən ki, yolnan gəldiyin kişinin qızı verib.

Nökər hər şeyi götürüb yola düşdü. Yolda öz-özünə fikirəşdi: “O adam bu şeyləri açıb saymıyacax k1, yaxcısı budu ku, bunnardan bir az yeyim”. Nökər qozun beşini sındırub yedi, fındığın yeddisini, almadan ikisini, armudun da birini yedi. Yeyə-yeyə gəlib çatdı məscidə. Qapının ağzında dayanıb axıncını da yedi, girdi məscidə, dərvişi tapdı, şeyləri ona verib, dedi:

– Bu şeyləri sənə yol yoldaşı olduğun kişinin qızı göndərib.

Dərviş şeyləri sayıb götürdü. Nökər getməh isdiyəndə onu yanına çağırub dedi:

– Bura gə, bir-iki sözüm var, onu xanımına deyərsən.

– Buyurun.

– Gedib xanımına deyərsən ki, bizdə ilin 365 günü var. Amma sizdə 360, bizdə həfdənin 7, sizdə isə beş, bizdə ayın 30, sizdə isə 23, bizdə ilin 4 fəsli, sizdə isə 3 fəsli var. Sizin şəhərdə belə hesab eliyillər.

– Baş üstə, deyərəm.

Nökər heş nə başa düşmədi. Geri qayıtdı. Gəlib evə çatdı. Xanımın yanına gəldi. Xanım soruşdu:

– Hə, verdin?

– Bəli, verdim.

– Nə dedi?

– Xanım, bir söz dedi, heş başa düşə bilmədim.

- De, görüm.
- Dedi ki, bizdə ilin 365, sizdə isə 360 günü var.
- Qozun beşini yemisən? Sora nə dedi?
- Dedi ki, bizdə həfdənin 7 günü, sizdə isə beş günü var.
- Almanın ikisini yeyibsən. Sora?
- Sora dedi ki, bizdə ayın 30, sizdə isə 23 günü var.
- Fındığın 7-ni yeyibsən. Sora nə dedi?
- Dedi ki, bizdə ilin 4, sizdə isə 3 fəsli var.
- Armudun birini yeyibsən.

Xanım nökrini dannaı. Sora dedi ki, gedib dərvişə desin ki, kəm şeyləri o yeyib. Nökər elə də elədi. Öz-özünə məhəttəl qaldı ki, xanım bunu görmüyübdü, ancax bilir ki, mən neçə qoz, neçə alma, neçə fındıx, neçə armud yemişəm.

Şah Abbas nökrü yola salannan sora düşündü: “Mən gəzdiyimi tapbışam, gərəh o qızı alım. Əgər onnan oğlum olsa, çox ağıllı vəliəhd tapış olaram.

Şah Abbas saraya gəlib paltarını dəyişdi. Xeyli atdı götürüb həməh şəhərə gəldi. Qocanın evinə elçi göndərdi. Qoca kişi onnara dedi ki, bir həfdədən sora qızı gəlib apara biləllər. Bir həfdə keşdi. Şah Abbasın elçiləri yola düşüb həmin şəhərə gəldi. Şah Abbas özü də atını minib ova çıxmışdı. Çölün ortasında gördü kü, bir qız oturub. Qız o qədər göçəh idi ki, günə deyirdi sən çıxma, mən çıxım, aya deyirdi sən baxma, mən baxım. Şah onun yanına gəlib soruşdu:

- Ay qız, niyə burda oturubsan?
- Yerim elə buradı.
- Öyünüz yoxdu bəyəm?
- Öyümüz də elə burdadı.
- Atan, anan, bacı-qardaşın yoxdu?
- Atam, anam, bacı-qardaşım da elə burdadı.
- Qohumnarım da yoxdu?
- Qohumnarım da elə burdadı.
- Yaxcı, səni aparım saraya, mən şaham, səni özümə

kəniz eləsəm, razısanmı?

- Razıyam.
- Sən dur burda, mən bu sahat gəlirəm.
- Hara gedirsən, barmağındakı üzüyü ver saxlıyım ki, gələndə səni tanıyım.
- Al, bu üzüyü, üstünə “Abbas” sözü yazılıb.

Şah üzüyü qıza verdi. Amma şah ömründə belə bir gözələ ras gəlməmişdi. Evə gedirdi ki, elçiləri geri çağırırdırsın. Saraya çatan kimi şah çapara belə bir namə verib dedi:

– Gedib bu sahat elçiləri geri çağırırsan, deyərsən ki, tez geri qayıtsınar.

– Bəçəşim, şah.

Çapar getdi. Elçilər şəhərin qırağına çata-çatda onnarın qabağına gəlib dedi:

– Şah əmr elədi ki, tez geri qayıtsınar.

Elçilər dedilər:

– Niyə ki?

– Bax, bu da kağız, tez geri qayıdın.

Elçilər geri qayıtdılar. Şah Abbas qaşı qızıldan qayıran bir yəhəri on yaşlı bir madyana qoydu. Özü də bir ata mindi, o biri atı yedəyinə alıb həməh çöllüyə gəldi. Şah ürəyində çox sevinirdi. Öz-özünə fikirreşirdi:

– Bu qızı alannan sora aradan bir il keşsin, o biri qızı gətirdərəm. Bu qız mənim sarayımın ulduzu olacax.

Şah az getdi, üz getdi, gəlib çölə çatdı. Uzaxdan gördü kü, qız yenə orda əyləşib. Gəlib çatdı qızın yanına. Amma gördü kü, burda qızın əvəzində üzü qırışmış, beli bükülmüş bir qarı oturub. Qarı bərh fikrə gedibbiş. Onu görəndə fikirdən ayıldı. Şah onnan soruşdu:

– Burda bir qız oturmuşdu. Hanı o?

– O qız elə mənəm.

– Axı o cavan, gözəl bir qız idi. Sən qarısan.

– Yox, elə o qız mənəm.

– Onda sənə üzüh verdim, mənə ver onu.

Qarı cibinnən bir qom üzüh çıxartdı, o biri cibinnən də bir qom üzüh çıxartdı. Şah gördü kü, üstündə “Abbas” sözü yazılan çoxlu üzüh var. Qarı şaha dedi:

– Bil və agah ol. Mənim adım Dünyadı. Bəziləri mənə Fani Dünya deyillər. Mən sənə kimi şahlardan çox yola salmışam. Axı dünən sən bir qıza elçi göndərdin, bu gün burda qız axtarırsan. Sarayını kənizdərnən dolduubsan, gənə də gözün doymur. Camahatı da soyub onları yedizdirirsən. Get, mən sənə kimi qaniçən şahlardan çox udmuşam. Bir də belə iş görsən səni də udaram.

Sən demə, bu qarı həmə qocanın qızıymış.

QƏDİ BƏYİN NAĞILI

Biri varıdı, biri yoxudu, Qədi bəy addı bir oğlan varıdı. Ata-anasının heş kimi yoxudu. Özü də çox tənbel idi. Gündüzdər orda-burda dolanıb, bir parça çörəh tapıb yeyər, axşamnar gəlib su dəyirmanında yatardı. Çörəh tapbıyıb ac qalanda dəyirmanın unnuğunda un yalıyıb gecəni keçirərdi.

Bir gün Qədi bəy yenə də ac və bikef halda dəyirmanı gələndə gördü kü, həmişə un yediyi yerdə bir tülkü durub un yeyir. O, tülkünü tutub dedi:

– Bu gecə sən məni ac qoyubsan, ona görə də səni öldürəcəm.

Tülkü yalvardı:

– Aman günüdü, məni öldürmə.

Qədi bəy dedi:

– Sənə aman yoxdu, öldürəcəm.

Tülkü dedi:

– Sən məni öldürmə, gə qardaş olax. Əgər sənə xeyrim dəyməsə, onda öldürərsən.

Qədi bəy razılaşdı. Onnar qardaş oldular. İnsannar dəyirmanı nə un qoyurdularsa, bunnar tapıb yeyir, dolanırdılar.

Bir gün yenə dəyirməndə oturanda tülkü dedi:

– Qardaş, gə səni evləndirim.

Qədi bəy cavabında dedi:

– A tülkü, mənim paltarım yox, evim yox, kim qızınnan bezib ki, mənə versin, mən də onu dəyirməndə saxlıyım?

Tülkü dedi:

– Yox, mən sənə söz vermişəm, gərəh sənə xeyir verəm. Gə sən razı ol, mən səni evləndirim.

Bir az höcətdəşdilər, axırda Qədi bəy razılaşdı. Tülkü çox sevinib dedi ki, özü də sənə paccahın qızını alacam. Sabahısı tülkü gedib oturdu paccahın sarayının qabağındakı elçi daşının üsdündə. Bunu gören qarovulçular paccaha xəbər

verdilər ki, elçi daşının üsdündə bir tülkü oturub. Paccah dedi ki, gedin qovun çıxıb getsin.

Tülkünü bir qovdular, iki qovdular, nəhayət, tülkü dilə gəlib dedi ki, elçini qovmazdar, mən elçi gəlmişəm.

Qarovulçular tülkünün sözdərini paccaha çatdırdılar. Paccah gülüb dedi ki, gətirin görəh tülkünün dərdi nədi.

Qarovulçular gedib tülkünü paccahın yanına gətirdilər. Paccah soruşdu ku, de görəh nə isdiyirsən?

Tülkü dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, sənin qızını qardaşıma isdiyirəm.

Paccah cavabında dedi:

– Axı mən bilmirəm sənin qardaşın kimdi, nə karədi? Gəti görüm nəçidi?

Tülkü gedib quyruğunu qoydu belinə, düzəldi yola. Qədi bəyin yanına gəlib dedi ki, qızı almışam, paccah deyir ki, gəlsin onu görüm. İndi dur, gedəh paccahın yanına.

Qədi bəy dedi ki, mən bu üst-başnan paccahın hüzuruna necə gedim? Özüm də başdan-ayağa onun içindəyəm. Tülkü dedi ki, sənin işin yoxdu, mən qabaxda gedəcəm, sən də mənim dalımca gə.

Onnar yola düzəldilər. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər. Tülkü Qədi bəyə dedi ki, sən otu burda gözdə, mən də indi gəlirəm. Tülkü bunu deyib özünü vurdu çaya. Başdan-başa lilə, palçığa bulanıb çıxdı, getdi düz paccahın hüzuruna.

Paccah tülkünü bu halda görüb soruşdu ku, a tülkü, bu nə üs-başdı, bu nə haldı düşübsən?

Tülkü dedi:

– Qibelyi-aləm sağ olsun, qardaşımnan ikimiz atnan gəlirdih. Qardaşım atı vurdu çaya, demə çay dərin imiş, sel atı apardı. Qardaşımın da paltarrarı yaşdı, ona görə də gələ bilmir. İndi siz bir dəs paltar, bir at verin aparım qardaşım paltarrarı geyinsin, atı da minib gəlsin.

Paccah əmir elədi ki, buna bir dəs paltar, bir at verin gedib oğlanı gətisin. Nökərrər gətirib pal-paltarı da, atı da verdilər. Tülkü bunnarı götürüb gəldi Qədi bəyin yanına.

Qədi bəy üzdən çox qəşəh, boylu-buxunnu oğlan idi. O, çayda yuyundu, tülkü gətirdiyi paltarrarı geyindi, paccahın sarayına yollandı.

Saray əhli gördü kü, tülküynən bir oğlan gəlir, heş söznən deyiləsi deyil. Ay parçası kimi işıx saçır. Paccahın nökörrəri onu qarşılıyıb atdan düşürdülər, apardılar paccahın hüzuruna.

Paccah gördü kü, Qədi bəy doğurdan da boy-buxunnu, qəşəh, əsil qızına layıxdı. Odu ku, qızının razılığını verdi.

Yedilər, işdilər, nəhayət, yatmax vaxtı çatdı. Qədi bəynən tülküyə bir evdə yer saldılar. Hamı gedib yatdı.

Gecənin bir aləmində Qədi bəy ayılıb gördü kü, möhkəm acıb. Tülkü də xorhaxor yatır. Qədi bəy durub getdi mətbəxə, gördü kü, qazannar plovnan doludu. Oturub acgöz-acgöz yeməyə girişdi. Özünən xəbərsiz o qədər yedi ki, üst-başı tamam yağ oldu. Doyannan sora gəldi ki, yerinə girib yatsın. O, yerinə girəndə tülkü ayılıb gördü kü, Qədi bəyin paltarrarı tamam yağ içindədi. O, Qədi bəyə dedi ki, sabah paccah səni bu gündə görüb nə deyəcəh? Qədi bəy cavab vermədi, yerinə girib yatdı. Səhər tezdən tülkü durub getdi paccahın qapısını döydü. Paccahın arvadı qapını aşdı. Tülkü dedi ki, deməyə də utanıram, mənim qardaşım dünən geyindiği paltarı bu gün geyinmir. Ona görə də gəlmişəm ki, mənə bir dəs paltar verəsiniz, aparım qardaşım geyinsin.

Arvad heş nə demədi, gətirib paltarrarı verdi. Tülkü sevinə-sevinə paltarı götürüb gəldi Qədi bəyin yanına. Qədi bəy geyinib-keçindi. Getdilər paccahın hüzuruna.

Paccah əmir verdi ki, gəcavələr bəzənsin, qızı aparsınar. Təbil çalındı, qırx gəcavə bəzəndi. Qədi bəynən paccahın qızı minib yola düşdülər. Paccah vəzirə əmir elədi ki, bir dəsdə qoşunnan aparıb onnarı Qədi bəyin evinə qoyub

qayıtsın. Bunu eşidən Qədi bəyin ürəyinə qorxu düşdü ki, mənim evim nə gəzir, mən bunnarı hara aparım?

Eşit tülküdən. Tülkü Qədi bəyə dedi ki, mən qabaxda gedəcəm, siz də gəcavələri sürün mənim dalımca. Heş yana dönmüyn. Düz arxamca gəlin. Qədi bəy razı oldu.

Az getdilər, çox getdilər, bir düzənniyə çatdılar. Tülkü gördü kü, bir naxırçı mal otarır. Naxırçıya dedi ki, daldan gələn qoşunnar soruşsalar kı, bu naxır kimindi, deyərsən ki, Qədi bəyin. Əyər belə deməsən, naxırını qabağıma qatıb aparacam. Qoşun gəlib çatdı, vəzir naxırçıdan soruşdu ku, bu naxır kimindi? Naxırçı cavab verdi ki, Qədi bəyin.

Bir qədər getdilər, bir at ilxısına ras gəldilər. Tülkü yenə əhvalatı əvvəlki kimi etdi. İlxiçı da dedi ki, Qədi bəyin ilxısidi.

Bir qədər getdilər, bir qoyun sürüsünə ras gəldilər. Çoban da dedi ki, Qədi bəyin sürüsüdü. Paccahın adamnarı Qədi bəyin dövlətdi bir oğlan olduğuna inandılar.

Tülkü qabaxda gedə-gedə fikirrəşdi ki, bunnarı hara aparsın? Gördü kü, uzaxdan işıx gəlir. Üzün çevirdi işığa tərəf, yoluna davam etdi. Qədi bəyə də dedi ki, rahat yer tapan kimi tonqal qalıyacam, harda hündür alov görsən, gəcavəni ora gəti.

Tülkü qabağa düşüb az getdi, çox getdi, bir böyüh malikaniyə gəlib çatdı. Gördü kü, həyətdə qırx at bağlanıb. Axurrarı da kişmişnən, xurma qaysıynan doludu. Tülkü o yan-bu yana baxıb girdi içəri, gördü kü, bədheybət bir div özünə plov bişirir. Div tülkünü görən kimi dedi:

– Yaxcı düşdün əlimə, hiyləgər. Bu sahat səni parça-parça edəcəm.

Tülkü dedi ki, ay div lələ, mənim sənə nə pisdiyim dəyib? Dalda böyüh bir qoşun gəlir, özü də rasdarına çıxanı öldürüllər. Mən də qaça-qaça gəldim ki, sənə xəbər verim, gizdənəsən.

Div tülkünün sözdərinə inanıb, gizdənəməyə yer axtardı. Hiyləsinin baş tutduğunu görən tülkü dedi ki, sən gə ot taya-

sında otdarın arasında gizdən, mən də özümə bir yer tapım.

Div ot tayasında gizdəndi. Tülkü tez ocaxdan köz götürüb tayanın dörd bir yanına od vurdu. Tayanın alovu ərşə qalxdı, div də taya ilə birrikdə yanıb cəhənnəmə vasil oldu. Qədi bəy də uzaxdan bu alovu görüb düz ora gəldi.

Div ölənnən sora tülkü otaxları gəzməyə başdadı. Gördü kü, əsil paccaha layıx bir saraydı. Qırx otağı var. Otaxların ikisi qızıl-gümüşnən, ləl-cavahiratnan doludu.

Bir qədər keşdi, gəcavələr gəlib çatdılar. Tülkü çıxıb onnarı qarşladı, yerrəşdirdi. Onnar yeyib-içib yatdılar.

Səhər vəzir başının qoşunuynan çıxıb getdi, Qədi bəy paccahın qızı, 40 nöker, 40 qulluqcuynan qaldı.

Bunnar burda qalmaxda olsunnar, sizə tülküdən xəbər verim. Tülkü bir gün yatdığı yerdə fikirrəşir ki, mən qardaşıma bu qədər yaxılıx etdim, onu qara günnən ağ günə çıxartdım, indi gərəh onu sınaxdan çıxarım, görüm o mənim üçün nə edir. Ona görə də tülkü uzanıb özünü ölülüyə vurdu.

Səhər Qədi bəy gəlib gördü kü, tülkü yerdə uzanıb. Elə bildi ki, tülkü ölüb. Bayıra çıxıb nökerləri çağırıb dedi ki, bu kafir burda ölüb, buraları murdarrıyıb. Gəlin quyruğunnan yapışıb aparıb basdırın. Bu sözdəri eşidən tülkü gözdərini aşdı. Qədi bəyə baxıb dedi ki, qardaş, mənim məqsədim səni sınağa idi. Deməli, sennən ötrü əlimnən gələni etdim, səni evləndirdim, sənün üçün ev tapdım, sən isə mənim əməyimi yerə vurdun, məni kafir, murdar addandırdın.

Qədi bəy dediyi sözdərə görə çox xəcalət çəhdi tülküdən üzür istədi.

Nəhayət, ay ötdü, il dolandı. Bir gün tülkü doğurdan öldü. Qədi bəy bu vəfalı dostunun ölümünə çox heyifsiləndi. Onu şərəfətnən dəfn etdirdi, qırx gün acdara, yoxsullara xeyrat paylatdırdı.

Tülkünün ölümünən sora Qədi bəy öz arvadı, nöker-nayibiynən divin malikanəsində şad-xürrəm, asudə, firavan ömür sürdülər.

XƏBİS VƏZİR

Biri varıdı, biri yoxudu, keşmiş zamannarda bir paccah varıdı. Günnərin bir günü paccah ova çıxmışdı. Yolda o, qoca bir kişiynən rasdaşdı. Qoca dalında bir şələ odun aparırdı.

Paccah qocadan soruşdu:

– Sən qocalıb əldən düşübsən. Evdə uşaxların yoxdu ku, odunu sən daşıyırsan?

Qoca dedi:

– Ey paccah, mən özüm işdəməh isdiyirəm. Ona görə ki, gərəh borcumu qaytaram, üstəlih hələ borş da verəm.

Paccah dedi:

– Ay kişi, sən kimə borşdusan? Kimə borş verirsən?

Qoca dedi:

– Qibleyi-aləm, mənim ata-anam sağ-salamatdılar. Mən işdiyirəm ki, onnara öz borcumu qaytarım. Balalarım da borş verirəm ki, gələcəhdə onnar da öz borşdarını qaytarıb versinnər mənə.

Qocanın sözdəri paccahın çox xoşuna gəldi. Paccah qocuya dedi:

– Sən hər gün gərəh günortadan sora durub gələsən mənim yanına. Mən sənnən bir-iki sahat söhbət eliyəcəm.

O günnən başdıyarax qoca hər gün paccahın yanına getdi. Paccaha qocaynan söhbət etməh çox xoş gəlirdi. Özü də hər gün qocuya bir ovuş qızıl verirdi.

Paccahın çox xəbis bir vəziri varıdı. Vəzir baxıb gördü kü, paccah qocanı günü-günnən daha çox sevir və onu get-gedə daha çox əzizdiyir. Vəzir fikirəşdi: “O, tezdiynən fikirəşib elə bir fənd qurmalıdı k1, paccah ya bu qocanın boynunu vurdursun, ya da həmişəlih onu saraydan qovsun”.

Bu minvalnan bir neçə ay ötüb keşdi. Vəzir qocanı məhv etməh fikrinnən əl çəhmədi.

Günnərin bir günü paccahnan söhbət edərkən qoca paccaha dedi:

– Ey böyüh paccah, xeyirxah adamnara sən xeyirxahlıx elə, pis adamnara isə heş vax pisdih eləmə.

Paccah qocadan soruşdu:

– Nədən ötrü?

Qoca dedi:

– Ona görə ki, pis adamnarın xəbisdiyinin bəlası özdərinə kifayətədi.

Qocanın bu sözdəri paccahın ürəyinə yatmadı. Ona görə də paccah qocanı daha yanına çağırmadı.

Bir neçə ay da keçib getdi. Günnərin bir günü qonşu paccahlıxdan bu paccaha qonax gəldi. Onnar paccahdan çox şey soruşdular. Qonaxların bütün suallarına paccah çox ağıllı cavablar verdi. Paccah fikirəşdi ki, bütün bunnarı ağıllı qocadan öyrənib. Odu ku, təssüfnən öz-özünə fikirəşdi: “Necə oldu ku, bizim bu dosduğumuz pozuldu?” Hər şeyi yerri-yerində xatırrıyannan sora bu qərara gəldi ki, günahkar özüdü. Paccah vəzirinə əmir elədi ki, bu sahat qocanı onun yanına çağırtdırsın.

Vəzir qocanın qovulmağına çox sevinmişdi. Paccahın bu sözdərinən o, çox kədərrendi. Qocanı məhv etməh üçün yenidən fikirəşməyə başdadı. O, gedib qocuya xəbər verdi ki, paccah onu sarayda gözdüyür. Sora da qocuya dedi:

– İndi isə, qoca, dur gedəh bizə. Neçə ildi ki, biz sənnən tanış, amma bir dəfə də olsun evimdə qonağım olmamısan.

Qoca razı oldu. Vəzir qocanın qabağına qovurmaynan si-rəməst* qoydu, içinə də çoxlu sarımsax qatdı. Vəzir qocuya dedi:

– Sən hələlih burda otu, mən bu sahat gəlirəm.

Vəzir qocanı evində qoyub, özü saraya yollandı. İçəri girən kimi paccah onnan qocanı soruşdu:

Vəzir dedi:

– Mən başa düşə bilmirəm. Sən bu qocanı niyə bu qədər isdiyirsən, niyə onnan dosdux edirsən?

* si-rəməst – yemək növü

Paccah dedi:

– O, ağıllı, yaxşı adamdı. Mən niyə onnan dosdux eləmiyim ki?

Vəzir dedi:

– Ey paccah, sənın xəbərın varmı ki, qoca hara gedirsə, deyir ki, paccahın ağzınnan iy gəlir?

Paccahın qəzəbdən dədəxləri əsdi, ucadan qışqırdı:

– Əgər mən bilsəm ki, sən bunu doğru deyirsən, o dəyqə əmir verərəm, qocanın boynunu vursunna.

Qoca axşam saraya gəldi. Paccah gəlib qocanın yanında oturdu, qoca bir az kənara çəkildi. Paccah ona yaxın oturduca qoca onnan bir o qədər də kənara çəkildi. Hələ üstəli həsmalıynan ağzını da tuturdu. Paccah fikirşirdi ki, görünür, vəziri doğru deyirmiş.

Həmişə qoca saraydan çıxıb gedəndə paccah ona bir balaca kağız verib xəzinədəra göndərirdi ki, xəzinədar qocuya bir az qızıl versin. Bu gün də paccah qocuya balaca bir kağız yazıb verdi ki, xəzinədəra çatdırsın. Ancax bu günkü kağız parçasında bu sözdər yazılmışdı: “Bu məktbu – kim olursun fərqi yoxdu – sənə gətirib verən adamı əmr elə tez boynunu vursunna. Cəsədini də şəhər darvazasınnan asdırarsan, üsdünə də bu sözdəri yazdırarsan: “Hər kim yaxıcılığı qiymətdəndirməyi bacarmır, o adamın aqibəti belə olur”.

Vəzir baxıb gördü kü, qoca əlində kağız gəlir. Fikirşirdi ki, qoca yəqin xəzinədərdən yenə bir ovuş qızıl alacax. Tamah ona güc gəldi. Vəzir cəld qocuya yaxınnaşdı dedi:

– Qoca, sən çox qızıl alıbsan. Bu kağızı ver mənə, qoy bu dəfə də sənın əvəzinə qızılı mən alım.

Qoca kağızı vəzirə verdi. Vəzir sevinə-sevinə xəzinədarın yanına gəldi, əlindəki kağızı ona verdi. Xəzinədar kağızı oxuyan kimi qışqırdı:

– Cəllad!

Cəllad hazır oldu.

– Vur bunun boynunu! Paccahın əmri belədi.

Vəzir nə qədər yalvar-yaxar elədisə, xəzinədar sözünnən dönmədi. Dedi:

– Mən paccahın əmrini yerinə yetirməliyəm.

Cəllad vəzirin boynunu vurdu, cəsədini də şəhər darvazasınnan əsdi.

Paccaha xəbər çatdı. Paccah əmir elədi ki, tez xəzinədarı onun yanına gətirsinnər. Xəzinədarı paccahın yanına gətirdilər. Xəzinədar gəldi. Paccah soruşdu:

– Sən nə elədin?

Xəzinədar dedi:

– Paccah sağ olsun, sən özün belə əmir eləmişdin, mən də sənın əmrini yerinə yetirdim.

Paccah əmir elədi ki, tez qocanı onun yanına gətirsinnər. Qocanı paccahın yanına gətirdilər. Paccah qocadan xəbər aldı:

– Mən sənə yaxın oturanda, sən niyə ağzını həsmalnan tuturdun?

Qoca vəzirin onu evinə çağırıp, qonax etməsini başdan axıracan paccaha söylədi.

Paccah dedi:

– Sən həxli imişsən, qoca. Xəbis adamnara pisdih eləməh doğurdan da mənasız bir işdi. Çünkü özdərinin daxili xəbisdiyi onnara bəs edər. Görürsən, vəzirin xəbisdiyi də başına nə oyun aşdı?!

O günnən paccahnan qocanın dosduğu daha da möhkəməndi. Onnar yeyib-içib yerə keşdilər, siz də öz muradınıza çatasınız.

DOĞRUÇUL OĞLAN

Badi-badi giriftar, hamam hamam içində, dəvə dəlləklik edər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin budu batdı. Orda bir tazı gördüm, xaltası yox, baltacının da baltası yox. Günlərin bir günündə, Məmməd Nəsir tinində, biri var idi, biri yox idi. Allahdan başqa heç kim yox idi. Var–yox bir yetim oğlan var idi. Yetim deyəndə ki, od–alovun biri idi. Yetim küçə ilə gədirdi. Bir evin yanından keçəndə burnuna isti çörək iyi gəldi. Yetim tez həyəətə girdi. Gördü ki, təndir üstündə gözəl–göyçək bir mamlı xatın çörək bişirir. Oğlan arvada yaxınlaşıb çörək istədi. Arvad oğlana dedi ki, sən mənim üçün bir yalan danışmasan sənə çörək verməyəcəyəm. Oğlan cavabında dedi:

– Xanım, mən ömrümdə yalan danışmamışam. Ancaq sənin üçün başıma gələn qəzavü-qədərdən danışa bilərəm.

Arvad razılıq verdi. Oğlan başladı, nə başladı:

– Xanım! Qulluğuna ərz olsun ki, mənim atam çox varlı-dövlətli bir adam idi. Onun ilxıları, qoyun sürüləri, qaramal naxırı, ağ mayaları, qaragözlü, hor güclü nərləri yer üzünü tutmuşdu. Günlərin bir günündə naxoşluq düşdü, ilxı atları qırıldı, onun dalınca qaramal naxırından əsər-əlamət qalmadı. Sonra qoyun sürüsü bada getdi. Lap axırda dəvələr öldü. Bu qırğına tab gətirməyən atamın ürəyi partladı. Sonra anam, qardaşlarım, bacılarım, əmilərim, dayılarım, bibilərim, xalalarım ömürlərini sənə bağışladılar. Bu həngamədən sonra gözümü açıb gördüm ki, bu yurdda bir mən qalmışam, bir də xoruz. Yemək lazım idi. Heç şey yox idi. Dilənçilik etməyəcəkdim ki, onu da qulluğuna ərz edim ki, mən çox təkəbbürlüyəm. Ölümə razı olaram, heç kimə ağız açmaram. Eşitdim ki, qonşu kənddə biçinçi axtarırlar. Bir çin götürüb özümü o kəndə yetirdim. İki həftə biçin biçdim. Biçin haqqını evmizə aparmaq lazım idi. Özümü kəndimizə yetirdim. Gözümə xoruz sataşdı. Tez xoruzu tutub ağaca bağladım,

tövləyə girib rəni alıq çuluğunu gətirib xoruzun belinə basdım. Xoruz sular olub qonşu kəndə getdim. Nə görsəm yaxşıdır. Dəni yığmaq üçün çuval götürməmişəm. Özümü itirmədim. İki birə tutub bunların dərisini soydum. Biçin haqqını birə qabığına yığıb xoruzla yüklədim. Xoruzun ipini üstünə atdım. Xoruz yola düşdü, nə düşdü. Ha yüyürdüm, çata bilmədim.

Yenə çox ağıllı olmağım dadıma çatdı. Kəsmə yol ilə gəlib xoruzun keçəcəyi yoldan bir hündür yerdə dayandım. Xoruz keçib gedəndə özümü onun üstünə atdım. Nə yaxşı ki, xoruzun quyruğu uzun imiş. Quyruğun üstə düşdüm. Evə gəldikdən sonra biçin haqqını yerbəyer elədim. Xoruzu da tövləyə bağlayıb qabağına dən tökdüm. Yorgun olduğum üçün bərk yatmışdım. Səhəri ayılıb tövləyə getdim. Xoruzun alığını götürdüm, gördüm ki, xoruzun belində bir yara əmələ gəlib, tez həyəətə cumdum. Qoz qabığı ilə qarqız qabığını döyüb, gətirib xoruzun belinə yaxdım. Xoruzu da tövlədən çıxarıb, həyətdə bir mıxa bağladım. Günü birtəhər başa vurdu. Gecə çox narahat yatdım, cürbəcür əcaib-qərayib yuxular gördüm. Səhər yuxudan durub, xanım, nə görsəm yaxşıdır?

Xanım:

– Hər halda xeyirli olar.

Bəli, bəli. Gördüm xoruzun belində bir nəhəng qoz ağacı bitib, bu qoz ağacında yalan olmasın hər biri bir pud qarqızlar var.

Üzümü yuyub atamın qızıl dəstəli xəncərini belimə bağladım və qoz ağacına dırmaşdım. Qarqızları bir–bir nəzərdən keçirdim. Gördüm ki, bir qarqız xal vurub, ha etdim əlim çatmadı. Tez xəncəri qınından çıxarıb, qarqız tərəfə həmlə etdim. Xəncərin ucu qarqıza yaxınlaşan kimi elə bil məni nə isə çəkdi. Gözümü açanda özümü qarqızın içində gördüm. Sən demə, bu, böyük bir şəhər imiş. Bir gün qabıq qarqız şəhərinin padşahı ölübmüş. Camaat yığılıb dövlət quşu uçurur. Quş da gəlib mənim başıma qonur.

Beləliklə, camaat məni təntənə ilə padşahlıq taxtına

oturur. Bir neçə gün qarpız şəhərində hökmranlıq edəndən sonra günlərin bir günü baş vəzirə dedim ki, mən burada neçə vaxtlar padşahlıq edirəm, xalqın güzəranından xəbərim yoxdur. Dur bir şəhərə çıxmaq.

Mən şəhərin küçələrinə çıxan kimi camaatın səsi asimana bülənd oldu: “yaşasın hökmdarımız”, qədəmləri uğurlu olsun”. Bir qədər şəhəri gəzdik, hər yerdə “yaşasın”, “ömrü uzun olsun”, nidasını eşitdim.

Bazarın yanından keçəndə gördüm, qatıq satırlar. Bir stəkan qatıq içdim. Yola düzələndə qatıq satan qabağımı kəsib, qatığın pulunu istədi. Məndə pul nə gəzir. Pulum olsaydı, onun bir stəkan qatığına lap bir qızıl onluq verərdim. “Uf” da deməzdim. Acıqlı-acıqlı qatıq satana dedim ki, pədərsüxtə, bilmirsən ki, mən bu şəhərin padşahıyam? Qatıq satan zalım oğlu mənə yaxınlaşıb elə möhkəm bir sillə vurdu ki, indi də yeri ağrıdır. Sillə mənə dəyəndən sonra qarpız şəhərindən düz həyətimizə qaçdım. İndi, xanım, mənim doğruçu olduğuma sənənin şək-k-şübhən qalmaq ki? Xanım gülə-gülə dedi:

– Yox! Ay tövbə.

O, mənə bir yağlı fətir bağışladı.

Burada nağılımız bitir. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri özümün, biri də nağıl danışanın.

YOXSULNAN İLAN

Biri varıydı, biri yoxuydu. Bir dünyagörmüş pətşah varıydı. Bir gün pətşah bir qəribə yuxu gördü. Nə fikirrəşdi, nə fikirrəşmədisə ömr elədi:

– Bütün ölküyə xəbər verin. Hər kəs mənim yuxuda nə gördüyümü deyə bilsə, ona çoxlu ənam verəcəm. Söz verif səf dəyənin vay halına. Cəllat bilər, o bilər.

Carcılar hər yana car çəhdilər, camahat məsələdən halı oldu. Dünya malına tamah salanlar, özünə güvənənnər bir-bir saraya axışdı. Əmə gələnnərdən biri də geri qayıtmadı. Bəli, neçə-neçə adamın boynu vuruldu, əmə heş kəs pətşağın yuxuda nə gördüyünü tapa bilmədi. Pətşax çox nərahat oldu, əmə səbrini basdı, bir əz də gözdəməyi qərələ aldı.

Kətdərin birində dedihcə fağır, olduxcax kasıf bir kişi varıydı. Bu kişi nə tüşündü, nə tüşünmədisə arvadıyan halallaşif dedi:

– Ay arvad, deyirəm mən də gedim baxdımı sınıyım bir. Pətşağın nə gördüyünü tafsam canımız kasıfçılıxdan kutarar. Yox, tapbasam da boynumu vurallar.

Arvad çox yalvardı, kişi öz qəralınnan dönmədi, düzəldi yola. Gəlhagəl gəlif bir çölə yetişdi. Yolda ona bir ilan rasd gəldi. İlan dedi:

– A kişi, harya gedirsən?

– Pətşağın yuxusunu tapbağa.

– Kişi, qorxmursanmı boynunu vurallar.

– Əşi, Allah onsuz da bu kasıflıxnan canımı üzür. Bir dəfəlih qoy başım üzölsün, rahat torpağa gedim.

– Kişi, gəl sənnən şərt kəsəh. Sana bir söz deyəcəm.

– Buyur.

– Mən sana pətşağın yuxuda nə gördüyünü deyəcəm. Sən də onnan aldığı ənamı burya gəlif mənənnən qardaş malı kimi böləcəhsən. Bu şərtə razısanmı?

– Razıyam.

– Onda qulax as. Pətşax yuxusunda canavar görüf.
Yoxsul ilannan ayrılıf yoluna davam elədi. Gəlhagəl gəlif pətşaxın sarayının qabağına çıxdı. Kişini görən kimi içəri, pətşaxın yanına apardılar. Pətşax soruşdu:

- Kişi, nəyə, nə işə gəlifsən?
- Yuxunu tapbışam, qibleyi-aləm.
- Necə? Şərtimi bilirsənmi?
- Bəli.
- Onda buyur.
- Pətşax sağ olsun, sən yuxuda canavar görüfsən.

Yoxsula o qədər qızıl-gümüş verdilər ki, daha nə deyim. O səvinə-səvinə bir dolu xurcunu dalına atıf ilan olan yerə çatdı. Gördü ilan yolda onu gözdüyür. Kişi ürəyində dedi: “Əşi, mən niyə ilana qızıl-gümüş verim ki. Bir də qızıl onun nəyinə lazımdı. Üsdəlih, bu qədər sərvətin yarısını ona verim? Yox, ürəyim partdıyar. Vermiyəcəm!” Yoxsul ora-bura boylandı, birdən yaxınnıxdakı iri daşı başına qaldırıp ilana tərəf atdı. İlan çəpih sıçrıyıp xeylax uzağa tüşdü, sürətnən sürünüf yox oldu. Kasıf kişi yoluna davam elədi. Gəlhagəl gəlif əvinə çatdı. Arvad ərini salamat görəndə səvindi. Yoxsul gətirdiyi qızıl-gümüşnən yoxsulluğun daşını atdı. İndi sizə kimnən deyim pətşaxdan. Pətşax genə yuxu gördü. Əmr elədi ki, şərtim şərti. Kim mənim yuxuda nə gördüyümü tafsə ona çoxlu ənam verəcəm. Tapbıyanın boynu vurulacax.

Genə canını tişinə tutuf dünya malına göz tikənnər axışdı saraya. Əmə genə onnardan heş kəs geri qayıtmadı. Bu xəbər kasıflığın daşını atan yoxsula da çatdı. Kişi yola hazırırax gördü. Bir gün daban aldı pətşaxın sarayına tərəf. Yolda genə ilana ürcah oldu. Əmə utandığınnan başını saldı aşağı. Axı çox pis iş tutmuşdu, vədinə əməl eləməmişdi. İlan dedi:

– A kişi, Allah sənün üzünü qara eləsin. Dünya malına göz tikən adamsan. Bə bilmirdinmi bir gün mənən beləcə qarşılaşacan?

Kişi dillənmedi.

– Kişi, indi dedihlərimə yaxşı qulax as. Pətşaxa deyərsən yuxuda tülkü görüfsən. Əmə genə şərtim var, pətşaxın verdiyi ənamı mənən qardaş malı kimi yarı böləcəhsən.

Kişi razılıxnan başını tərptədi.

– Bu dəfə nə alsam, mütləx sənən yarı böləcəm.

Kişi ilannan ayrılan kimi az qala qaça-qaça getməyə başdadı. Gethaget gəlif pətşaxın sarayına çıxdı. Pətşaxın adamları onu içəri apardılar. Kişi içəri girən kimi pətşaxa nədən ötrü gəldiyini deyən kimi pətşax görsədiş elədi ki, desin yuxuda nə görüf. Kişi pətşaxa baş əyif dedi:

– Pətşax sağ olsun, sən yuxuda tülkü görüfsən.

Pətşax bunu eşidəndə çox şad oldu. Əmr elədi kişiye çoxlu qızıl verdilər. Kişi səvinə-səvinə qızılları götürüf yola tüşdü. Yolda öz-özünə dedi:

– Nə axmax adamam, mən niyə bu yolnan gedirəm. İndi yaqın ilan məni gözdüyür. Ona qızıl verməsəm məni vuruf öldürər. O dəfədən də əlimnən yanılıdı. Qızıl ilanın nəyinə lazımdı axı. Yox, başqa yolnan gedəcəm. İnşallah, ilana rast gəlmərəm.

Kişi o sahat yolunu dəyişdi, başqa yolnan getməyə başdadı. Zarafat dəyil, kişinin pulunun üsdünə pul, varının üsdünə var gəldi. Əməllicə dövlətdəndi kişi. İndi genə xəbər verim pətşaxdan. Pətşax genə bir yuxu gördü. Genə hər yana car çəkildi ki, hər kəs pətşaxın yuxuda nə gördüyünü tafsə ənam alacax, tapa bilmiyənin boynu vurulacax. Genə tamahlar itiləndi, gözdər pul-para eşqiynən işıxlandı. Adamlar axışdılar saraya. Əmə genə heş kəs geri qayıtmadı. Baxdı gətirən kişi genə geyinif keçindi, tüşdü yola. Azmı getdi, çoxmu getdi – bilmədi. Bir də başını belə qaldırdı ki, ilan yolunu kəsif.

– A kişi, genə harya gedirsən?

– Pətşaxın yuxusunu tapbağa.

– Genə verdiyin sözü əməl eləmədin. Namərtidhən başqa yolnan getdin. Əmə sana yazığım gəlir, bu dəfə də köməh eliyəcəm. Pətşax yuxuda qoyun görüf. Əmə genə şərtimiz şərti ha.

– Yaxşı, nə deyirəm.

Kişi ilannan ayrılan kimi addımlarını yeyinnətədi. Ayağını bərk basdı, yerin damarını kəsdi. Daban aldı pətşəğin sarayına. Onu genə pətşəğin hüzuruna apardılar. Kişi dedi:

– Pətşəğim, sən yuxuda qoyun görüfsən.

Pətşax bu sözdəri eşidəndə sevindiyyənnən güldü.

Əmr elədi kişiyə çoxlu qızıl verdilər, onu hörmətnən yola saldılar. Kişi yola tüşən kimi öz-özünə dedi: “İndiyə qədər çox səf eləmişəm. Pütün bu var-dövləti mən ilanın köməyyənnən qazanmamışammı. İki dəfə ona xəyanət eləmişəm. Yox, bu dəfə aldığım qızılları onnan yarı böləcəm.

Kişi gəlhogəl gəlif ilana rasd oldu. O, xurcunu ilanın qabağına qoydu.

– Şərtimiz şərtədi. Buyur qızılıni götür.

– Yox, kişi, mana heş nə lazım deyil. Qızılları sana bağışdıyıram. Əmə bilmirsənmi pətşəğin yuxularının yozumu nədi.

– Yox.

– Onda qulax as. Canavar o deməhdi ki, camaahat bir-biriyyənnən yol getmiyəcəh. Adamlar canavar kimi bir-birini yırtıf dağıdacax. Sən isdiyirdin mənə öldürəsən. Çünki günah səndə dəyildi zamanın gəlişindəydi. Həyə, tülkü hiyləgərrik, tülləbazdarın artmağına işaraydı. Sən də mana hillə işdətdin, başqa yolnan getdin ki, mənə çatan qızılı vermiyəsən. O ku qaldı qoyun... Qoyun sakitdih, əmin-amannıx deməhdi. Bu bir, ikincisi qoyun bollux, bərəkət deməhdi. Camahat bir-biriyyənnən çox yaxşı yola gedəcəhlər. Çünki zamana qoyun zamanasıdı, heş kəs bir-birinə toxunmuyacax. Belə olmasaydı sən öz sözüne əmələ eliyərdinmi. Əməl eləməzdin. Bu da zamananın, günün hökmünnəndi, kişi. Bir də deyirəm, o qızılları sana bağışdıyıram. Get ye, yaşa. Əmə tamahına qul, pul yanığı olma.

Kişi ordan əvinə gəldi. Şad-xürrəm yaşamağına başdadı. Ömür verən Allahdı. Həyə, kişi də, arvadı da qocalıf əldən tüşdülər. Onnar ölüf yerə keşdilər, siz də yeyif-içif dörə keçin. Yüzü haxlıyif yaxşı nə varsa saxlıyif mətəbinizə, arzunuzə yetəsiniz.

YUSİF AYYAR

Biri var idi, biri yox idi. Bir kişinin üç oğlu var idi. Günlərin bir günü kişi ölüm yatağına yıxılır. Oğlanlarını yanına çağırıp deyir:

– Balalarım, o dağın dalına keçmiyin, ziyan taparsınız.

Nə isə, kişi ölür. Bir müddətdən sonra, günlərin bir günü böyük qardaş deyir ki, gedim görüm o dağın dalında nə var ki, atam bizi ora getməyə qoymur? Böyük qardaş gedir, lakin gəlmir. Bir müddət keçdikdən sonra ortancıl qardaş gedir, o da gəlmir. Növbə Yusifə çatır, gedəndə görür ki, dağda bir ceyran otlayır, istəyir ki, ceyranı vursun, ceyran qaçır. Yusif düşür ceyranın dalına, ceyran gedir, o gedir, axırda ceyran bir mağaraya girir. Tez Yusif də ceyranın dalınca mağaraya girir. Mağaradan bir qarı çıxır, Yusif deyir: “Qarı nənə, ver ceyranımı”. Qarı deyir ki, al bu suyu iç, sonra ceyranı apararsan. Yusif suyu vurub tökür, deyir ver ceyranımı. O, belə deyib içəri girir, görür ki, burada bir qız oturub. Qız nə qız, yemə, içmə xətti-xalina, gül camalına tamaşa elə. Qız Yusifi görcək istəyir ki, üzündəki örtüyü götürsün. Yusif qıza bir sillə çəkib deyir ki, ver mənim ceyranımı. Qız deyir ki, gəl nərtaxta oynayaq, kim udsa ceyran onundu. Yusif razı olur, otururlar oynamağına. Bir neçə oyundan sonra Yusif görür ki qız onu aparır. Qıza deyir ki, dur mənə su ver, qız deyir qoy qarı versin. Yusif deyir yox, dur sən gətir. Qız duran kimi Yusif gedib qızın yerində oturur. Qıza deyir ki, indi də sən orada otur, mən də burada. Yenə də oynamağına başlayırlar. Bu dəfə Yusif qızın pullarının hamısını udur. İndi Yusif deyir ki, di ceyranı ver. Qız deyir ki, bir şərtim var, al bu boyunbağını apar, atamın xəzinəsində xırdalat, gətir, yenə də oynuyax, udsan ceyran sənindir. Yusif razı olub boyunbağını aparıb qızın atasına verir, deyir ki, qızın göndərib, xırdala. Padşah o dəqiqə bilir ki, anasının dediyi adam budur.

O vaxt anası deyif ki, oğul, səndən sonra dünyaya Yusif

Ayyar adlı bir adam gələcək, ondan sənə zaval gəlməsə, sənə ölüm yoxdur. Ona görə də padşah onu tapmaq üçün qızı həmin dağın dalına tilsim oxutdurub göndərmişdi. Qız da həmin adamı tapıb atasının verdiyi nişanə ilə birlikdə göndərmişdi atasına. Padşah o dəqiqə vəzir-vəkilini yanına çağırırdı ki, tədbir tökün, düşmənimiz öz ayağı ilə gəlib. Bunlar bu otaqda tədbir tökəndə Yusifə aydın olur ki, onu öldürəcəklər, tez oradan qaçır. Gedib şəhərin qurtaracağında övladsız bir qarının qonağı olur. Bir müddətdən sonra deyir ki, qarı nənə, al bu pulu, get mənə bir dəstə qız paltarını al gətir. Qarı gedir bir dəstə qız paltarını alıb gətirir. Yusif paltarını geyinib olur gözəl bir qız.

Günlərin bir günü padşahın pəhlivanı qarının qızını görür, qıza aşiq olur. Padşaha deyir ki, filan qarının qızını mənə al. Padşah o dəqiqə elçi göndərir, qızı alıb 40 gün 40 gecə toy edib qızı gətirir evinə. Pəhlivanla qızı bir otaqda qoyub hamı evinə gedir. Qız deyir ki dur otaqlarınızı gəzək. Otaqların hamısını gəzib gəlirlər 40-cı otağın yanına. Qız deyir ki, aç bu otağa da baxaq. Pəhlivan deyir ki, orada heç nə yoxdu, gəl gedək. Qız deyir, yox, aç baxaq. Nə isə, pəhlivan əlacsız qalır, qarını açır. Qız görür ki, otaqda yekə bir şey var, deyir ki, bu nədi, pəhlivan deyir ki, ət məşınıdı. Qız deyir ki, bu kimdən ötrüdür? Pəhlivan deyir ki, bizim Yusif Ayyar adlı bir düşmənimiz var, onu bu məşında doğrayacağıq. Qız deyir lap yaxşı, indi mənim yaylığımın ucunu bu məşında çək görək necə doğrayır. Pəhlivan razı olmur, deyir ki, mənim çuxamın ətəyini çək, ancaq mən deyəndə bəsdə, onda dayandır. Qız deyir yaxşı. Pəhlivan çuxasının ucunu məşının ağzına verib qıza deyir ki, bula. Qız başlayır bulamağa, bir qədər keçdikdən sonra pəhlivan deyir ki, daha bəsdir, dayandır. Qız isə bulayır, o qədər bulayır ki, məşın pəhlivanı tamam doğrayıb qırağa çıxarır. Qız pəhlivanı oradaca qoyub qaçır.

Yusif şəhərdən bir dəstə həkim paltarını alıb geyinib çıxır şəhərə. Yusif qaçmaqda olsun, sizə kimdən xəbər verim,

padşahdan. Elə ki, səhər açıldı, padşah gördü kü, pəhlivan qalxmadı. Adam göndərdi ki, gedin görün niyə qalxmıyıflar, gedən adam tez gəlif padşaha xəbər verir ki, otaq boşdu. Padşah o dəqiqə otaqların hamısını gəzir. O gəlib 40-cı otaqda görür ki, düşmənlərini doğruyacaq məşını indi onun pəhlivanını doğrayıb, pəhlivan padşahı görcək başladı zarımağa. Padşah o dəqiqə bildi ki, Yusif Ayyar imiş, yenə də qaçdı. Padşah həkim çağırırdı, lakin həkimlərin heç biri onu sağaltmağa söz vermir. Bu vaxt Yusif Ayyar həkim paltarında gəlib ora çıxır. Padşah deyir ki, əgər sən bu pəhlivanı sağaltsan, səni dünya malından qəni eləyəcəm.

Həkim deyir ki, mən sağaldaram, ancaq gərək dəryanın kənarında bir çadır qurdurasan. Xəstəni ora qoyasan, üç gündən sonra gəlib əhval tutarsınız.

Padşah o dəqiqə əmr elədi çadır quruldu, xəstəni aparıb qoydular çadıra, çıxıb getdilər. Həkim gəldi xəstənin yanına «Yusif Ayyarı öldürəcəydiniz» deyib, xəstənin salamat yerini bıçaqla kəsib içinə, duz doldurub, başladı tikməyə. O qədər tikdi ki, axırda pəhlivan öldü. Yusif Ayyar pəhlivanı gecə çölə qoydu ki, dunsun. Səhər donmuş pəhlivanı çadıra söykəyib başladı padşahı gəzməyə, elə ki, gördü padşah vəzir ilə gəlir, tez gedib onların qabağını kəsib dedi:

– Soyunub bu çayda çimməsəniz, sizi xəstənin yanına buraxmaram.

Padşahgil çox yalvardı, həkim razı olmadı, axırda soyunub girdilər suya. Həkim o dəqiqə onların paltarlarını götürüb çıxıb getdi. Gedib köhnə, cırıq paltar geyinib başladı o tərəflərdə hərəlməyə. Padşahgil çimib çıxanda gördülər ki, nə həkim var, nə də paltarlar. Padşah o dəqiqə bildi ki, yenə də Yusif Ayyarın kələyinə düşüb. Yan-yörəsinə baxanda gördü ki, bir uşaq oynayır, tez uşağı yanına çağırıb deyir ki, bala, get bizdən bir dəstə mənə, bir dəstə vəzirə paltar gətir, sənə qızıl verəcəm. Uşaq tez gedib paltarını alır, lakin aparıb vermir. Padşahgil o qədər gözdüyürlər ki, lap axşam olur, amma uşaq

gəlib çıxmır. Axırda əlacları kəsilib bir səhər gedirlər evə. Padşah evə çatan kimi arvadına acıqlanıb deyir: “Niyə bizə paltar göndərmədin?” Padşah bilir ki, Yusif Ayyardı, amma üstünü vurmur.

İndi bunlar burda qalmaqda olsunlar, sizə xəbər verim padşahın ikinci qızından. Padşah ikinci qızını da yeddi yol ayrıcında çadır qurdurub qırx incə qızla qoymuşdu ki, bəlkə Yusif Ayyar da qızlar su apardığı bulağın başına gələ. Qızlar topal aşığı görən kimi tutub apardılar xanımın yanına. Xanım aşığı görən kimi bir könüldən min könlə aşığa vuruldu. Atasının dediyi söz də yadından çıxdı. Aşıq qızlardan oynayıb güldükdən sonra, axşam hərəsinə içinə bihuşdar qatılmış bir dənə xurma verir. Qızlar bihuş olur, yıxılırlar, aşıx tez aradan qaçır. Bu xəbər padşaha çatır, bilir ki, Yusif Ayyardı, bilmir ki, nə təhər eləsin ki, canı onun əlindən qurtarsın. Bu padşahın böyük qardaşı Hindistanda padşah idi. Xəbər ona çatanda o, qardaşına belə bir namə yazıb göndərir:

«Qardaş, sənə ar olsun ki, bir balaca uşağın əlində aciz qalmısan, həm özünü biyabır elədin, həm də məni».

Padşah bütün şəhərə car çəkdirib deyir: “Kimdi Yusif Ayyar, çıxsın üzə, and olsun bu Qurana, ona əlimi də vurmaram. Ancaq bir şərtlə ki, gərək məni qardaşımın xəcalətindən qurtara”. Camahatın içindən balaca bir oğlan çıxıb deyir ki, mənəm Yusif Ayyar. Sizi qardaşınızın xəcalətindən qurtararam. Onda gərək mənə bir dənə keçi dərisi verəsən hər tükündə bir zıncırov olsun, bir dənə də tabut düzəltdir. Padşah o dəqiqə bunun dediklərini hazır elətdirdi. Yusif Ayyar bunları götürüb üz qoydu Hindistana. Elə ki, gəlib padşah yaşayan şəhərə çatdı, öyrəndi ki, padşah səhər hamama gələcək tez hamamın bir küncündə dayanıb başladı padşahı gözləməyə. Elə ki axşam oldu, padşah gəldi hamama, çimib çıxan vaxt Yusif Ayyar keçi dərisinə bürünmüş halda kəsdi padşahın qabağını. Zıncırovların səsləndirib dedi: «Kəlməyi-şəhadətini dilinə gətir, mən Azreyilam, canını alıram”. Padşah

başladı yalvarmağa ki, heç olmasa mənə üç gün möhlət ver, gedim evimə, həm uşaqlarla görüşüm, həm də alınasımı alım, veriləsimi verim, sonra gəlim sənə fəda olum. Yusif Ayyar deyir, get, ancaq 3-cü günü axşam səni burda gözdüyürəm. Padşah deyir, yaxşı, gələrəm. Üç gün tamam olduqdan sonra axşam padşah gəlir. Yusif padşahı görən kimi zıncırovları səsləndirib deyir ki, uzan tabuta canını alıram. Padşah əsə-əsə tabuta uzanır. Yusif dedi ki, əyər mən dediklərimi o dünyada təkrar eləsən, səni cənnətə göndərəcəm, yox əyər mən dediklərimi təkrar eləməsən, səni qır qazanında yandıracam. Padşah deyir ki, yaxşı sənə fəda olum, sən nə desən mən onu deyəcəyəm. Yusif Ayyar dedi ki, indi mən o dünyada dediklərimi indi deyəcəyəm, sən də təkrar elə, həm də yadında yaxşı saxla. Padşah dedi ki, yaxşı. Mən o dünyada sənə deyəcəyəm, ey bəni-insan, it kimi hür, onda sən də hür. Deyəcəyəm ey bəni insan, eşşək kimi anqır, ey bəni-insan xoruz kimi banla, ey bəni insan, donuz kimi xortda. Sən bunların hamısını eləsən, cənnətə gedəcəksən. Bunları dedikdən sonra Yusif Ayyar padşahı tabutda uzandıraraq ağzını möhkəm-möhkəm qayıdır, Hindinstandan çıxdı, onu gətirib padşahın meydanına qoydu. Padşaha dedi ki, car çəkdir. Bütün camaatı yığ meydana, özün də gəl qardaşının başının üstündə otur ki, duranda əvvəlcə səni görsün. Padşah bütün şəhər əhlini meydana yığıdıqdan sonra gəlib özü də oturdu tabutun başında.

Yusif Ayyar çubuqla tabutu vuraraq dedi:

–Ey bəni-insan, it kimi hür.

Padşah başladı it kimi hürməyə.

–Ey bəni-insan, eşşək kimi anqır.

Padşah anqırdı.

–Ey bəni-insan, donuz kimi xortda.

Padşah xortdadı, bunların hamısını padşah dedikdən sonra Yusif Ayyar tabutun ağzını açdı dedi:

–Ey bəni-insan, dur cənnətin qapısı üzünə açıqdı, bu

gündən sən cənnətdəsən.

Padşah duranda gördü kü, qardaşının ölkəsindədi, başının üstündə də qardaşı durub, bütün şəhər əhli də tamaşa edir. Padşah xacalətindən bilmədi ki, nə eləsin, başını aşağı salıb durdu.

Padşah dedi :

– Salaməleyküm, qardaş, sən bizim ölkəyə xoş gəlib, səfa gətirmisən! Bü nə gündü düşmüşən, həcəri bu uşağın əlində aciz qalmısan?

Padşah başını yuxarı qaldırıb dedi:

–Bağışla məni qardaş, mən belə bilmirdim.

Bütün bu əhvalatdan sonra padşah Yusif Ayyara dedi:

– İndi gəl sən mənim yerimdə padşah ol, mən də sənə vəzirin, həm də mənim qızını verim.

Yusif Ayyar dedi:

–Padşah sağ olsun, mənim atamın varı, dövləti var, mən öz vətənimə gedəcəm, mənə heç nə lazım deyil.

Padşah qırx gün, qırx gecə toy edib qızını verdi Yusif Ayyara. Sonra bir gecə qızı gəcavaya mindirib, Yusif Ayyarın vətəninə yola saldı.

Onlar yeyib, içib dünyadan köçdülər, biz də xoşbəxt olaq.

XANLA NÖKƏRİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir xan varmış. Xan çox qəddar olur. Nökəri hər gün çox işlədir. Xan bir gün səfərə çıxan zaman nökerə deyir ki, mən səfərə gedirəm. Sənə bir tula verəcəyəm. Tula nə qədər yeri gəzsə, sən də həmin yeri şumlayarsan. Nökər razı olur, xan səfərə çıxır. Səhəri gün nöker öküzləri, xışı götürüb çölə gedir. Tulanı buraxır. Nökər görür ki, tula bütün yeri gəzir. Buraları şumlayıb qurtarmaq olmaz. Nökər tulanı yanına çağırır. Tulanı öldürür. Yeri şumlamağa başlayır. Axşam olanda tulanın hər qıçını bir küncə basdırır, evə qayıdır. Bir neçə gün keçdikdən sonra xan səfərdən qayıdır. Səfərdən qayıdandan sonra nökerdən soruşur: “Ay nöker yeri şumladınmı?” Nökər deyir, xan sağ olsun, tula gəzən yerləri şumlayıb qırağını da çəpərləmişəm. Nökərin bu hərəkəti xanın xoşuna gəlir.

Xan nökerə deyir ki, səhər işdəməyəcəksən. Qonaqlarımız olacaq. Sən qoyunları kəsərsən. Nökər çox sevindir. Səhəri günü xanın qonaqları gəlir. Nökər fürsətdən istifadə edib xanın bütün qoyunlarının başını kəsir. Bu vaxt xan nökerə deyir: “Nökər, qoyunları kəsdinmi?” Nökər deyir, xan sağ olsun, qoyunların hamısını kəsmişəm. Qonaqlar gedəndən sonra xan nökerin etdiyi hərəkətdən xəbərdar olub, nökeri döyür. Nökərə deyir ki, buralardan çıx get, səndən mənə nöker olmaz.

Nökər bir müddət gəzəndən sonra yenə xanın yanına gəlir. Xan nökeri tanımır. Onu yenidən özünə nöker götürür. Günlərin bir günü xan ailəsi ilə birlikdə gəzməyə çıxır. Bir az gedənnən sonra xanın oğlu ağlamağa başlayır. Xan nökerə deyir, apar bunun ağlamağını kəs. Nökər uşağı aparıb, qılıncını çıxarıb uşağı kəsib gətirir. Xan bunu görə kimisi nökerə deyir: “Nökər, bu nədir, uşağı niyə kəsmisən?” Nökər deyir, xan sağ olsun, sən dedin apar bunu kəs gətir, mən də kəsib gətirdim. Mənim ki, taqsırım yoxdur. Xan nökerə heç bir şey etmir. Sonra oradan evə qayıdır. Xan öz-özünə deyir:

– Nökər, səni öldürmək mənim boynuma.

Bir gün nöker öküzləri tövlədən çıxarıb sulamağa aparır. Sulayıb gətirəndən sonra yadına düşür ki, xan demişdi qapını açmamış öküzləri içəri salsın. Keçəl tövlənin arxasından bir deşik açır. Sonra qılncını çıxarıb öküzləri doğramağa başlayır. Doğrayıb qurtardıqdan sonra tövlənin deşiyindən öküzlərin şaqqalarını bir-bir içəri tullayır. Sonra yeddi-səkkiz canlı pişik tapıb tövlənin deşiyindən içəri salır. Sonra xanın yanına gəlir. Xan deyir: “Öküzləri suladınmı?” Nöker dedi: “Bəli xan, öküzləri sulayıb gətirdim. Tövlənin arxasından içəri saldım. Qabaqlarına ot qoydum. İndi ot yeyirlər. İnanmırsan, gedək baxaq”. Xan tövlənin qapısının yanına qədər gəlir, eşidir ki, içəridən səs gəlir. Qapının yanından qayıdır. Səhəri gün xan nökerə deyir, öküzləri aparıb sula gətir. Nöker tövlənin yanına gəlir. Tövlənin qapısını açıb içəridəki pişikləri çölə buraxır. Qapını bağlayıb xana deyir: “Xan, öküzlər, tövlədə deyil. Öküzləri oğurlayıblar”. Xan əmr verir ki, öküzləri axtarsınlar. Nə qədər gəzirlərsə, öküzləri tapa bilmirlər. Axşam hamı korpeşman evə qayıdır. Xan eşidir ki, öküzləri tapmayıblar. Xan axşam arvadına deyir ki, səhər tezdən ağaca çıxıb qu-qu eləsin. Arvad səhər ağaca çıxıb qu-qu eləməyə başlayır. Xan bunu eşidən kimi nökerə deyir, qu-qu gəlibdir. Gəl sənin haqqını verim çıx get. Heç demə axşam xanla arvadı danışan zaman nöker bunları eşidib. Nöker deyir: “Bu dəqiqə mən ağaca çıxıb onu öldürəcəyəm. Görüm qu-qu nə tez gəlibdir...”

Bu vaxt xan görür ki, nöker qılncını çıxarıb ağaca yaxınlaşır. Xan tez nökeri tutub saxlayır. Keçəli ağaca çıxmağa qoymur. Onu evə aparır. Bir azdan sonra xanın arvadı evə gəlir. Xan soruşur: “Sən indiyə qədər harada idin?” Arvad deyir ki, mən qonşunun yanına getmişdim. Xanın bu fikri də baş tutmur. Xan nə qədər fikirləşirsə, heç bir şey çıxmır. Belə qərara gəlir ki, bu vilayətdən çıxıb getsin. Axşam yatan zaman xan arvadına deyir ki, sən nöker yatan kimi ayağa dur. Sonra iki xurcun fəsəli bişir. Amma elə elə, nöker bilməsin. Nöker bilsə, iş düz gətirməyəcək. Bunlar deyəni nöker eşidirmiş. Nöker özünü

yalandan yuxuluğa qoyur. Arvad görür ki, nöker yatıbdır. Ayağa durur, fəsəli bişirməyə başlayır. Fəsəlini bişirib qurtardıqdan sonra yatır. Nöker yerindən durub, xurcunun birin boşaldır. Özü xurcunun içinə girib fəsəlləri başının üstünə qoyur. Səhərə yaxın xan arvadını durquzur. İki eşşək gətirib xurcunları eşşəyə yükləyir. Sonra yavaş-yavaş yol getməyə başlayırlar. Yol getdikləri zaman xan arvadına deyir: “Nə yaxşı keçəli başımızdan elədik. İndi gedib başqa vilayətdə rahat dolanarıq”. Bunlar bir qədər gedəndən sonra yolda bunlara bir dəstə it rast gəlir. İtlər bunlara hücum etməyə başlayır. İtlər hücum edən zaman xan arvadına deyir: “Arvad nə edək? Heç olmasa nöker də burda yoxdur. Bu dəqiqə itlər bizi parçalayacaq”. Bu zaman nöker qışqırmağa başlayır: “Xan, qoyma, itlər məni yedi”. Xan öz-özünə deyir: “Nöker burda nə gəzir?” Xan deyir: – “Nöker haradasan?” Nöker deyir: “Boz eşşəyin qarnında”. Xan qılncını çıxarıb boz eşşəyi öldürür. Bu vaxt xan görür ki, keçəl xurcunun içindən çıxır. Xan deyir: “Yaxşı əlimə düşmüşən. Səni bu gecə nə təhər olsa, öldürəcəm”. Boz eşşəyin yükünü o biri eşşəyə yükləyib yollarına davam etməyə başlayırlar. Axşam olur. Bunlar gecələməyi çayın yanında məsləhət görürlər. Axşam fəsəlidən yeyib qurtarandan sonra xan arvadına deyir: “Arvad, nökerin yerini çayın qırağında, özününkünü nökerin bu tərəfindən, məninkini isə öz yerinin yanında sal”. Nöker bütün işləri başa düşür. Bilir ki, yatan kimi onu çaya atacaqlar. Bunlar yatmağa başlayırlar. Gecənin bir vaxtında nöker yerindən durub arvadın yerilə öz yerini dəyişdirir. Bir qədər keçəndən sonra xan durub nökeri dümsükləməyə başlayır. Elə bilir ki, öz arvadıdır. Keçəl tez ayağa durur. Xan arvadının ayağından, nöker arvadın başından tutub çaya atırlar. Səhər açılında xan yerindən durur. Elə bilir ki, nökeri çaya atıblar. Arvadının yerində yatan nökeri durğuzur. Bu vaxt görür ki, arvad deyil, nökerdir.

Xan nökerə deyir: “Hə olan oldu, keçən keçdi. İndi elə bil ki, mən sənin atan, sən də mənim oğlum”. Xanla nöker yollarını davam etdirirlər. Bir qədər getdikdən sonra xan nökerə deyir:

“Keçəl, bir az istirahət eliyək. Həm də sən mənə çimizdir, mən də səni”. Nökər iri qazan götürüb içini su ilə doldurub suyu qaynadır. Sonra sudan azca götürüb xanın başından aşağı tökür. Xan deyir, su yaman soyuqdur. Bir az isti elə. Nökər qazandakı qaynar suyu gətirib hamısını xanın başından tökür. Xanı öldürür. Sonra xanın paltarını geyindirib eşşəyin üstünə qoyur. Bir az gedənnən sonra xan eşşəyin üstündən yerə yıxılır. Nökər xanı yenə eşşəyin üstünə qoyub onu kəndirlə bağlayır. Sonra yolunu davam etdirir. Nökər görür ki, qabaqda bir xırman var. Nökər eşşəyi xırmana tərəf sürüb özü isə kolun dalında gizlənir. Xırmana araba ilə arpa, buğda gətirirlər. Bu zaman xırmandar görür ki, eşşəyin üstündə bir kişi eşşəyi arpanın üstünə sürür. Xırmandar deyir ki, ay kişi, görmürsən eşşək arpanı yeyir. Eşşək yenə yerindən tərpənir. Yenə deyir: “Ay kişi, görmürsən eşşək arpanı yeyir”. Eşşək yenə yerindən tərpənir. Bu zaman xırmandar bir ağacla eşşəyi vurur. Xan yerə yıxılır.

Bu vaxt nökər kolun dalından çıxıb ağlaya-ağlaya xırmandara deyir: “Bu dəqiqə gedib şikayət eləyəcəyəm. Sən mənə atamı öldürmüşsən”.

Xırmandar nökərə yalvarmağa başlayır: “Heç kəsə demə, mən sənə nə istəsən verərəm”. Nökər deyir:

– Mən heç bir şey istəmirəm. Mən atamı istəyirəm. Mənə heç bir şey lazım deyil.

Xırmandar yenə yalvarmağa başlayır. Nökər deyir: “Mənə bir ev, sonra yeddi araba buğda, yeddi araba arpa, on dənə qızıl verəcəksənsə, heç kəsə deməyəcəyəm”.

Xırmandar yalvarmağa başlayır:

– Dediklərinin hamısını verirəm. Ancaq heç kimə demə.

Nökərə əvvəl ev verir. Sonra deyir ki, səhər tezdən sənə dediklərini göndərəcəm. Nökər rahat evdə yatır, səhər tezdən yeddi araba buğda, yeddi araba arpa, qızıl, gümüş gətirirlər. Nökər bunların hamısını götürüb yavaş-yavaş yaşamağa başlayır. Sonra arabaçıları yola salır. Aldığı qızillarla burada kefi kök, damağı çağ, ömrünün axırına qədər yaşamağa başlayır.

ƏCCƏR OĞLUNUN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş, bir İbrahim Soltan adlı padşah, onun da Əccər oğlu adında bir qardaşlığı var imiş. Bir gün Əccər oğlu gəlib görür ki, İbrahim Soltan çox fikirli oturub, ancaq o, Əccər oğluna heç nə demir. Bir gün belə, beş gün belə, elə Əccər oğlu görür ki, İbrahim Soltan gündən-günə sınıxır, Əccər oğlu İbrahim Soltandan əl çəkmir ki, de görüm sənəin dərdirin nədir? İbrahim Soltan axır ki, bu dərde tab gətirə bilmir. Bu sirrini Əccər oğluna açıb deyir. İbrahim Soltan deyir ki, Şahin Dilavər xanımın şəklin atamın cibindən tapmışam. Şekli görən gündən ona aşiq olmuşam. Ona görə də mən onu harada olursa-olsun axtarıb tapmalıyam. Əccər oğlu İbrahim Soltanın dərdirinə şərikinə deyir ki, Şahin Dilavər xanımını mütləq tapacağam. İbrahim Soltanla Əccər oğlu yaraqlanıb-yasaqlanıb düşürlər yola. Yeddi gün, yeddi gecə yol gedirlər. Yolda yatarkən Əccər oğlu yuxuda görür ki, bir elatın qarı deyir ki, gəl mənə yanıma, onun yerini deyim. Əccər oğlu İbrahim Soltanı götürüb gedir qarının yanına, qarı əvvəlcə başı ilə işarə edir, onlara deyir ki, on günlük yol ilə gedin, qabağımıza yeddi qardaş divin 40 otaqlı evi çıxacaq. Şahin Dilavər xanımı orda taparsız. Onlar gedirlər. Qarıya çatanda divlərin böyüyü çıxıb deyir:

– Adam-badam iysi gəlir.

Onları görəndə div deyir ki, burdan gedin, qardaşlarım gəlir, sizi parçalayacaq. Bu vaxt divin anası gəlir. Əccər oğlu divlərin anasından xahiş edir ki, divlərə desin ki, biz onların qardaşlarıyıq, onlar bizə dəyməsin. Divlərin anası onlara deyir ki, mən qabağda bir oğlana getmişdim, indi bunlar mənəim oğlumdur, gəlib mənə tapıblar. Div anasına yenə də inanmır, deyir ki, indi ki onlar sənəin oğlundur, onda Əccər oğlu kiçik qardaşlarımla güləşsin görək, doğrudur ya yox? Bu vaxt Əccər oğlu divləri bir-bir əli ilə yuxarı qaldırır, yerə qoyur. Böyük divi isə yuxarı qaldıranda ona deyir ki, səni yerə necə qoyum

bərk, yoxsa yavaş? Bu vaxt div ona inanır ki, onun qardaşdır. Sonra bunlar dərini bir-birinə açır. Əccər oğlu Dilavər xanımı da azad edib verir İbrahim Soltana. Sonra Əccər oğlu da divlərə qoşulub gedirlər quş ovuna. Onlar ova getməkdə, İbrahim Soltan isə bu evləri gəzməklə maraqlanır. 40 otağın açarını pişiyin boğazından açıb evləri gəzmək istəyir. Otağı gəzərkən axırncı otaqda görür ki, inilti gəlir. Yaxınlaşıb görür ki, qara divi dəyirman daşının altına qoyublar. Şahin Dilavər xanımı isə ondan alıb zindana salıblar. İbrahim Soltan hamıdan gizli, gündə qara divi yemləyir. Nəhayət, qara div cana gəldikdən sonra qalxıb İbrahim Soltanı daşın altına qoyub, Şahin Dilavər xanımı götürüb gedir. Əccər oğlu axşam gəlib görür ki, nə pişiyin boğazında açar var, nə xanım, nə də İbrahim Soltan. Əccər oğlu gəlib axtarıb İbrahim Soltanı zindandan tapır. İbrahim Soltan əhvalatı Əccər oğluna danışır. Qara div isə xanımı götürüb üç günlük yol gedirlər. Əccər oğlu atlanıb düşür qara divin arxasınca. Qara divi tapıb öldürür, xanımı isə gətirir. Onlar atlanıb, yığışıb qarının evinə gəlirlər. Əccər oğlu yatıb yuxuda görür ki, İbrahim Soltanın atası padşah bir zəhərli ilan, bir tula bir at qoyub qarıda ki, İbrahim Soltan o şəkli apardığına görə ata minsə yıxılsın ölsün, tulanı sığallayanda həlak olsun, ilan isə yatanda onu vursun.

Əccər oğlu bu yuxunu İbrahim Soltana demir. Onlar durub gəlirlər, şahın qapısına çatanda at gəlir, Əccər oğlu atı qılinc ilə öldürür. İlanı isə gözləyir. Gecə yatmır, ilanı da öldürür. Bu vaxt İbrahim Soltan Əccər oğlundan əl çəkmir, ona deyir ki, bu sirri mənə də aç. Qarı da Əccər oğluna tapşırıb ki, mənim bu sözümlü kim eşitdi, daş olacaq. Vaxt gəlir, xanımın İbrahim Soltandan bir oğlu olur. İbrahim Soltan yerdə xəstə yatır ki, bu sirri niyə mənə açmırsan? Əccər oğlunun əlacı kəsilir, bir gün İbrahim Soltana sirri açır, özünün ölümünə razı olur. Bu vaxt Şahin Dilavər xanım özünü öldürür ki, niyə o sirri ona açırdın ki, o daş oldu?! Xanım dincəlir, o yatarkən yuxuda görür ki, ona deyirlər ki, onun əncamı qarıdadır. Onu

biz orada saxlayırıq, o sağdır. Əccər oğlu bizimdir. Onlar üçü də gedirlər qarının evində qalırlar, bu vaxt qarı görür ki, bir qız ondan soruşur ki, qonağın kimdir? O deyir Əccər oğlunu daş eyləyib gəliblər ki, görək əncam nədir. Deyir onun bir oğlu var, xanım Əccər oğlunun dərini çox çəkir. Ona görə də gərək oğlunun başını kəsib onun qanını daşa sürtə. Xanım ərindən xəlvət oğlunun başını kəsib onun qanını daşa yaxır. Əccər oğlu sağalır. İbrahim Soltan görür ki, oğlunun başın xanım xəlvət kəsib, Əccər oğlunu dindirmir. Evdən çıxıb gedir. Xanımın bu hərəkəti Allaha xoş gedir. Böyük Allah hökm edir ki, xanımın oğlu dirilsin. Allahdan səda gəlir ki, sən ki, oğlunu Əccər oğlunun yolunda qurban verdin, sən onun etibarın itirmədin ona görə də sənin oğlunu sağaldıram.

ÇƏRXİ – GƏRDİŞ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kasıb kişi bir padşahla qonşu imiş. Kişi hər axşam gedib padşaha yaxşı söhbətlər edirmiş, padşah isə bunun əvəzində ona bir nimçə qızıl verərmiş. Bu işə vəkilin paxıllığı tuturmuş. Elə ona görə də bir gün arvad kişiyə deyir ki, bir də padşahın yanına getmə. Məhəmməd axşam yatır, səhər görür ki, qışın ortasında həyətdə yemiş bitib. Tez bu yemişlərdən 5-6 dənə götürüb şahın evinə aparır. Ancaq onun heç nədən xəbəri olmur. Şah onun xurcununa iki çanaq qızıl tökür.

Şahın bu kasıb kişiyə qızıl verməsini istəməyən vəzir ilə vəkil gedib yolda Məhəmməd kişinin qabağını kəsir ki, qızılı alsınlar. Bu zaman Məhəmməd kişi onlara belə məsləhət edir ki, siz mənə çərxi-gərdişi göstərin, mən qızılı sizə verim. Vəzirlə vəkil bu sözlə çox təəccüb edirlər. Onlar heç nə başa düşməzlər, bir-birlərindən soruşurlar ki, bu nə deməkdir? Məhəmməd kişi görür ki, onlar heç nə başa düşmür. Vəzirlə vəkilə deyir ki, onda mən sizi başa salaram. Vəzirə deyir ki, sən mənim paltarımı geyin, mən də sənə. Buna razı olurlar. Paltarı dəyişəndən sonra, Məhəmməd vəzirə deyir ki, çərxi-gərdiş bax budur! Bir vaxt mən kasıb idim, indi isə sən kasıb oldun, deyib atı çapıb gedir şahın yanına. Şah bu əhvalatdan xəbər tutandan sonra vəziri çağırtdırır yanına, onu zindana saldırır. Məhəmmədi isə özünə vəzir təyin edir. Məhəmməd gəlib görür ki, Gülxanım evdə xurcunun içindəki qızılı yığmağa yer tapmır. Kişi deyir ki, arvad onu da verən Allahdır, məni vəzir edən də Allahdır.

ŞAHZADƏNİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir dərviş vardı.

Bir gün dərvişin arvadı xəstələnir. O, ərini çağırır deyir ki, mən ölüərəm. Bilirəm ki, sən bir gün evlənəcəksən. Olub-qalan bircə qızımı sənə tapşırıram. Evləndə mənim ayaqqabımı aldığı qadının ayağına keçir. Əgər yaxşı olsa, al.

Arvadı öləndən sonra kişi ayaqqabının bir tayını əlinə alıb bütün şəhəri gəzir. Ayaqqabı kiminin ayağına böyük, kimininkinə isə kiçik olur. Kişi isə doğma qızıyla evlənmək istəyir. Odur ki, evə gəlir, qızına deyir ki, mən ananın vəsiyyətinə əməl edib, sənənlə evlənməliyəm. Çünki ayaqqabı sənənlə ayağına yaxşı olur.

Qız çox ağlayır, yalvarır, lakin bir xeyri olmur. Axırı qız razılaşır. Qız atasına deyir ki, indi ki belədi, qoy çayın qırağına gedim. Lakin kişi razı olmur. Qız deyir ki, yaxşı onda belimə kəndir bağla, gedim gəlim. Kişi elə də edir. Qızın belinə kəndir bağlayır. Qız gedir yolda kəndiri belindən açıb kola bağlayır. Özü isə meşəyə doğru qaçır. O, meşədə gecələməli olur.

Bu zaman padşahın oğlu – şahzadə ova çıxıbmiş. O, meşəyə çətərkən görür ki, ağacda bir qız yatır. O, qıza ürəkdən bağlanır. Qızı atın təkinə alıb yoldaşlarına deyir ki, mən ovumu etdim, gəlin gedək.

Onlar bir şəhərə gəlirlər. Padşah eşidir ki, oğlu qız qaçırır. Onu yanına çağırır, əhvalatı öyrəndikdən sonra oğluna xeyir–dua verir. Sonra qırx gün, qırx gecə oğluna toy edir.

Toy günü qız şahzadəyə deyir ki, səndən bir xahişim var. Bizim evimizə heç bir vaxt dərviş qoyma gəlsin. Şahzadə qızın xahişini qəbul edir.

Onların şən, xoşbəxt günləri başlayır. Günlər keçir, şahzadə oğlan atası olur. Bir gün dərviş oxuya-oxuya qızıgilə gəlir. Qız atasını tanıyır, bir söz demir.

Dərviş Şahzadəyə deyir ki, mənə bir gecəliyə yer verin.

Qız şahzadəyə yalvarır ki, dərvişi qoyma qalmağa. Lakin şahzadə razı olmur. Dərvişə evin birində yer verilir.

Dərviş gecə qızı yuxuya verəndən sonra qalxıb beşikdə oğlanın başını kəsir, qanlı bıçağı isə qızın xələtinin cibinə qoyur.

Səhər qız yuxudan durur, görür ki, körpəsi beşikdə al qanın içindədi. O ağlayır, şivən qoparır.

Şahzadə deyir ki, uşağı kimin öldürdüyünü bilsə, onun gözlərinin çıxartdıracaq. Bütün sarayda axtarış başlayır. Lakin uşağı kimin öldürdüyünü tapmaq olmur. Çox sonra dərviş deyir ki, bir anasının da üstünü axtarsınlar. Qızın cibindən qanlı bıçaq çıxanda, şahzadə əmr edir ki, qızın gözləri çıxarılsın, özü də bayıra tullansın. Qız çox yalvarır, yaxarır, bir şey çıxmır. Nəhayət, qızın gözlərin çıxarırlar. Onu gözlərindən qan süzülə-süzülə çölə tullayırlar.

Qız yığıla-dura yol gedib bir ağacın altında gecələyir. O, öz taleyindən gileylənib ağlamağa başlayır. Bu zaman iki göyərçin bu söhbəti eşidir. Qıza deyir ki, sən başını yuxarı tut, mən sənənin gözlərinə iki damcı gözümlün yaşından tökəcəm. Onda sən də onu əlinlə sil. Bu zaman gözlərinə işıq gələr.

Qız tez evə gəlir, oğlunun cənazəsini bağrına basaraq qaçır. Gəlib həmin ağacın altında oturub göyərçinlərə yalvarıb imdad istəyir. Göyərçinlər yenə də öz göz yaşlarından uşağın boğazına salır, qız əliylə sürtür. Uşaq ayılır. Qadın sevincək uşağı bağrına basıb gəlir.

Şahzadə pərt olur, deyir ki, mən şah oğlu şaham. Bu belə ola bilməz, qadını tapıb gətirin. Tez qadın içəri girir, gülüb deyir:

– Padşah sağ olsun, bəs ana da öz oğlunun başını kəsərmi!?

O belə deyib uşağı şahzadəyə göstərir.

Şahzadə başa düşür ki, bu uşaq onun öz oğludu. O, tez uşağını bağrına basıb üz-gözündən öpür, arvadın üzr istəyir, evə aparır. Onlar şən, firavan həyat sürürlər.

ALIN YAZISI

Biri var idi, biri yox idi, Həsən adlı yoxsul bir dəmirçi, onun Gülsün adında gözəl bir arvadı vardı ki, hədsiz xoşbəxt gün keçirib, şad-xuraman yaşayırdılar, bir-birlərinə can deyib, can eşidirdilər. Ancaq paxıl qonşular həmişə onların paxıllıqlarını çəkir, həmişə bir yerdə oturanda onlardan danışır, tez-tez Gülsünə bəxtəvər deyərtilər. Günlərin birində Gülsün əri evə gələndə onu hədsiz sevindirdi, bu yaxınlarda ana olacağını söylədi. Həsən çox söyündü, Gülsünün alnından öpüb onu əzizləməyə başladı. Bu gündən başlayaraq Həsən Gülsünü çox işləməyə qoymadı, ona hər cür rahat şərait yaratmağa cəhd etdi. Kəsib olsalar da bu kiçik daxmalarında bütün cahana sığmayan sevgi dolu ürəkləri bir-birinə hörmət hissləri bəsləyirdi. Ay ötdü, artıq Gülsünün ağrıları başladı, lakin vaxta var idi, ilk doğuş olduğu üçün Gülsün böyük həyacanla mama adlanan el anasını gətirib məsləhətlər aldı, mama tez-tez baş çəkəcəyinə söz verib çıxıb getdi. Bir axşam yenicə yemək yiyib qurtarmışdılar ki, astaca qapıları döyüldü. Həsən qarıya getdi.

– Kimsən?

– Açıq qardaş, Allah qonağı istəmirsənmi?

– Allaha da qurban olum, onunu qonağına da.

Qonaq keçib rahatdandı o yana baxdı bu yana baxdı, gördü elə bunlar iki nəfərdilər. Özü də arvad iki cannıdı. Bir az kişi utansa da heç üzə vurmuyub üzünü oyana çevirdi.

– Kimsən ay qardaş, hardansan, bu gecə vaxtı hardan belə?

– Yaylağdan gəlmişəm ki, görüm şəhərdə dolanışq nətəridir, tək adamam, orda da heç kəsə yoxdu, mən onsuz da, harada olsam qəribəm.

– Ay qardaş acdığın yoxdu ki, varsa utanma de, olanımızı əsirgəmərik.

– Allah var eləsin, heç nə yimirəm. Elə bir yer göstərin,

oradaca bürüşüm yatım. Gəlin ehmalca durub keşdi o otağa, iki yer hazırıyib ərinnən qonağı ora götürdü, özü də yerinə girdi.

Az keşdi, çox keşdi, gecənin bir vaxtı gəlin ağrıdığını hiss edib, ehmalca Həsən deyib çağırdı. Həsən səsə diksinib cəld qalxdı. Tez geyinib mamanın dalınca qaşdı. Gəlin o cür ağrıların qarşısında yenə qonağın yanında biabır olduq deyə xəcalət çəkirdi. Az keçmişdi ki, qonşudan gələn arvad qorxa-qorxa Həsənin yanına xəvərə getdi. O elə bilirdi ki, qız olmağına Həsənin acığı gələcək, özü də yaxşı muştuluq ala bilməyəcək. Lakin əksinə, Həsənə Gülsünün yaxşı qurtarması, hələ yenicə anadan olan balasının da həzin səsi bəs idi...

Səhər heç nədən xəbəri olmayan qonaq yanında heç kəsi görməyib xofa düşdü. Belə tezdən Həsənin qalxmasının səbəbini bilmədi. Bu halda yan otaxdan körpə səsi, zahı arvadın ufultusunu eşidib hər şeyi başa düşdü. Kişi uzanıb gözlərini tavana dikmişdi, heç bir səs–səmir yox idi. Ona görə də qalxıb qapının arasından baxmağa başladı. Gördü ki, pəncərədən bir məleykə içəri qonub uşağın alnını yazmağa hazırlaşır. Zahı arvad isə bir qayda olaraq bir saat doğandan sonra çox ağır yuxuya gedir. Kişi hər şeyi görür, ehmalca içəri girib mələkdən onun alnına nə yazdığını soruşur. Məleykə deyir, bunu bilməyə həvəsimə, çünki bunu heç kəsə demək olmaz. Kişi çox yalvarır, məleykəni getməyə qoymur. Məleykə məcbur olub deyir, bu iş sənən əlaqəlidir, ona görə də sənə deyirəm, yoxsa heç kəsə demək olmaz.

Bu qızın alnına yazdım ki, aylar, illər ötəcəy, bu qızı sən bulaq başında görüb bəyənəcəksən, onu alıb xoşbəxt olmaq istəyərkən bədbəxt olacaqsan. O qızı böyə vuracaq, o öləcəy, sən də onun dərdindən əvvəl dəli olacaqsan, sonra öləcəysən. Kişi gözünü açıb bir də baxanda görür heç kim yoxdu, özü də düz çağanın yanında dimdik durubdu. Eşiddiklərinə əvvəl inanmır, sonra doğrudan da bütün bədbəxtliyini yadına salıb çağanı öldürmək qərarına gəlir. Xəncəlini çıxarıb çağanın bələyini açır, onun düz sinəsindən aşağı xəncəli qarnına çəkir.

Sonra həmin qonaq çıxıb gedir, onu görənlər olmur. Zahı arvad birdən bələyi qan içində görür, mamanı çağırtdırıb aləmi başına tökür. Tez ara həkimləri uşağın qarnını tikib üstündən uşağın yarasına bal tökürlər ki, tez bitişsin. Aylar ötür, illər ötür, qız elə bir gözəl olur ki, hamı qızın gözəlliyinin qarşısında heyran qalır. Qız bir gün qızlarla bağdan gəzməkdən gələndə həmin Səyyah adlanan qonaq qızı qıraqdan görür, ancaq tanımadan, bilmədən qıza bir könüldən min könülə aşiq olur. Düz hər gün bu yerdən durub o qıza uzaqdan baxır. Az qalır məhəbbətdən dəli olsun. Axırda əlacsız qalıb evlərinə elçini-elçi dalınca, minnətçini minnətçi dalınca göndərir. O qədər yalvar-yaxardan sonra toy edib qızı evlərinə köçürür. Bu uzun illər ərzində Səyyah dükanlarda işləyib axırda sərbəst tacir olmuşdu. Var-dövləti başınnan aşırı. Qız bir gün çimirdi ki, Səyyah gəlib çıxdı, qızın qarnındakı cırığın nədən olduğunu soruşanda Sənəm özünün anasından öyrəndiyi əhvalatı Səyyaha danışdı. Əhvalatı eşidən Səyyah işin nə yerə gəlib çatdığını, eşitdiylərinin yavaş–yavaş həqiqətə çevrildiyini gördü. Səyyah hər şeyi başa düşüb, xatırlasa da Sənəmə bu barədə heç nə demədi. O yavaşca evini başqa yerə köçürüb, gənc arvadını gözələnən bədbəxtlikdən xilas etməyə yollar aramağa başladı. Gözəl göy çəməndə, çay kənarında hündür, ikimərtəbəli, bir neçə otaqdan ibarət ev tikirdi. Gəlini ora köçürüb artıq onu böyədən xilas etməyə çalışırdı. O tez–tez qadınına özünü böyədən xilas etməyə yollar göstərir. Böyə gördüyü yerə getməməyi, onu tez bir qalın şeylə götürüb atmağı məsləhət görürdü. Bir gün bu söhbət əsnasında Sənəm dedi:

– Ay Səyyah, sən elə həmişə böyə haqqında danışsən, axı bilmirəm o nə cür şeydi, bir onu mənə göstər görüm, o qorxulu şey nə boydadır.

– Yaxşı, tapıb sənə göstərəm, o yaramaz şeyi. O bir gün dostları vasitəsilə böyə ölüsü tapıb Sənəmə göstərdi, pəncərədən həyəətə – otuğa atdı. İşdən yorulan Sənəm artıq

ərinin hər yeməyini razı edib düzdü yerə, özü də bir tərəfdə sərini yerə uzanıb yuxuya getdi.

Səyyah gəlib gördü ki, Sənəm daməməyə uzanıb elə şirin yatıb ki, heç durquzmağa ürəyi gəlmədi. Ehmalca üstünə bir örpək saldı. Sonra yeməyini yeyib, özü də onun yanına uzanıb yatdı. O, yuxudan ayılında Sənəm hələ də yatırdı. Axı o bilirdi ki, Sənəmin çox yatmaqla arası yox idi, odur ki, Sənəmi oyatmağa başladı, lakin Sənəm durmadı ki, durmadı. O, birdən Sənəmin sinəsindən özü gətirdiyi böyənün ölüsünün düşdüyünü gördü, Sənəmin öldüyünü yəqin edən Səyyah qəş edib yerə sərildi. Hannan hana özünə gələn Səyyah olan keçmişləri xatırladı... Sən demə, yenicə yuxuya gedən Sənəmin heç nədən xəbəri olmur. Böyə gəlib onun sinəsindən keçib iki döşlərinin arasından gözəl gəlini vurub məhv edir. Artıq Sənəmin gözəl çöhrəsinə baxan Səyyah qahqahla gülüb, gülməkdən qəşş edirdi. O qədər gülmüşdü, özü də taqətdən düşmüşdü.

Biçarə artıq ağlını itirib, dəli olmuşdu. Bu münvalla Səyyah düz qızın qırxı çıxana qədər sərsəri gəzir. Axırda özünə gəlir, Sənəmi axtarır, hamıdan soruşur. Lakin Sənəmi gördüm deyən tapılmır. Onun ölüsünü qəbiristanlığa çatmamış Gəncə çayının daşları üzərindən tapırlar.

AĞLAR-GÜLƏYƏNİN NAĞILI

Biri varıymış, biri yoxuymuş, bir padşah varıymış. Bu padşahın iki uşağı varıymış. Bunların biri qızıymış, o biri oğlan. Qız o qədər ağıllıymış ki, şəhərin camaatı onu həmişə tərifləyərmiş. Həm də qız oğlandan böyük imiş. Günlərin bir günü padşah bərk xəstələnir. Hələ ölməmişdən qavax uşaqlarını çağırıb vəsiyyət edir. Padşah yazıx da baxıf görür oğlan hələ həm uşaxdı, həm də qızı ondan ağıllıdı. Odur ki qızını öz yerinə padşah qoyur, canını tapşırır.

Bu qıznan bu oğlan can bir qəlifnən yaşayırmış. Bunların bir alması olsa, yarı bölüb yeyərmişlər. Oğlan günü-gündən böyüyür. Qız da ədalətlə padşahlıq edir. Bir gün yazıx qız deyir ki, qardaş, artıq sən böyüyüfən. Gəl səni öyləndirim, özün padşahlıq eylə. Mənə yaraşmaz ki, qardaşım ola-ola padşah olum. Qardaşı deyir ki, bacı, özümdən böyük bacımsan nə deyə bilərəm.

Bacısı qardaşına bir varrı qız alır, özü padşahlıqdan çıxır. Oğlan bacısını o qədər çox istəyirmiş ki, arvadının buna paxıllığı tutarmış. Bir gün oğlan bacısına bir gözəl yaylıx alıf gətirir. Bunu yengəsi qarnı yanmışın qarnı götürmür. Qız yazıq da yengəsinin* əlini qoymazmış isti sudan soyuq suya vursun. Oğlan padşahlıq eliyif qayıdanda görür ki, arvadı mısmırığını sallayıf. Nə qədər edirsə arvadının sirrini bilmir.

Günlərin bir günü bu öyü yıxılmış, qızı bazara göndərir, padşah öyə gəlir, o deyir ki, daha səndə oturmaram. Əri çox yalvarıf, yaxarannan sora arvadı deyir: «Sənin namusun yoxdu. Bacın hər gün bir keçəllə oynamağa gedir. Mən nə qədər eyləyirəm sözümə baxmır. Sənin heç namusun yoxdumu?». Oğlan deyir ki, ay arvad, nəhlət şeytana de, o mənim atamın ən çox istədiyi övlad oluf. Özü də böyük bacımdı. Mən ona heç nə demərəm. Daha bu belə keçif gedər. Gədə bacısına bir şey deməyir ki, üzü qara olmuş arvadım belə deyir. Genə mehriban dolanırlar..

* Yengə – qardaş arvadı

Bir gün padşahın bir oğlu olur. Yazıq qız da bunu o qədər çox istəyirmiş ki, gəl-görəsən. Ancax gəlin buları nə qədər fitnələyirsə, ərini baldızıynan dalaşdıra bilmir. Genə bu qardaş-bacı mehribanca dolanıllar.

Günlərin birində bu Allah nəhlət eləmiş gəlin o qədər qudurur ki, day dura bilmir. Odur ki, bir gecə yatdıxları vaxtı duruf oğlunun başını kəsif də, qannı pıçağı qızın döşəyinin altında gizlədif, savax qalxanda bir vay şivən salır ki, deməzsənmi uşağın başını kəsiflər.

Cəlladlar axtaranda görüllər ki, pıçax qızın yatdığı döşəyin altındadı. Daha oğlan dözə bilmir. Həm də bacısına yazığı gəlir. Ancax axırda qəzəblənir, qızın qollarının ikisini də kəsdirir. Sonra aparıb öz torpağından çıxartdırır. Qız yazıx da, nə qədər yalvarırsa olmur. Qızı aparıb bir meşəyə tullayırlar.

Eşit kimnən deyim, bu qızı tulladıqları vilayətin padşahının oğlundan. Oğlan yuxuda görür ki, ova çıxıf. Bu meşədə bir ahu var. Yemə-içmə, xətti-xalına gül camalına tamaşa eylə. Savax tezdən yayını-oxunu götürüf, nökerinnən meşəyə oy oylamağa gedir. Bunlar o qədər gəzillər ki, daha əldən düşürlər. Axırı gəlif su gölünün yanında dincəllər. Padşahın oğlu nökerə deyir ki, apar atdarı sula. Bular atdarı gölə yaxınlaşdırandan atdarın hamısı su içir, padşahın oğlunun atı su içmir. Padşahın oğlu gəlif gölə baxanda görür ki, göldə nəsə var. Atdar bundan huyuxur. Sonra bu zənnən baxanda görür ki, Allah, göldə, ağacın başında bir qız şəkli var, elə bil mələykədi. Atdar bundan huyuxur. Padşahın oğlu dönüf ağacın başına baxanda görür bir gözəl qızıdır. Bunun da şəkli gölə düşdüyündən atdar su içmir. Şahzadə deyir. "Allah bunu mənim baxıtma göndərif. Dilənçi qız da olsa bunu alacam". Bu yazığı dütürüf görüllər ki, bunun əlləri yoxdu. Vəzir-zad razı olmayır ki, yəqin oğurluq üstündə bunun əlini kəsiflər. Bunnan xeyir gəlməz, gedək. Şahzadə görür o, çox gözəl qızdı, ancaq nə bəlasa buna üz verib, heç kimə qulaq asamayıb bunu öz

öyünə aparır.

Şahzadənin ata-anası da bunu qəbul eləyirlər ki, bizim oğlumuz bəyənif, bizim qızımız olsun. Buna poladdan əl qayırlar.

Bir padşah da varıymış. Bu, bütün padşahlara qan ağladarmış. Bir gün qızın əri qoşun göndərif özü döyüş paltarı geyinir. Sonra da arvadını atasına, anasına tapşırif düşmənin canını almağa gedir. Özü də deyir ki, ata, mənim oğlum ya qızım olsa, muştuluxladarsan. Oğlan gedənnən üç-dörd ay sonra qız bir cüt oğlan doğur. Oğlanlar da gül parçası kimi. Nökəri padşah oğluna muştuluxçu göndərif deyir ki, bu kağızı oğluma ver. Ona de ki, sən gələnə kimi onları gözüm üstə saxlayacağam.

İndi sənə kimdən deyim, nökerdən. Nökər o qədər yol gedir ki, gəlif qızın qardaşının öyünə çıxır. Orda yalvarıf qonaq qalır. Sonra başına gələnləri burada danşır. Bu nəhlətdəmələr də nöker yatandan sonra kağızı götürüf yerinə ayrı kağız yazıf qoyullar. Padşahın dili ilə yazıllar: «Ay səni öl oğul. Gətirdiyin topal bir cüt küçük doğuf, nökerin özünə də inanma». Sonra nökerə pul verib deyillər ki, gələndə də burdan gəl. Nökerin nə xəbəri var ki, gedib Şahzadəyə nə qədər deyib oğlun olub, o inanmayıb. Şahzadə yazıb: «Mənim arvadımın yüz cüt küçüyü olsa yenə saxlayın». Nökər qayıdanda genə də burada qalır. Bu dəfə yazıllar ki, ata, mən gələnə kimi ifritəni uşağıynan öz torpağıman çıxart.

Elə ki, gəlib nöker kağızı verir, bunlar məhəttəl qalırlar ki, neyləsinlər. Padşahın arvadı nəvələrini çox istəyirdi. Odur ki, bir xurcun qızıl doldurub qızın çiyinə salır. Sonra uşaxları xurcunun üstünə mindirif ağlaya-ağlaya yola salır. Yazıx qız o qədər gəlir ki, su deyin ciyəri yanır. Bir dəfə baxır ki bir bulaq var. Bu bulax da bir az dərinymiş. Bu, əyilif su içəndə qavaxdakı uşax suya düşür. Allah görkəzməsin, qız ağlını itirif yıxılanda bir səs gəlir: «Ay qız ağlama, əllərin sağdı, nə durmusan balalarını çıxarsana?!!» Qız deyir ki, hanı mənim

əllərim, qardaşım kəsif. Bir də baxanda görür ki, canım fəda olmuş əlini sağaldıf. Sonra uşaxlarını sudan çıxarıf bir kəndə gedir. Orada bir tükənə girif kişi paltarı alıf geyinir. Özüdə o qədər gözəliymiş ki, başına qarın geyinif keçəl olur ki, bunun incintməsinlər.

Kəntdə bir qarıya qonax olur. Sonra qarıya deyir ki, nəne, mənim arvadım qaçıb dədəsi öyünə. Gəl nə qədər istəyirsən pul verim ancaq mənim uşaqlarımı gözün üstə saxla. Hər həftə də gəlib baş çəkəcəyəm. Nəyin çatmasa deyərsən. Özü də bir padşaha mehtər olur. Bu padşahın bir atı varıymış ki, kim yaxın gəlsə başını qopararmış.

Bir gün qız deyir ki, şah sağ olsun sənin o atını tövlədən çıxarıb qoşaram. Şah buna təəcüb eyləsə də razı olur. Özü də möhlət alır. Sonra bir gün qarının çölündə qalır. Belə-belə iyirmi günə kimi beləcə ata yaxınlaşır.

Vəhşiləşmiş at da qıza meylini salır. Beləliklə, qız atı tövlədən çıxarır. Padşah buna çoxlu bəxşış verir. Sonra hara getsə padşah onnan gedərmiş.

Bir gün xəbər yayılır ki, filan padşahı məğlub ediflər. Qız ərinin qəhrəmanlığına çox sevinir. Bütün padşahlar həmin şahzadəyə çoxlu bəxşışlər verirlər. Qızın padşahı da tapşırır ki, biz hamıdan tez ora çataq.

Qız padşahdan xahiş edir ki, nə desən yerinə yetirəcəm. Ancaq arada deynən ki, mənim mehtərim bir ağlar-güləyən nağıl danışsın. Padşah buna razı olur. Qız keçəl libasında öz padşahını hamıdan qabaq ora yetirir. Bütün padşahlardan bərabər qızın qardaşından yengəsi bura gəlif çıxırlar. Elə ki, ara sakitləşəndə padşah nökrənin bir yaxşı nağıl danışmasını bildirəndə hamı bir səslə deyir: «Əgər doğrudan da o ağladan-güldürən danışmasa, onun boynunu vuracıyıx». Qız da buna razı olub, öz şərtini belə deyir:

– «Mənim də ağalardan bir xahişim var. İçəri adam buraxılsın», çölə adam buraxılmasın». Buna da razılaşandan sonra qız öz başına gələnləri bir-bir danışır. Ancaq orasını da

deyim ki, Şahzadə gəlib arvad-uşağının başına gələn müsivətə dözmürdü. Gecə-gündüz ağlayırdı. Gördü yox, bu keçəl danışdığı əhvalat bunun başına gələndi. Qızı gördüyü vaxtdar yadına düşdü. Onda ağlayıb dedi:

«Ay keçəl, sənın qadan alım, sonra nə oldu?..»

Onda keçəl dedi: «Ey padşahları zülümdən qurtaran qəhrəman oğlu, qulaq as!».

Belə olanda qızın qardaşı, yengəsi gülürdü. Qız başına gələnləri danışanda əri ağlayırdı. Elə ki, əli sağaldığını eşidəndə şahzadə güldü. Onda qardaşigil ağladı ki, işin üstü açılsa, vay halımıza. Şahzadə oğlan söyündü ki, arvad-uşağı sağdı, harada olsa tapacaq.

Əhvalat qurtarana yaxın qardaşigil mahna* edib çıxmaq istədilər. Onda qız razılıq vermədi. Sonra ərini intizarda qoymamax üçün əlin atıb başın qarını götürəndə saçları qulaş-qulaş dalına tökülür. Onlar elə sarmaşdılar ki, bir səhənk su töksən də ayıra bilməzdin. Axırı qız uşaqlarını da xəlvət gətirib qonşu bir qarının öyündə qoyduğunu dedi. Əri ürək eyləyib, ona baxa bilmədi. Nökərləri göndərif uşaqlarını gətirdi. Yenidən həsrət-həsrət qucaqlaşib ağlaşdılar. Sonra əri qardaşigilin də cəzasını verib, qonşu ölkəyə geri qayıtdı. Sonra yoxsullara nəzir-niyaz verib, bayram elədilər. Onlar yeyif yerə keçdi, biz yeyif dövrə keçək.

* mahna etmək – bəhanə etmək.

İBADƏT VƏ SƏXAVƏT

Bir gün İmam Həsənnən İmam Hüseyn mübahisə elədilər. İmam Hüseyn dedi ki, ibadət yaxşıdı, İmam Həsən dedi ki, yox, səxavət yaxşıdı. Bılar ikisi aralarında razılaşa bilmədilər. Gəldilər babaları peyqumbər əleyhüssalamın yanına, dedilər:

– Baba, ibadət yaxşıdı, yoxsa səxavət?

Peyqumbər əleyhüssalam fikirləşdi ki, desəm ibadət yaxşıdı, Həsən inciyəcəh, desəm səxavət yaxşıdı, onda da Hüseyn inciyəcəh.

Dedi:

– Nəvələrim, gedin, sabah gəlin, sabah deyərəm.

Peyqumbər əleyhüssalam düşdü yola, getdi. Gəlib bir kəndə çıxdı. O kənddə bir naxırçı varıdı. Bir arvadıydı, bir oğlu, bir də özü. Yaşıyırdılar. Kişi kəndin naxırına gedirdi, özünə bir öynə çörəh qazanırdı, yeyib dolanırdılar. Bir inəhləri vardı, bir də onun balası. Peyqumbər əleyhüssalam getdi bı naxırçının qarısına. Naxırçının cavan arvadı çıxdı onun qabağına.

– Salam.

– Əleykəssalam.

Dedi:

– Qızım, Allah qonağı isdiyirsən?

Dedi:

– Allaha da qurban olum, qonağına da, buyur, buyur.

Gətdi peyqumbəri içəri. Dedi:

– Evin sahibi naxıra gedib, icazə ver gedim naxırın yanına, evin sahibi gəlsin evə.

Peyqumbər əleyhüssalam ağahdı onsuz da.

Dedi:

– Get, qızım, get.

Getdi ərinin qabağına. Dedi:

– A kişi, bilirsən nə var?

Dedi:

– Nə var?

Dedi:

– Bir qocadı, iki də cavandı. Üzdərinnən nur tökülür, heç bəni-insana oxşamır, elə bil mələkədilər. Sənnən icazəsiz onnarı evə çağırdım. Onnarı nəqqədir lazımdı çörəyə qonax elədim. Onnar neçə çörəh yesə, bir o qədir mən çörəh yemərəm əvəzində.

Dedi:

– Ay arvat, həylə demə, ayıp dəyil?

Kişi gəldi. Xoş gəldin, beş gəldin eliyənnən sora kişi dedi:

– Arvat, bu danaynan bizi kim tanıyacax, gəlsənə bunu kəsəh qonaxlara.

Arvat dedi:

– İllap yaxşı, Allah qonaxlarıdı. Bir daneynən varrı olmuyacıyix ki, onsuz da kasıyix daa.

Razılaşdılar, dananı kəsdilər, yedilər. Yatmax vaxtdı binnar özdəri getdi mal-qaranın yanında yatdı, qonaxlara evdə yer saldılar. Gecə səhərə yaxın kişi arvadı durğuzdu ki, çaydan-çörəhdən hazırrasın. Nəqqədir elədi, gördü arvad durmur, arvatda nəfəs yoxdu, arvat dünyasını dəyişip. Uşağı qaldırmax isdədi, gördü, uşax da dünyasını dəyişip. İstədi inəyi açə ötürə naxıra, gördü inəh ölüp. Kişi heş qəlbin sıxmadı. Fikirrəşdi ki, burda bir sirr var. Çıxdı getdi camaata dedi ki, ay camaat, ta mən sizin malınıza gedə bilmiyəcəm. Özü gəldi çaydan-çörəhdən elədi qonaxlara. Dedi:

– Bağışdıyın da, evin xanımı xəsdə kimi olup, durup sizə çay-çörəh hazırrıyammıyıp.

Yedilər, işdilər. Durdular kənddən çıxanda peyqumbər dedi ki, sən qəyit, qəyit.

Dedi:

– Yox, heç olmasa qoy filan yerəcən aparım yola salım. Həmən yerə çatanda dedi:

– Heç olmasa qoy filan yerəcən aparım.
Belə-belə gəldilər bir dağda bir abid varıdı, ibadət eliyirdi Allah-talaya. İbadətqahında da hər öynə yeməh-ışməyini mələkələr gətirirdi. Getdilər həmin abidin yanına çıxdılar.

– Salam.

– Əleykəssalam.

Dedi:

– Abid, bizi qonaq elərsənmi?

Dedi:

– Mən qonaxlıx necə eliyə bilərəm?! Mənim yeməyim Allahdan öynəbəöynə gəlir. Mənim yeməyim yox, işməyim yox. Allah-tala nə göndərsə, onu yeyirəm.

Dedi:

– İcazə verərsən bu gecəliyə bu binada qalax, bizə soyux dəyməsin.

Dedi:

– Nə deyirəm, qalın.

Bılar qaldılar. Ərşi-ələdan beş isdəkan çay gəldi, beş qab xörəh gəldi, beş dəş yatıb-duracax gəldi. Abid çayın birin işdi, xörəyin birin yedi, yatıb-duracağın birində yatdı. Dedi ki, yəqin Allah-tala yeyib-ışməyimin, yatıb-duracağımın beş öynəsini birdən göndərib. Odu ki, qalanını da yığdı bir qırağa.

Bılar da quru yerdə uzanmışdılar, ac-susuz yatmışdılar. Səhər açıldı. Sübh tezdən genə mələkələr ərşi-ələdan beş istəkan çay, beş qab xörəh, beş yatıb-duracax gətirdilər. Genə abid fikirreşdi ki, yəqin genə Allah-taalanın başı qarışx ola-caq, ona görə beş öynənin yeməh-ışməyini birdən göndərib. Dedi ki, birini yeyərəm, qalanını qoyaram bir qırağa.

Peyqumbər ələhsalam dedi:

– Abid.

Dedi:

– Bəli.

Dedi:

– Get gör qabdakı yeməh aşıb-daşıb?

Abid getdi, qabı aşdı, gördü qabda dünyanın ən nalayiq şeyləri var. Allah-tala abidin ruzusun kəsmişdi.

İmam Həsənnən İmam Hüseyn bütün bunnarı gördü. Gecə yol gəldilər. Bir kolluğa çatanda peyqumbər ələhsalam naxırçıya dedi:

– Oğul, gəlsənə bırdan qayidəsən.

Dedi:

– Ora nədi?

Dedi:

– Kolluxdu.

Dedi:

– Yaxşı bax.

Bir də baxdı, gördü yaxşı bir bağdı, arvadı çarhovuzun qırağında paltar yuyur, oğlu oyniyir, inəyi ottiyir, balası da yanında.

Dedi:

– Get, a bala, yaşa, ağ gün gör.

İmam Həsənnən İmam Hüseyn başa düşdülər ki, ibadət-dən səxavət yaxşıdı.

SƏXAVƏT

Kasıp bir kişi varmış. Madar bir oğlu olur bı kişinin. Uşax beş-altı yaşına çatanda kişi qızıl tapır. Kişi bu qızıldan ona-buna sələm paylıyır, xeyli varranır. Bir gün kişi ölür. Qızılın yerini nə arvadına, nə oğluna deyir. Oğlan səfeh livasda gəzib-dolaşır, axdarır. Qızılı tapammıyıp peyğəmbəri axtarmağa başlayır. Peyğəmbəri tapır. Görür ki, peyğəmbər durup kiminin arxının suyunu artırır, kimininkini azaldır. Oğlan peyğəmbərdən atasının qızıllarının yerini soruşur, deyir:

– Ya peyğəmbər, qızılları tapsam, onnan çoxunu kasıp-kusupa paylıyacam, bir azını da xərçdiyəcəm.

Peyğəmbər Allahın yanına gedir, deyir:

– Ya İlahi, bir oğlan gəlip atasının qızıllarının yerini soruşur. Deyir, qızılları tapsam, çoxunu kasıp-kusupa paylıyacam, bir azını da özüm götürəcəm.

Allah cavab verir ki, oğlana de, getsin atası basdırılan qəbirsannığa. Atası bütün ölümlərnən gözünə görsəneceh. Atasınnan xəbər alsın, deyəcəh yerini.

Peyğəmbər Allahın sözlərini oğlana çatdırır. Oğlan atası basdırılan qəbirsannığa gəlir. Görür ki, budu, ölümlər gəlir, atası da qabaxda, başı adam başıdı, bədəni itdi, bir əyağı da axsıyır, ölümlər onun atasını döyür. Oğlan atasınnan qızılların yerini soruşur. Kişi cavab verir ki, qızıllar qoşa çinarın arasındadı.

Peyğəmbər oğlana deyir:

– Hələ qızılı tapmağa tələsmə. Yerdən növbəynən üç daş götür. Yer ayrılacəh. Bax gör, nə görürsən?

Oğlan peyğəmbərin dediyi kimi də elədi. Yerdən bir daş götürdü. Gördü ki, yer ayrıldı, bir qapı açıldı. Gördü, bir oğlan oturub, qabağında yeməh var, amma yatıp-durmağa paltar-palazı yoxdu. Ev sahibi oğlanı görüb dedi:

– Qalsan, evindi, getsən, yolundu.

Oğlan geri qayıtdı. Yerdən ikinci daş götürdü. Gördü, yer ayrıldı, qapı açıldı. Gördü, bir oğlan oturub, qabağında

paltar-palaz var, yeməyə heş nəyi yoxdu. Ev sahibi oğlana deyir:

– Qalsan, evindi, getsən, yolundu.

Oğlan geri qayıtdı. Üçüncü daş götürdü. Yer ayrıldı, qapı açıldı. Gördü, gözəl bir oğlan oturub, evində hər şey var. İki qab yemək gəldi qabaxlarına. Başdadılar yeməyə. Bir ilan gəldi, ev sahibinin boğazınnan çaldı, yediyinin hamısı zəhər olub töküldü yerə.

Oğlan ordan da geri qayıtdı. Gəldi evlərinə. Anasıynan qoşa çinarın arasını qazdılar, qızılları çıxartdılar. Oğlan dediyi kimi də elədi. Qızılın çox payını yetim–yesirə, kasıp-kusupa payladı, az bir payını özdərinə xəşdih götürdü.

Oğlan getdi peyğəmbərin yanına, gedi:

– Ya peyğəmbər, axı gördüyüm sirrər qarnımı dağıdır. Atamın bədəni niyə it bədəniydi? Ölümlər onu niyə döyürdülər? Niyə birinci oğlanın qabağında yeməh varıydı, amma yatıp-durmağa paltarı yoxuydu? Niyə ikinci oğlanın qabağında paltar-paltar varıydı, amma yeməh yoxuydu? Niyə üçüncü oğlanı ilan çaldı, yediyini zəhərə döndərip burnundan töhdü?

Peyğəmbər oğlana belə cavap verdi:

– Sənin atan kasıp-kusupu incidip günaha batmışdı. Ona görə də İlahi onun bədənini it bədəninə döndərmişdi. Atanı döyənner sələm verdiyi kasıp-kusuplarıydı. Sən yeddi il yeddi yolun ayrıcında yetim–yesirə yeməh payla, onnan sora atanı sana göstərəcəm. Birinci oğlanın yeməyi yeyiləndə xoşu gəlip, amma paltarı əyaxlananda ürəyi gedip. Odu ki, Allah ona yeməyi bol verip, amma paltar, mitil vermiyip. İkinci oğlanın yeməyi yeyiləndə ürəyi gedərmiş, amma mitili, paltarı əziləndə xoşu gəlirmiş. Odu ki, İlahi ona yeməh vermiyip, paltar, mitil verip. Üçüncü oğlan hər cəhətdən adam olup. Qırx yaşına qədər çox hörmətdi olup. Qırx yaşında olanda on beş yaşında bakirə bir qıza böhtan deyip. Həməən qız indi doxsan beş yaşında bir qarıdı. İndi o qarının ləhnətdəməsidi, ilan olup oğlanı vurur.

ŞAH ABBASLA KEÇƏL

Oğlan peyğəmbərin bu sözdərini eşidip dedi:
– Ya peyğəmbər, gedip o qarıdan halallıx alsam, oğlanı bağışdıyarmı?

Peyğəmbər cavap verdi ki, hə, bağışdıyar.

Oğlan dedi:

– Əyər bağışdamasa, dalıma alıp gətirəcəm. Yorulanda səni çağıracağam, gələrsən.

Oğlan gedip qarını tapdı. Bazarrıx eliyip verdi qarıya ki, qarı nənə, yaxşı bir aş bişir, oturax yeyəh. Qarı aş pişirdi, oğlannan oturup yedilər. Oğlan dedi ki, bəs filan vaxt filan adam sənə böhtan deyip. Onu halal elə.

Qarı dedi:

– Yox, onu halal eləməyəm. Allah ona lənət eləsin.

Oğlan qarını götürüb aldı dalına, yola düşdü. Bir xeyli gedənnən sora yorulub peyğəmbəri çağırırdı. Peyğəmbər gəldi, qarıya dedi ki, sənə böhtan deyən o adamı bağışda.

Qarı dedi:

– Yox bağışdamaram, Allah ona lənət eləsin.

Peyğəmbər üzünü tutup Allaha, dedi:

– Allah, sən mənim sözümü göyört.

Allah peyğəmbərin sözünü göyörtədi: qarını on beş yaşlı qız elədi. Peyğəmbər ona böhtan deyip günaha batan oğlannan onların kəbinin kəsdi.

Oğlan evlərinə qayıtdı. Yeddi il yeddi yolun ayrıcında yetim-yesirə yeməh payladı. Bunnan sora peyğəmbər atasını göstərdi ona. Gördü ki, atası öz şəkildədi – başı adam, bədəni it bədəni deyil ta. Atası dedi:

– Bala, Allah sənənin dizində ağ tüh göyərtsin, mənim günahımı yudun.

Şah Abbas öz vəziri Allahverdi xannan gedirdi. Gördülər bostan yeri var. Şah Abbas dedi ki, vəzir, get bı bostanda nə varsa, birin götü gəl.

Bı da gördü ki, bostan savılıp, bir yekə boranı var. Fikirrəşdi, dedi: “Əə, bı boranımı aparım? Bı yeməli dəyil, bını niyə aparım? Yox da şah maa deyip nə tapsan, gəti. Məəm də tapdığım boranıdı, aparım”.

Apardı boranını, bulağın qırağında atdarı bırxmışdılar, otduyurdu. Dedi ki, şah sağ olsun, vallah, savılmış bostandı, bircə boranı var, onu da gətirmişəm.

Dedi:

– Göt gə bıra.

Gətədi. Boranının üstünə pıçağnan, yaxşı xəət düşür axı, yaxşı yazılır, Şah Abbas yazdı ki, “dünya bir kor eşşəhdi, quyruğunnan necə tutsan, elə də gedər”. Altdan qol çəhdi, möhrün də basdı.

Boranını qoydular bulağın qırağına, atdarı mindilər, çıxdılar getdilər. Bir keçəl də mal otarırdı. Günorta malı töhdü çayın qırağına, gördü bir boranı var. Gördü belə bir şey yazıplar ki, “dünya bir kor eşşəhdi, quyruğunnan necə tutsan, elə də gedər”. Altda Şah Abbasın qolu, möhürü.

Boranını vurdu qoltuğuna, gətədi, verdi nənəsinə. Getdi bazardan bir-iki kilo pambıx aldı. Boranını bühdü, qoydu bir çəmədana, ağzın kilitdədi. Həçəri verdi nənəsinə ki, nənə, bı boranının başınnan bir tüh əskih ola, nə mənəm, nə sən.

Axşam car saldı ki, ay cahamat, mənim pulumu gətirin, iki ay da qabax. Elə bil bir ay otarıp, bir ayın pulun almalıydı. İki ay da qabağın aldı ki, gətirməsaz, səhər mala getmiyəcem.

Kim otaraceh malı? Alaşdarı kəsildi, üç aylıx pulu topladılar, gətədilər verdilər bına. Pulları qoydu cibinə, Arazdan addadı İrana. Bir yaxşı dəs kastum aldı, geydi. Getdi otdu bir yeməhyanada. Əlin döydü istola, xidmətçi gəldi. Elə şeylər

dedi ki, adın eşidip, heç özünü görmüyüp. Gətdilər töhdülər istolun üstünə. Hərəsinə çəngəlnən bir vırdı, onu əənə itələdi, bını bəənə itələdi, hay-küy saldı. Yeməhxananın yəəsi yaxınnaşdı bına, dedi:

– Ay qardaş, sən bı yeməhləri niyə belə eliyirsən? Niyə yemirsən?

Dedi:

– Bilirsən nə var?

Dedi:

– Nədi ki?

Dedi:

– Mən Şah Abbasın oğluyam. Gəlmişəm bı şəhərin işdərin-zadın yoxlamağa.

O vədə Şah Abbas pütün padşahların padşahıydı. Odu ki, yeməhxanaan yəəsi əl-ayağa tüşdü, tez getdi arvada məslahət elədi ki, bəs nətəər eliyax, Şah Abbasın oğlu gəlir? Otaxların birin boşaltdı, xalidan, gəbədən döşətdi, bına bir xudmanı yer düzəltdi öz əvində.

Keçəl yalannan bir kağız qoydu qabağına, guya şəhərin işdərin yoxluyup yazır.

Bir günnəri bazar günüymüş, arvatdar getmişmiş çimmağa. Bı yeməhxananın yəəsin də arvadı getmişmiş çimə. Patşahın arvadı da bırdaymış. Yeməhxana yəəsiin arvadı deyir ki, mən qabaxcan gedəcəm. İran patşahın arvadı deyir, mən qabaxcan gedəcəm. Arvat tayfasıdı da, birin bı deyir, birin bı, dalaşılrlar. Patşahın arvadı deyir:

– Aaz, sən kimsən mənim qabağımı kəsəsən?

– Bilirsən nə var? Şah Abbasın oğlu gəlir, bıdı, bir aydı bizdədi. Pütün şəhərin işdərin yoxluyur. Səhər, biriyün görərsən başına nə oyun açicehlər.

Arvad tayfasıdı da, əmələ gəlmiş. Tez gəlir, ərinə xəbər verir ki, bəs əvin yıxılmasın, Şah Abbasın oğlu bıdırana, filankəsin əvində, sən işdərinini yoxluyur bir aydı, sən xəbərin yoxdu.

– Vəzir, vəkil!

Vəzir-vəkil tökülüp gəlir.

– Bəs neyniyəh? Nətəər eliyax?

Deyillər ki, qabaxcan gedax görax bizi nətəər qəbul eliyir da. Qapını döyüllər. Bı yerdən durur, vəzir-vəkili qatır bir-birinə. Deyir:

– Ədə, köpəyoğlannarı, bı şəhəri alt-üst eləmişiz, özbaşınalıx yaratmışız, bırdə siz iş görməmişiz.

Belə, filan. Keçəl döyür, ikisin qatır bir-birinə. Yola salır, bılar gedir. Əmələ gəlmiş, aradan neçə müddət keçənnən sora bılar deyillər ki, bircə tədbir var. O tədbiri də eliyax, eşitdi, eşitdi, eşitmədi gərəh bı gecə yühnən bı şəhərdən çıxax qaçax. Tədbir də bıdı ki, şahın qızın gərəh bına verax. Şaha dedilər:

– Patşahi-aləm sağ olsun, əyər qızın Şah Abbasın oğluna vermasax, təhri yoxdu, gərəh bı şəhərdən qaçax.

Nəysə, bı qızı bəzədilər, apardılar keçəlin yanına. Keçəl bı qızı görənnən sora bı qıza aşix oldu. Aşix olannan sora qızın dədəsi bir kağız yazdı Şah Abbasa ki, bəs sən oğlun gəlmiş mənim şəhərimi yoxluyanda mənim qızıma aşix oldu, filan ayın filan vaxtında filan yerdə hazır ol. Bir kağız da bı keçəl yazdı ki, əziz atam, mehriban atam Şah Abbas, gəldim sən tapşırığınnan filan şəhəri yoxluyup kutarannan sora filan patşahın qızına aşix oldum. İndi gətirirəm. Ata, hələ-hələbət mənim peşvazıma, qabağıma çıxın.

Kağız getdi çatdı Şah Abbasa. Şah Abbas oxudu. O vədə Şah Abbasın heş bir züryəti yoxdu. Şah Abbas arvadı çağırır yanına asdı-kəsdi, dedi:

– Səni öldürürəm, bı sahat de görüm, mənənnən gizdin harda oğlan doğmuşan?

Arvad and-aman elədi, vəzir-vəkil töküldü ki, ə kişi, tədbirin olsun, bını yoxluyax, bir görax nətəər, axırın yoxluyax, onnan sora.

Alacı kəsildi. Şah Abbas xəbər göndərdi bütün şəhərə ki,

kim mənim oğlumun qabağına çıxacehsə, filan ayın filan vaxtında filan yerdə olsun.

Atdarı minən tərpendi. O dedi: “Ə, Şah Abbasın oğlu nə qəyirir?” Bı dedi: “Ə, Şah Abbasın oğlu nə qəyirir?” Bı dedi: “Əə, oğlu nə qəyirir?”

– Ə, ağa deyir, sür dəriyə, sür dəriyə da. Nə işaa qalıp?

Nəyisə, çatdılar. Qoşun gəldi qabax–qabağa. Bu oğlanın qoşunu bəənnən, Şah Abbasın qoşunu bəənnən. Bılar da ikisi-keçəlnən qız oturub bir arabada. Keçəl əyildi qızın qulağına dedi ki, mən nətəər hərəkət eləsəm, sən də həylə hərəkət eliyərsən.

Gəldi bı qoşun bırda dayandı, bı da bırda dayandı. Oğlan düşdü getdi atasının əlinnən-əyağınan öpdü, gəldi oturdu arabada. Atdarı sürdülər. Qoşun gəldi töküldü Şah Abbasın qapısına. Qırx gün, qırx gecə bına toy vırdırannan sora, qonaxlar gedənnən sora Şah Abbas keçəli çağırtdırdı yanına. Arvadı da otuzdurdu, vəzir-vəkili də. Dedi:

– Bı mənim arvadım, bı mən, bı da sən. De görüm, ə oğraş, hardan mənim oğlum olmusan? Kim əkip səni, kim becərip ki, mənim oğlum olmusan?

Dedi:

– Şah sağ olsun, heç əsəbləşmə, mən sənin doğmaca oğlunam.

Dedi:

– Nətəər?

Dedi:

– Xayış eliyirəm, maa möhlət ver da, mənim sənədim var, gərəh gedəm onu gətirəm.

Hə, şah keçələ adam qoşdu ki, birdən qaçar. Keçəl tərpendi, gəldi öz evlərinə.

– Nənə, boranı dururmu?

Dedi:

– Bala, nə təhər qoymusan, həylədi.

Keçəl boranını vırdı qoltuğuna, getdi, qoydu Şah

Abbasın qabağına. Şah dedi:

– Bı nədi?

Dedi:

– Xayış eyliyirəm, üstünü oxu.

Oxudu, gördü ki, yazıplar ki, “dünya bir kor eşşəhdi, quyruğunnan necə tutsan, elə də gedər”. Altdan da Şah Abbasın qolu, möhürü.

Dedi:

– Şah sağ olsun, sən həylə yazımışdın. Mən də o kor eşşəyin quyruğunnan belə tutup gəlmişəm. İstəyirsən məni öldür, istəyirsən məni saxla.

Dedi:

– Elə oğlumsan ki, oğlumsan. Get kefi sür.

ŞAH ABBASLA PİNƏÇİ ALLAHVERDİ

Şah Abbasın belə bir qanunu vardı: iş vaxtında hər kəs işləməsə, işsiz dolansa, öldürtdürürdü. Əgər iş tapmırsansa, sənə iş verirdi. Hər kəs iş saadından sora işdəsə, onu da cəzalandırırdı. Şah Abbas deyirdi: “Bu iş səni dolandırmır, qalıb işdən sora işdiyirsənsə, onda ayrı iş isdə, ayrı iş verim. Yoxsa iş vaxdınnan sora işdəməh olmaz. Gecə yatmax üçündü, gündüz işdəməh üçündü”.

Bozdux hava sərin olur, adamı isdər-isdəmöz yuxu tutur. Pinəçi Allahverdi bazarda pinəçilih eliyirdi. Şah Abbas da dəviş libasında şəhəri gəzirdi. Heş kəs onun dəqiqliynən tanıya bilməzdi. Mində bir adam tanıya bilərdi. Bir gün gəlip bazar-tükanı gəzəndə gördü Pinəçi Allahverdi yuxluyup. Dedi:

– Allahverdi! Pinəçi Allahverdi!

Uyanmadı.

Bir də bərhdən dedi:

– Pinəçi Allahverdi!

Pinəçi Allahverdi gözünü aşdı, gördü Şah Abbasdı. Dedi:

– Pinəçi Allahverdi, yatmısan?

Dedi:

– Şah sağ olsun, ədalataa güc eləmə, yatmamışam.

Dedi:

– Nə təhər yatmamısan? Budu, vəzir-vəkil hamı şahitdi.

Mən səni iki-üç dəfə çağırılmışam, uyanmamısan.

Dedi:

– Qibleyi-aləm, yatmamışam ee, məni sükut aparıp.

– Əə, sükut nədi?

Dedi:

– Şah sağ olsun, Pinəçi Allahverdi pinəçiliynən ailəni-uşağı necə dolandırır? Hərdən məni sükut aparır, mənim qəlbimə söz gəlir, onu satıb dolanıram. Yoxsa mən beş-üş qəpiynən nə dolanıram?!

Dedi:

– İndi söz gəlip qəlbəə?

Dedi:

– Bəli.

Dedi:

– Onu maa de görüm.

Dedi:

– Müftə dəyil ki? Puluynandı.

Dedi:

– Pulun verirəm daa.

Dedi:

– Əə, vəzir, pulu say ora.

Vəzir pulu sayıp verdi.

Dedi:

– İndi de.

Dedi:

– Hər nə iş tutsan, axırını fikirreş.

Şah Abbas bir o yana baxdı, bir bu yana baxdı, fikirreşdi: “Ə, mən Şah Abbas olam, pinəçi məni aldada, mənim pulumu ala, nədihanədi, bir quru söz deyə”. Əsəbləndi. Fikirreşdi ki, durum buna cəza verim, aləm deyəcəh ki, Şah Abbas elədi ki, sifətində insan sifəti qalmıyıp. Gəldi evə, arvat dedi:

– Şah sağ olsun, noolub saa? Nədi belə?

– Arvat, heş deməli zibil dəyil. Pinəçi Allahverdi məni aldadıp.

Arvat bının hövsələsini soyutmax üçün dedi:

– Sözüñ qiyməti var?! Nə danışırsan sən?!

– Ay arvat, necə?

Dedi:

– Üzüyü çıxart bura.

Dedi:

– Neynirsən?

Dedi:

– Səbr elə.

Arvat zərgər çağırtdırdı, üzüyü verdi, yazdırdı ki, “hər nə

iş tutsan, axırını fikirrəş”. Üzüyü taxdı Şah Abbasın barmağına.

İndi sizə kimdən deyim, pinəçi Allahverdidən. Pinəçi Allahverdi durdu ayağa, şələ-şüləsini yığışdırdı, dedi ki, yaxşı elədim pulun aldım, gedim bazarrıx-zad eliyim, çıxım gedim evə. Elə də elədi. Getdi evə, arvat dedi:

– A kişi, bı nədi?

Dedi:

– Belə.

Dedi:

– A kişi, nə danışırısan?

Dedi:

– Bəli, necə danışırım, elədi.

Dedi:

– Əşi, yalan danışma. Düzünü de görüm, kimin əvini talamısan, kimin əvin oğurramısan?

Dedi:

– Arvat, canın üçün, Şah Abbası aldadıp pulun almışam. Qoy doyunca yeyim, istirahət eliyim, nə vaxt öldürər, öldürər.

Allahverdi hər dəqiqə yol gözdüyür ki, indi pətşah məni öldürtdürəcəh.

Şah Abbasda belə qanun varıdı: əlinin altda nə qədər adam varıdı, hərə bir ac tapıp gətirərdi. Şah onları yedirdip-icirərdi. Vəzir-vəkil Şah Abbasın əlinnən bezmişdi. Belə qərara gəlillər ki, Şah Abbası aradan götürsünnər. Vəzir dedi:

– Gəlin bir iş eliyəh. Şahı görən kimi deyəh ki, bəs şah sağ olsun, rəngin yaman qaçıp, qan artıxlığın var, dəlləyi çağırax, qan alsın. Əvvəldən də dəlləh çağırax, nəştəri zəhərriyip verəh əlinə, pətşahı cəhənnəmə vasil eləsin, canımız kutarsın. Bı nədi əə, abrımız getdi.

Razılaşdılar. Vəzir getdi bir neştər qayırtdırdı, zəhərrətdirdi, gətirdi. Səhər tezdənnən baş vəzir getdi Şah Abbasın yanına:

– Salam.

– Əleykəsalam.

– Şah sağ olsun, irəngin niyə elə dəyişip?

Şah Abbas dedi:

– Vəzir sağ olsun, mən özümdə elə bir şey hiss eləmirəm.

Dedi:

– Yoox, dəəsəən, qan artıxlığın var sənin.

Dedi:

– Vəzir nə əlac eliyəh.

Vəzir dedi:

– Pətşah sağ olsun, bırda çətin bir şey yoxdu ki. Dəlləh çağırax, bir əz qan alsın.

Razılaşdılar. Vəzir dedi:

– Qibleyi–aləm, sabah naharda gəl yeməh yemə, qanın duru vaxdı dəlləh gəlsin, qan alsın.

Sabah oldu. Bir qoca dəlləh çağırıldı. Vəzir yolda güdüdü dəlləyi. Dedi:

– Dəlləh, hara gedirsən?

Dəlləh dedi:

– Gedirəm pətşahdan qan alam.

Dedi:

– Görüm hacatı. Şah yanına gedirsən, bir abırlı hacat aparırısan, ya yox?

Dəlləh çıxartdı, neşdəri göstədi.

Vəzir dedi:

– Əə, əvin yıxılsın, bı eşşəh neşdəridi. Bını qoy bir yana, pətşah boynuu vırdırar, yazıxsan.

Dedi:

– Neyneyim, olanım bıdı, qoca adamam, ayrı neşdəri indi mən hardan alım?

Dedi:

– Sən dur bırda, mən gedim neşdəri gətirim.

Vəzir getdi, neşdəri verdi dəlləyə. Dəlləh neşdəri bühdü qoydu şeylərin arasına. Getdi girdi pətşahın yanına.

– Salamməleyküm.
 – Əleyküməsalam.
 Şah buyurdu:
 – Qoca, mənnən ötrü nə qullux, nə əcəb?
 Dedi:
 – Şah sağ olsun, sən çağırtdırmısan məni.
 – Nəçisən?
 Dedi:
 – Dəlləyəm.
 Dedi:
 – Həə?
 Dedi:
 – Hə.
 – Dəlləh, mənnən qan alsan, bir ziyannıx olmaz ki?
 Dedi:
 – Heş nə olmaz, ancax xeyri olar. Qanın dəyişər, cavan qan gələr daa.
 Dedi:
 – Yaxşı, nə deyirəm.
 Dəlləh qolların çirmədi. Birdən pətşahın barmağındakı üzühdən oxudu ki, hər nə iş görsən, axırın fikirrəş. Kişi belə qurudu, dih qalxdı?
 Dedi:
 – Qoca, niyə durdun?
 Dedi:
 – Şah sağ ol olsun, sən barmağındakı üzühdə yazılanı oxudum, ona görə.
 Dedi:
 – Bəs sən dəlləh dəyilsən, qan almamısan?
 Dedi:
 – Elə bu yaşına qədər qan almışam.
 Dedi:
 – Bə niyə duruxursan?
 Dedi:

– Şah sağ olsun, mənim bir neşdərim vardı. Bir nəfər onun əvəzinə maa ayrı bir neşdər verdi. Pis neşdər dəyil. Ama bilmirəm, dərin gedər, dayaz gedər, qan çox gedər, az gedər?
 Dedi:
 – İndi o adamı tanıyırsan?
 Dedi:
 – Tanıyıram.
 Dedi:
 – Vəzir-vəkil, hamınız yığılın bıra.
 Hamısın yığıldı bıra. Dedi ki, dəlləh, qoluu çirmə, neşdəri əvvəl vır bına, sora maa vırsan. Vırdı vəzirə, vəzir uzandı, yerdə qaldı. Hər kim ki, pətşaha qarşı iş qurmuşdu, Şah Abbas əmr elədi, dəlləh hamısını neşdərlədi, uzatdı yerə. Şah Abbas qırmızı geyindi, çıxdı taxta. Çıxdı nə çıxdı, buğa kimi höykürdü. Çağırdı qoşunbaşını:
 – Dəli Becan!
 Dedi:
 – Nədi?
 Dedi:
 – Get Pinəçi Allahverdinə çağır, gəlsin bıra.
 Getdi Pinəçi Allahverdinin qapısına. Pinəçi Allahverdi gördü, bıdı, Dəli Becan gəlip. Ayiləsiynən halal-hümbət eliyip görüşdü. Getdi Şah Abbasın yanına. Gördü, Şah Abbas xoruz kimi qıpqırmızı qızarıp, qəzəplidi.
 Dedi:
 – Pinəçi Allahverdi, məni aldatdın ha?
 Dedi:
 – O sözün qiyməti beş yüz tıməndi, mən yüz tımən demişəm. Pulumun qalanın da ver.
 Nəqədir Şah Abbas dedi, bı cavap verdi, Şah Abbas dedi, bı cavap verdi. Şah Abbas dedi:
 – Onda bıra gəl.
 Getdi, qapını aşdı, vəzir-vəkilin meyitini görsətdi, dedi:
 – Vallah, səni billardan betər eliyərəm.

Dedi:
– Şah sağ olsun, bıllar zəhərrənip ölüp.
Dedi:
– Nə bilirsən zəhərnən ölüp?
Dedi:
– Görmürsən, gömgöy göyəriplər?
Soyundu, Şah Abbas çıqqanı-zadı töhdü yerə, dedi:
– Bu günnən şah sənsən, götür şahlığımı. Sənin sözün olmasaydı, indi mən yoxdum.
Dedi:
– Şah sağ olsun, ədalətə güc eləmə, geyin şahlıx paltarını. Gecə sənin ayağın gəzəni, günüz mənim başım gəzməz. Mən ölkəni dolandıra bilmərəm.
Dedi:
– Onda vəzir ol mənə.
Dedi:
– Bina irazı olaram.
O vaxtdan Pinəçi Allahverdi oldu Vəzir Allahverdi.

KASIB KIŞI İLƏ TACİRİN DOSTLUĞU

Bir gün Şah Abbas dərvişlibas olub ölkəni gəzməyə çıxır. Bir daxmaya rast gəlir. Görür, bu daxmada bir kasıb kişi arvadıynan ömür sürüllər. Kişinin vur-tut bir keçisi varmış. Gətirir, bu keçini kəsir qonağa. Yola salanda da qonağın yoluna ət pişirtdirib qoyur. Şah Abbas kişiyyə deyir:

– İstambula gəlib taparsan məni. Mən Şah Abbasam.

Vaxt keçir, gün dolanır, günnərin bir günündə həmin kişi deyir:

– Arvad, istəyirəm gedəm İstambula, Şah Abbası tapam.

Kişi çimip təmizdənir, çarığın davanın bərkidir, caddan-cuddan götürüb İstambula yola düşür. Gəlib İstambula çatır, gedib Şah Abbasın imarətini tapır. Görür ki, Şah Abbas namaz qılır. Şah Abbas kişiin görüb tanıyır. Deyir:

–Get ibadət elə, namaz qıl.

Kişi kor-peşman qayıdıp gəlir komasına. Arvad soruşur ki, a kişi, nooldu? Şah Abbası gördünmü?

Kişi deyir:

– Gördüm, amma dedi, get ibadət elə, namaz qıl.

Arvad deyir:

– A kişi, şah boş söz deməz, ibadət deyir, ibadət elə, görəh noolur?

Kişi çimib təmizdənir. Möhür əvəzinə gedip bir çaylax daşı tapır. “Allahu-əkbər” deyip namaz qılmağa başladı. Arvad da kişiyyə baxıb namaz qılır.

Bir gün kişi yuxuda görür ki, ona deyillər:

–Aç ovcunu sikkə qoyax.

Kişi ovcunu açır. Görür ki, ovcuna, doğrudan da, sikkə qoydular. Kişi deyir:

– Arvad, dur çırağı yandır, görəh nə qədərdir?

Arvad durdu, çırağı yandırdı. Baxdılar, gördülər ki, iki şahıdı.

Kişi səhər tezdən iki şahını götürüb gedir bazara. Görür, balıx satıllar. Amma balıx iridi. İki şahılıxdan yuxarıdı. Kişi deyir:

– Cəmi iki şahım var, mənə iki şahılıx balıx ver.

Balıxsatan arabının altında qalan, toz-torpağa bulaşan

iki balığı götürüp kişiye verir, iki şahını onnan alır.

Kişi balıqları evə gətirir. Arvad balıqları yaranda hərəsinin içərisinnən bir qiymətdi daş çıxır. Bu daşdar elə işıx verir ki, evə çıxax-zad lazım olmur.

Tacir gəlir kişinin daxmasına, deyir:

– A kişi, o daşın birinə otuz qatır yükü verirəm.

Kişi dinmir.

– Əlli qatır yükü verirəm.

Kişi dinmir.

–Yüz qatır yükü verirəm.

Kişi bu dəfə də dinməyəndə arvad cavab verir ki, yaxşı, razıyox, Allah xeyir versin. Tacir daşın birini alıp aparır. Gedip fikirleşir ki, bir fırlıdax qurum, o biri daşı da alım. Gəlip kişiye deyir ki, sən yaxşı adama oxşuyursan, mən isdiyirəm sennən siğə qardaşı olam. Kişi deyir:

–Noolar, olax.

Tacir gedip bir kağız yazdırır ki, filankəslə siğə qardaşı olurux, mən ölsəm malım, mülküm ona çatır. Tacir kağızı kişiye oxuyur.

Deyir:

– Görürsənmi, bu günnən biz qardaşıx.

Kişi deyir:

– Lap yaxşı.

Tacir deyir:

– O daşı mənə bağışla, axı biz qardaşıx.

Kişi deyir:

– Al verim. Nə böyüh şeydi ki. Bının hərəsinə bir şahı vermişəm.

Tacir bı sözdəri eşidəndə deyir:

– Ay dadi–bidad, mən başı batmış o daşın birinə yüz qatır yükü vermişəm.

Tacirin ürəyi partdıyıp ölür. Onun İranda əlavə yüz qatır yükü, mal–mülkü varıymış. O mal–mülk də kişiye çatır. Kişi varlanır, özünə böyüh bir imarət tikdirir.

YUMURTA BOYDA BUĞDA

Biri vardı, biri yoxuydu, bir padşah vardı. Bu padşahın buğda anbarının içinnən yumurta boyda bir buğda tapılır. Padşah vəzirini, vəkilini çağırır, deyir ki, bı nə işdi? Heç kim bı sirri öyrənə bilmir. Padşah vəzirinə deyir ki, sənə qırx gün vaxt verirəm. Əyər bı buğdanın sirrini öyrənib gəlib deməsən, boynuu vurduracam. Vəzir düşür ölkənin canına. Dünyagörmüş adamların, bilicilərin, baxıcıların yanına gedir. Genə də sirri açə bilmillər. Sora eşidir ki, uzax bir kətdə yüz yaşınnan yuxarı bir qoca yaşuyur. Yollanır ora, qapını döyür. Vəzir də dərviş paltarında olur. Bir qadın qışqıra-qışqıra, deyinə-deyinə gəlib qapını açır. Vəzirə acıxlanır:

– Nə istiyirsən?

Vəzir gəldiyinə peşman olur. Amma içəri keçir. Görür ki, bir kişi yorğan–döşəhdə yatır. Vəzir məsələni açıb deyir. Kişi vəzirə deyir ki, mən bu sirri bilmirəm. Bəlkə böyük qardaşım bu sirri bilir. Vəzir böyüh qardaşın evinə gedir. Genə də qapını döyür. Bir arvad qapını açır. Böyüh qardaş da deyir ki, mən də bı sirri bilmirəm, filan yerdə böyüh qardaşım yaşuyur, get onun yanına. Vəzir gedir o qardaşın evini tapır. Qapını bir xoşsifət arvad açır. Vəzir qadının xoş sifətini görür, deyir ki, Allah qonağı istəmirsiz? Qadın “xoşgəldin” eliyib vəziri içəri dəvət edir. Vəzir otağa girir, görür ki, heç kim yoxdu. Deyir ki, mənə sizin əriz lazımdı. Arvad: “Bı saat gələr” – deyir. Oğlunnan vəzirə çay göndərir. Aradan bir az keçənnən sora vəzir görür ki, cavan bir oğlan əlində zənbil içəri girdi. Arvad evdə qonağ olduğunu xəbər verdi. “Allaha şükür” – deyərək gülə–gülə kişi içəri girdi. “Eşidirəm”, dedi. Vəzir dedi ki, mənə siz yox, filankəsin böyük qardaşı lazımdı. “Elə böyük qardaş mənəm”– dedi. Ev yiyəsi deyir ki, sən birinci qardaşımın evinə gələndə necə qarşılandın, sora ikincinin evinə gələndə necə qarşılandın? Vəzir deyir ki, heç bir xoş sifət görmədim. Amma mənə burda xoş sifətnən qarşıladılar.

Böyük qardaş deyir ki, ona görə də mən belə cavan qalmışam. Bunnan sora vəzir nəyçün gəldiyini deyir. Sora qardaş vəzirə yumurtanın sirrini açır. Deyir:

– Vəzir, bizim kəntdə bir kişi varıydı. Bu kişinin əlində bir parça torpağı varıydı. Torpağı hər il əkib-becərirdi. Onnan dolanırdı. Bir vaxt kişinin əli aşağı düşür. Məcbur olub torpağını satır. Həmə kəntdən bir kişi bu torpağı alır. Vaxt gəlir, kişi həmə torpaxda buğda əkir. Torpağı əkən vaxtı torpaxdan bir küp çıxır. Küpün içi qızılınan doluydu. Torpax yiyəsi küpü götürür, gəlir torpax satanın evinə. Bəs deyir ki, qardaş, sənın yerii əkəndə bı küp ordan çıxdı. Bı sənə də çatacax. Kişi deyir ki, əyər o mənə qismət olsaydı, mən əkən vaxtı çıxardı. Bı sənın qismətindi. Heç birisi küpə yiyə durmur. Onda deyillər ki, gedəh qazının yanına. Qazıya hər şeyi deyillər. Qazı onnardan soruşur ki, övladdan-uşaxdan nəyiiz var? Torpax satan kişi deyir ki, bir oğlum var. Torpax alan kişi də deyir ki, mənım də bir qızım var. Qazı deyir ki, sənın qızımın kəbinini onun oğluna kəsirəm. Həmin ili həmin torpaxda əkilən taxıl yetişir. Yığın vaxtı görüllər ki, buğdanın hər biri yumurta boydadı. Həmin buğdadan biri düşüb həmin padşahın xəzinəsinə.

Vəzir kişidən razılıx eliyir. Gedib bütün əhvalatı padşaha nağıl edir. Bunnan da vəzir özünə hörmət qazanır.

ÜÇ SÖZ

Potışahnan vəzir gəzməhdən gələndə gördülər ki, yulun qırağında bir quca kişi üç kum kül quyup. Bu kişi külün birin dağıdıp dedi:

– Bu kül u kişinin boşına ki, öz sırrın öz ovradına verey. İkimci külü dağıdıp dedi:

– Bu kül u kişinin başına ki, öz qohumların quyup, özgə kimsələrinən utu–dur eley.

Üçümcü külü dağıtdı, dedi:

– Bu kül u kişinin boşına ki, özünən böyüyə qullux eley.

Bu sözləri sınaıaxdan ötü üç yüz tümən pul verip bu sözlərin üçün də aldı vəzir. Vəzir gəldi əvə. Bu sözdəri sınaıaxdan ötü potışahın bir dənə qoçun gətđi gizlətdi. Getdi özü bazardan u nəımdə, u nişanda qoç aldı gətđi. Ovrada dedi:

– Qoçun başın kəseyəm.

Qoçun başın kəsdi. Qoçun əti yeyildi qutardı. Vəzir öz ovradını bu sözü sınaıaxdan ötü bərđ döydü. Potışah da səs salıp, adamları yığıp dar ağacının dibinə. İndi potışah dey:

– Qoçumu mənım kim yeyip dillənsin, çəkeyəm dar ağacına.

Bu vədə vəzirin arvadı yerey irəliyə, dey:

– Potışah, boşın sağ ulsun, öz vəzirin öz qoçu yeyip, sən də comatı çəkəsən dara.

Potışah vəziri çəhdi dar ağacınıını altına. Potışah dedi:

– Mənım qoçumu sən yemisən?

Vəzir dedi:

– Bir sat möhlət ver, yanıma da bir adam qoş.

Vəzirə potışah bir adam qoşdu, bir sat da möhlət verdi. Vəzir gəlir homan adamnan içəridən-içəriyə getdi. Getdilər çıxdılar yop dibdəki əvə. Potışahın qoçun çəhdi gətđi dar ağacının altına. Potışah soruşdu vəzirdən:

– Bu necə işdi?

Vəzir dedi:

– Bəs sənnən gəzməhdən gələndə külü üş yüz tümən verip söz əvəzinə almadım? İndi gör nətər düz çıxdı.

Vəzir boşley sözün dalın danışey:

– U ki mənən ötü qohumlarım dar ağacının altında ağleydi, qulluğu verdiyim adamlar da güleydi mənə. Öz qohumlarımı buraxıp, yaddarınan uturup-durmuşam. Sözün biri budu. Sözün ikimcisi udu ki, öz sırrı öz ovradaa vermiyəsen. Sınamaxdan ötü ovrada bir-ikisin əyirttim, ovrat da sənə xəbər gəttdi ki, qoçu mən yemişəm. Sözün biri də udu ki, utuz ildi mən sənə vəzirəm, bir qoşdan ötü sən mənə dara çəkəsən. Özünən böyüyə qullux eləmäh nəhəhdi. Yop elə mən sənə qoçu yemişəm, axı utuz il də sənə qullux eləmişəm. Nətər uldu ki, bir qoçun dərdinnən mənə dar ağacına çəkəsən?

İndi dəy mən öz qohumlarımı quyup yaddarınan utu–dur eləmem, sırrımı öz ovradıma demem, böyüyə də qullux eləmem.

OVÇU PİRİMLƏ ARVADI

Keçmiş zamannarın birində Pirim adlı bir ovçu var imiş. Bu ovçu bütün quşdarın, heyvannarın, ilannarın dilini bilirmiş.

Bir gün Pirim qapını açıb çülə çıxır. Bu vaxt tuyux hini-dəki bir tuyux qakqıldayıb azbara atılır. Xoruz qanaddarını çalıb ona səs verir: “Quqquluqu”. Ovçu Pirim gülməyə başlayır. Demə, arvad bu hadisədən xəbərdar imiş. O, ovçu Pirimə yalvarır ki, desin niyə bu tuyuxla, xuruza güldü? Ovçu Pirim sirri gizlətmək isdədi, ancax arvad əl çəkmədi. Ovçu Pirim dedi:

– Arvad, bu sirri sənə desəm, bir il mənə evdə tapmazsan, gəl bunu məndən suruşma! Arvad əl çəkmədi ki, çəkmədi.

– Yaxşı, qulax as, bu tuyux hinnən duğub düşdü, çığıрмаğa başladı. “Əlsiz, ayaxsız uşax duğmuşam”. Bunu eşidən çil xuruz ona təsəlli vermək üçün bannadı: “Allahuva şükür eyləginən”.

Mən də bu sühbətə güldüm, – deyif azar-yarağını götürüb, arvad ilə sağollaşdı və yula düşdi. Axı o, arvada demişdi ki, bir il onu gürə bilməyəcək. Odur ki, bir illik ova çıxdı. Böyük bir qayalığın dibindən keçəndə, o gürdü ki, od kimi parıldayan, gözəl, güyçək bir ilan başqa bir qara ilan qovur, incidir, qucaqlayır, dişləyir. Ovçu Pirimin bu haqsızlığa düzümü olmadı. Tüfəngini əlinə alıb bu qara ilana bir güllə atdı. Ələ tüfəng açılınca ilannar bir birinə sarılmış uldular. Güllə qara ilanın əvəzinə, qızıl ilanın quyruğuna dəydi. Atəş səsində ilannarın hər ikisi qaçmağa başladılar. Qızıl ilan mağaraya girdi, o biri isə baş alıb qaçmağa davam etdi. Qızıl ilan evə gedir, əhvalatı atasına süyləyir ki, bir ovçu unu yaraladı. Demə, bu ilannar padşahının qızı imiş. Padşah tez cəlladdara əmr etdi ki, ovçunu harda var, tapıb onun yanına gətirsinnər. Az vaxt keçmişdi ki, cəlladdar ovçu Pirimi ilannar padşahının hüzuruna gətirdilər. Ovçu Pirim qapını açıb şahın yanına girəndə məqbərənin yerinə xalça kimi sarışan ilanları güreb ki-

ridi. Padşah bunu gürcək:

– Buyur gəl, qurxma, taptala keç, heç biri sənə deyməz, – dedi.

Ovçu Pirim şahın yanına keçib, baş əydi.

– De güürüm, bu qızı niyə yaralamısan? – deyə padşah dilləndi.

– Şah sağ olsun, mən yulla keçəndə güürdüm ki, bu qızıl ilanı bir başqa, qaba ilan incidir, onda namusum qəbul etməyib tufəng atdım, qəflətən güüllə qıza dəydi. Qızıl ilan başımı sallayıb uturmuşdu. İlanlar padşahı: “İndi de güürüm, o ilanı güürsən, tanıyarsanmı?” – deyə suruşdu. “Bəli, tanıyaram” – deyə ovçu cavab verdi. Padşah cəlladdara tapşırıldı ki, bütün ilannarı yığsınlar. İlanlar yığıldı. Ovçu Pirim onnarı güürdən keçirdi. “Burada o ilan yuxdu” – dedi. Demə, o qaba ilan tufəng atılan sonra qaçmaxda davam edirmiş. Padşah cəlladdara əmr etdi ki, harda olursa olsun, ilanı tapın. Cəlladlar hər tərəfə yayıldı, biri qaçan ilanın yulğun kulunun dibində gizdəndiyini güürüb, o biri cəlladları da səsədədi. Onnar ilanı tutub şahın hüzuruna apardılar. İlan ovçu Pirimi güürüb, dərhal işi başa düşdü, şahın qabağına uzandı. Şah əmr etdi ki, bu ilanı yüz tikə duğrayıb atsınlar. Ovçu Pirimə isə bir turba qızıl verib yula saldı.

Ovçu Pirim ilannar padşahının yanından çıxıb, bir dağın yamacı ilə gedirdi. Birdən o, bir palıd ağacının altında olan sərin su çeşməsini güürdü. Səhərdən acımışdı. Bu ağacın kül-gəsində oturub, çantasını açdı. Dağın ətəyində, lap yaxında, çubannarın binası güürünürdü. O, çürək yeyib, dincini almax üçün güüy utdar üzərində uzanıb yatdı. Bu zaman çeşmədən su içmək üçün üç güüyərçin ağaca qundu. Çubannar, sürünü binayə sağmağa gətirirdilər. Sürünün dalınca, bir axsax quzu, bir də bir qara, arıq küpək gəlirdi. Güüyərçinnərdən biri güülməyə başdadı: “Bacı, olara bax, mən də necə sürünün dalınca gəlirəm” dedi. Büyük bacı dedi:

– Bacıcan, güülmə, o axsax quzunu güürürsən? – O bir yekə

sürünün başçısı olacaq, onun ayağıyla yiyəsinə düvlət gələcək, o ki qaldı qara küpəyə, onun qanı yer üzündə olan bütün xəstəliklərə dərmandı, – diyib çeşmədən su içib, uçub getdilər.

Ovçu Pirim güüyərçinlərin sühbətinin hamısını eşitmişdi. O, tez durub çubannarın yatax binasına getdi. Çubannar onu quyun südürünə qunaq etdilər. Ovçu Pirim baş çubannan xahiş etdi ki, ona bir quyun satsınlar. Baş çuban dedi:

– Ovçu Pirim, gir sürüyə, hansı quyunu isdəyirsən tut. Ovçu Pirimə də elə bu süz lazım idi. O, sürüdən axsax tuğlunu tutdu. Sunra qara küpəyi də alıb yula düzəldi. Bir az yul gedənnən sunra o qara küpəyi kəsib, qanını bir şüşəyə tükdü. Axsax tuğulunu evə apardı. Arvadına tapşırıldı ki, quyuna yaxşı baxsın.

Yaxın səhərdə bir padşahın tekə bir qızı olur. O xəsdələdir. Həkimlər onun xəsdəliyinə “sağalmaz xəsdəlikdir”, demişdilər. Qız dəli-divanə halında imiş, kim yanına girsə, üsdbaşını cırıb tükürmüş. Qurxudan heç kəs onun yanına girə bilmirdi. Çuxlu həkimləri şikəst eyləmişdi. Padşah bütün səhər əhlinə elan etdi ki, kim qızı sağaltsa, şahlığımın yarısını və qızımı ona verəcəyəm. Ovçu Pirim bir dəfə səhərə getdi. O, qara küpəyin qanını bir qaba tüküb cibinə quymuşdu. Ovçu Pirim, şahın qapısında tuplanan adamları güürüb, bir nəfərdən suruşdu. Oğlan əhvalatı Ovçu Pirimə süylədi. Ovçu Pirim özünü padşahın qapısına yetirdi. Qapıçılara dedi ki, padşaha desinnər ki, həkim gəlib qızı sağaltmax istəyir. Qapıçılar xavarı şaha verdilər. Şah o sahat həkimi yanına çağırmağı əmr etdi. Həkim gəldi. Padşah qızın xəsdəliyini və şərtini Ovçu Pirimə dedi. Şərtin ikinci hissəsi belə idi ki, qızı sağaltmasa, həkimin buynu vurulmalıdır. Qız eyninə paltar giymiyib çılpax halda utaxda dulanırdı. Həkimlər onu bu halda güürəndə hər nə gəldi danışa bilərdilər, deyə şah fikirşəyib, bu qərarı qəbul etmişdi. Qızı sağalda bilməyən həkim dərhal başsızlanmalıdır.

Ovçu Pirim şərtləri qəbul etdi. O dedi ki, mən qızın yanına girəndə qapının dalında, hətdə otağın həndəvərində

belə bir kəs ulmasın. Qızın çıplax ulduğunu bildiyi üçün o tapşırı ki, bir dəs paltar buxçaya quyub, qapının ağzında quysunnar.

Həkimin tələbləri üdənildi. O, yavaşca utağın qapısını aralı quydu. Qız bu zaman evin tən ortasında, xalça üzərində uzamışdı. O, tez otağa girib qapını bərk bağladı. Qız səsə cəld ayağa qalxıb isdədi həkimin üsdünə atılsın, həkim özünü itirməyib, şüşədəki qanı onun üzünə çırpdı. Qız tez geri çəkildi və bir küncə sığıldı. Mülayim bir səsle: “Xahiş edirəm, mənə paltar verin, üzünüzü geri çevirin, mən utanıram”, – dedi. Həkim tez paltarları qıza verdi. Qız geyindi. Onnar hər ikisi bir qədər sühbət etdilər. Şahın şərtini Ovçu Pirim qıza süylədi. Qız ona: “Nə ulsun, mənim eybimi sən gürdün, mən səndən başqasına ərə getməyəm” – dedi.

Ovçu Pirim qızın əlinnən tutub, şahın hüzuruna apardı. Şahın sarayında elə bir şaddıx mərasimi quruldu ki, dünya belə bir mərasim görməmişdi. Yeddi gün-yeyddi gecə tuy düydü. Şah öz qızını Ovçu Pirimə verib kəbin kəsdirdi. Şahlığın yarısını onun üçün ayırdı.

Ovçu Pirim axsax quyunu yaddan çıxarmamışdı. O padşahdan icazə alıb bir neçə günnüyə evə gəldi. Bu zaman axsax quyun iki bala duğmuşdu. Ovçu Pirim kəndə bənnalar çağırıb elə güzel bir ev tikdirdi ki, şahın evləri onun yanında heç nə idi. O, şahın qızını alıb bu evlərdə yaşamağa başladı. Onun axsax quyunu sürü başçısı oldu. Pirim bir çuban tutub sürünü ona tapşırı. Az vaxt keçmədi ki, Ovçu Pirimin qaynatası olan şah Allah rəhmətinə getdi. Onun üvladı olmadığı üçün şahlığı giyavına* verməyi vəsiyyət etmişdi. Ovçu Pirim şah taxtına sahib oldu. Onnar belə xuşbəxt yaşamaqda ulsun, biz də sühbəti qurtarax. Həm süyləyənner, həm də eşidənner sağ ulsunnar.

*Giyov – kürəkən

VƏFALI ARVAD

Dərbənd xanı Sərdar xan çux ədalətli bir xan idi. O, öz şəhərində hədə-qurxuya, zinalığa yul verməzdi. O, bir gecə qəribə əhvalata rast gəlir. Xanın beş arvadı varmış. Şah ən çux sevdiyi arvadını özünə ən yaxın otaxda saxlayırmış. Arvadın adı Güləndam imiş. Xan adəti üzrə arvaddarının və özünün yatax utaxlarının qapısını açıx quyardı. Hələ bu gecə də utaxların qapısı açıx idi. Xan çarpayıda yanüstü yatmışdı. Bir də gürdü ki, arvadı Güləndam qapıdan baxır, xanın yatıb, yatmadığını yuxlayır. Xan özünü yuxuluğa vurub xuruldayır. Arvad elə bilir ki, xan bərk yuxuya gedib, tez geyinib yavaşca evdən çıxır. Xan da geyinib arvadın dalınca yula düzəlir. Arvad kühnə bir qəbirstannığa çatır, u tərəfə, bu tərəfə baxıb, bir yadı daşı qaldırır, sunra daşı qaldırdığı yerə düşür. Xan da həmin yerə yaxın gəlib baxır, gürrür ki, burada pilləkanlar var, içəridən danışıx səsləri və şam işığı gəlir. Xan bir küncdə yerə sıxılıb güzləyir. Gürsün, nə gürsün, arvadı Güləndam və qırx haramı burada kef məclisindədir. Xanın canına vəlvələ düşür. Bilmir nə etsin? Qırx nəfərə bir nəfər nə edə bilər? İşin axırını güzləmək lazım idi. Arvad əldən-ələ keçir, qırx haramlarla qucaxlaşır, üpüşür, rəqs edirdi. Gecə keçməkdə idi.

Quçuların biri: “Artıq vaxt keçir, dağlışmaq vaxtıdır”, deyəndə xan tez burdan çıxır, düz evinə gəlir və əvvəlki vəziyyətdə çarpayıda yatır. Bir az sunra arvad barmax ücü ilə yavaşca qapıya yaxınlaşıb baxır, gürrür ki, əri şirin yuxudadır. O, öz utağına keçib, çarpayısında uzanır.

Səhər açılan kimi xan arvadını yanına çağırır. “Gecə yarı hara getmişdin?” – deyə soruşur. Arvad nəm-nüm edir. Xan cəllada əmr edir ki, onun buynunu vursun. Cəllad əmri yerinə yetirir. Sunra əmr edir ki, bütün xanlıqda olan arvaddarın buynu vurulsun. Cəlladlar nüvbə ilə əmri yerinə yetirməyə başlayıllar.

Şəhərdə duxsan-yüz yaşlarında belə heç kəs qalmır.

Nüvbə quca bir arvada çatır. Quca kişi oğlunu çağırır dedi:

– Get xana de ki, səninlə atam sühbət eləmək isdəyir, icazə versin”.

– Oğlan xana xəbəri verir, xan razı ulur və qucanı qəbul edir. Salam-etiramnan sonra xan mətləbi qucadan suruşur. Quca isə süzə başlayır. O deyir:

– Xan sağ olsun! Mənim 19-20 yaşım ulardı. Hələ subay idim. Şəhərdən hər gecə bir nəfər itirdi. Bir gecə qapımız düyüldü. Mən alt paltarım ilə çıxmaq isdəyəndə anam məni saxladı və dedi:

– Sən kişisən! Kişi çağırışa alt paltarıyla çıxmaz. Geyin yar-yarağınla çıx, xəbər tut, səni çağıran kimdir, nə isdəyir? Mən anamın dediyi kimi geyinib, yarağımı, qılınq-qalxanımı alıb eşiyə çıxdım. Eşiyin küçə qapısında bir nəfər atlı, yedəyində bir atla durub məni güzləyirdi. “Ata min, mənimlə gedəcəksən” – dedi. Mən tez ata mindim, yula düşdük. Bir qədər yul gedənnən sonra mən una bir nizə atdım. O, oğlan, yulunu düz gəl! – dedi. Biz dağın ətəyində bir qalaya çatdıq. O mənə: “Bunları güürsən?” – deyə ağ tuman-küynəkli yan-yanaya düzülən 39 meyidi güstərdi. “Əyər sən də bu cür evdən çıxsa idin, sən də meyidin burada olacaq idi”. İndi mənə qulaq as:

– Bu qalada bir div yaşayır. Mən onunla savaşımağa gedirəm. Mən qalaya çatanda bir nərə çəkəcəm, bil ki, çatmışam, divi tapıb savaşa başlayanda, ikinci nərəni çəkəcəyəm. Bil ki, vuruşuram, əyər üçüncü nərəm çıxmasa, bil ki, məğlub olmuşam, atları da alıb evinə get. Bu xurcun dulu qızıl puldur. O sən bu gecəki zəhmətidir, – deyib yula düşdü. Bir neçə dəqiqə keçmədi ki, onun bir nərəsini eşitdim, sonra bir azdan ikinci nərə çıxdı. Bir az güzlədim, üçüncü nərəni eşitdim, bir neçə dəqiqədən sonra o mənim yanıma gəldi. Mənə dedi: “Al bu xurcun pulu, bu atı da sənə peşkəş verirəm, get evinə rahat ul!

Mən işin axırını güzləmək isdəyirdim. Bəhanə ilə ata

minib, yulu getməyə başladım, o, yerindəcə dayanmışdı. Mən güürnməz yerə keçib, atı bağladım, yavaşca onun hara getdiyini güzlədim. O, bir qədər gedib bir gərin üsdünə yıxıldı, başındakı papax yerə düşdü. Gürdüm ki, bu qızıdır. O, ağlamağa başladı və dedi:

– Əmi oğlu! Sən indi rahat yat, mən sən qanını aldım, divi də cəhənnəmə vasil etdim – deyə ağladı. Mən yavaşca onun qulunnan tutub qaldırdım. O, mənə acıxlandı, sonra dedi:

– Madam ki, sən sirri bildin, qulax as. Mən əmim oğluna ərə getmişdim. Div məni almaq üçün onu üldürdü. Mən onnan qisas almaq üçün bir şahid tutmaq məqsədilə hər gecə bir nəfərin qapısını düydüm, hamı alt paltarıyla çıxdı. Onnar xuşuma gəlmədiyi üçün hamısının başını kəsdim. Sən isə qıryatlı bir uğlan çıxdın, həm də mənim sirmimi bildin, mən sənə, indi öyümzə gedə bilərik.

Biz evə qayıdıb evləndik, düz həşdad il ümür sürdük. Xan sağ olsun, arvaddarın belə iyidləri də var. Dediym budur.

“Bəs o arvad nə oldu?” – deyə xan soruşdu:

– Onun sabah sizin əmrinizlə buynunu vuracaxlar.

Xan dedi:

– Mən səhv etdim, bütün arvaddarı qırmağı əmr etdim, məni bağışla, əmri geri alıram.

O günnən arvaddar cəzadan xilas oldular. Quca öz iyid arvadı ilə yaşamağa başladı. Xan da tutduğu işdən peşiman olub, haqq-ədalətə başladı.

DƏVƏSİ İTƏN KİŞİNİN NAĞILI

Bir kənddə yuxsul bir dəvəçi yaşayırdı. Onun bir ağıllı-kamallı arvadı var idi. Arvad nə qədər xeyir iş güürdü, kişinin xuşuna gəlmirdi. Ümrü buyu arvadı pisləyir, düyür, süyür, narazılıx edirdi. Bu hal arvadı lap təngə gətirmişdi. Bir gün kişi arvada deyir:

– Sabah tezdən şəhərə gedib, bir az yimək-icmək üçün lazımı şeylər alax. Arvad razı oldu, firsətdən isdifadə edib, kişinin əlinnən başını qaçırmağa bir yul axdardı. Kəndin şəhərə gedən yulu böyük meşəlikdən keçirdi. Arvad fikirrəşdi: “Bu meşədə mən onun əlinnən qaçaram”.

Səhər yul tədarükü gürüb, ər-arvad yula düzəldi, meşəyə çatmağa bir az qalmış dəvəni yedirmək üçün əyləşdilər. Dəvəçi yuxuya getdi. Bu zaman arvad dəvəni minib meşə yulu ilə qaçmağa başladı. Bir qədər gedənnən sonra o, bir nəfər yolovçiyə rast gəldi. Bir süz demədən keçib yuluna davam etdi.

Bir qədər keçmişdi ki, dəvəçi dündü gürdü ki, nə arvad var, nə dəvə. Onnarı axtarmax üçün yula düzəlib getdi. O yulda bir yolovçiyə rast gəlib soruşdu: – Bu yulda dəvə minən bir arvad rastınıza gəldimi?

Yulçu dedi:

– Yux, gürmədim.

Dəvəçi getmək isdəyirdi ki, yolovçu onu saxladı:

– Dayan, de gürüm sənin, dəvənin bir güzü, kurdumu?

– Bəli, – deyə dəvəçi dilləndi.

– Dəvəni sürən arvad həmliydimi?

– Bəli.

– Dəvənin dalındakı yük bal idimi?

– Bəli! – deyə dəvəçi yenə dilləndi.

– Gürməmişəm – deyə yolovçu yula düzəldi. Dəvəçi onnan əl çəkmədi.

Gedib şəhərə çatdılar. Dəvəçi kişini qazıya çəkdi, dedi

ki, bu kişi mənim arvadımı və dəvəmi oğurrayıb. Bütün nişannarı ulduğu kimi deyir, ancax dəvəni oğurradığını inkar edir.

Qazı yolovçudan soruşdu:

– Sən nə bildin ki, dəvənin bir güzü kur idi?

– Qazı sağ olsun, mən yul ilə gələndə gürdüm ki, yulun bir tərəfinin utdarı tam yeyilib, o biri tərəfdə ulan yaşıl utdara dəyilməyib, unda bildim ki, dəvənin bir güzü kurdu.

– Yaxşı, bəs dəvənin yükünün bal küpləri ulmağını nədən bildin?

– Yulun kənarında dəvə yəhəri çatan ağac şaxlarında bal arısı tuplaşmışdı. Ora baxanda, bildim ki, dəvədəki yükədən şaxlara dəyən bal imiş.

Bəs arvadın həmli olmasını nədən bildin?

– Qazı sağ olsun, – yulun kənarında su çəşməsi var idi, su içməyə əyildim, gürdüm ki, çəşmənin qırağında palçıx batan insan qarnının şəkili və gübək izi var. Nə qədər çalışdım, gübəyimi ora çatdırı bilmədim, onnan bildim ki, bu, arvad qarnının izidir, özü də həmli arvad, – deyə yalovçu süzünü bitirdi.

Qazı üzünü dəvəçiyə tutub dedi:

– Get arvadını, həm dəvəni axtar, bu kişi sənin dəvənin, nə də arvadının uğrusu deyil.

Dəvəçi naəlac qalıb buradan qayıdır. Yalovçu da yuluna davam edir. Dəvəçinin arvadınan dəvəsini tapmağı mən də hələ bu günə qədər bilmirəm.

AĞILLI YOLOVÇU

Bir nəfər qərib kişi yul ilə atda gedirdi. O, qunşu kəndə dusduna qunax getmək üçün yula çıxmışdı. Yul uzaq idi. Yolovçunun yulu bir şahlığın torpağınan keçməli idi. At uzax yul gəldiyi üçün acımışdı. Atlı şahlığın yağı quruğunnan keçəndə, atı bir qədər yedirməyi qərara aldı. Odur ki, atı quruğa saldı. At iştaha ilə güy otdardan xamırramağa başladı. Atçı isə uzanıb otdarın üsdündə yatdı.

Bu zaman şahın nükəri gəlib, atı atçı ilə birlikdə tutub aparır birbaşa şahın hüzuruna. Şah qəzəblənib atçını dama basdırır. Əhvalatdan bir neçə gün keçir. Atçını məhkəməyə çekillər. Carçılar hər tərəfə xəbər verib, şəhər əhalisini məhkəmə meydanına toplayırlar. Meydanda mizlər quyulur, şah, baş vəzir, urta vəzir, bir də tədbirçi vəzir urada əyləşir. Müqəssiri meydana gətirillər. Şah undan əsəbi bir səsle soruşur:

– Sən hansı şücaətlə şahın yağı quruğunda at yedirirdin?

– Şah sağ olsun, mən qərib bir atçıyam, atım çux acımışdı, bu quruq saxlandığını, yəni bir şaha aid olduğunu bilmirdim. Məni bağışla, daha bunnan sonra bu işi ələməyəm.

Şahın divan məclisi gedəndə yuxsul bir kəndli yulla keçirdi. Divan məclisini gürüb ayax saxladı, toplanannarın arasına girib tənbihin nəticəsini güzdəməyə başladı. Şah baş vəzirə üzün tutub soruşdu:

– Vəzir! De gürüm, buna nə tənbih edilməlidir?

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun! Mən una belə tənbeh etmək istəyirəm: “Dərisini suyub yerinə düz tıxmax”.

Bu zaman yuxsul yolovçu kişi xi-xi-xi edib güldü. Şah urta vəzirə müraciət etdi:

– Sənin fikrin nədir?

Urta vəzir dedi:

– Şah sağ olsun! Mən istəyirəm ki, onu böyük bir tunqalın urtasına quyub yandırax.

Yuxsul yolovçu yenə xi-xi-xi ilə güldü. Şah sun süzü tədbirçi vəzirə verdi. Vəzir:

– Şah sağ olsun! Bu kişi bizə bütün əhvalatı söylədi. Yolçudur, səhv edib, daha bu işi gürməz, mənəcə bunu bağışlayax, quy yolunu getsin.

Yuxsul yolovçu yenə xi-xi-xi edib güldü. Bu zaman onun yanında dayanan bir adam, şaha xəbər verir ki, siz hər zaman tənbih qəbul edəndə bir nəfər xi-xi-xi ilə güldü. Əlbətdə, bu səbəbsiz deyil, səbəbini bilmək lazımdır. Şah əmr edir ki, yuxsul yolovçunu hüzuruna gətirsinnər. Onnan soruşur:

– Hər vəzir cəza tədbirini söyləyəndə sən nə üçün güldürdün, bunun səbəbi nədir?

Yolovçu çux xahiş edir ki, bunun səbəbini surmayın, şah üz əmrində durur. Yuxsul yolçu:

– Madam ki, siz bunu bilmək istəyirsiniz, quy deyim:

– Baş vəzir təklif verir ki, müqəssirin dərisini yarıb duz tıxmax lazımdır. Mən ona gürə güldüm ki, şah qəssabın dəri aşılaman uğlunu vəzir quyub, özü də baş vəzir.

İkinci, urta vəzir, kümürçü oğlu ula-ula vəzir quymusan. Üçüncü tədbirçi vəzirin əsil insandır. O, rəhmdil bir kişinin uğludur. Una daha çux inanmax ular. Şah:

– De gürüm, bunnarı sən nə ilə sübut edirsən?

Yuxsul yolovçu: “Şah sağ olsun!” – deyə süzə başladı:

– Dərini aşlayıb duz tıxmax, qəssabın dəri aşılamanın vəzifəsidir, bu irslə, nəsilən-nəsilə keçir. Mən onun bu süzdərindən başa düşdüm. Başqa bir adam bu tədbir sahibi olmaz. O ki, qaldı urta vəzirə: Bunun nəslinin əzəldən peşəsi kümür hazırramax ulub, həmişə tunqal qalamax, yaxşı udunnarı yandırmax ulub. Odur ki, bu tədbiri o verdi, üzün

fikirləş, insanı diri-diri odda yandırmaq olarmı? Urta vəzirin süzlərinnən mən bildim ki, bu, kükürçü uğludur. Gəlsək üçüncü tədbirli vəzirə, o, rəhmdar aylədəndir. Ona güərə onun xahişi hamının xuşuna gəldi. Bunnarı deyib yuxsul yulçu yula düzəlib getmək isdəyəndə şah onu saxladı. Sunra şah şəhərin ən sinni, ən yaşdı adamlarınnan suruşub bildi ki, bu yuxsul kişinin dedikləri düzdür. Şah hər iki vəziri vəzifədən azad edir, atçını azad edir, yuxsul yolovçunu özünə baş vəzir təyin edir. Beləliklə, yuxsul yulçu vəzir uldu, özü də xeyirxah vəzir.

ODUNÇU ALI

Ədaləti ulmayan bir kənddə Ali adlı bir yuxsul kişi yaşayırdı. Onun bir arvadınnan başqa bir kəsi yux idi. Hər səhər Ali baltanı, ipi götürüb meşəyə gədər, odun kəsib birbaş şəhərə yullanırdı, odunnarı satıb yemək üçün lazımı ərzaq alıb gəlirdi.

Alinin Vəli adında böyük qardaşı həmin kənddə yaşayırdı. Onun mal-düvləti başınnan aşır, ancax yuxsul qardaşına kümək etmirdi. Onun adını Mizçi Vəli quymuşdular. Beləliklə, iki qardaş arasında heç bir əlaqə yux idi.

Günnərin bir günü Ali səhər meşəyə yullandı. Onun yulu sərin sulu bir çəşmənin yanınnan keçirdi. Ali çəşməyə çatan da, çəşmənin başında saçı-sakqalı qar kimi ağ bir quca kişinin durduğunu gürdü. O, quca kişiyyə əhtiramla salam verib keçmək isdəyəndə, kişi unu saxladı:

– Oğlum, hara gedirsən? – deyə unnan suruşdu.

Ali udun qırmax üçün getdiyini una süylədi. Quca cavabında:

– Oğlum, bu çəşməni güürsən? Bəli, deyə odunçu Ali cavab verdi.

İndi qulaq as! Bu çəşmənin dibində qızıl sanduğu var, gedib ən inanılmış bir adamı da götürüb, qazıb sandığı çıxarın, ikiniz də bülüşüb meşədən əl çək!

Odunçu Ali qucanın süzünə qulax asıb geri qayıtdı. Arvadı onu əlibuş güürüb səbəbini suruşdu. Ancax Ali una bir süz demədi, çux fikirrəşdi, ən inamlı bir adam qardaşı Vəlini seçdi. O, qardaşı ilə çəmənnyə yaxınnaşdı, qucanı urda gürdülər. Quca belinnən bir qılinc çəkib Alinin qardaşına uzatdı. Al bu qılincı, qardaşının başına vur, bu çəşmənin dibində qızıl sandıx var, üzün yalnız apar, sənə ülənə qədər bəsdır – dedi.

Vəli qılincı əlinə alıb isdədi qardaşının buynunu vursun, qılinc parçalanıb yerə səpələndi. Quca Aliyə üz tutub dedi:

– Get bir inamlı adam gətir, sandığı çıxarıb aparın, – dedi.

Ali kur-peşman evə qayıtdı. Arvad unu fikir içində olduğunu görüb suruşdu:

– A kişi, sənə nə ulub, bir məcazını mənə açsana. Ali sühbəti arvadına süylədi. Arvad işə hazır uldu.

– Mənnən inanılmalı adam sən tapmazsan, gedək deyə una müraciət etdi. Onnar çəşməyə çatanda həmin quca urda idi. Quca yenə qılncı siyirib arvada vardı və dedi:

– Sən bu kişinin buynunu vur, çəşmənin dibindəki qızıl sandığı apar!

Arvad birdən qışqırıb dedi:

– Mənə sənin qızıl sandığın lazım deyil, al bu qılncı, biz gedirik, – deyə Alının qulunnan tutub geri qayıtmaq isdəyəndə, quca onnarı saxladı:

– Ali, sən qardaşını inamlı saydın, ancax arvadın sənin üçün hamıdan inamlıdır, sağ ul qızım, sən əsl insansan, qayıdın evinizə, qızıl sandıq, mal-düvlət hazırır, xüsbəxt yaşayın, – deyə quca güzdən itdi.

Ali arvadı ilə evə qayıdanda nə gürdülər?

Evin ortasında qızıl sandığı, evlər dulu mal-düvləti görüb mətəl qaldılar. O günnən ər-arvad xüsbəxt yaşamağa başladılar. Vəli isə bütün düvlətdən əli üzülüb yuxsul bir həyat sürməyə başladı. O adam gürdüyü qusunun peşmannığını bu günə qədər çəkir, qardaşının paxıllığı içində yaşayır.

HƏZRƏTİ QABİL VƏ MULLA ƏKBƏR

Həzrəti Qabil minarədə əzən verib, evə qayıdırdı. Bu zaman qunaxlıxdan qayıdan Mulla Əkbər onunla rastdaşır. Xeyli sühbətdən sonra, unnar Qabilgilə gedir. Mulla Əkbər deyir:

– Axı mən qonaqlıqda idim, niyə suruşmursan, xalq arasında nə kimi sühbətdər gedir, kim bizdən deyir, əhalinin yaşamı necədir? Allah-talanın tapşırıqlarını bizə yetirən Qabil qardaş!

Həzrət Qabil dedi:

– Mən sizə xalq arasında ulan narazılıqdan xəbər vermək isdərdim. Hələ bəzi hallarda özüm də narazıyam.

– Əkbər, sən dur ayağa, kəndin sul tərəfinnən tarlaya gədən yulla get, yulda sənə nə rasd gəlsə, mənə sühbət edərsən, sonra bu günü həyatını gələcəklə müqayisə edib bir nəticə çıxararıx.

Mulla Əkbər Həzrəti Qabilin dediyi kimi yula düzəldi. O, kəndin kənarında büyük bir peyinni gürdü. Gürdü ki, peyinin bir başında bir ala qarğa uturub gələn qarğaları quvur, özü isə peyinnidə tam axtarıb yeyir.

Mulla Əkbər yula davam etdi. Yul meşəlikdən keçirdi. Əkbər gürdü ki, bir nəfər şalaya udun quvur, çalışır qaldırsın, qaldıra bilmir, ancax şalaya yenə udun quvur.

Əkbər bu işə mat qalır, ancax yulu davam edir. Azmı, çuxmu yul gedir, yulda bir ağlayan ağsəqəl kişiyə rast gəlir. Kişi o qədər yanıklı ağlayır ki, salam belə ala bilmir. Mulla Əkbər bir süz demədən yula düzəlir. Həzrəti Qabilin dediyi mənzerəyə yetişir. Bu zaman yulun ortasında uturan bir it ayağa qalxır. Onun qarında olan küçüklər hürməyə başlayır. İt isə evdə sahibin ulub-ulmamasını xəbər verə bilmir.

Mulla Əkbər burdan birbaş Həzrəti Qabilin yanına gəlir. Əhvalatı və gürdüklərini birər-birər una süyləyir. Həzrət Qabil Mulla Əkbərə izahat verməyə başlayır:

– Əkbər kişi, sən birinci dəfə peyinlikdə bir qarqa

gürdün, o ki var, gələcəyin mullalarıdır, üzü yiyən qədər duymur, xalqa isə pay çıxarmır. Sunra sən odun şalası qaldıran kişiylə rast gəldin, o ki var gələcəyin həkimləridir. Onlar nə qədər pul alsalar da, doymur, yenə isdəyillər. Sənə bir ağlayan kişi rast gəldi. O isə ev-əşiyində pis evlidlərin əlindən qaçıb yaxa qurtaran bir nurlu kişidir, yulda oturub dərini buşaldır, Allahdan kümək isdəyir. Axırda sənə bir it rast gəldi. İt özü yux, qarınıdakı balalar sənə hümməyə başladılar, bu artıx kəramətdir. Gələcəkdə elə bir düvran gələcək, ata-anadan qabax gələn adama uşaqlar üzləri cavab verəcək. Bu isə dünyanın axırındır...

Sən Mulla Əkbər, əhalini başa sal, quy rahat ulsunlar, bu günkü hala şükür çəksinnər. “Bunnan betərin Allah saxlasın”, – desinnər. Əkbər uzun sühbətdən sonra dər-d-fikir içində evə dönür, qələmini rəngə batırıb əhvalatı yazıb, bizə çatdırımax üçün dəftərxanəyə quyur.

DAĞLAR QIZI SEVDA

Biri vardı, biri yuxdu, keçmiş zamannarda Əlcən kişi və Pərizat xanımla ibarət mehriban bir aylə var idi. Ancax bu ər-arvadın uşaqları yux idi.

İllər keçdi, aylar ütdü, mehriban ayilə ulan Pərizat xanımla, Əlcən kişinin bir üvladı ulmadı ki, ulmadı. Bir dəfə Pərizat xanımla yuxu gürür. Una bir nuri adam məsləhət verir ki, Şah dağının ətəyində bir pır var, onun suyundan içsən, üvladın ulacax.

Pərizat xanımla səkənib yuxudan qalxır, yuxunu Əlcənə süyləyir. Əlcən bu işə əməl etməyi ühdəsinə alır. Ərtəsi gün yul tedarüki gürüb, bir şüşə qab da alıb Şahdağın ətəyindəki pırə gedir. Neçə gün gedənnən sonra, yerli əhalidən pırin yerini üyrənir, ura çatır. Əvvəlcə dualar oxuyub pırı salamlayır. Sunra niyyətini una süyləyir. Duyunca pırin çəşməsinə su içir, şüşə qabı su ilə duldurur, pırin nəzirin də verib, geri qayıdır. Həfdə başa gəlincə özünü Pərizat xanımla yetirir. Hər ikisi təmizlik hamamında çimib, nəzir tutub, sudan duyunca içillər. Pərizat günneri bir-bir hesablayır. Əlcən isə arvadını həmlə gürüb yerə-güyə sığışmırdı. Allah bunnarı muradına çatdırmışdı və bu xuşbəxt ayiləyə bir üvlad verməli ulmuşdu. Duqquz ay, duqquz gün, duqquz sahat vədələrində Pərizat xanımla bir nəfər qız övladı qismət oldu.

Əlcən şaddıx məclisi qurub qıza mulladan ad istədi. Mulla kitaba baxıb qıza Sevda adı verdi. Sevda hələ kürpə ikən u qədər qəşəng idi ki, on uşağı ulan da unu özünə isdəyirdi. Nağıllarda vaxt tez başa gəlir. Artıx Sevdanın on beş yaşı tamam ulmuşdu. Sizə bir az onun güzəlliyinnən deyim, siz də qulax asın:

– O, ucabuylu, qələmqaşlı, nazik bədənni bir qız idi. Qaşları durna telinə, güzdəri mayda yetişən gilasa, yanaxları un beş günnük bəderrənmiş aya bənzəyirdi. Onun sul yanağındakı qara xal una güzəllik verirdi. Onu gürən uğlannar divanə

kimi yerində dura bilmirdi.

Belə bir qıza kim aşıq olmazdı? Ona neçə yerdən elçi gəldi, o, birini də bəyəmmədi. Bir dəfə qız bağçada yaşıl otdar üzərində yatıb şirin yuxuya getmişdi. Qız yuxuda gürür ki, bir nəfər şahzadə uğlan sərçəşmə başında oturub dərin fikirə gedib. Qız una yaxınlaşıb, diqqətlə baxır. Oğlanın güzəlliyi unu valeh edir. Danışmağa süz tapmır. Oğlan isə qıza güz altdan baxır, fikir dəryasına qərç olan kimi başını qaldıra bilmirdi. Bu zaman ayax səsdərinə o, yuxudan uyanır, güzdərini silə-silə bu qəribə yuxuya mətəl qalır. Nəhayət, qız geri dönüb evə gəlir. Əhvalatı anasına süyləyir: “Anacan, əyər mən ərə getsəm, ancaq o yuxuda gürdüyüm oğlana gedəcəyəm” – dedi.

– Qızım, yuxun çin ulsun, sən o oğlanı hardan taparsan? – deyə anası dilləndi.

– Mən bütün dağları gəzib, gərək o oğlanı tapım. Onun kim ulduğunu bilim, əyər mənə layıqlı bir uğlan ulsa, una da ərə gedəcəyəm.

Ata-ana bu işə razı uldu, çünkü yeganə bir qız ulduğu üçün onun xatirini sındıra bilməzdilər. Ərtəsi gün Sevdə, ildirəm yerləşdi, qartal uçuşdu kəhəri yəhərrədi. Xurcunnarı azuqəynən duldurdu. Ox-yayı əlinə alıb ata mindi. Sağollaşıb atı dağ tərəfə məhmizlədi. Neçə kəndi keçdi, neçə çeşmədən su içdi, neçə dərədən aşdı, neçə dağa qalxdı, ancaq yuxuda gürdüyü oğlannan bir nişanə tapmadı.

Sevdə bir həfdə dağlarda qaldı. Neçə-neçə ceyran uvladı, ətinnən kabab bişirdi. İşdaha ilə yedi, üsdünnən dağların sərin suyunu içib, məst oldu. Səyahətin yeddinci günü o, axşamüsdü dağın ətəyindəki bir mağaraya rast gəldi. Mağara çux büyük idi, hətda ura at salmax, gecə gecələmək üçün əlverişli yerrər də var idi. O, burada qalıb gecələməyi qərara aldı. Mağaranın sulunda şəffaf sulu bir çeşmə axırdı. Axşam yeməyinnən sunra o, atın yəhərini başının altına quyub, şirin yuxuya getdi. At belində çux gəzdiyi üçün bərk yurulmuşdu, udur ki, dərin

yuxuya getmişdi. Gecə yarıdan keçmiş ulardı, Sevdə atın kişnəməsini eşitdi. Diksinib yuxudan ayıldı. Gürdü, at ayaxla yeri eşir, kişnəyir. Ancax ətrafda kimsə belə yux idi. O, atı rahatdayıb yenə yatdı. Birdən o gürdü ki, mağaranın dərinliyinnən işıx gəlir, özü də lampa işığı. Qız bu işə mətəl qaldı, daha güzünə yuxu getməyib səhərədək uyax qaldı. Səhər açılarda o durub çeşmədə əl-üzünü yudu, geri dünüdə o, qarşıda bir ağsakqal quca dayandığını gürdü. Quca dillənib, “Ay dağlar qızı Sevdə! Sizin aylənizə səni bəxş edən pir mənəm. Bu çeşmə suyu sizindir, ancaq mənim dərdimə sən çarə et, mənim yeganə uğlum xəsdəlikdən azad elə. Bu mağara mənim evimdir. Oğlum sevdə azarına düşüb, bir qıza aşıq ulub, ancaq unu tapa bilmir. Bəlkə sən onun qismətisən, gəl səni mağaraya aparım, oğlana bax, bəlkə onun çeşmə başında güdüyü qız sənsən?”

Sevdə bir fikirdən min fikirə getdi, necə ulsa da oğlanı gürməyi qərara aldı. O, qucanın ətəyinnən tutub mağaranın lap sununa getdi. Mağarada şamlar yanırdı. Buranın bəzəy-düzəyi qızı valeh etdi. Qızıl-imperial, almaz, gümüş qablar, xalı-xalça, daha sizə nə deyim? Axır ki, mətləbə gələk, qız oğlana yaxınlaşanda huşunu itirib yerə sərildi. Quca tez çeşmənin sərin suyunnan onun üzünə çilədi, qız özünə gəldi. O, oğlana diqqətlə baxıb tanıdı. Axtardığı oğlan bu imiş, oğlan dərdə düzə bilməyib xəsdələnmişdi. Quca tez hər iki bəndəyə üzüm suyu verdi, onnar hər ikisi sühbətə başladı. Quca isə gənclərə mane ularam deyə mağaradan çıxıb atlara yem verməyə başladı. O, şaddığinnən yerə-güyə sığışmırdı. Dağlar qızı Sevdə onun evində qaldı. Axı nə üçün quca oğlu ilə mağarada yaşayırdı?

Bunu o, bizə belə sühbət ələmişdi:

– Mən çux cavan ikən sevdidiyim qızla evlənmışdim, çux mehriban həyat keçirirdik, ancaq üvladımız yox idi. Bir gecə bir ruhani quca mənə dedi ki, sən Şah dağı ətəyindəki dərviş pirində mağara var, urda bir il yaşa, üvladın olacax. Mən də elə

etdim, gəlib bu mağarada yaşamağa başladım. Bu çeşmənin suyu üvladsızlara üvlad verir. Mən bu mal-düvləti gələn üvladsızlardan qazanıb onnara isə üvlad bəxş ələmişəm. Bir vaxt keçdi, mənim də bir uğlum uldu. Adını Sührab quydum, bu uğlan həmin uğlandır. Onun üç yaşı ulanda anası Allah rəhmətinə getdi. Odur ki, biz burda yaşamağı qərara aldix. Sührab isə ana dərdi çəkir, udur ki, həmişə pəşman dulanır.

Bir nəfər mulla kitaba baxıb deyib ki, onu ancaq çeşmə suyundan əmələ gələn dağlar qızı qəm-qüssədən ayıra bilər. Sevdə xanımı gürən günnən o, sevdəyə düşüb, qıza aşiq olub. Quca sühbəti belə bitirdi. İndi biz bu iki cavandan sühbət açax.

Qız ayılan kimi uğlanı tanıdı. Uğlanın adını surdu:

– Mənim adım Sührabdır.

– Mənim adım Sevdədir – deyə qız da oğlana işarə elədi.

Hər iki aşiq şaddıq məclisi keçirdi. O gün nə zaman axşam yetişdiyini hiss etmədilər. Mağaranın bəzək-düzəkli yerində qıza yer salındı. Onnar səhəri güzləməli, qızın ata-anasına əhvalatı süyləməli idilər.

Budur, səhər açıldı. Oğlanla qız sərin çeşmə suyunda əl-üzünü yudular. Səhər yeməyi yedilər. Atanın razılığı ilə uğlan yula düşməli idi. Atası onnarın hər ikisinə xeyir-dua oxuyub onnarı yula saldı. Qız bir düzəndə yerləşən Savalan kəndində yaşayırdı. Kəndə gedən yul qalın meşəlikdən, xırda dağlardan, kullux çəmənliklərdən keçirdi. Bu yul ov uvlamax üçün, hünər güsdərmək üçün əlverişli yul idi. Meşədə maral-ceyran, dağlıxda turac-kəklik, çəmənliklərdə isə xırda ovlar var idi.

Hər iki yulçu ox-yay əlində keçirdilər. Budur, sınaq vaxtı çatırdı. Qız oğlana dedi:

– Sən sağdan qaçanı, mənə suldakını vuracağam, şərtimiz belədir. Oxlar gərək ceyrannarın qulağının dibinnən dəysin. Onnar hər ikisi ox-yay atdı. Necə ki şərtləmişdilər, elə də uldu. Ceyrannar hər ikisi yerə sərildi, ayağı da qulağının dibini qaşdığı halda. Oğlan qızdakı hünəri gürüb, daha sevindi. Yul uzununu bir neçə turac, kəklik də vurub kəndə

yetişdilər. Kəndin kənarında onnar atdan düşdülər. Qız oğlanla məsləhətləşdi. Oğlanı urda quyub, ata-anasından məsləhət gürməli, sonra oğlannan birgə evlərinə getməli idilər. Onnar elə də etdilər. Ata-ananın sevincini mən sizə nə cür sühbət edim, özüm də bilmirəm. Ana oğlana baxmaxdan doymurdu. Oğlan, nə oğlan – qarasaç, qaragüz, ənli kürəkli, ucabuylu, yenicə bığ yeri qaralmış qəşəng bir oğlan idi. Gəl sizə onun ağıl-kamalından deyim: “Bu oğlan, dindirməsən, bir cavab verməzdi, hər süzü dərin mənə ifadə edirdi. Oğlan belə oğlan idi”.

Bəli, gürək qunaxlıq necə keçdi. Bütün qunşuları, quhum-əqrabalrı qunax məclisinə toplandı. Səhərə qədər yemək-içmək, çalmax-uxumax, rəqs etmək davam etdi. Ərtəsi gün oğlan ata-anaya baş eyib, atasının yanına məsləhətə getməyə icazə isdədi. Razılıxdan sonra oğlan yula düzəldi, gəlib əhvalatı atasına sühbət etdi. Ata da bir künüldən min künülə ona vuruldu.

İndi məsələ qıza elçiliyə getmək, qızı nişannamax qaldı.

Pirəhməd kişi quhumlarını çağırıb, qıza elçi gündərdi. İş heç bir maneə ulmadan düzəldi. Ancax Əlcən kişinin qucadan xayışi mağaradan kəndə gəlmək və tuyu urda eləmək uldu. Hamı bu işə razı oldu. Tüy tədarüki başlandı. Əlcən kişinin quhumu Sührabın atası Pirəhməd kişi bütün mal-düvləti mağaradan Əlcənün evinə gətirdi.

Əlcən kişi kənddə ən tanınmış bir adam idi. Onun hürməti xalq arasında böyük idi. Ona gürə gürkəmli yer tuturdu ki, bu şənniyə təkə Əlcən yox, bütün kəndin əhalisi qarışmışdı. Meclisdə əl-ayax edən bir Fatimə adında arvad var idi. Arvad dul idi. Pirəhməd bu arvadın davranışına güz quyurdu. “Tuydan sonra, bu arvadla evlənə bilseydim” – deyirdi.

Fatimə arvad da demə, elə bunu düşünürmüş. Nə olsun, sən dul, mən dul, gəl mənə bənd ul! – deyiblər, quy bizimki də elə ulsun. Məclis quruldu, qazannar yan-yana düzəldü, quyun

və quş kababının iyi xalqı məst elədi. Cavan oğlannar, qəşəng qızdar məclisə ruh verirdi. Bey ilə xanım məclisin başında eyləşdilər. Sazandalar deyim-deyim muğamlar çalır, qız-oğlannar rəqs edillər. Mulla kəbini kəsib, bu iki cavana xeyir-dua uxudu. Hamı bir səslə beylə-xanımı alqışdadı. Axırda nüvbə qucalara çatdı. Əlcən Pərizatı, Pirəhməd isə Fatmanı rəqsə dəvət edib uynamağa başladılar. Şənlik məclisi xeyir-dua ilə başa çatdı. Xalq, hər kəsən üz evinə getdilər. Bəs Pirəhməd? O, hara getsin? Uzun illərin arvadsızdır. O, ürəy sühbətini Əlcana açdı. Əlcən sabahı gün bu işi düzəltməyi ühdəsinə aldı. Pirəhməd səhərin açılmasını güzdəyirdi. Fatimə isə Pirəhmədlə rəqsdən sonra rahatlıx edə bilmirdi.

Səhəri bazar ertəsi idi. Mulla Dürsünəlini çağırıb, Fatiməni Pirəhmədə kəbin kəsdilər. Hər iki quca aylə bir cavan ayləyə dayax ulub xuşbəxt həyat keçirməyə başladılar.

Allah hamını dağlar qızı Sevda kimi xuşbəxt ələsin. Tundan qayıdanda mənə də bir xələt düşmüşdü yulda, bir dələdüz əlimdən aldı. Heyif ki, evə əlibuş qayıtdım. Sağ ulun, salamat qalın.

ÜÇ BACI

Musa kişi ilə Səbirə xanımın üç qızı var idi. Bunnar mehriban yaşayırdılar. Böyük bacı Rüksarənin un iki, urtancıl bacı Rəfiqənin un bir, kiçik bacı Cahanın isə dukquz yaşı var idi. Nədənsə, Musa kişiylə dərin bir dərd verildi. Onun arvadı Səbirə xala bərk xəsdələndi, on günnən sonra Allah rəhmətinə getdi. Bu dərd Musa kişini çux daraltdı. Musa kişi çux mülayim bir adam idi. Heç kəsi özünən incitmirdi, qunşularla mehriban dulanardı. Odur ki, hamı una hürmət edərdi. Qunşuda bir **özgürüş*** arvad yaşayırdı. O, Musa kişiylə təklif etdi ki, özünə evlənsin.

Musa kişi bu təklifi qəbul edib, o arvadnan evləndi. Arvad, nə arvad, gündə bir qutu pudra, ənnik-kirşan una çatmırdı. Onun adını Ətir xanum quymuşdular. Duğrudan da, o elə Ətir xanum idi. Onun yanınan keçəndə ətir iyi adamı məst edirdi. Ətir xanumun qızlardan zəhləsi gedirdi. Bir bəhanə tapıb o qızdarı evdən quvmax niyətinə düşdü. Axşam Musa kişi işdən gələndə o, ağlamağa başladı. Arvadın ağlamasına Musa kişi təəccüb edib, suruşdu:

– Arvad, nə ulub, belə ağlayırdın?

– Daha nə ulsun, bu üç qız sən evdən çıxan kimi mənə düyür, süyür, biyabır edirlər. Buna mən düzə bilmirəm, gərək qızdarı evdən quvasan.

– Ey arvad, belə ulmaz axı, mənə əyib edəllər. – Unda mən gedərəm deyə – arvad ayağa duranda Musa kişi qızdarı evdən quvmağa razı uldu. Arvada elə bu lazım idi.

Səhər Musa kişi qızdarı özü ilə götürüb meşəyə udun qırmax bəhanəsi ilə yula düşür. Onnar bir dərinlik meşədə udun qırırdı. Musa kişi axşam ulmasını güzləyirdi. Budur, axşam yaxınlaşdı. Musa kişi qızdara dedi ki, siz burda uturun, mən o tayda bir az udun hazırlayım. O, yaxınlıxda bir ağaca

*Özgürüş – düşük, səy.

ağac tağalaxlar asıb evə yullandı. Külək əsəndə tağalar tiq-tiq səs verirdi. Qızdar elə bilirdilər ki, atası udun hazırrayır. Axşam uldu, hər tərəf qaraldı, qızdar tağ-tağ səsi gələn yerə getdilər. Gürdülər, ağac tağalaxlarını külək tərpedir, balta səsi kimi səs verir. Qızdarın canlarına qurxu düşdü. “Ata! Ata!” – deyə qışqırırdılar, heç bir səs ulmadı. Böyük bacı işi başa düşmüşdü. Bacılara məsləhət elədi ki, bir ağaca çıxıb, səhərin açılmasını gözləsinlər. Onnar gecəni ağacda uturub səhərləndilər. Səhər açıldı, qızdar bir kühnə cığırğa getməyə başladılar. Az getdilər, çux getdilər, bir alaçix yerə çıxdılar. Alaçixın sağ tərəfində bir malikanə var idi. Onnar malikanəyə yaxınlaşdılar. Orda heç kəs yux idi. Qızdar evlərə girib heç kəsi tapa bilmədilər. Otaqları səliqə ilə təmizləyib işin dalını gözləmək üçün bir utaxın bucağında gizdənib uturdular. **Əkindi*** vaxtı idi. Üç nəfər atlı malikanəyə girdi. Atdarı rahatdayıb utaxa girdilər. “Aha, bu nə işdir, bu təmizliyi kim edib?” – deyə bir-birinə üz vurdular. Ancax heç birinin bu işdən xəbəri olmadığı aydınlaşdı. Böyük qardaş utaxları gezməyə başladı. Bir otaxda bucağa sıxılıb uturan üç qıza rast gəldi. O, qızlardan kim ulduğunu soruşdu. Qızdar başına gələn əhvalatı oğlana sühbət edib, ağlamağa başladılar. Qardaşdar hamısı bir yerə toplandı. Qızlara şam yeməyi hazırlamağı tapşırıdılar. Axşam yeməyinnən sonra qızdar üçün bir utax ayırdılar, urda yaşamağı unlara tapşırıdılar. Hər gün qızdar evləri təmizləyir, oğlannar uvdan qayıdınca unnara xürək hazırrayırdılar. Qızdarın hər üçü də yetginlik vədəsinə çatmışdılar. Ərə getmək vaxtları idi. Odur ki, üç qardaş bunnara sahib olmaq niyyətində idilər.

Bir gecə, axşam yeməyindən sonra böyük qardaş məsələni qızlara aydın etdi. Qızdar bu təklifə razı uldular. Böyük bacı böyük qardaşa, urtancıl bacı urtancıl qardaşa, kiçik bacı kiçik qardaşa evləndi. Bunnar şad-şadiyana yaşamağa

*Əkindi – günorta

başdadılar. Bir gün maral ətinnən kabab bişirib yeyirdilər. Hər kəs öz arvadınan soruşdu: “Sən nə iş görürsən?”

Böyük bacı:

– Mən bir yumurta ilə qırx qunağı yula salaram.

Urtancıl bacı:

– Mən bir gecədə bir xalı tuxuyaram.

Kiçik bacı:

– Mən qızıl kəkili oğlan duğaram, dedilər.

Məsələ sınağdan çıxmalı idi.

Böyük bacı, urtancıl bacı çiməndə uturdular. Kiçik bacı həmlə idi. Bacıların canına təşviş düşmüşdü.

Arvadın vaxtı yetişdi. Bacılar xəyanətə əl atdılar. Kiçik bacını dama çıxardılar, dedilər ki, adət belədir, arvad gərək yuxarıda duğmalı, uşağı isə aşağıdan almalıdır. Onnar bir kiçik tapıb gətirdilər. Kiçik bacının qızıl kəkili oğlu uldu. Bacılar uşağı kiçiklə dəyişdilər, oğlana xəbər verdilər ki, arvadın kiçik duğub! Oğlanın acığı tutub arvadı itin yerinə bağlayır, kiçüyü də onun yanına quyur. Bacılar uşağı bir xarabalığa atıllar.

Bir neçə vaxt keçir, bir quca arvad xarabadan uşağı tapır, evə gətirir. Oğlanın başında qızıl kəkil var idi. Qarı bu uşağı gizli saxlayır. Uşağın bir neçə yaşı ulanda o, uşaxlarla uynamağa çıxır, qarının bunnən xəbəri olmur. Uşaxlarla uynayanda oğlanın papağı başınan düşür. İt komasında yaşayan arvadın gözü una sataşır. Bilir ki, bu qızıl kəkil uğlan özünüdür.

Qarıyla məsləhətdəşib, oğlanı götürüb burdan qaçıllar. Bir çayın kənarında bir qələçədə yaşamağa başlayıllar. Qələçə çay aparın meymunun qələçəsi idi. Burda heç kəs yaşamırdı. Vaxt tez başa gəldi. Oğlanın on yaşı uldu. Bir gün arvad oğluna dedi ki, atangil ova çıxacaq. Arvad bunnarın qayıtmasını gözləyirdi. Əkindi namazı çatanda qardaşdar geri qayıtdılar. Ana oğlana tapşırıdı ki, gələn atlıların qabağını kəsib evə dəvət etsin, özü isə məzəli plov bişirib hazırlamışdı. Oğlana işarə verdi:

– O qabağa gələn atlı böyük əmin, ortada gələn kiçik

əmindir. Dalda gələn atandır.

Sən əvəlcə əmilərinin atdarın tut bağla, atan atı özü bağlar.

Mən xürək verəcəyəm, qızıl qabları əmilərinin qabağına quy, bu adi qabı atavın qabağına quy. Sonra ağacdən bir quş düzəlt.

Xürək yeyiləndə sənə deyəcəklər: “Oğlan, aş ye!” Sən də düzəltdiyin ağac quşa de ki, aş ye!

Atan deyəcək: “Ey oğlan, ağac quş aş yeməz!” Sunra sən de ki, bəs arvad küçük duğarmı? Sənin kinayəli süzünən o, hər şeyi başa düşər. Oğlan anası deyən kimi etdi. Atasına və əmilərinə bu kələk aydın uldu. Onnar gecəni burda qalıb səhər malikanəyə yula düşdülər. Arvadı və uşağı özləri ilə apardılar. Evə çatanda böyük və urtancıl bacıları çağırıb suruşullar: “Uşaq hanı?” Bacıların canına qurxu düşdü. Heç bir süz deyə bilmədilər. Onnarın hər ikisini xam atın quyruğuna bağlayıb buraxdılar. Qızıl kəkilli oğlan əmiləri və atası ilə yaşamağa başladı. Xayın bacıların isə axırı puç oldu. Xayın adam xuşbəxt ula bilməz, həyatda hörmət qazana bilməz.

İYİD ELDAR

Sıldırım dağların ətəyində Səlbasar adında bir kənd var idi. Bu kənddə bir varlı kişi yaşayırdı. Onun üç oğlu, bir qəşəng qızı var idi. Qız nə qız, oxşarı dan ulduzu idi. Uzun saçları daban düyürdü. Ucabuy, incəbel, al yanaxlar, xoş baxışlı güzlər una ayrı güzellik verirdi. Qızın adı Ulduz idi. Varlı kişinin qızı güvhər dənəsinə bənzəyirdi. Onun on beş yaşı tamam olmuşdu. Bir gecə qəflətən onların atası Allah rəhmətinə getdi. Üç qardaş atasını lazımınca dəfn etdilər. Qırx saxlayıb el adəti üzrə xeyrat verdilər. Onnarın minnən artıx quyun-quzusu var idi. Kəndin yuxsullarına sürüdən yüzə qədər quyun-keçi payladılar. İl tamam uldu. Qıza elçilər gəlməyə başladı. Qardaşların ikisi dağda sürülərə baxırdı. Böyük qardaş kənddə mülkə sahibkarlıx edirdi. İndi sizə kimnən deyim, qunşu kəndin bəyi Səlim bəydən. O, bir neçə atlı ilə ova çıxmışdı. Ulduz dağda ulan qardaşlarına sürsət aparıb qayıdırdı. O, birdən atlı dəsdəsinə gürüb diksindi. Ancax biruzə vermədən atı **mehladi***. Bəyin güzü qıza sataşdı, qızı gürcək hüşü başınnan getdi. Suyux su tüküb unu uyandırdılar. Bəy uyanıb dedi:

– Nə ulursa ulsun, gərək bu qızı alım – dedi. O, atlardan birini qızın qabağına çıxarıb, kimin qızı olduğunu, kəndin adını sordu. Qız ünvanını, adını başqa cür verdi. Özü kəndə gəlib əhvalatı böyük qardaşı Eldara süylədi. Eldar gülüb dudax büzdü: “Axmax bəy əlli yaşında un səkkiz yaşlı qıza evlənmək isdəyir. Böyük qələt eyləyir” – dedi.

Bəy firsəti əldən verməyib qızın yerini üyrəndi. Əlçi gündərdi. Ancax Eldar elçiləri pifləyib geri qaytardı. Bəyin acığı tutudu. Gücə əl atıb qızı almax məsləhətini gürdü. O, iki nəfəri Ağkar dağına gündərdi. Onnara tapşırırdı ki, qızın iki qardaşını əli-qulu bağlı yanına gətirsinnər. Sürünü də vurub öz

*Mehladi – məhmizlədi

yatağına səpsinnər. Nükərrər beyin əmrinə güre dağ ətəyindəki yatağa gəldilər. Əhvalatdan xəbərsiz qardaşdar onları hörmətlə qarşıladılar. Onnar gecəni yatağda keçirməli, gecə yarısı qardaşlar yuxarıya gedəndə onların əl-qulunu bağlayıb beyin hüzuruna aparmalı idilər. Hamı yatmışdı. Kiçik qardaşın güzünə yuxu getmirdi. O, xəncəli yapıncının altına salıb, özünü yuxuluğa vurmuşdu. Nükərrər vaxtı itirməyib gecə yarı ayağa durdular. Ortancıl qardaşın əl-qulunu bağlayıb, kiçik qardaşa yaxınlaşdılar. Güzünə dündüyüm quçax oğlan cəld ayağa qalxıb, xəncəli işə saldı. Nükərrərin birini öldürdü, o biri isə yaralı halda atına minib, qaçdı. Ortancıl qardaşının əl-ayağını açıb dedi:

– Tez kəndə yetiş, xəbəri Eldara çatdır ki, beyin nökrəri yatağı aparmax isdəyiblər. Bu işdə beyin əli var, agah olsun. Ortancıl qardaş atı mehmizləyib, beşaçılan qarabini əlinə alıb yula düşür. Kəndə yetişəndə hava açılmağa başlayır. Eldarı yuxudan uyadıb əhvalatı ona süylədi. Eldar hazırlıx gürüb özü ilə bir neçə cavan oğlan da alıb yatağa yula düşdü. Bu taydan bey beş nükərlə yatağa yetişmişdi. Onnar kiçik qardaşı yaralayıb, halsız halda yerə salmışdılar. Eldarın dəsdəsi beyin nükərrərinin hamısını atdan yerə saldı. Bey isə yaralı halda yerə uzammışdı. Eldar əvvəlcə beyin yarağını alıb, unu silahsız quydu. Bir nəfər iyid oğlan ona güzətçi idi.

Eldar qardaşını qucağına aldı. O, artıx ölüm təşvişində idi. Onu yerə uzadıb “Yasin” uxumağa başdadı. Yasin bitən kimi qardaşının canı çıxdı. O, qəzəb içində beyə yaxınnaşdı:

– Bəy, niyətin nə idi, nə üçün bu cavanı öldürdün? – deyə xəncəli qınınnan çıxarıb, beyin buğazına quydu.

– Bizim əldə qana-qan, cana-can deyiblər! Al, bu da sənin canın! – deyib xəncəli beyin buğazına çəkdi. Bey cəhənnəmə vasil uldu. Eldar isə qardaşının meyidini ata quyub kəndə qayıtdı. Onu qəbirstannıqda dəfn etdilər. Əhvalatdan bir il keçdi. Eldar özü ilə yatağa vurmağa gələn oğlannardan birini

yanına çağırıldı. Oğlan bir qəşəng oğlan idi. O, Ulduzun da xuşuna gəlirdi. Eldar oğlana təklif etdi ki, Ulduzla əvlənsin. Oğlan təklifi qəbul edib, tuy tədarükü gürməyə başladı. Ulduz ilə Batırın tuyu başdandı. Kənd ümründə belə tuy gürməmişdi. İki cavan muradına çatır. O günnən əhali bu qəddar beyin əlinən azad uldu.

Bütün kənd əhali beyə "lənət", Eldara "uzun ömür, can sağlığı" dedilər.

Sühbət belə bitdi. Sağ olun! Qəsd edin həmişə rəhmdar olmağa, onda Allah sizə kümək ulacax, muradınıza çatcaxsınız.

MAHMUD ŞAHLA VƏZİR

Biri var idi, biri yux idi. Gündəlan kəndində Mahmud adlı bir şah yaşayırdı. Çətin işlərdə hamı onunla məsləhətləşirdi. Gündəlanda qunşu kənddə və yaxın Həmədan şəhərində hamı onun hümrətini çux saxlayırdı. O vaxt Həmədanda qəddar bir şah var idi. Xalq heç də şahdan razı deyildi. Odur ki, camahat bir gün unu şahlıxdan quvur. Burda qayda belə idi: Bütün əhali tuplaşıb şah meydanında quş uçurdurdular. Quş kimin başına qundu (bu, üç dəfə təkrar edilirdi ki, bəlkə, quş səhv ələyir) unu da şah seçərdilər. Bütün kənd və şəhər əhalisi meydana tuplanıb quşun uçurulmasını güzləyirdi. Mahmud da bir çux Gündəulan əhalisi ilə bu məclisdə iştirak edirdi.

Budur, şahlıx nümayəndələri quşla meydana daxil oldular. Əhalini sakit edib düvlət quşunu uçurdular. Düvlət quşu əvvəlcə səməyə qalxıb bir neçə dəfə aşağı endi. Sunra meydançaya bir düvr aldı. Əhalinin sıx yerində olan Mahmud kişinin çiyinə uturdu. Nümayəndə başçısı adət üzrə quşu yenə uçurdu. Quş bu dəfə də Mahmudun çiyinə uturdu. Üçüncü uçuş yenə belə keçdi. O gün nümayəndələri və xalq Mahmudun şahlığını qeyd etdilər. Şaha yeni vəzir-vəkil təyin etdilər. Vəzirlərin biri Oruc adında bir yaşlı kişi idi.

Şah Mahmudun yaxşı dusdarı var idi. Onnar şahın yanına gəlir, əhvali-ruhiyyəsini soruşurdular. Bir dəfə şahın lap kühnə dustu Selim şahın yanına gəlir. Hər iki dust xeyli sühbət edib bir-biri ilə gülüb şaddıx etdilər. Bu zaman vəzir Oruc şahın otağına daxil uldu. O da onlarla sühbətə quşuldu. Şah Mahmud Selimə belə suallar verdi:

- Səlim, ikidəsən, üçdə?
- Üçdəyəm, dustum.
- Oğul-uşaxdan nəyin var?
- Bir o yanda, bir də bu yanda.
- Öküz versəm, sağa bilərsən?
- İnekdən yaxşı – deyə Səlim cavab verdi.

Sühbət belə bitdi. Ancax Oruc vəzir bu sualların mənasını bilmədi. Selim sağollaşıb kəndinə qayıtdı. Vəzir şahdan suruşdu:

– Şah sağ olsun, siz Selimə verdiyiniz sualların cavabı nədir? Mənə deyə bilərsən?

Şah mətəl qaldı:

– Bəs sən bu sualların cavabın bilmirsən? Onda sənə üç gün vədə verəcəm, əgər suallara cavab tapmasan, səni vəzirrikdən quvacam – deyə şah ayağa qalxıb təxtinə oturdu.

Oruc vəzir çələng-fələyə düşüb şahın dustunu axdarmağa başdadı. Onu öz kəndində tapıb, sualları üyrənmək isdədi.

Selim kişi dedi:

– Birinci sualın cavabın qiyməti un qızıldır. Oruc vəzir tez kisəyə əl atıb Selimə un qızıl verdi.

Selim dedi:

– Şah mənən surdu ki, ikidəsən, üçdə? Mən dedim üçdə, yəni iki ayaxnan gəzirsən, yuxsa əsa da alırsan? Mən də una güre dedim üçdə.

– Bəs ikinci sual? İkinci sual? Bunun qiyməti iyirmi qızıldı.

Oruc vəzir iyirmi qızılı da verir. Şah mənən suruşdu ki, oğul-uşaxdan nəyin var? O, bilmək isdədi ki, mənim ağzımda dişlərim qalıbmı? Mən dedim bir oyanda, bir bu yanda, yəni iki dişim qalib.

– Bəs üçüncü sual? Hə bu sualın qiyməti utuz qızıldı.

Oruc vəzir otuz qızıl Selimə verib narahatlıqla cavab güzləyirdi.

Selim dedi:

– Şah mənən surdu ki, öküz versəm sağarsanmı? Mən dedim: “İnəydən yaxşı. Hələ bu öküz sənsən, səni mən inəydən də yaxşı sağdım. Xudafiz” – deyib Səlim altmış qızılı alıb əvə getdi. Vəzir saraya qayıtdı. Şah una dedi:

– Mənə sən kimisi öküz vəzir lazım deyil, yığış sarayımnan çıx! – deyib vəziri vəzifədən çıxardı. Dusdu Selimi isə özünə baş vəzir etdi.

ŞAH VƏ BÜLBÜL

Quca şahın bir bülbülü var idi. Günnərin bir günündə bu şahə başqa bir şah qunax gəlir. Bir neçə gün qərib şah burada qunax qalannan sonra öz ülkesinə qayıdır. Qayıdınca o, quca şahə bir hədiyyə quyur – qızıl bülbül.

Quca şah qızıl bülbülü götürür və öz başı üsdə quyur. Bir az vaxtdan sonra şah əmr edir ki, əsl bülbülü qovsunar. Mənə deyir, bu qızıl bülbül də bəsdı. Əsl bülbülü qovullar. İndi şahə qızıl bülbül oxuyur.

Şah gürür ki, qızıl bülbül iki mahnıdan başqa bir şey oxumur. Nə elədisə də, qızıl bülbül bu iki mahnıdan başqa heç şey oxuya bilmir. Onda şahın ürəyi sınır. Əvvəlki əsl bülbül yadına düşür. Onun xuş, incə səsi şahın yadınnan çıxmır. Şah azarrayıb qüssəyə batır. Əmr edir ki, qızıl bülbülün səsin kəssinnər. Şahın güzdəri pəncərədən çəkilmir. Birdən uzaxdan əvvəlki bülbülün səsin eşidir. Şahın güzdəri dulur. Mahnı qutarannan sonra qayıdıb öz düşəyinə girir. Şahın ömrü qurtarmağa çux az qalır. Birdən gürür ki, əvvəlki, özü quvan bülbül gelib başı üsdündə oturub uxumağa başlayır. Axırncı nəfəsdə olan şah güzdərini açır və unu diqqətlə dinləyir, güzdəri genə də yaşnan dulur.

Birdən şah üzünü bülbülə tutub suruşur:

– Ey bülbül, bu nə işdü, sən qayıdıb mənim çarpayuma gəlmisən? Mən sənə nə cəzalar verməmişəm? Bu nə işdir, sən genə qayıdıb gəldin. Mənim axırncı dəqiqələrimi sən mahnıynan keçirirsən.

Əsl bülbül dedi:

– Əy büyük şah, sən pəncərədən baxanda, mən hələ bu bağda oxuyurdum. Mənim mahnım sənın güzdərini yaşlandırırdı. Bəzən isə güz yaşı ən büyük məlhəm olur.

İKİ XAL

Bir kasıbın ulan-ulmaz bir dəvəsi vardı. Kasıb bu dəvəni özünə işlətər və öz qazancını onuynən bülərđi.

Günnərin bir günündə onların kəndinnən bir sürü dəvə keçir. Elə bu vaxt kasıbın dəvəsi də yaxında imiş. Onları gürüb dəvə sürüyə quşulur. Kasıb çux gezir, az dulaşır, ancax dəvəni tapa bilmir.

Günnərin bir günündə kasıb gelib padşahın məmləkətində dulaşır. Birdən güzü dəvələrə sataşır. Onların arasında öz dəvəsini də gürür. Yaxınnaşır dəvəçiyə sarı və deyir:

– Əy insan, bu dəvə mənimdi, bayırımızdan qaçıb gedib. Çux dulandım. Budur, məni qismet buraya gətirdi. Qaytar mə-nə dəvəni, hörmət elə çıxıb gedim. Dəvəçi qəh-qəh ilə gül-məyə başladı:

– Ay axmaq, bu nə süzdü? Sənə bir şey ulmayan yerdə dəvə verim? İndidən sonra yalanı qısaca deginən. Bil ki, bu sürü bizim padşahımızın sürüsüdü. Get gələn yuluva!

Kasıb çux dedi, dəvəçi az eşitdi. Axırda yazıq kasıb der-dinə əlac ede bilməyib düz gelir padşahın yanına. Yalvarıb, dil tükənnən iki gün sonra kasıb padşahı gürə bilir. Kasıb una öz dəvəsinin padşahın sürüsündə ulduğunu bildirir. Padşah diqqətlə una qulax asıb deyir:

– Deyirsən ki, dəvə sənindi, indi necə bizə unu bildirər-sən? Bunu sübut eylədin, al apar dəvəni sənın evinə. Subut ulmasa, buynuvu vurduracağam.

– Ay padşah, mənim dəvəmin üreyində iki xal var. İnan-mırsansa, baxıb gürək.

Padşah üzünü kasıba tutub dedi:

– Bax, əgər bu dəvənin ürəyində xallar ulmasa, sənün buynuvu vurduracam. Əgər ulsa, onun əvəzinə sən özün seçib isdədiyin dəvəni apara bilərsən.

Bunu deyib cellada əmr eyləyir ki, dəvəni kəssin və

hamısının güzünün qabağında unu suysun. Cellad dəvəni suyr və üreyi çıxartıb padşaha göstərir. Padşah, duğrudan da, bu dəvənin üreyində iki xal gürür.

Padşah mat-məhtəl halda üzünü kasıba tutub deyir:

– Hindi ki belədü, süzün duğru çıxdı, duğrusunu de gürek, sən necə bildün ki, bu dəvənin üreyində iki dənə xal var?

– Ey padşah, bu dəvənin iki balası var idi. İkisi də ülübdür. Onun üçün bu iki xal onun üreyinə düşüb.

ABBAS VƏ ƏHMƏDİN NAĞILI

Keçmiş zamannarda iki qardaş şən və xoşbəxt yaşayırdılar. Onların çoxlu mal-dövləti vardı. Bu mal-dövlət onlara atalarından qalmışdı. Böyüh qardaşın adı Abbas, kiçik qardaşın adı isə Əhməd idi. Abbasın iyirmi altı, Əhmədin isə iyirmi üç yaşı vardı. Günnərin bir günü Abbas qonşu kətdən Fatma addı bir qızın evlənir. Bu əhvalatdan bir müddət keçir. Qardaşların şən və xoşbəxt həyatı birdən-birə pozulmağa başlayır. Fatma qayını Əhmədnən heç cürə yola getməh istəmirdi. Onu böyüh qardaşı Abbasın nəzərinnən salmağa çalışırdı. Fatma isdiyirdi ki, bu iki qardaşın mal-dövlətinə ancax əri Abbas və özünün kasıb qardaşı Rüstəm sahib olsunnar. Onun bu fikrinnən Abbas da, Əhməd də xəbərsiz idilər.

Günnərin bir günü Abbas yaxlanıb ova getdi. O, çoxdan idi ki, ova getməmişdi. Ov bir həftə davam edir. Abbas çoxlu ov edərək evə qayıdır. Əhməd bu zaman evdə qalarax ev işləriyən məşğul olmuşdu. Bir həftədən sora Abbas ovdan qayıdan kimi Fatma başlayır ağlıyıb gözünün yaşını axıtmağa. Abbas soruşur ki, nə olub, ay arvad?

– Daha bunnan artıx nə olacax – deyə, Fatma ağlıya-ağlıya cavab verir. Sən o yana gedən kimi qardaşın başı batmış istəmişdi ki, sənənin namusuna xəyanət etsin. Mən də elə bir haray çəhdim ki, səsime qonum-qonşu bir yana qalsın, hələ lap Tükəz qarının özü də yüyürüb gəldi. Əyər mənə inanmırsan, Tükəz qarından soruşa bilərsən. Mən bu rüsvayçılıxdan sora burada yaşaya bilmərəm. Bu evdə ya o qalmalıdı, ya da mən.

Bu sözdəri eşidən Abbas çox bərk qəzəblənir. Qardaşın belə bir işi gözdəmirdi. Abbas bu haxda qardaşı Əhmədə heş bir söz demir. Səhərisi gün o, yenə ova getməyə hazırraşır. Getməmişdən qabaq Fatmanı yanına çağırıb deyir:

– Əyər mən ovdan qayıdana kimi Əhmədin ölüsünü görməsəm, sənəni öldürəcəyəm. Mənim namusumu ləkələməh

isdiyən, mənə xayın çıxan qardaş mənə lazım deyil. Mən gələne kimi o, mütləq ölməli idi.

Bu sözdər Fatmanın ürəyinnən idi. O, dərhal Əhmədi öldürməh üçün tədbir töhməyə başladı.

Kənddə küpəgirən, tumanı imannan uzun Tükəz addı bir qarı yaşıyır. Tükəz qarı ara vurmaxda, söz gəzdirməhdə, yaxın kənddərdə ad çıxartmışdı. Hamı onu barmağnan göstərirdi. Qərəz, nə başınızı ağrıdım, Tükəz qarının belə şeylərdə böyüh sərişdəsi vardı. Fatma uşax göndərüb Tükəz qarını çağırtdırdı. Tükəz qarı məsələni dərhal başa düşdü və donquldanmağa başladı:

– Ay qız, o gorbagorun oğlu gərəh çoxdan cəhənnəmlih olaydı. Bir dəfə mən bulaxdan qayıdanda daş atıb səhəngimin qulpunu çıxartmışdı. Hələ mənim onnan çəkilesi çox haq-hesabım var. Qoy hələ o bir mənim əlimə keçsin.

Beləliynən, Fatma ilə Tükəz qarı başladılar Əhmədi öldürməh üçün tədbir töküüb fənd işdətəməyə. Sizə kimnən deyim, Abbasdan.

Abbas çölləri acıxılı-acıxılı gəzərəh çiyində qızılquşnan ov axtarırdı. Qəzəbinnən onun rəngi elə olmuşdu, elə olmuşdu, lap kömür kimi. O, ov üçün xeyli at çapdı, axdardı, gəzdi, lakin heş bir şey rasdına gəlmirdi ki, gəlmirdi. O, atın başını düzəngaha tərəf çevirdi. Birdən uzaxdan bir şahin ağır-ağır havıya qalxdı. Quşun uçmasınan məlum olurdu ki, o, yaralıdı. Abbasın çiyindəki qızılquş dərhal şahinin arxasınca havıya qalxdı. O, şahinə çatdı və onnan mübariziyə başladı. Havada gedən bu mübarizə xeyli davam etdi. Quşdar bir-birini tamamilə əldən saldı. Nəhayət, bu mübarizədə qızılquş – Abbasın qızılquşu qalib gəldi. O, yaralarinnan qan tökülən şahini təslim etdi və caynağında tutub Abbasın yanına gətirdi. Bu zaman yaralı şahin qızılquşa deyir:

– Əyər mənim qardaşım sağ olsaydı, biz birrihdə sənə kimi onnarca qızılquşa qalib gələrdih. Mən öz qardaşıma xəyanət etdim yaddarın sözüne qulax asdım və onu öldürdüm.

O günnən özüm təh qaldım. Mənəim düşmənnərim mənə qalib gəlməyə başladılar. İndi mən sənə kimi bir qızılquşun əlində acizəm.

Abbas bayaxdan kənarında dayanıb quşdarın dalaşmasına həyəcənnən tamaşa edirdi. O, ömrünün yarısını ovda keçirmişdi, saysız-hesabsız quşdar, heyvannar ovlamışdı. Ancax ömründə ilk dəfə idi ki, ovun belə – insan kimi dil açıb danışdığını eşidir və görürdü. Şahinin dediyi sözdər Abbasa çox təsir elədi. O, bəlkə də, ömründə belə təsirli sözdər eşitməmişdi. Quşun dediyi sözdər onu düşünməyə məcbur etdi. Abbas şahinin dediyi sözdərin onun özünə də aid olduğunu düşündü. O, şahini qızılquşun caynağınan alır və onu havıya buraxır, azad edir. Cəld atın başını geri çevirir və kənddərinə tərəf çapmağa başlayır.

Kənddərinin kənarında görür ki, Əhməd tək-tənha, qan-tər içində yer şumluyur. O, qardaşının sağ olmasına çox sevinir. Abbas bütün əhvalatı olduğu kimi qardaşına danışır. Əhməd and içib deyir ki, mənəim belə bir işdən xəbərim yoxdu. Sonra Abbasnan Əhməd birrihdə evə gəlillər. Burda Fatmanın qardaşlara xəyanət etməsi məlum olur. Abbas qəzəbinnən Fatmıya elə bir qılınc vurur ki, Fatma iki yerə bölünür. Bu zaman Tükəz qarı əlində iki zəhərri plov nimçəsi otağa daxil olur. Abbas bu zəhərri plov nimçələrinin ikisini də zornan küpəgirən qarıya yedirdir. O günnən qardaşdar yenə də əvvəlki kimi birrihdə xoşbəxt yaşamağa başladılar.

ÇOBAN VƏ PADŞAH HAQQINDA NAĞİL

Biri varmış, biri yoxmuş, keçmiş zamannarda bir padşah varmış. Günnərin bir günü padşah öz qoşunu ilə səfərə çıxır. Onnarın yolu bir dağın yanından düşür. İlin bütün fəsillərində bu çayın suyu qurumazmış. Çünki bu çay suyunu bulaxlardan almış.

Padşah öz qoşunu ilə gəlib dayanır çayın kənarında. Çayın o biri tərəfində isə bir çoban dayanmışdı. O dayanmadan əlində tutduğu qara qoyunun dərisini çayda yuyurdu. Padşah baxıb görür ki, çaydan keçə bilmicəyək. O, çobanı səsdiyib deyir:

– Adə, çoban, söylə görüm, bu çayın dayaz yeri haradı?

– Padşah sağ olsun, mən bu çayın dayaz yerini başqalarına desəm də, sizə havayı demərəm. Padşah çobanın cürətinə təəccüb qalır, bir vəzirə baxır, bir vəkilə baxır, deyir:

– Adə, çoban, sən mükafatın məndə, tək sən çayın dayaz yerini mənə göstər.

Çoban çayın dayaz yerini padşaha göstərir. Padşah və qoşun əhli çaydan keçib çobanın yanına gəlir. Padşah deyir:

– Adə, çoban, yuduğun bu dərinin rəngi ki var, qaradır, nə qədər yusan da, ağaran deyil.

Çoban padşaha təzim edib deyir:

– Padşah sağ olsun, mənim keçirdiyim qara günnər də heç vaxt ağaran deyil.

Padşah sual edir:

– Çoban, çöylə görək, aşağıdasan, ya yuxarıda?

– Padşah sağ olsun, yuxarıdaydım, aşağı düşmüşəm.

– Çoban, iki ayaxlısan, ya üç ayaxlı?

– İki ayaxlı idim, padşah sağ olsun, indi üç ayaxlı olmuşam.

– Çoban, doqquzu üçə vura bilmədinmi?

– Üzü qara olsun otuz ikinin.

Padşah yenə soruşur:

– Adə çoban, söylə görüm, qaz göndərsəm, yolarsanmı?

Çoban cavab verir:

– Padşah sağ olsun, göndərərsən, görərsən.

Padşah atını bir qədər irəli sürüb dayanır, geri çevrilir və çobana deyir:

– Adə, çoban, nə badə ha.

– Mən dəliyəmmi məgər?

Bu sözdərdən sora padşah atına acı bir qamçı vurur, qoşunuynan oradan uzaxlaşır. Bir mənzil yol gedənnən sora vəzirini yanına çağırıb deyir:

– Vəzir, söylə görüm, mən çobana nə sual verdim və çoban mənə nə cavab verdi?

– Padşah sağ olsun, mən sizin danışığımızdan heş bir şey, heş bir söz başa düşə bilmədim.

Bu sözdərdən padşah bərk qəzəblənir, qırmızı geyinib taxta çıxır və deyir:

– Vəzir, hər cür çətin, müşkül işdəri, hər cür sirri düyünnəri mənə sən agah etməlisən. Mən belə sözdərin cavablarını sənənnən öyrənməliyəm. Sən isə bilmirsən. Vəzir, sənə iki gün möhlət verirəm. Hər nə cür olur-olsun, bu sözdərin cavabını tapıb mənə agah etməlisən. Əyər tapmasan, boynun vurulacaxdır.

Bu sözdərdən sora vəzir öz otağına çəkilir, səhərə qədər fikirrəşir, ancax bu sualların cavabını tapa bilmir ki, tapa bilmir. Səhərisi gün tezdən vəzir ata minib çobanın yanına üz tutur.

Çoban yenə də həməən yerdə oturub həməən qara dərinə döyüşdiyirdi. Bir qədər söhbətdən sora vəzir nə üçün gəldiyini çobana bildirir. Çoban cavab verir ki, vəzir, mənənnən padşah arasında olan danışx bir sirdir. Bu sirdən heş kim agah olmamalıdı. Yoxsa padşah mənim boynumu vurdurar. Vəzir deyir:

– Adə, çoban, bu sirdən hər nə cür olur-olsun, mən agah olmalıyam.

Çoban heç cür razı olmax istəmir. Nəhayət, vəzir deyir:

– Adə, çoban, neyniyib şah sənə o axmax kəllənnən. Sənə bir dəvə yükü qızıl verirəm, gəl sən mənə bu sirdən agah ol. Əyər bu sirdən mənə agah ol bilməsən, padşah sənə boynunu yox, mənə boynunu vurduracaq. Nəhayət, çoban razı olur və deyir:

– Padşah mənə dedi ki, yuduğun dəri qarıdır. Nə qədər yusan da, ağaran deyil ki, ağaran deyil. Mən də cavab verdim ki, padşah sağ olsun, mənə keçirdiyim qara günnər, ağır günnər də heç vaxt yaxşı günnər ilə əvəz olunan deyil.

Padşah mənə dedi ki, çoban, söylə görək, aşağıdasan, ya yuxarıda?

Mən də cavab verdim ki, yuxarıdaydım, aşağı düşmüşəm. Yəni cavanıdım, qocalmışam.

Sora padşah soruşdu ki, iki ayaxlısan, yoxsa üç ayaxlı? Cavab verdim ki, iki ayaxlı idim, indi üç ayaxlı olmuşam. Yəni, cavanığında iki ayağnan gəzirdim, qocaldım, əlimə əsa da aldım, oldum üç ayaxlı.

Padşah yenə mənə soruşdu ki, adə, çoban, doqquzu üçə vura bilmədinmi? Mən də cavab verdim ki, üzüm qara olsun otuz ikinin. Padşah deməh istiyirdi ki, doqquz ay işliyə üç ay yeyə bilmədinmi? Mən də dedim ki, yığdığımın hamısını otuz iki dişim əritdi. Bu məqamda vəzir axıra kimi dözə bilməyib soruşur:

– Çoban, padşah sənə soruşdu ki, qaz göndərsən, yolarsanmi? Sən də dedin ki, göndərərsən, görərsən. Çoban, bəs bu nə deməh idi?

– Adə, zalım oğlu zalım, sən lap dilbilməz imişsən ki. Onu bilməyə nə var ki, qaz sənə, padşah da ki, sənə göndərən mənə yanına, mən də yoluram.

Vəzir söhbətin dalısını pis gəldiyini eşidib, tez çobana

sual verir:

– Adə, çoban, bu, tutaq ki, belə oldu. Bəs padşah axırda dedi ki, çoban, nə badə ha? Sən də dedin ki, mən dəliyəmmi bəyəm? Bəs bu nə demək idi?

Çoban cavab verir ki, padşah demək istiyirdi ki, nə badə əvəzində qiymətli bir şey almamış bu sözdərin cavabını bir kimsiyə deyəsən. Mən də cavab verdim ki, mən hələ dəli deyiləm.

Bu sözdərdən sora vəzir barmağını dişdiyir, bilir ki, bütün bu çək-çevir nədən ötrü qurulubmuş. O, çobanın malını verib padşahın yanına üz tutur.

TACİR VƏ KƏNDİNİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, qədim zamannarda bir kənddi varmış. Onun ailəsi böyük, özü isə kasıb və qoca imiş. Kənddi nə qədər çalışırsa, nə qədər zəhmət çəkirsə də, ailəsini dolandıra bilmirmiş. O, kasıblıxdan çıxmaq üçün heç olmasa, bir az çörəh pulu qazanmaq üçün uzax şəhərrərin birinə gedir. O, burada üç il işdiyi, zəhmət çəkir, qan-tər tökür. Bu üç ildə saysız-hesabsız əzab-əziyyətdə, iztiraba qatdaşır, dözüür. Üç il tamam olannan sora kənddi evlərinə qayıtmalı olur. O, ağası ilə haqq-hesab çəkir. Ağa kənddiyə mal-dövlət əvəzinə, bir qiymətli ləl verir, deyir:

– Bu ləli hansı tacirə, hansı varrıya versən, o sənə çoxlu pul verər. Bu daşın qiyməti sənə çəkdiyin zəhmətdən artıxdı. Ancax, kasıb kişisən, get bu ləli xərcdə. Bu, sənə ölənə qədər bəsdir.

Kənddi isə nə bilirdi ki, ləl nədi, onun qiyməti neçədi. O, ömründə ilk dəfə idi ki, belə bir qiymətli daş görürdü. Kənddi kasıblıxdan qurtardığını, tezdiynən ayləsinə çatacağını fikirleşir və sevinirdi. Nə isə, kənddi səhər tezdən geyindi və ailəsinin olduğu vilayətə tərəf getməyə üz qoydu.

Kənddi bir neçə gün yol gələnnən sora bir şəhərdə varrı bir tacirin evində qonax qalmalı olur. Bu tacir çox varrı və hiyləgər imiş. Axşam yeməyinnən sora tacir öyrənir ki, kənddi ayləsinə çörəh qazanmaq üçün uzax şəhərrərin birinə işdəməyə gedibmiş və burada üç il işləmişdir. Kənddi deyir:

– Başına dönüm, tacir ağa, üç il bir ağanın yanında nökrə oldum, axırda da mənə mal-dövlət əvəzinə, bir daş verdi. Özü də zalım oğlu elə hey tərifiyirdi ki, bu belə daşdı, yaxşıdı, nə bilim, qiymətdidi.

Tacir:

– O nə daşdı elə, bir gösdər baxım görüm, – dedi.

Kənddi çarığında gızdətledi daşı gətirib tacirə göstərir.

Tacir daşın bir o yanına baxır, bir bu yanına baxır və öz-özünə deyir:

– Adə, hiyləgər keçəl tacir, nə qədər hiylə bilirsen, işdət, tək bu qiymətli ləl səndə qalsın. Bu daşın qiyməti sənə yığdığın mal-dövlətin yarısına bərabərdir. Tacir daşı əlinə götürür və hey fikirleşir ki, necə etsin daşı kənddidən alsın. Nəhayət, yatmaq məqamı gəlir, hərə bir otağa çəkilir.

Tacir səhərə qədər yatmır və elə hey ləli ələ keçirməyə üçün fikirleşir. Nəhayət, o belə qərara gəlir ki, iki nəfər yalançı şahid tapsın. Qiymətli daşı kənddiyə qaytarmamaq üçün daşı guya kənddiyə qaytardığını bu şahidlər vasitəsilə sübut etsin. Hiyləgər tacir fikirleşdiyi kimi də edir. Səhər tezdən iki yalançı şahid hazırlıyır.

Kənddi yola düşməzdən əvvəl tacirin yanına gəlir və qiymətli daşı qaytarmasını onnan xahiş edir:

– Tacir ağa, mən yol adamıyam, daşı ver, çıxım gedim balalarımın yanına, – deyir.

Bu sözdəri eşidən taciri elə bil ilan çalır. O qızıdır, haldan çıxır və ağzına nə gəldi, başdıyır kənddiyə deməyə:

– Adə, utanmaz oğlu utanmaz, mənə evimdə qalıb, mənə çörəyimi yeməyin azdır, hələ bir mənə üsdümə oğurrux da atırsan? Tfu, sənə bu murdar üzünə. Mən axşam sənə bu kişilərin yanında daşı qaytarmadım? Sən daşı alıb cibiyə qoymadın? Sora mənə evimdə yatmadın? Tacir əlini uzadır şahiddərə:

– Adə, köpək uşağı, nə susmusan, siz yox idiniz məgər mən ona daşı qaytaranda? Bir dillənəsiniz.

Şahiddər də yer-yərdən qışqırır deyillər ki, tacir daşı qaytaranda biz gördük. Kənddi nə qədər yalvarırsa, ağlıyorsa da, bir iş hasil olmur ki, olmur. Deyir:

– Başına dönüm, tacir ağa, mən bu daş üçün üç il zəhmət çəkmişəm, tər tökmüşəm. Ayləm mənə yolumu səbirsizdiynən gözdüyür. Onnarı gözü yaşdı qoyma. Daşı

vermirsen, vermə, heç olmasa, mənə bir qədər pul ver, çevir balalarımın başına, ver! Balalarımın yanına əliboş getmiyim. Onnar mənim yolumu gözdüyüllər.

Tamahkar tacir isə inadınnan dönmür ki, dönmür. O, kənddinin üsdünə acıqlanır və evinnən rədd olub getməyi ona əmr edir. Əlacsız qalan kənddi şaha şikayət edir. Kənddi başına gələnə axıra qədər şaha danışır. Şah taciri öz hüzuruna çağırtdırır. Tacir şahın hüzuruna gəlir, baş əyir. Şah dərhal əmr edir ki, ləli kənddiyə qaytarsın. Tacir başdıyır yalvarıb and işməyə:

– Şah sağ olsun, mən kənddinin daşını ona qaytarmışam. O, yalannan mənim üsdümə böhtan atır. Əyər mənə inanmırsansa, şahiddəri çağıra bilərsən. Mən ləli kənddiyə qaytaranda iki nəfər şahid də bunu görmüşdü.

Şah şahiddəri çağırtdırır. Şahiddər də tacirin dedihlərini təkrar edillər. Şah deyir ki, kənddi, nahax yerə tacirin üsdünə böhtan atma, o, ləli sənə qaytarmışdır. Şah kənddiyə saraydan uzaxlaşmağı əmr edir.

Kənddinin əlacı hər yerdən kəsilir. Vilayətdə ən böyüh adam şahdır ki, ona da kənddi şikayət etmişdi. İşi belə görən kənddi kor-peşman, ağlıya-ağlıya, əliboş, üzükara üz tutur evlərinə tərəf.

Deyirlər, bir nəfər cavan oğlan öz ətrafına özü kimi cavannardan topluyarax şah-şah oynuyurmuş. Onnar özdərinə görə taxt-tac düzəltmişdilər. Cavan hökmdarın dediyi qalan uşaxlar üçün qanun idi. Onnar hər bir xırda işə ədalətnən baxırdılar. Bura şikayətə həmişə çoxlu kənddi gələrdi. Şəhərin qazısı bu uşaxların əlinnən lap cana gəlmişdi. Ancax ölkənin şahının bu oyunnan çox xoşu gələrdi. Burada hər bir iş ədalətnən həll olunurdu. Şah özü olara şah-şah oynamağa icazə vermişdi.

Kənddi gəlib həməən bu şah-şah oynuyan uşaxların yanınnan keçəndə cavan hökmdar onu bikef görür və yanına

gətirilməsini əmr edir. Qamış atdara minmiş cavannardan üç nəfəri kənddiyə yaxınlaşır:

– Əmi, sizi hökmdar çağırır. Onun hüzuruna getməlisiniz.

– Ay bala, mənə sataşmıyın, mən elə bu dəqiqə hökmdarın yanınnan gəlirəm. Bir kəndli babayam, qoyun çıxıb gedim balalarımın yanına.

– Yox, əmi, siz hökmdarın hüzuruna getməlisiniz. Belə əmr var.

Kənddi hər nə qədər çalışıb isdiyirsə də yoluna davam etsin, mümkün olmur. Çarəsiz qalıb qamış atdılarının qabağında, qamışdan hazırranmış saraya gəlir. İçəridə cavan bir oğlan oturmuşdu. Qocanın yadına şahın sarayı düşdü, bura ilə ora arasında bir oxşarlıx hiss etdi. Kənddi içəri girən kimi cavan oğlan hörmətnən ayağa qalxdı və oturmax üçün ona yer gösdərib soruşdu:

– Qoca, söylə görək hardan gəlib, hara gedirsən və nə üçün belə kədərrisən?

– Oğul, məni incitmə, qoca kişiyəm. Onsuz da geniş dünya başıma dardı, gedim ayləmə çatım. Mənim dərdimə şahın özü dərman edə bilmədi, sən nə edə bilərsən. Burax məni, çıxıb gedim.

– Yox, qoca, mənə hər şeyi danışmasan, səni burdan buraxan deyilik.

Əlacsız qalan kənddi hər şeyi olduğu kimi, başdan-ayağa qədər gənc hökmdara danışmağa məcbur oldu. Gənc hökmdar ona dedi:

– Arxayın ol, qoca, biz sənə ləlini tacirdən alıb sənə verərik. Sabah sənə şikayətinə baxılacaq.

Sonra o, namələr göndərib taciri, şahiddəri çağırtdırır. Bir namə də göndərib şahı bu işdən agah edir və sabah burada iştirak etməsini onnan xahiş edir. Şah kiçik hökmdarın tədbirində iştirak etməyi qərara alır.

Səhər açılır, məhkəmə başdanır. Bura şəhərin qazısı, tacir, onun şahiddəri və şah gəlmişdi. Gənc hökmdar şahdan kənddinin şikayətinə baxmaq üçün icazə isdiyir. Bu şahın çox xoşuna gəlir. O, kənddinin şikayətinə baxmaq üçün gənc hökmdara icazə verir. Gənc hökmdar kənddini və taciri irəli çağırır. Onnarı dindirir. Sora o, şahiddəri çağırır. Şahiddər yenə təkidnən deyillər ki, onnar kənddinin ləlini görmüşlər və hətta əllərinə də alıb baxmışlar. Belə olduxda hökmdar əmr edir ki, şahiddər, tacir və kənddi müxtəlif istiqamətlərdə, bir-birindən aralı dayansınlar. Belə də edillər. Onnarın hamısı müxtəlif istiqamətdə uzaxlaşdırılır. Sora o əmr edir ki, bir qədər yumşax palçıx gətirsinnər. Hökmdar birinci növbədə kənddini yaxına çağırır:

– Qoca, sənin qiymətdi daşın nə boyda idisə, o boyda bu palçıxdan kəs, yumrula və bu papağın altına qoy.

Kənddi belə də edir. Sora taciri çağırtdırır. Ona da əmr edir ki, kənddiyə qaytardığın ləl nə boyda idisə, o boyda palçıxdan kəsib bayaxkı papağın altına qoysun. Tacir gördüyü ləl boyda palçıxdan kəsib yumruluyur və papağın altına qoyur. Sora birinci şahid çağırılır. Ona tacirin kənddiyə qaytardığı ləl boyda palçıx yumruluyub ikinci papağın altına qoymasını əmr edir. Sora ikinci şahid çağırılır. O da palçıxdan kəsib yumruluyur və ikinci papağın altına qoyur. Nəhayət, gənc hökmdar hamısını – şahı, qazını, taciri və şahiddəri yaxına çağırır. Hamı irəli gəlir. Gənc hökmdar birinci papağı qaldırıb şaha göstərir. Bunnarın hər ikisi bir boyda idi. Sora o, ikinci papağı qaldırır və yenə şaha göstərir. Şah görür ki, şahiddərin hazıradığı ləl daşdar müxtəlif böyürlühdədi. Onnarın birincisi toyux yumurtası boyda, ikincisi isə qaz yumurtası boyda idi. Gənc hökmdar şaha üzünü tutub deyir:

– Padşah sağ olsun, indi sizə aydındımı ki, şahiddər yalançı şahiddərdir? Onnar nəinki ləli əllərinə alıb baxmış, hətta heç onu görməmişdər. Kənddinin ləli özünə

qaytarılmamışdır.

Bu sözdərdən sora gənc hökmdar üzünü şaha tutub deyir:

– Şah sağ olsun, indi buyrux sizindi. Tacirə layixli cəzani ancax siz verə bilərsiniz. Əmriniz nədisə, yerinə yetirməyə hazırıx.

Şah cavab verir ki, şikayətə ədalətnən baxmısan. Odu ki, sən də ən ədalətdi hökm verə bilərsən.

Gənc hökmdar bu sözdən çox sevinir və əmr edir:

– Kənddinin ləli onun özünə qaytarılsın. Hiyləgər tacirin əmlakı üç hissəyə bölünsün. Bir hissəsi şahın xəzinəsinə, bir hissəsi kənddiyə, bir hissəsi isə bizim şahlığa çatsın.

Bu ədalətdi məhkəmə şahın da, xalqın da xoşuna gəlir. Kənddi bu hadisədən çox razı qalır və öz əmlakı ilə birrihdə evinə, ayləsinə dönür.

PİRİ KİŞİNİN NAĞILI

Biri varıydı, biri yoxuydu, Piri adında bir qoca kişi varıydı. Onun var-yoxu bir oğlu varıydı.

Onun uşağı balaca ikən anası ölmüş, uşağı Piri kişiye amanat vermişdi. O, güncüzdər çöllərdə əkin əkər, gecə düşəndə öz evinə gələrdi. Beləliynən o, öz körpəsini dolandırardı.

Körpə günü-günnən gümrəlaşar və gözəlləşərdi. O, on beş yaşına çatanda atası ilə bərabər əkin əkməyə gedərdi. Bütün gözəllər onun dərdinnən ölürdülər. Onun bircə ayıbı varıydı ki, o da kasıblıx idi.

Onnar bir neçə vaxt belə keçindilər. Bir gün paccah onların hər ikisini uzax bir yerdə əkin əhməyə göndərdi. Sabah tezdən ata-oğul yola düşdülər.

Az getdilər, çox getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gedib bir biyabannığa çatdılar. Oturub yorğunnuxlarını aldılar, çörəh qırax-quruxlarını açıb yedilər, gecəni burda gecələməli oldular. Sabah açılan kimi onnar yenə də öz yollarına davam elədilər. Bir xeyləh getdihdən sora onnar qayanın dibində bir səs eşitdilər. Bu səs bir neçə yol təkrar olundu. Onnar nə qədər o yan, bu yana baxdırsa, yenə heş nə görmədilər. Elə səs hey eşidilirdi. Onnar qayanın dibinə gəldilər. Gördülər ki, qayanın dibi tərəfdə torpağın altından bir səs gəlir. Ata-oğul oranı xeyləh eşdilər. Birdən gördülər ki, bu, quyu kimi bir şeydi. İçində isə bir adam var. Hey çalışır, çığırır, çabalıyır, amma bir şey çıxmırdı.

Onnar quyudakı adama köməh eləməli oldular. Zornan onu bu dərin quyunun içinnən çıxartdılar. Quyudan çıxartdıxları adam bütün başına gələn əhvalatı onnara danışdı. Quyudan çıxartdıxları adam ata və oğula dedi ki, görürəm kasıb adama oxşuyursunuz. Bu yaxşılığınza görə mən sizə köməh eliyərəm.

O, quyuda iki qızıl küpəsi olduğunu onnara bildirdi. Quyu çox dərin olduğunna, onu çıxartmaq çətinliydi. Onnar belə məsləhətləşillər ki, hər hansı birinin belinə kəndir bağliyb quyuya salsınlar. Piri kişinin oğlunun belinə kəndir

bağliyb quyuya saldılar. Oğlan əvvəlcə qızıl küpələrini kəndirənə bağliyır, onnar isə küpəni dartıb çıxardılar, ən axırda isə oğlanı dartıb çıxardılar.

Bu küpələrin hər ikisi sehirlı küpə idi. Bir dəfə "qayna, küpəm, qayna" – deyən kimi bütün qızıl pullar qayniyb yerə tökülürdü. Kişi bu küpənin birini bunnara bağışdıyır və çoxlu razılıx eliyib, öz yoluna düzəlir.

Ata-bala həməh günü tapşırılmış yeri şumluyub, axşamüstü evlərinə qayıtdılar. Evlərində yerə surfa salıb qızıl küpəsini ortuya qoydular. Piri kişi "qayna, küpəm, qayna" – deyən kimi qızıl pullar axışib yerə töküldü. Yavaş-yavaş onların dolanışqları yaxşılaşdı. Onnarın vəziyyəti yaxşı olduğuna görə paxıl qonşunun bunnara paxıllığı tuturdu.

Həməh qaydaynan kişi bir gecə tökülən qızıl pulları yığan zaman qapıdan pusan paxıl qonşu bunu görür və küpəni dəyişməh fikrinə düşür. Ata-bala sabah tezdən ikisi də işə gedir. Paxıl qonşu gəlib küpəni götürür və onun yerinə başqa bir küpə qoyur. Axşamüstü qonşu küpəni evin ortasına qoyur və "qayna, küpəm, qayna" – deyir. Qızıl pullar axışib tökülür, uşaxlar sevinə-sevinə qızıl pulları kisələrə doldurullar. Lakin axırda bir ah-fəryad qoparılır. Küpədən bir gürcə ilan çıxıb qonşunun boynuna dolanır. Onun səsinə Piri kişi və oğlu yüyürür. Görür ki, küpə onların küpəsidə, küpədən bir ilan çıxıb arvadın boynuna dolanıb. Onnar güc-bəlaynan ilanı arvaddan ayırıllar və sehirlı küpələrini evlərinə gətirib, qonşunun qara, miskin küpələrini isə özdərinə verillər.

Piri kişigilin günü, güzəranı günnən-günə yaxşılaşdı. Qızıl küpəsi onnar üçün maya oldu. Özdərinə böyük imarət tihdirdilər, bağ-baxça saldılar, əkin sahələri düzəldilər. Kasıblığın daşını birdəfəlik atdılar. Onun oğlu həmin yerin naccahının qızını isdiyirdi. Lakin əvvəlcə kasıb olduğunna naccah ona qız verməh fikrinə deyildi. Onnar varrandıxca naccah bunnarın varına susadı. Qırx gün, qırx gecə toy eliyib, qızını Piri kişinin oğluna verdi. Kürəkənini isə özünə vəzir götürdü.

CİNLƏR PADŞAHI ARVADININ KƏBİNİ

Biri varmış, biri yoxmuş, çox varrı, həm də olduxca xəsis bir tacir varmış. Bu kişinin boğazınnan xəsisdihdən tikə keçməzmiş. Bir dəfə iş elə gətirir ki, sevimli, gözünün ağı-qarası olan yeganə oğlunun arvadı, tacirin gəlini ciyər kababı arzu edir. Gəlin uşax gözdüyüürmüş. Qayınana işdən halı olub əhvalatı ərinə danışır. Əri fikrə gedir və əli əsə-əsə bir az pul götürüb bazara yollanır. Bazarda ciyər satılan yerə gəlib qiymətini xəbər alır. Deyillər ki, altı tümən verməlisən. Kişinin gözdəri kəlləsinə çıxır. Necə yəni altı tümən. Nə isə, başdıyır ucuz qiymətə ciyər soraxlaşmağa. Birisi ona deyir ki, a kişi, əgər ucuz qiymətə ciyər axtarırsansa, get filan şəhərə, orada ciyərin qiyməti beş tüməndi. Kişi atı minib üz qoyur həmin vilayətə tərəf. Az gedir, üz gedir, dərə-təpə-düz gedir, nəhayət, gedib çatır həmin vilayətə. Görür ki, həqiqətən bu vilayətdə ciyər beş tümənədi. Elə bunu görüb almax isdədikdə birdən xəyalınnan keçir ki, nə olar, qoy bir az da soraxlaşım, bəlkə bu qiymətdən də ucuz qiymətə ciyər satılan bir yer tapa bildim. Soraxlaşa, soraxlaşa şəhəri gəzir. Nəhayət, yenə bir nəfər ona deyir ki, ay kişi, bəs filan vilayətdə ciyər dörd tümənədi. Könlünnən keçirsə, gedib ala bilərsən. Bəli, kişi yenə atını minib deyilən səmtə yollanır.

Nə isə, uzun sözün qıyası, bu şəhərdə də o biri şəhərdə başına gələn eyni hadisələr təkrar olunur. Nəhayət, bu minvalla axtara-axtara, nəhayət, gəlib bir yerdən çox ucuz bir qiymətə – bir tümənə köhnə bir ciyər alıb evinə tərəf yola düşür.

Az gedir, üz gedir, dərə-təpə düz gedir, gəlib bir təpənin ortasınnan keçəndə görür ki, bir nəfər gəlib onun atına mindi. Soruşur ki, ey şəxs, sən kimsən icazəsiz-filansız gəlib atıma mindin. Həmin cavan oğlan tacirə deyir:

– Ey bəni-insan övladı, bil və agah ol, mənə tanımayan yoxdu. Mən cinnər paccahının qızıyam. Canavarın gözü o

qədər işıxlıdı ki, o biz cinnəri belə vahiməyə salır. Məni bir canavar qovur. O məni tutmaq isdir. Tez ol, atını bərk sür, məni təhlükədən uzaxaşdır. Səni dünya malınnan qəni edərim. Nə qədər istəsən sənə pul, cavahirat verərəm.

Tacir atı dördnala çapmağa başdıyır. Yarı yolda cinnər paccahının qızı soruşur:

– Sən necə gəlib bizim mahala çıxmısan?

Kişi əhvalatı başdan ayağadək ona nağıl edir. Öz xəsisdiyi ucunna bu günə qaldığını söylüyür. Cinnər paccahının qızı onu diqqətnən dinniyir. Tacir danışib qutardıxdan sora cinnər paccahının qızı ona deyir:

– Bax, gör sənə nə deyirəm. Sən indi aparıb məni sağ-salamat atama təhvil verəcəksən. Atam sənə sənənin istədiyin qədər mal-dövlət və sərvət verəcək. Sən dünyanın ən varrı adamı olacaxsan.

Bu sözdəri eşidən taciri yol boyu fikir götürür. Öz-özünə fikirrəşir ki, tutax ki, cinnər paccahı mənə xeyli sərvət verdi, axı bir halda ki, əgər o sərvət mənim boğazınnan keçməzsə, onun mənə nə xeyri?!

Uzun sözün qıyası, tacir atını cinnər paccahı qızının göstərdiyi səmtə tərəf sürə-sürə, öz-özünə fikirrəşir:

– Bütün bu müsibətə düşməyimin əsas səbəbkarı mənim xəsisdiyimdi. İndi evdə mənə gözdüyüllər. Mən isə gör hara gedirəm.

Elə bu fikirdə ikən bir də görür ki, çox böyük bir qoşun onun qarşısına çıxdı. Cinnər paccahı da həmin qoşunun başında durmuşdu. Qoşun onnara yaxınnaşanda cinnər paccahının qızı cəld atınnan sıçrıyıb yerə atıldı. Atasının qabağında diz çöküb təzim edənnən sora dedi:

– Atacan, bu bəni-insan oğlu mənə ölümünə xilas etmişdir. Ona görə də onun ürəyi nə istəsə, gərək həmin şeyi bu şəxsə bağışlayasınız.

Padşah dedi:

– Ey bəni-insan oğlu, de görüm ürəyinnən nə keçir. Səni

qızıla-gümüşə qərq edimmi?

Tacir dedi:

– Mərhəmətli paccah, mən varrı bir tacirəm. Qızıla, gümüşə ehtiyacım yoxdu. Ancax sənnən bir xahişim var. Sən elə et ki, mənim malım mənim boğazımnan keçsin və mən xəsisdik nə olduğunu bir də bilmiyim.

Paccah bunu eşidən kimi rəngi ağardı. Dedi:

– Ay bəni-insan oğlu, gör sən mənən nə böyük bir sərvət tələb edirsən. Sən ki, mənim arvadımın kəbinniyini tələb edirsən. Məgər sən bilmirsən ki, o adamnar ki, öz mallarını xərc eləməkdə xəsislik edillər, bil ki, onların malı mənim arvadımın kəbinniyidir. Onun işə ixtiyarı məndə deyildir. Lakin bir halda ki, sən mənim qızımı xilas etmişən və mən sənə sənə istədiyin şeyi verəcəyimə söz vermişəm, onda qoy arvadımı çağırıb məsələni ona baş salım.

Bəli, cinlər paccahı gedib arvadını çağırdı və ona dedi:

– Bu bəni-insan oğlu qızımızın xilaskarıdır. O sənnən sənə kəbinniyini isdiyir, verirənmə?

Cinnər paccahının arvadı dedi:

– Bəli, verirəm, qızımızın xətrinə öz kəbinniyimi. Yəni tacirin öz malını onun özünə verirəm.

Sona cinnər paccahı tacirə "yaxşı yol" deyib, onu öz evinə yola saldı.

Tacir evə gəlib gördü ki, onda əvvəlki xəsisdihdən heç bir əlamət yoxdu. O, hamıya səxavət göstərmək isdiyirdi. Evə gəlib çatan kimi, dərhal oğlanlarını yanına çağırıb dedi:

– Gedin mənim sürümnən iki-üç qoyun tutub gətirin. Kəsin, ciyərini gəlinim üçün kabab edin.

Bəli, tacir həmin gününən dönüb oldu səxavətdi bir tacir.

İndi ona görə də eldə belə bir məsəl var. Deyillər, filankəs çox xəsisdi, öz malı heç vaxt öz boğazınnan getməz. Çünki cinnər paccahının arvadının kəbinidi.

İndi də bu məsəli xəsis adamnar haqqında dönə-dönə çəkillər.

DƏRYANUS

Biri varmış, biri yoxmuş, lap qədim zamannarda Dəryanus addı bir paccah varmış. Bu paccah çox zülmkar bir paccah imiş. O qədər zülmkar imiş ki, çox xırda bir şeyin üstündə adamnarın boynunu vurur, dərisini soyarmış.

Bir dəfə onun rəiyyətdərinnən üç nəfərini Dəryanus şahın adamnarı hədəliyəb deyillər ki, sizin dərinizi biz şahə soydurarıx. Bu adamnar da baş götürüb bu vilayətdən qaçmağa üz qoyullar. Onnar bir an da dayanmadan xeyli yol gedillər. Nəhayət, yorulub əldən düşüllər və bir qədər dincəlmək üçün gəlib bir daş mağarıya girillər və yatıllar. Onnar təxminən həmin mağarada bir neçə yüz il yatıllar. Bir də oyanıb görüllər ki, onların yatdıxları daş mağaranın üstündəki daş uzanıb, gəlib mağaranı tamam örtüb. O qədər örtüb ki, bir deşik boyda boş yer qalıyb.

Yaxınnaşıb görüllər ki, deşiyin qabağına da kiçik bir daş söykənmişdir. Onnar yaxınnaşıb daşı deşikdən aralıyır və mağaradan çıxıllar. Dəryanusun zülmünün qorxusunnan yenə qaşmağa başdıyılar.

Onnarı qaçan görənnər soruşullar:

– A kişilər, niyə qaçırırsınız, sizə nə olub?

Onnar cavab verillər ki, biz Dəryanus şahın məmləkətindənik. Onun zülmünnən baş götürüb qaçırıx.

Onnara deyillər:

– A kişilər, nə danışırsınız? Nə Dəryanus? Dəryanus şah haqqında biz də eşitmişik. Eşitmişik ki, qədimdə, dörd yüz il bunnan əvvəl bu tərəflərdə belə bir şah olub. Siz yəqin ki, dəli olubsunuz.

Üç nəfər bir-birinə baxıb deyillər:

– Ey dili-qafil, demək, biz dörd yüz il yatmışıx.

SÜLEYMAN VƏ BAYQUŞ

Biri var idi, biri yox idi, günnərin bir günündə bütün quşların və heyvannarın dilini bilən Süleyman peyğəmbər öz taxtında əyləşmişdi. Belə nağıl edillər ki, Süleyman peyğəmbər arvadı Bilqeyisi çox sevirdi. Onun sevimli arvadı Bilqeyis nə xahiş etsəydi, Süleyman peyğəmbər dərhal onun xahişini yerinə yetirərdi.

Bir gün Bilqeyis Süleyman peyğəmbərə dedi ki, sən ki bu qədər qüdrətdisən, onda əmir et ki, mənim üçün quş sümüyünən bir saray tiksinlər. Onda mən bilərəm ki, sən həqiqətən də çox qüdrətdisən. Süleyman peyğəmbər bunu eşidib, dərin fikrə getdi. Çünki bu çox müşkül bir iş idi. Lakin bu dəfə də sevimli arvadının istəyini yerinə yetirmək, onun könlunu qırmamaq üçün dedi:

– Baş üstə. Onu da sənin üçün edərəm.

Bəli, Süleyman peyğəmbər işə başladı. Bütün memarrarı çağıraraq onlara tapşırıx verdi. Sora isə hər növ quşdan bir paccah – nümayəndə çağıraraq onlara dedi ki, bəs filan qədər mənim üçün quş sümüyü göndər. Bütün quşlar sümük gətirdilər. Bircə bayquş gəlib çıxmadı. Kimi bayquşun dalıca göndərdilərsə, yenə bir faydası olmadı. Nəhayət, ümid qaldı qaranquşnan bülbülə. Ağsaqqallar dedilər ki, gəlin qaranquşu göndərməyək, çünki onun qanadı ağırdı. Bayquş onun sözünə gəlməz. Yaxşısı budu ki, bülbülü göndərək. Çünki bülbülün dili şirindi. Bayquşu yola gətirsə, bülbül gətirər. Bəli, bülbül bayquşun yuvasına tərəf uçmağa üz qoydu. Gəlib bayquşun yuvasına yetişdi. O qədər dil tökdü ki, axırda bayquşu yola gətirdi. Birrikdə uçub Süleyman peyğəmbərin hüzuruna gəldilər.

Süleyman peyğəmbər dedi:

– Əy yekəbaş, böyüyün hüzuruna nə üçün gəlmək istəmirsən? Məgər sənin xəbərin yoxdu ki, mən hər yerə car çəkmişəm ki, bütün quşlar mənim hüzuruma gəlsin?

Bayquş dinmədi. Süleyman sözünə davam edərək dedi:
– Səni gərək mən cəzalandırım. Ancaq cəzalandırmazdan qabax isdiyirəm sənə üç sual verim. Əgər sən suallarım cavab verdin, sənün günahın keçəcəm. Xeyir, əgər cavab verə bilməsən, onda sənə çox ağır cəza verəcəm.

Bayquş dedi:

– Bu şərtə razıyam.

Süleyman peyğəmbər dedi:

– De görüm, dünyada dirilər çoxdu, yoxsa ölümlər?

Bayquş dedi:

– Ölümlər.

Peyğəmbər sual etdi:

– Nə ilə sübut edərsən?

Bayquş cavab verdi:

– Çünki yer üzündə nə qədər diri insan varsa, onnar da axırda öləcəklər.

Süleyman peyğəmbər ikinci sualını verdi:

– Yaxşı, de görüm, dünyada abaddıx çoxdu, yoxsa xarabalıx?

Bayquş dedi:

– Xarabalıx çoxdu.

Peyğəmbər soruşdu:

– Niyə?

– O evlər ki, o saraylar ki, xaraba qalmışdı, onnar öz yerində. O abaddıxlar ki, təzə abad olunub, bir gün gələr ki, həmin abaddıxlar da xarabazara çevrilər.

Süleyman üçüncü sualını verdi:

– De görüm, dünyada qadın çoxdu, yoxsa kişi?

Bayquş dedi:

– Dünyada qadın çoxdu.

Süleyman soruşdu:

– Nə ilə sübut edə bilərsən?

Bayquş cavabında dedi:

– O kişilər ki, arvad sözünə qulax asıllar, onnar da qadın

hesab olunullar.

Süleyman peyğəmbər barmağını dişdədi. Öz-özünə fikirrəşdi: "Ey dili-qafil, bayquş bu sözdəri mənə deyir. Çünki mən də qadın sözünə baxıb bu sarayı tikməyi qərara almışam".

Süleyman peyğəmbər hannan-hana fikirdən ayılıb dedi:

– Ay yekəbaş bayquş, sən mənim suallarına çox ağıllı cavab verdin. Ona görə də səni bağışdıyıram və sənə mükafat olaraq gündə yemək üçün bir sərçə ayırıram.

Deyilənnərə görə, o vaxtdan sərçələr həmişə gündüz vaxtı bayquş uçanda onun dövrəsində uçallar.

Süleyman peyğəmbərə gəldikdə isə, bayquşun cavabınan sora bir daha arvad sözünə baxmamağı qət edir və bütün quşları azad buraxır, sümükdən saray ucaltmax fikrinnən vaz keçir.

QOCA QARI VƏ ŞAH

Biri varmış, biri yoxmuş, çox zülmkar bir şah varmış. Bir gün bu şah öz məmləkətini gəzmək fikrinə düşür. Fikrini vəzirinə deyir. Vəzir də şahın fikrinə şərik çıxır. Hər ikisi ov edə-edə gəlib bir daxmıya yaxınlaşılırlar. Şahnan vəziri saray libasında olmadıqlarına görə heç kəs onları tanımır. Daxmanın qapısını döyürlər. Qapını qoca bir qarı açır.

– Qonax qəbul edərsinizmi, nənə? – deyə paccah soruşur.

Qarı deyir:

– Allaha da qurban olum, onun göndərdiyi qonağa da.

– Nənə, bizə yeməyə bir şey verərsənmi? – deyə paccahnan vəzir dillənir.

Qarı nənə onlara deyir ki, vallah, qonax yanında lap üzüqarayıx. Tabağımda çörək də yoxdu ki, sizə verim. Vərdövlətim bir balaca nar bağıdır. Dərdiyim narrardan sizə verə bilərəm.

Qoca qarı gedib qonaxlar üçün iki piyalə gətirir. Narrardan birini sıxır. Nardan o qədər şirə axır ki, paccahın piyaləsi ağzına qədər dolur. Sonra isə vəzirin piyaləsini də başqa bir narın şirəsi ilə doldurur. Paccah buna çox təəccüblənir. Piyaləni başına çəkib içəndə birdən paccahın başına belə bir fikir gəlir ki, qoca qarına vergi təyin eləsin. Nə isə, içib piyaləni yerə qoydunda paccah özünü saxlıya bilməyib deyir:

– Nənə, bir piyalə də ver içək!

Qoca qarı yenə gedib iki nar gətirir. Bu dəfə narrarı sıxdıxdə piyalə heç yarısına qədər də dolmur. Paccah özünü saxlıya bilməyib qoca qarından soruşur:

– Nənə, de görək nə üçün gətirdiyin narrar bu dəfə piyaləni heç yarı da eləmədi?!

Nənə cavab verir:

– Bala, nə bilim, yəqin ki, paccahımız yenə kiməsə zülm etmək fikrinə düşüb. Ona görə də narın şirəsi piyaləni heç

yarısına qədər də doldurmadı.

Paccah yarıya qədər də dolmamış piyaləni götürüb başına çəkəndə ürəyində öz-özünü danladı və qət etdi ki, qadına heç bir vergi-filan təyin etməsin.

Piyaləni yerə qoyan şahnan vəzir qarı nənədən xahiş etdilər ki, onnara bir piyalə də nar şirəsi versin. Qarı nənə əvvəlki kimi gedib yenə iki nar gətirdi. Narı hələ yarısına kimi sıxmamışdı ki, paccahın piyaləsi doldu, hələ üstəlik vəzirin piyaləsini də şirə ilə doldurdu. Paccahnan vəzir bu möcüzəyə mat qalib qoca qarından soruşdular:

– Nənə, de görüm, bunun sirri nədi? Nə üçün sən indi bir narın şirəsi ilə iki piyaləni də doldura bildin?

Nənə onnara belə cavab verdi:

– Nə bilim, bala, deyəsən paccahımız elədiyi qələtdən peşman olub, xalqa zülm etmək fikrinnən daşınıb ki, əlim də belə bərəkətdi oldu.

Deyillər ki, bu hadisə paccaha ibrət dərsi olub. Öz sarayına gəlib xalqnan ədalətlə rəftar eləməyə başlayıb. Bir daha haxsızdığa yol verməyib. Qoca qarının göstərdiyi həmin hikmət paccahı da, zülmkar vəzirini də haqq-ədalət yoluna qaytarıb.

GÖY MINCIX

Biri var idi, biri yox idi. Üç qardaş var idi. Bıların bir də bir bacısı vardı.

Bı qardaşlar söydəyərlik edirdilər. Bir gün bılar söydəyə getmişdilər. Qız da düyü arıtdıyırdı ki, xörək bişirsin. Gördü ki, düyünün içində bir göy mıncıx var. Mıncığı götürüb ağzına qoydu. Nə təhər oldusa, özün unudub, mıncığı uddu. Bir müddət keçənnən sora bı qız gördü ki, hamilədi. O saat başa düşdü ki, hər nə əngəl oldusa, həmənn göy mıncıxdan oldu. Bilmədi neynəsin.

Bını bırda qoyax, sizə kimnən xəbər verim, qızın qardaşdarınnan. Bılar söydaların qurtarıp evə döndülər. Gördülər ki, bacılarının qarını şişip, ağzına dəyir.

Bılar dedilər:

– Bacı, düzün deyinən, bı uşax kimnəndi?

Qız nə qədər and işdi ki, heç kimin üzün görmiyip, qardaşdar inanmadılar. Dedilər, yalan diyirsən.

Böyük qardaş kiçik qardaşı çağırıp dedi:

– Apar bı çəpəli öldür, bizi binamus elədi, papağımızı yerə soxdu. Balaca qardaş qızı götürüb çıxdı bir meşənin kənarına, istədi qızı öldürsün, qız ağlayıp dedi:

– Qardaş, mənim günahıma batıb, nahaq qan eləmə. Mən heç bir kişi xaylağı görməmişəm. Düyü arıtdıyırdım, bir göy mıncıx tapdım, ağzıma atmışdım, bilmədim uddum. Hər nə oldusa, o göy mıncıxdan oldu.

Oğlanın qıza yazığı gəlip dedi:

– Bacı, baş götür qaç bu mahaldan.

Qız ağlayıp qardaşınnan ayrıldı. Az getdi, çox getdi, getdi çıxdı bir biyabana. Gördü bırda bir qalaça var. Girdi qalaçaya. Gördü bırda düyü, yağ, hər nə disən var, ancaq heç bir insan ətəri yoxdu. Qız fikirləşdi, dedi:

– Hər nə isə, bı evin sahibi bir yana gedip, qayıdacax.

Qız o saat qollarını çırmayıp qazanı götürdü, ocağı

qalayıp bir qazan xörəy bişirdi, vırdı dәмə, özü gizləndi. Elə ki axşam oldu qız gördü ki, bıdı nərhanər, gurhagur bir dev gəldi. Qapını açdı, girdi içəri. O tərəfə-bı tərəfə baxdı, gördü nə? Ev silinip-süpürülüp çiçək kimi təmizlənip. Xörək bişip, hazıranıp, qazan da dәмə vırılıp. Div çox şad olup hay verdi ki:

– Hər kimsən çıx, and olsun Süleyman peyğəmbərin başının cıqqasına sənnən işim yoxdu.

Qız çıxdı, dev gördü, paho, bı bir qızdı ki, yimə, işmə bının xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Dedi:

– Qız, sən bırdə nə gəzirsən?

Qız başına gələn əhvalatı devə söylədi. Dev dedi:

– Neynəy, ne istəsən bırdə var. Sən ol mənim bacım, mən də olum sənin qardaşm. Sən otur bırdə, mən hər gün gedərəm avlaram, quşdaram, gətirərəm dolanarım.

Qız səvinip xörəyi çəkdi, yedilər, işdilər. Dev bir tərəfdə, qız da bir tərəfdə yatıp gecəni sabah elədilər.

Hər gün dev gedip avlayırdı, quşdayırdı. Bılar bırdə yeyip, içib bacı-qardaş kimi dolanırdılar. Bir müddət belə dolandılar, ta ki qızın vədəsi tәмam oldu, bir oğlan doğdu. Oğlanın adın qoydular Göy Mıncıx. Bir yaşınan beş yaşına, beş yaşınan on yaşına çatdı. Bı əlli yaşında pəhləvan kimi bir oğlan oldu. Qabağına ağac gəlsə yerinnən qoparıb gedirdi.

Dev bını hər gün özünən əva aparırdı. Çeyrannan, maraldan avlayıp gəlirdilər evlərinə.

Bılar bırdə qalsın, saa kimnən xəvər verim, bı qızın qardaşdarinnan. Bıllar söydəyə getmişdi, üstlərinə haramı düşüb var-yoxlarını əllərindən alır. Qaldılar lüt-üryan. Hər qardaş bir iş getdi, kiçik qardaş öz-özünə dedi:

– Gedim görüm, bacım necə oldu?

O yerdən ki, qızı ötürmüşdü, üz qoydu qız gedən tərəfə getməyə. Gəzə-gəzə gəlib çıxdı həmə n qalaçaya ki, bacısı ordaydı. İçəri girdi. Gördü ki, bacısı oturub çörəy hazırlıyır. Bacı qardaşını görən kimi durub boynunu qucaqlayıb:

– Ay qardaş, xoş gəldin, beş gəldin, nə əcəb bizi yad elədin, – dedi. Qardaşı əhvalatı nağıl elədi. Onnan sora qız da başına gələnəri bir-bir qardaşına hekayət elədi.

Bılar bı söhbətdə idilər, devnən Göy Mıncıx avdan gəldilər. Göy Mıncıx gördü anasının yanında bir oğlan oturub. Soruşdu:

– Ana, bı kimdi?

– Anası dedi:

– Bala, bı həmə n kiçik dayındı ki, mənı öldürmədi, bıraxdı. Bılar təzədən öpüşdülər, görüşdülər, gecəni şaddığan keçirdilər.

Səhər tezdən Göy Mıncıxnan dev əva getdi. Bacı-qardaş qaldılar əvdə. Bir müddət belə keçdi. Axırda bu oğlan fikirəşdi ki, ədə nə vaxta qədər mən bırdə qalacağam? Gərə k gedəm özümə bir iş tapam. İstədi getsin qız qoymadı, dedi:

– Dayan, Göy Mıncıx dev evə gəlsin, görüş, onnan sora gedirsən get.

Bəli, elə ki axşam oldu, çölə gedənnər gəldi çıxdı, qız əhvalatı olara nağıl elədi.

Devnən Göy Mıncıx nə qədər elədi ki, gəl getmə. Oğlan dedi ki, xəyr gedəciyəm. Axırda gördülər tay əlac olmadı, Göy Mıncıx dedi:

– Dayı, indi ki gedirsən, nəbada göy göz, sarı saqqal kişiyə nö kər olasan.

Bir də başınnan bir tük çəkip verdi dayısına, dedi:

– Nə vaxt dara düşsən, bı tükü at ocağa, yanında hazır olacağam. O gecəni keçirdilər. Səhər olanda Göy Mıncıxnan dev getdi əva.

Oğlan da üz qoydu günçıxan tərəfə getməyə. O qədər getdi ki, çıxdı bir şəhərə. Gördü bir göy göz, sarı saqqal kişi çağırır:

– Ay nö kər olan, ay nö kər olan!

Oğlan dedi:

– Mən olaram.

Kişi dedi:

– Bala, onda gəl gedək əvə.

Getdilər əvə, çörəydən-zaddan yidilər, yatdılar. Səhər olan kimi kişi bını durquzup dedi:

– Di dur, işə gedəcəksən. Ancaq sənnən bir şərtim var: Gərək itim hardadırsa toxumu orda səpəsən, öküzüm hardadırsa oranı əkəsən, qatığı elə yeyesən qaymağı tərənmiyə, çörəyi de elə yiyəsən qırağı tərənmiyə.

Oğlan durdu, öküzdəri boyunduruxlıyıp, toxumu, xışı da götürüp çıxdı işə. Öküz düz gedib durdu bir kolluxda, it de getdi durdu bir çayın ortasında. Oğlan qaldı məhəttəl. Fikir elədi ki, bı yeri əkmək olmaz, toxumu da suya səpmək olmaz. Əlacı kəsilib qayıtdı geri.

Kişi gördü budı oğlan qayıtdı. Dedi:

– Hey, nəyə qayıtdın?

Oğlan dedi:

– Mən əkə bilmədim. Öküz getdi durdu bir kolluxda, it də durdu çayın lap ortasında, əlacım kəsildi, qayıtdım.

Kişi dedi:

– Mənim şərtim şərti, gərək əkəydin.

Oğlanı süpürüyüb istədi başın kəssin, oğlan tükü atdı ocağa, ancaq tük yanınca oğlanın başın kəsdi. Göy Mıncıx onda yetdi, gördü ki, dayısını kişi öldürüp. Ta bir söz dimədi.

Kişi başın qalxızıp gördü ki, bir cavan oğlan durup. Dedi:

– Bala, nə qulluğun var?

Göy Mıncıx dedi:

– Əmi, nöker olacağıam.

Kişi dedi:

– Neynək, elə maa nöker lazımdı. Ancaq mənim bir neçə şərtim var, gərək qəbul eliyəsən. Yerinə yetirməsən səni öldürəciyəm.

Göy Mıncıx dedi:

– Şərtin nədi?

Kişi dayısına deyən şərti bına da dedi. Göy Mıncıx razı

oldu. Öküzdəri, iti götürüp getdi cüt əkməyə. Öküz yenə gedip durdu bir kolluxda, itlə getdi durdu çayın ortasında. Göy Mıncıx bını gören kimi xurcunun altından tutup toxumu tökdü çaya. Ulamanu çıxarıp öküzdərin hərəsinin buynuzunun arasından bir dəfə vuran kimi yıxıldılar öldülər. Göy Mıncıx öküzdərin başın kəsdi, sora sıfranı qoydu qabağına. Çırtmaynan vırıp baydacanın altın dəldi, dibindən baydacanı elə sordu ki, qaymaq gəlir yapışdı baydacanın dibinə. Çörəyin qırağın kəsip qoydu bir yana, başladı ortasın yeməyə. Çörəyi yeyip qurtarandan sora durdu yönəldi əvə.

Kişi gördü bıdı Göy Mıncıx gəlir. Amma öküzdər yoxdu. Dedi:

– Bala, Göy Mıncıx, nəynədin?

Dedi:

– Çörəyi yedim, qatığı da sən diyən kimi işdim.

Kişi gördü çörəyin qırağı durur. Qatığın da qaymağı tərənmiyə. Dedi:

– Bəs öküzdər hanı?

Göy Mıncıx dedi:

– Getdilər durdular bir kolluxda. Nə qədər elədim çəkə bilmədilər, vırdım başdan çürümüş oldular. İt durmuşdu çayda, toxumu da tökdüm ora.

Kişi dedi:

– Nə danışırısan, dəli olmamısan ki?!

Göy Mıncıx cavab verdi ki, mən niyə dəli oluram, sən özün şərt qoymuşdun, mən də elədim. Kişinin əlacı kəsilib dedi:

– Öküzdər mındar oldu, yoxsa başın kəsdin?

Dedi:

– Ta niyə mındar eləyəydim, heç olmasa, ətin yiyərik.

Onların başını kəsdim.

Kişinin əlacı kəsilib dedi:

– Göy Mıncıx, gedək barı, öküzdəri gətirək. Atam öləndə ona ehsan verməmişdim, barı ona ehsan verim.

Getdilər öküzdəri gətirdilər, başladılar ehsan verməyə. Kişinin balaca bir oğlu var idi. Birdən bı başdadı ağlamağa. Kişi nə qədər elədi, oğlan kirimədi. Kişi dedi:

– Göy Mıncıx, dur mını çıxart çölə, səsin kəssin.

Göy Mıncıx uşağı götürüp apardı çölə. İki qılçasınnan yapışıp dartdı, iki bölüb yarısını bu itə atdı, yarısını o biri itə atdı. Girdi içəri. İtdər başdadı boğuşmağa.

Kişi dedi:

– Göy Mıncıx, itdər niyə boğuşur?

Cavap verdi ki, uşaxdan koxa əvinin itinə çatmadı ona görə.

Kişi dedi:

– Ədə, nə uşaxdan, sən nə danışırısan?

Göy Mıncıx dedi:

- Sgn dedin uşağın səsin kəs, mən de kəsdim, neyniyim?

Kişi dedi:

– Ədə, barı uşağın meytin gətir aparax basdırax.

Göy Mıncıx gedip uşağın meytin gətirdi, kişiyənən arvad meyti götürüb getdi qəbristanlığa.

Dedilər:

– Göy Mıncıx, sən də bel-külüng götür gəl.

Bılar o yana gedən kimi Göy Mıncıx da heç zad götürmüyüp, boş atıla-atıla düşdü bıların dallarınca. Gəldilər qəbristanlığa. Kişi dedi:

– Göy Mıncıx, bəs bel-külüng necə oldu?

Dedi:

– Nənən vermədi.

Kişi dedi:

– Get başına bir yumrux vur, al götür gəl.

Göy Mıncıx əvə qayıdıp, arvadın başına bir yumrux vırdı ki, boynu girdi qımına, o saat öldü. Bir külüng götürdü gəldi.

Kişi qəbir qazmağa başlayanda Göy Mıncıx da getdi o biri tərəfdən başdadı bir qabır qazımağa.

Kişi dedi:

– Göy Mıncıx, o nədi, kimə qazırısan?

Göy Mıncıx cavab verdi ki, sən dedin get nənəmin başnna bir yumrux vur, bel, külüng al gətir. Mən də vıranda arvad öldü. Bı qabır da ona qazıram.

Müxtəsər gedip arvadı gətirip basdırdılar, soradan qayıtdılar evlərinə. Yolda arvadınan kişi danışdılar ki, Göy Mıncıx bizim başımıza bəla açacaq, yaxşısı bıdı ki, bını yatırdax, yüklənək qaçax.

Göy Mıncıx bını eşitdi. Axşam olan kimi kişi dedi:

– Ay arvad, Göy Mıncıx yorunuxdu, yerin sal, yatsın.

Arvat yerin saldı. Göy Mıncıx yerə girən kimi başın buluyur yalannan, başdadı xoruldamağa. Arvat kişiyə yavaşca dedi:

– A kişi, nə aparax, nə götürək?

Kişi dedi:

– Ağırdan, yüngüldən qabla farmaşdara, bir neçə dəst də yatıp duracax qoy, yüklənək qaçax.

Göy Mıncıx bını da eşitdi. Bıların başı qarışan kimi xəlvətcə durdu girdi farmaşa, paltarların arasında gizləndi. Gecənin bir aləmində arvatnan kişi ağırdan, yüngüldən ata, öküzə yükləyip farmaşdan da bir ata çatıp düşdülər yola. O qədər getdilər ki, gün çıxanda çatdılar bir dəryanın qırağına, yükləri açdılar. Kişi dedi, ay arvat, birəz çörəy hazırıra yeyək. Arvat qazanı çıxardanda dedi:

– A kişi, Göy Mıncıx bırda olsa idi, genə birəz odunnan-zaddan yığardı.

Bını eşidən kimi Göy Mıncıx farmaşdan sıçrayıb çıxdı:

– Xala, mən burdayam, nə qulluğun var?

Kişi bını görən kimi öz-özünə dedi:

– Vay evi yıxılan canım, iş xarab oldu.

Göy Mıncıx başdadı odun yığmağa. Gördü kişi arvadına deyir ki, axşam olanda Göy Mıncıxın yerin lap dəryanın qırağınnan sal, onnan bəri öz yerini, lap qırağından da mənimkini sal. Gecə mən diyəcəyəm ay arvat, birəz o yana

yat, sən də diyərsən ki, Göy Mıncıx, o yana yat. Helə-helə bını sallıx dəryaya, başımızdan rədd olar.

Nə isə xörəyi-zadı yedilər, axşam araya gələn kimi kişi necə dimişdi arvad da heləcə yerləri saldı. Göy Mıncıx o qədər gözdədi ki, bılar yuxuya gedəndə arvadı gətirdi qoydu öz yerinə, özü girdi arvadın yerinə yatdı.

Gecənin bir vaxtı kişi bını dürtməliyip dedi:

– Ay arvat, o yana yat.

Göy Mıncıx da arvadı dürtməliyip dedi:

– Göy Mıncıx, birəz o yana yat.

Belə-belə kişi Göy Mıncıxı, Göy Mıncıx da arvadı itələyə-itələyə o qədər apardı ki, birdən arvat şappıltıyan düşdü suya. Tez Göy Mıncıx qışqırdı:

– Ay əmi, qoyma, arvat düşdü suya.

Hay-haray düşdü. Arvad boğuldu. Qaldı bir kişi, bir də Göy Mıncıx. Kişi arvadı-zadı da yadınnan çıxardıb öz hayına qaldı.

Səhər açıldı. Göy Mıncıx böyük bir qazanı suynan doldurub qoydu üstə. Şaxdan-şüvəldən altma basıb şaqqır-şuqqır qaynatdı. Elə ki, su tamam qaynadı, dedi:

– Əmi can, bilirəm, çoxdan çimməyirsən, indi soyun, səni çimdirəciyəm.

Kişi nə qədər yalvardı, Göy Mıncıx baxmadı. Bını lüt soyundurub, qazanı qaynaya-qaynaya tökdü bının başına, dirigözdü bişirib öldürdü. Sora qayıtdı anasının yanına.

O yedi-işdi, yerə keçdi, siz də addıyın dövrə keçin.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl deyən.

KEÇƏL MƏHƏMMƏD

Biri vardı, biri yoxdu, bir Fatı qarı vardı. Bu qarının da bir keçəl oğlu var idi, adına da Keçəl Məhəmməd diyərdilər.

Fatı qarının sənəti çərçilərdən nisyə pambıq gətirib, onnan ipliş əyirirdi, aparıb bazarda satardı. Mayasını çərçilərə verərdi, qalanına da birəz çörək, bir az soğan alardı. Nənə-bala yeyib dolanardılar.

Bir gün Keçəl Məhəmməd bazara çıxmışdı. Gördü elə yaxşı kişmiş satılar ki, ağzının suyu başdadı axmağa. Amma bir pulu da yoxdu ki, bir şey alsın. Başın qarıtıdıya-qarıtıdıya gəldi övlərinə. Gördü nənəsi əvdə yoxdu. Fərsət tapıb girdi içəri. Fatı qarı ipliş kələf-kələf qayıb asmışdı göydən. Məhəmməd tullanıb kələfin birin alıb qoydu qoynuna, üz qoydu bazara, gəlib bir baqqalın dükəninin qabağında boynunu büküb durdu.

Baqqal dedi:

– Keçəl qurumsax, müştərilərə mane olma, qoy alverimizi eləyək.

Məhəmməd kələfi çıxardıb baqqala verdi, birəz kişmiş alıb düzəldi yola.

Sizə kimnən xəbər verim, Fatı qarıdan. Fatı qarı evə gəlib gördü ki, kələfin biri yoxdu. Başdadı söyüb qarğamağa.

Qonum-qonşu yığışib işi bilənnən sora dedilər:

– Ay Fatı qarı, heç kimi söyüb qarğıma, biz hamımız düşəndə sənə əl kölgəliyi eləyirik, kim sənənin malını oğurlayacaq. Bu yenə öz oğlunun işidir.

Fatı qarı öz-özünə dedi: "Motala dadanan köpək bir də gələr. Gör a köpəy oğlu, sənənin başına nə gətirərəm". Bir gün Fatı qarı Məhəmmədə dedi:

– Məhəmməd, sabah mən əvdə olmyacağam, hərdənbir gəl əvimizə dəy.

Səhər tezdən Fatı qarı əvdən çıxıb hərrəndi, gəldi otdu qonşunun çəpərinin dalında, başdadı pusmağa. Birdən gördü

Məhəmməd başını qarıtıdıya-qarıtıdıya gəldi, qapını açdı, atılıb göydən kələfin birini aldı ki, qapıdan çıxsın, Fatı qarı yapışdı qolunnan, başdadı budamağa:

– Ay köpəy oğlu, mən əlimnən ona-muna işdiyib səni saxlayıram, sən də mənim oğrum olubsan. Dədən gorbagor da sənin kimi oğruydu. O nə qayırdı ki, sən nə qayırasan?

Məhəmməd gördü iş pisdi, dedi:

– Ay nənə, tayı məni niyə öldürürsən. Tut əlimnən, məni apar bazara sat, gətir xərcdə.

Fatı qarı dedi:

– Keçəl köpəy oğlu, saa kim pul verəcək?!

Fatı qarı tutub Məhəmmədin əlinnən düşdü bazarın canına:

– Ay qul alan?! Ay qul alan?!

Çayçı gördü ki, bir qarıdı bir uşağın əlinnən tutub satır. Çağırıldı:

– Qarı nənə, bura gəl!

Fatı qarı gəldi. Çayçı baxdı gördü bı elə bir keçəldi, əgər bını alsa tay bınarı dükanına bir müştəri də üzükmez. Dedi ki, qarı nənə, bını tez bırdan apar, müştəriyə mane olmasın.

Fatı qarı genə başdadı bazar aşığa, bazar yuxarı çağırmağa. Baqqal isdədi alsın, o da çayçı kimi. Aşbaz istədi alsın, o da helə. Axırda bazarın lap qırağında qırx lotu oturmuşdu. Lotubaşı da bılların içində bugün burub, bir səndəlin üstə əyləmişdi. Gördü bir qarı bir keçəlin əlindən tutub "ay qul alan!" diyip dad edir. Lotulara dedi:

– Onu bıra çağırın.

Lotular Fatı qarını çağırıldı. Lotubaşı baxdı gördü bı elə bir keçəldi ki, bir ağacdıxdan yaxın düşməli deyil. Başının qasmağı yenib gözünün üstünə, amma gözünnən od yağır. Çox diribaş gədədi. Üzün tutub qarına dedi:

– Qarı nənə, qıymatı neçədi?

Qarı dedi:

– Yüz tümən.

Lotubaşı çıxarıb yüz tümən qarına verib Məhəmmədi aldı. Yoldaşları lotubaşıya dedilər:

– Bı nəydi aldın. Yidiyimiz, işdiyimiz də haram olacaq.

Lotubaşı dedi:

– Eybi yoxdu, çəhməmizi-zadımızı silər.

Lotular ta ki gəlib yığışdılar mənzilə, Məhəmməd o saat bıların ustulun hazırrayıb, mənzillərin eylə sildi-süpürdü ki, qırx arvat da belə təmizdiyə bilməzdi. Tez çayların qoyup, çörəklərin bişirdi. Axır ki, bılları elə rahat elədi ki, lotular ömrində bı istirahət görməmişdilər.

Məhəmmədin hörməti gün-gündən lotubaşının yanında artırdı. İstəirdi onu gözünnən kənara qoysun. Məhəmmədə lotular hər nə buyuruq buyurdular, o saat əlüstü əmələ gətirirdi.

Bir gün lotular içib piyan olmuşdular. Lotubaşı üzün tutub yoldaşlarına dedi:

– Bir qoçax istəyirəm bu tavla mıxını aparıb filan hamama çalsın. Heç kəs dinmədi. Hamı dedi:

– Genə bı Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmmədin işidi. Lotubaşı o saat Məhəmmədi çağırıldı dedi:

– Qoçağım, bir toxmax götürüb, bı tavla mıxım aparıb filan yerdə bir xarfaba hamam var, ora çala bilərsənmi?

Keçəl dedi:

– Canın da allam.

Məhəmməd tavla mıxını, bir də toxmax götürüb, üz qoydu getməyə. Elə ki gəlib hamama çatdı, papağın əyri qoyub fişdırıx çala-çala başdadı mıxı çalmağa. Elə bir toxmax vırmışdı, dıfardan bir səs gəldi ki:

– Ay anasın satdığı Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd! Sən ağzını hara yetirmisən ki, mənim məkanımda mıx çalırsan?!

Məhəmməd başın qalxızıb gördü heç kəs yoxdu, bənd olmuyub başdadı genə çalmağa. Bir də səs gəldi:

– Ey anasın satdığı Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd,

saa dimirəm çıx bırdan, rədd ol!

Məhəmməd başın qavzıyıb dedi:

– Mənim ağamnan hamı şəhər tük salır, bı da məni qorxuzur. Başdadı bir, iki, üç tapla mıxı budamağa. O saat hamam titriyib, divar yarıldı, oradan bir oğlan çıxdı. O, əl atdı Məhəmmədin yaxasına, Məhəmməd də əl atıb onun kəməmindən tutdu. O difara-bu difara o qədər vırdı ki, oğlan gördü keçəl onu öldürəcək, istədi qaçsın, bir ayağı keçdi Məhəmmədin əlinə. Oğlan o tərəfə çəkdi, Məhəmməd bu tərəfə, axırda oğlanın bir tay corabı da çıxdı Məhəmmədin əlində qaldı. Məhəmməd tavlə mıxını çalıb, toxmağı da götürüb, papağını hərriyib fışdırıq çala-çala corabı da cibinə qoyub düşdü yolun ağına.

Keçəl bazarnan getməkdə olsun. Sizə beş kəlmə xəbər verim lotubaşınnan. Lotubaşı ayılıb gördü Məhəmməd yoxdu.

Dedi:

– Ay aman, Məhəmməd hanı?

Dedilər:

– Məhəmmədi keflənib özün göndərdin filan hamama ki, tavlə mıxı çalsın.

Lotubaşı dedi:

– Ay aman, tez olun, ora hər kim girsə, ölər. Gedəy, bəlkə diri

tapdıx. Heç olmasa, ölüsün taparix.

Lotular durub getməyde olsun, bir neçə kəlmə Məhəmməddən eşidin. Məhəmməd fışdırıx çala-çala bazarnan gedirdi. Gördü bir baqqal kişmişi, noğulu, badamı töküp satır. Bını görən kimi başdadı Məhəmmədin ağzının suyu axmağa. Bırdən yadına düşdü ki, axı bir corabı var. Dedi:

– Ay baqqal, bir tay corabım var, nə qədər kişmiş verərsən, verim saa?

Baqqal dedi:

– Ver baxım görüm.

Məhəmməd corabı çıxardı verəndə baqqal gördü ki, bı

bir corabdı ki, bının qiyməti heç paçcahın xəzinəsində yoxdu. Yarışıp keçəlin yaxasınnan dedi:

– Keçəl köpək oğlu, bını hardan alıpsan? Yerini de! Mənim evimi yarıp qırx cüt corabımı aparırlar.

Məhəmməd dedi:

– Əşi, Allaha bax, mənnən əl çek, nə əv yarmax, nə qırx cüt corab? Bını mən indicə filan hamamda qazanmışam. Bının üstündə mən bir qat qabıx qoymışam.

Baqqal dedi:

– Keçələ bax, filan hamama bax. Heç ora nə kimi oğlannar gedip sağ qayıtmır, bir yalan da diyirsən? Düzün de görüm, corabın qalanın neynəmişən.

Keçəl dedi:

– Əşi, məndən əl çek, kişmiş vermirsən, corab da olsun sənin, vırram səni öldürərəm, qanını mənim üstümə tökmə.

Baqqal əl çəkmədi. Məhəmmədin acığı tutub vırdı baqqalın baş-gözün əzdi. Səs-küyə bazar darğası gəldi, əhvalı soruşdu. Baqqal dedi:

– Ay darğa ağa, mənim əvim yarıp qırx cüt corabım getmişdir. İndi bir tayın bı keçəldg tutmuşam, qalanını da istiyəndə vırdı baş-gözümü bı hala saldı. Qədəm haqqını da verrəm, bizi apar paçcahın yanına, dərdimi diyim.

Darğa "qədəm haqqı" eşidən kimi gözü maşaldar pişigin gözünə döndü. Keçəlin qolun bağılyıb da gətirib gəldi paçcahın hüzuruna dedi:

– Qıbləyi-aləm sağ olsun, bı keçəl bu baqqalın əvini yarıp, malın aparıp. Kişi malın istiyəndə özünü də bı hala salıp.

Paçcah baqqaldan soruşdu ki, nəyin gedip. Baqqal əhvalatı nağıl elədi. Paçcah əmr elədi:

– Cəllad!

Cəllad hazır olub dedi:

– Qıbləyi-aləm sağ olsun, nə əmr eliyirsən yerinə yetirim.

Paçcah dedi:

- Vır bı keçəlın boynun. Keçəl başın bılayıb dedi:
 – Vay-vay, elə bı zadnan padçahlıq eləyirsən? Əvvəl bir sor görmən düzdü, necədi, onnan boynumu vırdır.
 Paçcah dedi:
 – Hə, di sözüvü. De görək, nə qırıldıyırsan.
 Məhəmməd əhvalatı nağıl eliyib dedi:
 – Qibleyi-aləm, qırx gün möhlət ver, əgər bı corabdan mən qırx cüt gətirdim, bı baqqalın boynı vırılısın, əyər baqqal gətirdi, mənım boynum vırılısın.
 Paçcah dedi:
 – Çox yaxşı.
 Baqqal gördü iş xarapdı, tez dedi:
 – Qibleyi-aləm, sağ olsun! Bı lotunun biridi, bıraxdın, bəlkə qaçdı getdi. Bınm bırda dədəsinin mülkü qalmır, maşı qalmır, mən razı deyiləm.
 Məhəmməd dedi:
 – Paçcah izin versə, mən bir adam deyil, qırx adam zamın verrəm. Mənım ağam filan lotulardı, harda olsa, gəlip bı saat bıra çıxallar.
 Məhəmmədi qoyax cəllad əlində. Sizə xəbər verək lotulardan.
 Lotular elə ki gəlib çıxdılar hamama, gördülər Məhəmməd tavlamıxı çalıp çıxıb gedip. Düşdülər bazar aşağı küçəyə. Elə ki, gəlip çatdılar bizim baqqalın dükənına, gördülər bir çox adam yığışıb. Əhval sordular. Camahat olan əhvalatı lotulara söylədi. Lotular o saat nişanınnan bildilər ki, keçəl həmə Məhəmməd özüdü ki, var. Lotubaşı dedi:
 – Qardaşlar, tez olun, özümüzü paçcahın divanına yetirək, bəlkə Məhəmmədi qurtara bildik.
 Özdərin onda yetirdilər ki, cəllad Məhəmmədin sağında, solunda fır-fır fırlanır; "öldürəm, öldürəm" diyirdi.
 Məhəmməd lotuları görən kimi üzün tutup paçcaha dedi:
 – Qibleyi-aləm! Bı da mənım ağalarım, indi baqqal nə

deyir.

Baqqalın ələci kəsilib razı oldu. Lotular zamin olub Məhəmmədi gətirdilər mənzillərinə. O gecəni yeyip-içip yatdılar. Sabah olan kimi Məhəmməd qalxıb dabanın bərkidip, lotularnan vidalaşıp düşdü yolun ağına.

Çəkip çarığın dabanını, qırıp yerin amanım, dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi, badəyi-sərsər kimi, acı beyannıx, çax-çax qamışdix, az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, ta ki gəlib çıxdı bir dəryanın kənarına. Gördü gəmi tərənib bir azca aralanıb. Məhəmməd "Allah, Məhəmməd, ya Əli" diyip atıldı gəminin sükanında otdu. Gəmi günə bir mənzil tey mənazil bir neçə gün yol getmişdi. Bırdən dəryanın ortasında gəminin qabağında bir nəhəng peyda oldu. Gəmiçi nəhəngi görən kimi qışqırdı:

– Ay aman, tez olun, quluzdan birini, yüz tımən də pul hazır eləyin, atax bı nəhəngin ağzına, yoxsa bı saat gəmini dağıdacax. Hamımız qər q olacıyix. Gəminin də hamı yükü tacirrərdi.

Biri dedi:

– Mən heç vaxt qulumu atmaram.

O biri dedi, mən heç vaxt qulumu atmaram. Bir də gördülər sükanın dalında bir keçəl oturub, çağırıp dedilər:

– Gəl səni atax bı nəhəngin ağzına, qannama da yığaq, kimə diyirsən, verək ona.

Məhəmməd dedi:

– Yüz tımən yığın, belimə də bir ip bağlayın, atın nəhəngin

ağzına. Salamət qurtardım, verərsiniz özümə, qurtarmadım qayıdanda

filan şəhərdə bir Fatı qarı var, verərsiz ona.

Pulu yığdılar, ipi də bağladılar Məhəmmədin belinə, atdılar nəhəngin ağzına.

Məhəmməd əl atıb yapışdı bir əlinən nəhəngin üst damağınnan. Bını bı dəryada ora-bıra o qədər vırdı ki,

nəhəngin bir qat qabığı getdi. Axırda gördü keçəl onu öldürəcək istədi qaçsın, Məhəmməd əl atdı tutdu nəhəngin burnunun, nəhəng o tərəfə çəkirdi, Məhəmməd bı tərəfə. Nəhəngin burnunda bir sırğa var idi. Burnu cırıldı, sırğa da qaldı Məhəmmədin əlində. Məhəmməd sırğanı cibinə qoyub çıxdı gəmiyə. Məhəmmədin çörəyini də, xörəyini də verdilər, yeyip qarnım bərkitti. Sora dedi:

– Mənim yüz tümənimi verin.

Tacirrər dedilər:

– Biz səni atmışdıq ki, öləsən, ölmədin, yüz tüməni niyə verək?! Məhəmməd nə qədər elədi, olmadı, gördü bılar çoxdu, bı bircə adam, sakit oldu. Elə ki gəldi dəryanın qırağına çıxdı, tacirrərnən xudahafız də eləmiyib düşdü yolun ağına. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, ta ki gəlib çıxdı bir şəhərə. Şəhərə daxil olub gördü ki, çörəglər təndirə yapılıb qalib, dükannarda mallar başınadı; amma bir insan yoxdu şəhərdə. Dolana-dolana gəlip şəhərin o biri qırağına çıxdı, gördü bir cığır gedir, dedi:

– Yaqın şəhərin əhli bı cığırnan haraysa gediplər. Gedim görüm nə var.

Birəz getdi qabağına bir təpə çıxdı, təpəni aşır gördü ki, bir qalaça var. Özün yetirdi qalaçaya, içəri girən kimi qalaçanın qapısı örtüldü. Bir səs gəldi:

– Ey anası satdığı Fatı qarının oğlu keçəl Məhəmməd! Mənim mənzilimə qatır gəlsə, dırnaq salmaz, quş gəlsə qanat salmaz. Sən nə cürət eliyib mənim məkanıma gəlmisən.

Məhəmməd bir başın qalxızib fikir elədi, sən öləsən bı şəhərə hər nə bəla toxunub, binnan toxunub. Görək nə olacax. Səs bir də gəldi:

– Ey Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd!

– Sənə dimerəm çıx, dalınan danışma, iyit ağzın yumar, əlin açar. Çıx belə görüm kimsən, mətləbin nədi?

Yer titrəyib divar yarıldı. Bir oğlan çıxdı ki, qəddi minayə kimi, baş ütgəc gümbəzi kimi, bıqların eşib şənbələ

kimi qoymuşdu qulağının dibində. Əl atdı ki, Məhəmmədi götürüb yerə vursun, Məhəmməd yapışdı onun biləyinnən, özünə tərəf çəkib yapışdı ortasınan. Onu o divara-bı divara o qədər vırdı ki, bir qat qabığı getdi.

Oğlan gördü Məhəmməd onu öldürəcək, istədi qaçsın. Məhəmməd yapışdı biləyinnən, oğlan o tərəfə çəkdi, Məhəmməd bı tərəfə çəkildi. Axırda oğlanın barmağında bir üzük vardı. O da çıxıb Məhəmmədin əlində qaldı.

Məhəmməd cibinə qoyub qalaçadan çıxdı. Allaha təvəkkül eləyib üz çevirdi bir tərəfə getməgdə olsun. Görək axın necə olacax.

Məhəmməd bu gedişnən tamam on gün, on gecə yol getdi. Gəlip çıxdı bir qalaçaya. Gördü vallah, bı bir qalaçadı ki, çəkilib göyün üzünə. Bir siçan da keçməgə yolu yoxdu, gün də az qalmışdı ki, batsın. Məhəmməd də çox yorulmuşdu. Başdadı qalaçanın dörd tərəfin gəzməyə görsün bir yol taparmı girsin qalaçaya. Gəzip-gəzip axırda gördü ki, divarın dibinnən bir su çıxıb axır. Məhəmməd ağılnan bildi ki, bı su içəridən gəlir. O saat başın soxdu su gələn deşiyə. Başının qartmağı sıyrıla-sıyrıla birtəhər keçdi o tərəfə.

Nə gördü? Paho, bura bir bağdı, deyirsən behişdin bir guşəsidi? Bülbüllər cəh-cəh vırır, güllər pəh-pəh vırır, ağacdar baş çəkib fələyə. Dünyada nə meyvə desən, bırdə tapılır. Məhəmmədin ağzı açıla qalmışdı. Bilmirdi hankı tərəfə getsin. Birdən qulağına bir su şırıltısı gəldi. Yuxudan ayılan kimi olub öz-özünə dedi:

– Ey yar, nə qayırısan? Məhəmməd, ayıx olmalısən bı qalaça işsiz deyil.

Yavaş-yavaş suya tərəf gəlip gördü bir çarhovuzdı, diyirsən vallah, suyu abi-kösərđi. Çarhovuzın daşının biri yaqutdan, biri mirvanındandı. O biri tərəfə baxanda nə gördü? Gördü bir çiməni-basafa yerdə sırfə salınıp, sırfanın üstə üç qar xörək qoyulub elə buğlanır, yanına da xurşu, məzəsi qoyulub. Məhəmməd o saat bildi ki, bılar təzə qoyulub, indicə

kimsə gələcək. Tez bir gül kolunda gizlənilib başdadı sıfraya tərəf marıtdamağa. Bir də gördü üç göyərçin gəlip qondu sırfanın qırağına, donnarın çıxardıp üç qız oldular ki, vallah yemə, işmə bılların xəddi-xalına, gül camalına tamaşa elə. Günə diyillər sən çıxma, mən çıxım. Aya diyillər sən çıxma, mən çıxım. Məhəmmədin ağzı açıla qalmışdı. Bir də gördü, qızlardan biri o birrərinə dedi: "Bacılar, xörəgi yiyək, söhbət eliyək, yoxsa söhbət eliyək, xörəgi yiyək?"

O biri cavaf verdi ki: "Bacılar, bıdı on ildi ki, bir-birimizi görmürdük. Xörək qaşmır ki, yeyərik, hələ bir-birimizin sərgüzəştinnən xəbərdar olax, otınan çörəyimizi yeyək. Üzdərin tutub böyük qıza dedilər:

– Bacı, sən böyügümüzsən, gərək əvvəlcə sən başına gələnə danışasan.

Böyük qız başdadı:

– Bacılar, filan şəhərdə bir hamam var. Mən on ildi ki, orda peyda olmuşdım, nə qədər ora gələn vardsa, səsdənirdim bağı çatdıyib ölürdü, nələrə var yığışdırıb aparırdım. Günnərin bir günündə haradasa Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd birisi ara-təzə gəldi çıxdı ora, başdadı bir tovla mıxı çalmağa, bir dəfə səsdəndim, dərbənd olmadı, iki dəfə səsdəndim dərbənd olmadı, axırda özüm çıxdım tutaşdıx. Məni o difara, bı difara o qədər vırdı ki, bir qat qabıgım getdi. Bədənim indi də hələ döyütmiyip. İstədim qaçam, ayağımda bir cüt corabım vardı ki, yeddi ilin bacı xəracınan əmələ gəlmişdi, onun da bir tayı çıxıp əlində qaldı. Kaş o bırdada olsaydı, bı xörəyi onnan yeyip, ona ərə gedərdim.

Məhəmməd öz könlündə dedi:

– Keçəl, dinmə baxtın getirib.

Ortancıl qız başladı:

– Dad Fatı qarının oğlu keçəl Məhəmmədin əlindən. Bacılar, mən də filan dəryada məsgən eləmişdim. Nə qədər gəmi gəlsə ya yüz tımən pul, bir qul alırdım, ya da gəmini dağıdıb bütün var-yoxun aparırdım. Bir gün qara yola qara sata

həmən Məhəmməd gəldi çıxdı urcahıma, o gen dgryanı başıma dar elədi. İstədim qaçam, darddı burnumda bir sırğa vardı, yeddi ilin bacı-xəracından əmələ gəlmişdi, onu da qopardıb apardı. Allahın altda o bırdada olaydı, bu xörəyi onnan yeyip, ona ərə gedəydim.

Başdadı kiçik bacı, dedi:

– Bacılar, mən filan şəhərin kənanrında bir qalaçada məsgən tutmuşdım. O şəhərin hamısını qaçax iləyip, şəhərin bütün mal-dövlətinə sahiblanmışdım. Bir gün haradasa həmən Məhəmməd ara-təzə gəldi çıxdı o qalaçaya, nə qədər çığırdım dərbənd olmadı. Axır çıxdım tutaxlaşdıx. Məni o qədər vırdı ki, bir qat qabıgım getdi. Gördüm məni öldürəcəg, istədim qaçam, yapışdı əlimdən o tərəfə çəkdi, mən bı tərəfə çəkdim, barmağımda bir üzük vardı, yeddi ilin bacı xəracınan əmələ gəlmişdi. O da çıxdı qaldı əlində. Kaş o bırdada olaydı, bı xörəyi onnan yeyib ona ərə gedəydim.

Məhəmməd bı sözdəri eşidən kimi koldan çıxıb dedi:

– Xanımlar, mən bırdayam, əvvəlcə hələ o corabdan qırx cüt bıra gətirin, sora danışax.

Qızdar o saat corabdan qırx cüt hazır elədilər. Onnan Məhəmməd dedi:

– İndi hansınız məni o şəhərə tez aparsa, onu alacam.

Böyük qız dedi:

– Mən bir həftəyə aparram.

Məhəmməd dedi:

– Bı olmadı.

Ortancıl qız dedi:

– Mən üç günə apararam.

Məhəmməd dedi:

– Bı da olmadı.

Kiçik qız dedi:

– Mən sabah günortaya kimi səni şəhərə aparram.

Məhəmməd razı oldu, o saat pərilər qazısını gətirdilər, kiçik qızın kəbinin kəsdi Məhəmmədə. Məhəmməd qıznan

xörəyi yeyib o gecəni yatdılar. Səhər tezdən qız löh oxuyub Məhəmmədi elədi bir çöp, özü də donun geyip oldu bir göyərçin. Məhəmmədi vırıp dimdiyinə üz tutdu Məhəmmədgilin şəhərinə. Günorta azanı başdananda gəlib düşdü şəhərin qırağına. Geriyə də löh oxuyub Məhəmmədi elədi adam. Məhəmməd dedi:

– Xanım, sən bırda gözdə, mən qaçım evdən bı saat bir çarşavdan-zaddan tapım gətirim, bürün gedək.

Qız razı oldu. Məhəmməd özün yetirip anasına dedi:

– Ana, çarşavdan-zaddan bir şey varmı, tez ver maa, arvat almışam.

Qarı dedi:

– Dədən gorbagor havaxt maa çarşav almışdı ki, çarşavım ola.

Məhəmməd dedi:

– Ay arvat, tez ol, qız gözdəyir.

Qarı dedi:

– Qoy görüm, gərəy toy çarşavım dura, onu verim apar.

Qarı durub bir yastığı söküüb içinnən köhnə tükə bilanmış bir çarşav tapıb verdi Məhəmmədə. Məhəmməd tez özün yetirdi xanımın qulluğuna, çarşavı saldı başına, gətirdi evlərinə.

Bir gün xanım Məhəmməddən soruşdu ki, bu yerinizin sərhədin maa görkəzə bilərsənmi? Məhəmməd dedi:

– Görkəzərəm.

Xanım dedi:

– Ala bı üzüyü, apar dəryada çalxala, sudan bir oğlan çıxacaq, diyəcəy, bizə görə qullux. Diyərsən ki, qul sahibi olasan, xanım diyirdi, bı gecə filan yerdə paçcahın evi kimi bir ev istəyirəm. Sora qayıdıp gələrsən. Tayı senin işin olmasın.

Məhəmməd özün yetirdi dəryaya, üzüyü suya salan kimi oğlan çıxdı:

– Oho, Məhəmməd, xoş gəlmisən, bizə görə qullux?

Məhəmməd dedi:

– Qul sahibi olasan. Xanım diyirdi filan yerdən paçcahın

evi biçimdə bı gecə bir ev tiksın.

Oğlan dedi:

– Baş üstə, qal bizə kömək elə.

Məhəmməd dedi:

– Yox, mən qala bilmərəm.

Qayıtdı geri. Gələndə gördü aşbaz aşı bişirip, həlimini töküüb qablara. Məhəmmədin tamahı düşüb otdu bir az həlim içməyə. Yolnan gedənin birisi çömçənin sapına toxunub həlimi dağıtdı. Məhəmmədin acığı tutub dedi:

– Axmaq oğlu, axmaq, qoymaz birəz bu müftə həlimnən içək

Kişi qayıdıp dedi:

– Axmaq oğlu sənsən ki, xalx tamaşaya gedir, sən oturub həlim içirsən.

Məhəmməd dedi:

– Qardaş, nə tamaşa?

Dedi:

– Ey, hələ xəbərin yoxdu? Fatı qarının oğlu keçəl Məhəmmədin ağalannın vaxtı tamamıdı. Məhəmməd gəlməyib paçcah oların boynun vırdırır.

Məhəmməd bını eşidən kimi məsələ yadına düşdü. Tez corabları götürüb paçcahın divanxanasına tərəf üz qoydu. Onda yetip gördü ki, az qalır ha cəllad elə ağalarının boynunu vurhavurdu. Adamları o tərəf-bı tərəfə yarıp, özün atdı meydançaya, corabları paçcahın qabağına töküüb, dedi:

– Hanı baqqal? Corabları gətirsın, görək.

Paçcah əmr elədi, lotuları azad elədilər. Baqqala da əmr elədi ki, corabları gətirsın. Baqqal corabları gətirəndə paçcah gördü ki, paho bı corablar ha bırda Qazaxlarda, Usuluda, Çubuxda toxunub, o saat əmr elədi cəllada. Cəllad hazır oldu:

– Nə buyurursan qibleyi-aləm? Qulum qolatani, qılincim kəskin.

Paçcah dedi:

– Vır, bı saat baqqalın boynun.

Cəllad baqqalın boynun elə vırdı ki, bir gilə qan da yerə düşmədi.

Paçcah dedi:

– Məhəmməd!

Məhəmməd dedi:

– Bəli.

Məhəmməd, bəlkə bı corabın bir cütünü maa verəsən.

Məhəmməd dedi:

Gözdərinin ikisi də bir dəşiydən çıxa, genə vermərəm! Corablardan hər ağasına bir cütün bağışdadı.

Lotubaşı da Məhəmmədi azad eləyip dedi:

– Get, nə qədər mən sağam, bı şəhərdə saa bir adam sataşsa, gəl maa xəbər ver. Sənin işin olmasın.

Məhəmməd üz qoydu əvlərinə. Nə gördü?! Evlərinin yerində qırx mərtəbə bir ev tikilirdi ki, heç paçcaha miyəssər dəgil. Xana baxçası, fəvvarası, qulluxçusu, qaravaşı, her şeyi içində. Məhəmməd durup fikir eləyirdi ki, ay Allah, yəni bı mənim evimdi? Dedi, yox, ola bilməz, yəqin mən yanlış gəlmişəm. İstəyirdi qayıtsın geri, gördü arvadı külafirəngidən çağırır:

– Məhəmməd, niyə içəri gəlmirsən?

Baxdı gördü, xeyr, öz arvadıdı, bı da öz evidi. Çıxdı yuxarı, başdadı xanımla kef eləməyə.

Bıllar kef çəkməkdə olsun, sizə kimnən xəbər verim, paçcahdan. Paçcah bir gün vəzirinən oturmuşdu külafərəngidə, dörd tərəfə baxırdı. Gördü, vallah şəhərin bir yerində bir imarat tikilip, heç paçcaha miyəssər deyil. Üzün tutub vəzirə dedi:

– Vəzir, bı ev kimindi?

Vəzir cavap verdi ki:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, həməni Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmmədi.

Bıllar bı danışıqdaydılar, Məhəmmədin arvadı çıxdı eyvana. Paçcah qızı görən kimi bir ox qızın iki qaşının

arasından qutarıp dəydi paçcahın ürəginin başından. Paçcah, bildirmi ölübsən, bu ilmi? Yıxılıp ürəyi yetdi. Vəzir paçcahı birtəhərnən özünə gətirdi. Dedi, evin yıxılmasın nə qayırırsan?

Paçcah dedi:

– Vəzir, tədbir! Mən gərək qızı alam!

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, nə tədbir, gücnən ala bilməzsən. El diyər paçcah kişinin kəbinni arvadın zornan aldı. Gərək Məhəmmədə elə bir qullux buyurasan ki, yerinə yetirə bilmiyə, boynun vırdırasan. Ayrı əlac yoxdu.

Paçcah dedi:

– Nə buyurux buyurax?

Vəzir cavaf verdi:

– Qibleyi-aləm, sabah Məhəmmədi çağırırsan, diyərsən ki, Məhəmməd, sən bir qoçaq oğlansan, sənnən başqa heç kəs bacarmaz. Gərək mənə nar içində huri gətirəsən, gətirməsən boynunu vırdıracığam. Əlacı yoxdu, gedəcəg, ya ölər, ya da gətirə bilməz, sən boynun vırdırsan.

Paçcah dedi:

– Çox yaxşı tədbirdi.

Birtəhərnən paçcah gecəni sabah elədi. Tezdən qırmızı geyinip çıxdı taxda. Fərraş göndərip Məhəmmədi çağırtdı hüzuruna, bir kitabı açıb əlin qoydu bir yazının üstə, dedi:

– Məhəmməd, bı nədi?

Məhəmməd uşaxlıxdə birəz molla yanında oxumuşdu, höccələ-məynən bilirdi. Odur ki, höccələyib dedi:

– Paçcah sağ olsun, "nar içində huri". Paçcah dedi:

– Hə qoçağım, düz oxuyubsan, "nar içində huri"dir. İndi mən görürəm bı şəhərdə sənnən qoçaq adam yoxdu, gərək binnan maa gətirəsən, gətirməsən boynunu vırdıracayam.

Keçəl kor-peşman, suyu tökülmüş qarı kimi qayıtdı. Qızı gördü tay nə... Elə bil Məhəmmədin dədəsi indicə ölüb, qaş-qabağı yer süpürür, cəld durup Məhəmmədin boynun qucaqlayıb dedi:

– Mənim sevgilim, niyə bikefsən, sən bilmirsən mənim sənnən başqa bir kimsəm yoxdu? Sən də bekafl olanda bı qürbətdə mən neynərəm?

Məhəmməd dedi:

– Xanım, paçcah bir buyurux buyurub, yerinə yetirmək mümkün deyil, boynum vırılacaq.

Qız dedi: *

– Məhəmməd, sən Allah, helə demə, ürəyimi qana döndərmə. De görüm, nə buyurub?

Məhəmməd əhvalatı mən sizə diyən kimi qıza nağıl elədi. Qız gülüb dedi:

– Elə bu?

Məhəmməd dedi:

– Bəli.

Qız soruşdu:

– Hələ de görüm, möhlət alırsan?

Məhəmməd dedi:

– Almamışam.

Qız dedi:

– Onda, get paçcahdan qırx gün möhlət al, gəl otur otuz doqquz gün yeyək, içək, Allaha şükür eliyək. Qırxıncı gün Allah kərimdi.

Məhəmməd gedip paçcahdan qırx gün möhlət aldı. Gəlip otuz doqquz gün xanımnən kefə baxdı, qırxıncı gün xanım bir löh verdi Məhəmmədə. Dedi:

– Məhəmməd, çıxarsan şəhərdən kənara, bu löhü oxuyub gözdərini yumarsan. Bir də görəcəksən ki, ayağın bir şeyə ilişdi, gözünü açanda görərsən bir daşdı, qalxırsan, daşın altından bir piləkan çıxacaq. Piləkandan yenərsən, qabağa bir darvaza çıxacaq. Darvazanın ağzında bir qarı oturub. O mənim xalamdı, bı kağızı verərsən ona oxuyar, o nədisə əməl edərsən. Qayıdanda bı löhü oxuyarsan, olacaxsan evimizdə, qorxma.

Məhəmməd löhləri alıp nənəsiynən, arvadıynan görü-

şüp, öpüşüb ayrıldı. Elə ki, şəhərin qırağına çıxdı, löhü başladı oxumağa. Oxuyub qurtaran kimi Məhəmməd başladı quş kimi uçmağa. Bir də gördü ayağı bərk bir şeyə ilişdi. Gözün açıb gördü ki, bir daşdı. Daşı qavzadı, piləkan çıxdı, piləkandan enib özün qarıya yetirdi. Kağızı uzatdı qarıya, qarı dedi:

– Məhəmməd!

Dedi:

– Bəli!

Qarı dedi:

– Ala, bı löhü, o dağı görürsən, get o dağın dabanına, görərsən nar ağacdarıdı. Üstü tey nar, ancax hər narın saplağının dibində ilannar yatıp. Bu löhü tutarsan havaya. Bir ağ yağış başdayacaq. O ilannar çəkilib gedəcəklər. Onda çıxarsan nardan nə qədər lazımdı qoynnu, qoltuğunu doldurarsan.

Məhəmməd löhü alıp özün verdi dağın dabanına, löhü havaya tutan kimi bir ağ yağış başdadı. İlannar təmiz çəkilib getdilər. Məhəmməd cəld nə qədər ki lazım idi, nardan yığıp, qoynun, qoltuğun doldurdu. Sora düşüb gəldi qarının yanına. Qarı bir kağız da bacısı qızına yazıb, Məhəmmədi yola saldı.

Məhəmməd qayıdıp piləkannərnən qalxdı yuxarı, çölə çıxıp daşı genə çəviridi yerinə. İkinci löhü oxuyub gözdərin yumdu. Gözün açanda gördü, öz qarısındadı. Yuxarı qalxıb öz evinə girdi.

Qız Məhəmmədi görən kimi dedi:

– Gətirdin?

Dedi:

– Bəli.

Qız dedi:

– Qoy bıra, görüm bəlkə heç içində hurisi yoxdu. Məhəmməd narrarı töhdü qızın qabağına. Qız pıçağı əlinə alıp, narın birin kəsdi. İçindən huri çıxıp dedi:

– Ay maa su, ay maa su.

Su olmadı, uçub getdi. İkincisi belə, üçümcüsü belə... ta bir nar qalmcən. Qız hamısın kəsdi. Biri qalanda qız dedi:

– Məhəmməd!
Məhəmməd dedi:
– Bəli!
Dedi:
– Bir qab su hazır qoy.
Məhəmməd suyu hazır elədi. Qız narı kəsdi, huri qırağa atılıb "ay maa su" diyən kimi suyu uzatdı. Huri dedi:
– Sən Allah, paçcahı örgətmiyin, qoyun, mən də gedim bacılarımın yanına.
Qız dedi:
– Arxayın ol.
Huri genə girdi nara. Qız narın kəsdiyi yerini qoydu bir-birinin üstə, elə bil heç kəsilməmişdi. Bitişib oldu əvvəlki kimi. Məhəmmədə verip dedi:
– Apar, ver paçcaha.
Məhəmməd özünü yetirib paçcaha nan uzatdı. Paçcah dedi:
– İndi bının içində huri var?
Məhəmməd dedi:
– Mən nə bilim? Kəsərsən, görərsən!
Paçcah pıçax istiyib narı kəsən kimi, huri sıçrayıb qondu kənara, çığırdı ki, "ay maa su, ay maa su". Paçcah, "vəzir su", "vəkil su", ha-hi eləyip su getirincən, huri pırıldayıp çıxdı getdi.
Paçcah dedi:
– Məhəmməd, axı qız qaçdı.
Məhəmməd dedi:
– Mən nə eləyim. Maa demişdin gətir, deməmişdin ki, saxla, özün saxlıyaydın.
Paçcahın əlacı kəsilib Məhəmmədi azad elədi. Məhəmməd evə getməkdə olsun, görək paçcah nə qayırır? Paçcah üzün vəzirə tutub dedi:
– Vəzir! Tədbir, yoxsa bı qızın dərdi məni öldürər.
Vəzir dedi:

– Evin yıxılsın, taha nə tədbir, hər nə desən, əmələ gətirəcək.
Paçcah dedi:
– Genə bir çarə tapıb bı keçəl köpək oğlunu başımızdan rədd eləməliyik.
Vəzir dedi:
– Qibleyi-aləm sabah çağırax, deyək bı dəryanın ortasınnan bir ev tiksın. Hamı – vəzir, vəkil arvad-uşağını da götürüb orda olax.
Paçcah bı tədbiri bəyənib, səhər Məhəmmədi çağırdı:
– Qoçağım, bı dəryanı görürsən, onun ortasında gərək maa bir ev tikdirəsən.
Məhəmməd dedi:
– Ay paçcah! Ədalətinə güc eləmə, suyun üzündə ev tikdirmək olarmı?
Paçcah dedi:
– Uzun danışma, tikdirdin tikdiribsən, tikdirməsən boynun vurıla caxdı.
Məhəmməd genə suyu tökülmüş qarı kimi evə qayıtdı. Qız gördü vallah Məhəmməd ölüb, yerdən götürən yoxdu. Durub Məhəmmədin! boynun qucaqlayıb dedi:
– Qadan alım, niyə bikefsən?
Məhəmməd olan əhvalatı nağıl elədi. Qız qah-qah çəkib dedi:
– Elə bı?..
Məhəmməd dedi:
– Bəli, xanım, məyər bı azdı, suyun üzündə də ev tikdirmək olar?
Qız dedi:
– Helə sən maa de görüm, möhlət aldın?
Məhəmməd dedi:
– Xeyr, xanım, almamışam.
Qız dedi:

– Onda, get, əvvəlcə qırx gün möhlət al. Otuz doqquz gün kef eliyək, görək qırxı nə olur?

Məhəmməd gəlib paçcahdan qırx gün möhlət aldı. Başdadılar xanımnan kefə. Elə ki, otuz doqquz gün tamam oldu, xanım üzüyün barmağından çıxarıb verdi Məhəmmədə, dedi:

– Al bı üzüyü, apar dəryada suda çalxala. Bir oğlan çıxıb diyəcək ki, Məhəmməd, nə qullux? Denən, qul sahibi olasan, xanım deyirdi, dəryanın ortasında bir ev tikdirsin, paçcah, vəzir, vəkil arvat-uşağınan orada olacax. Onda o diyəcəg: Məhəmməd, qal maa kömək elə, deyinən xeyr, mən qala bilmərəm, özün də qayıdanda nəbadə, dala baxasan.

Məhəmməd gəlib dəryanın qırağına üzüyü suda çalxalayan kimi su ayrılıb oğlan hazır oldu:

– Paho, Məhəmməd, xoş gəlmisən, beş gəlmisən. Bizə görə qulluğun?

Məhəmməd dedi:

– Qul sahibi olasan, qullux bizimdi. Ancax xanım diyirdi, bı dəryanın ortasında bir ev tikdirsin, paçcah, vəzir, vəkil arvat-uşağınan orda olacax.

Oğlan dedi:

– Məhəmməd, qal bizə kömək elə.

Məhəmməd dedi:

– Xeyr, mən qala bilmərəm.

Qayıdıp gəldi evə. Gecəni yatdılar, sabah üzüzə xeyrə açılısın. Elə ki, sabah oldu qız Məhəmmədi yuxudan oyatdı, dedi:

– Məhəmməd, di dur bir tamaşa elə, gör nə görərsən? Məhəmməd dərya tərəfə baxanda nə gördü? Baho, nə! Dəryanın ortasında bir imarat tikilib, heç paçcaha miyəssər deyil. Qız dedi:

– Məhəmməd, di get, paçcaha xəbər ilə köçsün evə. Məhəmməd gəlib paçcaha xəbər verdi ki, ev hazırıdı. Paçcah baxıb gördü ki, doğrudan bir elə imaratdı ki, misli görünməmiş

ola. Paçcah baxır elədi nə qədər yaxın adamları vardı, hamısı arvat-uşaxlarının bərabər köçdülər evə. Axşam olanda xanım dedi:

– Məhəmməd! Al bu üzüyü, gedərsən dəryanın qırağına, üzüyü suda çalxalarsan, həməən oğlan çıxacax. Diyəcək, "bizə görə nə qullux". Diyərsən, "qul sahibi olasan, xanım salam yetirib diyirdi ki, o binanı bı gecə elə çəkər dəryanın tənqinə ki, izi-tozu da qalmaz. Diyəcək, "qal, kömək elə". Denən, "mən qala bilmərəm". Bax, özün də nəbadə qayıdanda dala baxasan.

Məhəmməd gəlib dəryanın qırağına, xanım diyən kimi elədi.

Oğlan dedi:

– Qal, kömək elə.

Məhəmməd dedi:

– Xeyr, mənı bağışda, qala bilmərəm.

Məhəmməd xudahafızlaşib evə qayıtdı. Yolnan gələndə, fikirreşdi ki, yanı mən dala baxanda nə olacax? Lap qarının ağzına çatmışdı ki, davam eləyə bilməyib, əyildi iki qıçının arasından dala baxdı. Məhəmmədi götürüb başı üstə elə vurdular yerə ki, Məhəmməd bu ilmi ölüpmüş, bildirmı, bə-yax, özündən getdi. Tappılıya qız çıxıb gördü ki, Məhəmməd tirtap uzanıb. Qız qulluqçulara səslənib Məhəmmədi yuxarı gətirdilər. Üzünə ayna tutub gördülər ki, canı var. Başdayıb sinəsinə sudan-zaddan səpip, qarsın boğup, Məhəmmədi özünə gətirdilər.

Məhəmməd ayılan kimi qız dedi:

– Saa deməmişdim, dala baxma, indi bir dərya tərəfə bax gör noolub?

Məhəmməd dedi:

– Xanım, qələt elərəm, mən bir ildən də sora dərya tərəfə baxmaram.

Xanım dedi:

– Qorxma, daha vaxtı keçib, hələ saa xətir qoydular,

öldürmədilər. İndi baxa bilərsən.

Məhəmməd qorxa-qorxa dərya tərəfə baxanda, gördü o imarətdən bir çöp də qalmayıp yerində. Dərya ləpə çalır. Şəhər əhli əhvalatdan xəbərdar olub şad oldular, Bu işdəri kim elədiyini bilip Məhəmmədi aparıb özdərinə paçcah seçdilər. Məhəmməd də həmin lotuları çağırıb hərəsin bir mənəsbə qoydu. Lotubaşını da özünə vəzir elədi.

Bir müddətdən sora Məhəmmədin bir oğlu da oldu. Ömrü uzunluq paçcahlıx elədi, xalxnan yaxşı rəftar eləyip, rəyyəti ədalətnən dolandırdı.

O yedi, işdi, yerə keçdi, siz de addıymın, dövrə keçin. Olar mətləbinə çatdılar. Allah hamını mətləbinə çatdırsın, biz də onun biri.

AXVAY

Gülnahar mahalında Şəftən adlı orta sinli bir kişinin Gülxar adlı bir arvadı var idi. Şəftənin peşəsi naxırçılıq, Gülxarın peşəsi evdarlıq idi. Bu ər-arvad çox zəlil bir halda ömür sürürdülər. Hal belə ikən Gülxarı barihəmlin yerə qoydu. Bunun bir misilsiz gözəl oğlu oldu. Oğlanı adını Xanoğlan qoydular. Xanoğlan böyüyüb tainki on səkkiz yaşına yetişdi. Günlərin bir günündə Xanoğlan Gülnahar şəhərinə gəzməyə çıxmışdı. Şəhərdə gəzərkən güzarı Gülnahar şəhərinin şahı olan Qəni şahın qəsrinə düşdü, nə gördü? Qəsirdə Qəni şahın qızı Püstə xanım özünə yeddi qələm ilə zinət verib, qızıl sandal üstündə qərar tutubdur. Xanoğlan bir belə malı-camalı görcək, bir könlüdən min könlə aşığı-giriftar oldu.

Xanoğlan oradan evlərinə gəlib əhvalatı ata-anasına nəql elədi. Sora, atasından təmənnə etdi ki, Qəni şahın qızı Püstəxanımı ona alsın. Şəftən dedi:

– Ay bala, biz bir naxırçı babayıq, xalxın mal-qarasını otarib, bir qarnı ac, bir qarnı tox dolanırıq. Amma o bir dövlətli şahdır, sana qızını verməz.

Xanoğlan ərz elədi ki, mehriban ata, sən get elçi daşının üstündə otur, onlar nə mətləbə gəldiyini xəbər aldıqda əhvalatı söylərsən. Görək nə cavab verirlər. Biz də ona görə iş görək. Ata-anası hər ikisi ona nəsiyyəət verdilər, razı olmadı. Axırda biçarə Şəftən camına doyub şahın qızına elçi getməyə razı oldu. Odur ki, gedib elçi daşının üstündə oturdu. Qəni şah elçi daşının üstündə Şəftəni gördükdə, hüzuruna nə istədiyini soruşdu. Biçarə Şəftən qorxa-qorxa əhvalatı şaha söylədi. Şah xəbər aldı:

– Ay kişi, oğlun nə peşə sahibidir?

Şəftən ərz etdi ki, şah sağ olsun, heç bir peşə sahibi degildir.

Şah Şəftəndən bu sözü eşidib buyurdu:

– Onda mən qızımı sənə o peşəsiz oğluna verə

bilmərəm.

Şəftən dinməz-söyləməz şahın hüzurundan mürəxxəs olub evinə gəldi. Əhvalatı Xanoğlana nağıl etdi. Xanoğlan bu tərəfdən məyus, digər tərəfdən şad olub atasına ərz elədi ki, dur bu yaxında olan Bəndər şəhərinə gedək. Orada məni bir peşəyə qoy. Bəlkə baxtım yar ola, bir yaxşı peşə öyrənib həm sizləri bu zəlil yaşayışdan xilas edəm, həm də öz mətləbimə çatam.

Atası oğlunun bu ağıllı sözünə çox şad olub, Xanoğlan ilə birgə Bəndər şəhərinə yola düşdü.

Bunlar o qədər getdilər ki, axırda yorulub yolun kənarında olan bir çeşmənin başında belə zəlil ömür sürməklərindən, yorulmaqlarından ax-vay çəkib oturdular. Bu ata-oğul sərçəsmənin üstündə oturmaqda olsunlar, gəl sana Axvaydan xəbər verim.

Axvay cadugarlığı son dərəcə gözəl bilən bir sehirbaz idi ki, dünyada ikinci bir tayı yox idi. Ö cürbəcür sifətlərə girməgə mahir bir cadugər idi. O həmən sərçəsmənin yanında zirzəmidə özünə ev bina edib var-yox Süsən adlı qızı ilə o məkanda sakin idi. Həmən vəqt gah insan sifətində, gah da heyvan sifətində sehirbazlıq ilə xəlqin gözünü bağlayıb aldığı pullar ilə ömür keçirərdi. Axvay bəzən də bir peşəkar sifətində xəlqin içərisinə girib hiylə yolu ilə mahalın adamlarından girinə keçəni o zirzəmiyə aparıb, o adam sehirbazlığı ögrənənə qədər işlədərdi. Oylə ki, sehirbazlığı ögrəndi, dərhal öldürərdi.

Qəzadan Şəftən ilə Xanoğlan Axvay çəkib həmən sərçəsmənin başında oturanda bunların Axvay sədası onun qulağına çatıb onların yanına gəldi. Dedi:

– Məni nə üçün çağırırdınız?

Bunlar and içdilər ki, biz səni çağırmamışıq. Axvay dedi:

– Bəs nə üçün axvay dediniz? Mənim adım Axvaydır.

Şəftən ərz elədi ki, ay canım bizim elin qaydəsidir, hansı vəqt işi gəlməyəndə, ya yorulanda axvay çəkərlər.

O sehirbaz buyurdu, yaxşı, bəs söyləyin görüm, haradan gəlib, haraya gedirsiniz?

Şəftən əhvalatı tamamən ona söylədi. Axvay işdən xəbərdar olub buyurdu:

– Ay kişi, qorxmayın, işiniz yaxşı rast gəldi. Mən hər cürə peşə bilirəm. Özüm də çox şeyird saxlayıb ustad edib buraxmışam. Hərgah könlün istəsə, oğlunu mana ver, yaxşı peşə sahibi edim.

Bunun bu sözünə ata-oğul razı oldu. Axvay buyurdu ki, indi sən get, oğlun qalsın. Tainki üç ilə bunu yaxşı peşə sahibi edim. Sora gəl bu sərçəsmənin üstündə Axvay deyif çağır. Onda mən yanında hazır olacağam.

Səftən göz üstə deyib oğlu ilə, Axvay ilə görüşüb evlərinə qayıtdı.

Bu yandan Axvay öz-özünə dedi:

– Hələ üç il bu oğlanı işlədərəm. Hərgah, sehirbazlığı ögrəndi öldürərəm, ögrənmədi atası gələndə verərəm aparar.

O zalım bu fikirdən sora Xanoğlan ilə evinə gəldi. Süsən gördü atası özünə bərabər bir oğlan gətirir. O oğlanın gözəllikdə misli yoxdu. Qızının o cavana heyifi gəlib dedi:

– Gərək nə töhr olsa, bu oğlanı atamın cəngindən xilas edəm. Axvay Xanoğlanı evinə gətirdikdən sora o gündən şagirdlik işi ilə məşğul etdi. O gündən başlayıb Xanoğlan sehirbazlıq örgənirdi. Bir gün Axvay şəhərə çıxmışdı. Zirzəmidə Süsən ilə Xanoğlan qalmış idi, Süsən Xanoğlanı yalnız görəb yanına gəldi, onun belə avara olmasının sirrini ondan soruşdu. Xanoğlan o xoş sifət Süsənə bütün başına gələn qəza-qədəri nəql etdi. Süsənin o muraz üstündə olan cavana rəhmi gəlib, atası Axvayın bütün sirlərini ona açdı. Xanoğlan son dərəcədə heyrətlənib dedi:

– Süsən, heç bir belə biinsaf, zalım adam olarmı?

Süsən dedi:

– Heç heyrətdə qalma! Əgər söylədiyim sözlərə inanmayırsan, gəl göstərim!

Xanoqlan göstərməgə razı olduğundan Süsən onnan atasının adamları qırıb doldurduğu dama getdi. Xanoqlan nə gördü? Bu da: başdan-başa meyit ilə doludur. Əhvalı belə görcək yüzünü Süsənə dutub ərz etdi:

– Ey rəhmikar! Bə mən nə tər edim ki, həm bu insan cəlladının, əlindən salamat qurtarım, həm də sehirbazlığı örgənirəm?

Süsən dedi:

– Ay cavan, hər nə təhər olsa, bu zalım səni həlak edəcək, bircə bu hiylə ilə sehirbazlığı ögrənib bunun əlindən salamat qurtarasan. O nə qədər səndən xəbər alsın ki, oğlum, sehirbazlığı örgəndinmi, sən cavab ver ki, usta mehriban, xeyr. Bəlkə bu minval ilə üç ilin müddətində sehirbazlığı örgənib, atan gələndə gedəsən.

Xanoqlan Süsənin bu tədbirinə "afərin" deyib, sehirbazlıq işinə məşğul oldu. O yandan Axvay şəhərdən gəlib buyurdu:

– Oğul, bir neçə gün bundan qabaq sana dediyimdən və indiyə qədər nə eləmişən. İndi di görüm, göstərdiyim işi qurtardınmı? İndiyə tək sehirbazlıqdan nə örgənmişən?

Xanoqlan Süsənin çəkdiyi tədbir nəticəsində ərz elədi:

– Usta mehriban, göstərdiyin işi qurtarmışam, amma sehirbazlıqdan bir şey bilməyirəm.

Axvay zahirən məyus, batılən xoşhal olub oğlanı işlədirdi. Üç il tamam olana qədər Xanoqlan sehirbazlığı örgəndi. Ancaq Axvay xəbər alanda, "bir şey örgənməmişəm" deyirdi.

Üç il tamam olduğundan Xanoqlanın atası Şəftən gəlib həmənin sərcəşmənin üzərində Axvay deyib səsləndi. Bunun sədası Axvayın qulağına yetişəcək, Xanoqlan ilə onun yanına gəldi. Onun ilə görüşdikdən sora buyurdu:

– Ay kişi, sənin bu oğlun nə yaman korazehin imiş. Bu üç ildə həm mənim zəhmətimi itirdi, həm də sənin yanında məni xəcalət elədi. Özü üçün də bir yurd-yuva yapa bilmədi.

Şəftən ərz elədi ki:

– Ay usta, tanrı səndən razı olsun. Hər adamın zehni bir

olmaz, nə etməli, örgənməyib, özünə etdi. Eylə onun sağ-salamat əlimə gəlməsi böyük bir işdir. Necə mən naxırçılıq edib bir qarnı ac, bir qarnı tox dolanıram, bu da elə dolanar.

Şəftən Axvay ilə bir qədər söhbətdən sora çıxıb oğlu ilə evinə gəldi. Xanoqlan bu üç ilin ərzində başına gələn qəza-qədəri ata-anasına təmamən nəql etdi. O yazıqlar oğlanlarının bir belə zəhmət, məşəqqət ilə peşə sahibi olmasını görüb çox şad oldular.

Xanoqlan dedi:

– Ey mehribanlanm, hələ şad olmanız qabaqdadır. İmdi, atacan, mən hər nə desəm, əməl et. Çox keçməz, mal-dövlətimiz həddən ziyada olar.

Şəftən razı oldu. Xanoqlan dedi:

– Mehriban ata, mən sehir oxuyub, bir yaxşı öküz olacam. Aparit bazarda satarsan, amma başımın ipini verməzsən. Axşam olcaq, yenə də evimizə gələcəm.

Şəftən "göz üstə" dedi.

Xanoqlan sehirbazlıq ilə bir yaxşı öküz oldu. Atasını ipindən tutub, bazara apardı. Bazarda ən bahalı öküzün qiymətinə satdı. Ancaq başından ipi açmaq istədikdə, alan şəxs razı olmadı. Şəftən min belə öküz də olsa, ipi vermiyəcəyini söylədi. Nəhayət, ipi açıb evə gəldi. Ol yandan öküz alan adam evinə aparıb xal-xala saldı. Xanoqlan o qədər gözlədi ki, kişi evə getdi. Bu zaman sehir oxuyub, insan sifətinə düşdü. Oradan da evlərinə gəldi.

Xanoqlanın belə sehirbazlığına ata-anası heyran qalıb dedilər:

– Ey nuri didəməz, hərəgah səni biz əmələ gətirməsəydik, onda sənə bəni-insan demək olmazdı.

Xanoqlan şad olub, sabah yenə bir qiymətdar heyvan surəti ilə, satılacağını ata-anasına vəd etdi. Bu surət ilə Xanoqlan hər gün başqa bir heyvan donuna girərək baha qiymətlərə satılırdı.

Nəhayət, bu minval ilə onlar son dərəcə böyük dövlətə

malik oldular. Bu mal-dövlət ilə doqquz mərtəbə saray qururdular. Ona görə də Xanoğlanın atası naxırçılıqdan əl çəkib, taciryana libas geydi. Ağsaqqal, qarasaqqal mərəkəsində əgləşirdi.

Genə bir gün adəti üzrə Xanoğlan sehir oxuyup bir dəvə oldu. Dedi:

– Ata, sayıq ol ki, osarımı məni alan adama verməyəsən. Şəftən "göz üstə" deyib dəvənin osarından tutaraq bazara apardı.

Qəzadan, o günü Axvay da bir çodar surəti ilə bazara çıxmışdı. Nə gördü, həmənin Şəftən kişi dəvə satır. Yanına gəlib diqqət ilə baxdıqda sehirbaz olduqdan gördü ki, öz sehiridi. Xanoğlan dəvə sifətinə girmişdir. O dəvəni Şəftən özü dediyi qiymətə alıb ovsarmdan tutaraq getmək istədigdə, Şəftən dedi:

– Çodar qardaş, osarı vermərəm. Axvay dedi:

– Ay kişi, dəli olmamısan ki, satılan heyvanın başından ip açmazlar. Çünki onda o heyvandan xeyr görmək olmaz.

Şəftən dedi:

– Bizim elin qaidəsi belədir ki, onlar mal satanda heyvanın başında ip verməzlər.

Axvay osarı kişidən almağ üçün bağırıb bütün bazar əhlini oraya tökdü.

Dedi:

– Ay həzarat, bu hansı məzhəbdə görünmüşdü ki, dəvənin başından osar açıla. Nə qədər istəyir osara da pul verim. Ancaq açmasın. Bazar əhli dedi ki, biz də görməmişik. Şəftən həm bazar əhlinin sözünə inanıb, həm də o haramzadanın çox pul verməsinə aldanıb dəvəni osarlı verib evinə getdi.

Axvay dəvənin osarından tutub zirzəmiyə gətirdi. Süsən uzaqdan Xanoğlan olduğunu tanıyıb zirzəmidə olan kəsərtiləri tamam gizlətdi. Bu yandan Axvay dəvənin osanm Süsənə verib onu öldürmək üçün kəsərti gətirməyə getdi. Süsən firsəti

qənimət bilib dəvənin osarını buraxdı. Bu zaman Xanoğlan sehir oxuyub bir dövlət quşu sifətinə düşdü. Oradan uçub Qəni şahın başına qondu. Bu yandan Axvay çox gəzdigdən sora kəsərti gətirib gələndə nə gördü, dəvə yoxdur. Axvay qəzəblənib Süsəndən dəvənin necə olduğunu soruşduqda, Süsən dəvənin bir dövlət quşu sifətinə düşüb Qəni padşahm bariqahına tərəf uçduğunu söylədi. O sehirbaz Süsəndən bu sözü eşitcək, sehir oxuyub bir dərviş donuna girib Qəni padşahm sarayının yanında çadır qurub oturdu.

Qəni şah dərvişi hüzuruna gətirdi. Dedi:

– Ağa dərviş nə mətləbin varsa, söylə, rəva edim. O nəbakar ərz etdi:

– Şah sağ olsun. O başına qonan dövlət quşunu mana versəniz, bütün mətləbimi rəva etmiş olarsınız.

Şah dərvişin belə bir namünasib mətləbinə qarşı dedi:

– Ağa dərviş, bu quş dövlət gətirən quşdur, ona görə dövlət sahiblərindən başqa kimsəyə verilməz.

Axvay əl çəkməyib ərz etdi ki, ey Gülnaharın şahı, bil, agah ol, hərəgah bu quşu mana verməsən, burada hər gün sana o qədər qarğış edəcəyəm ki, tainki, taxtı-tacın tarı-mar ola. Şah dərvişin qarğışından qorxub, nəhayət, quşu tacından götürüb ona verməyə istədigdə, quş bir qab darı olub yerə töküldü. Dərviş bir çiçəyi toyuq olub o darının dənəməyə başladı. Toyuq darının hamısını dənəyib qurtardı, yalnız bir dənəsi şahın taxtının altına sıçradığından, toyuğun gözü görmədi. O dan bir tülkü olub, toyuğun həm cücələrini, həm də özünü boğub öldürdü. Bundan sora insan sifətinə düşdü. Şah bu vəqəyə təəccüb edib buyurdu:

– Oğlan, söylə görüm, bu vəqənin səbəbi nədir?

Xanoğlan dedi:

– Şah sağ olsun, buyurun şəhər əhli səgirən-kəbirən təməmənin buraya cəm olsunlar, sora vəqlənin səbəbini söyləyim.

Qəni şah vəzirə-vəkilə, əyan-əşrəfə, sərbazlara fərman

verib bütün Gülnahar şəhərinin əhalisini oraya topladılar. Şahın fərmanı mövci-bincə camahat ilə Xanoğlanın ata-anası da şahın barigahına gəldilər. Bu zaman Xanoğlan Axvayın özünün başına gələn qəza-qədəri axıratək Gülnahar əhlinə, Qəni şaha nağıl etdi. Şah, Gülnahar əhli Xanoğlanın bir belə şücaətinə "afərin" dedilər.

Qəni şah buyurdu:

– Bala, indi ki sən bir çox zəhmət, məşəqqətdən sora bir belə sənət sahibi oldun, gözümün ağı-qarası olan qızım Püstə xanımı sənə verirəm.

Xanoğlan ondan bu sözü eşidib əl-ayağından öpüb dedi:

– Var-dövlətin həddən ziyadə olsun, ancaq sizdən bir təmənnamı var.

Şah dedi:

– Hər nə təmənnan var söylə! Can-baş ilə rəva edəyəm. Xanoğlan Axvayın qızı Süsənin ona etdiyi yaxşılığı, onun zirzəmidə kimsiz-kimsənəsiz qaldığını şaha nəql etdi.

Şah buyurdu ki, oğlum bir qədər sərbaz götürüb Süsənin məkanına get, onu şəhərə gətir. Hərgah oğlum Rəhman Süsəni bəyənsə, Süsən də oğlumu bəyənsə, Rəhmana alaram.

Xan oğlan razı olub, bir qədər sərbaz ilə Süsənin məkanına getdi. Süsəni Qəni şahın hüzuruna gətirdi. Şah Süsəni gördükdə başa düşdü ki, doğrudan da şahzadalara layıq bir qızıdır. Şah Püstə xanımı hüzura gətirdib, Süsəni zər-ziba ilə bəzəyib qırx incə qız ilə seyran bağına çıxmağını söylədi.

Püstəxanım şahın fərmanına görə, Süsəni həmən minval ilə bəzəyib qırx incə qız ilə seyran bağına seyrə çıxdı.

Bunlar seyran bağında seyir etməkdə olsunlar, gəl sana şahzadə Rəhmandan xəbər verim. Şahzadə Rəhman qırx gün idi ki, vəzirin-vəkilin oğlu ilə başında qırx atlı Lalə dağına ava çıxmışdı. O cavan lazımı qədər av edib, şadi-xürrəm Gülnahar şəhərinə qayıdarkən şəhərin civarında bir qədər yorğunluqlarını almaq üçün seyran bağına düşdülər.

Əhli süvarlar atlara baxmağa məşğul ikən, şahzadə

Rəhman bağın digər tərəfində olan çarhovuzda əl-üzünü yumağa getdi. Qəzadan, Süsən də qızlardan ayrılıb həmən çarhovuzda əl-üzünü yuyurdu. Bu əsnadə Şahzadə Rəhman çarhovuzun başına yetişdi. Nə gördü hovuzun başında; bir ceyran misal qız əl-üzünü yuyur. Dünyada misli manəndi yoxdur. Qaşlan kaman kimi, kiprikləri ox kimi, gözləri qan piyaləsi kimi, sifəti on dörd gecəlik ay kimi, burnu Hind fındığı kimi, dişləri mirvari kimi, dodaqları şəh düşmüş qızılgül yarpağı kimi, zənəxdanda həbəşi xallar mixək danəsi kimi, sinə Səmərqənd kağızı kimi, qollar qarğı kimi. Xülasə, qəddi-qaməti insan üzü görməmiş meşələrdə bitən sərv ağacı kimi. On dörd hörük siyah zilfi dal gərdənini bürümüş, insan görəndə valeh olur.

Belə bir vəsfəgəlməz gözəli görən şahzadə Rəhman bir könüldən min könülə aşiqi-giriftarı oldu. O yandan Süsən əl-üzünü yumaqdan fəriq olub başını yuxarı qaldıranda nə gördü, bir cavan nərəsidə çarhovuzun kənarında eşq şərabını içmiş bir aşiq kimi məst olmuş bir halda mөлul-mөлul ona baxır. Bu iki dil pərvərlər eşq dəryası olan çarhovuzun başında bir-birlərinə baxdıqda ürəklərinə məhəbbət oxu sancıldı. Hər ikisi bir-birinə aşiq giriftar oldular. Şahzadə Rəhman bitab bir halda ərz, etdi:

– Ey nazənin! Söylə görüm, sən hansı bağın gülü, hansı baxçanın bülbülüsən?

Süsən şahzadəyə cavab olaraq dedi:

– Ey cavan, dərdsiz aşiq ağlamaz. Əlbət bir dərdi var ağlayır. İndi sən öz əhvalım mana söylərsən, mən də hansı bağın gülü, hansı baxçanın bülbülü olduğumu sana söylərəm.

Bu zaman şahzadə Süsənin yaxınına gəlib öz əhvalatını təmamən ona nəql etdi. Süsən də başına gələn qəza-qədəri təmamən şahzadəyə nəql etdi. Bundan sora hər ikisi bir-birlərinə söz verib ayrıldılar.

Şahzadə süvarların içinə, Süsən isə qızların içinə getdi. Şahzadə süvarların yanına yetən kimi onlar ilə bahəm

şəhərə varid oldu. Bu yandan Püstə xanımla Süsən qırx incə qız ilə atasının barigahına getdi.

Şahzadə Rəhman Süsənə aşiq olduğunu atasına bildirdi. Şahl Süsənin yanına xacə göndərüb Rəhməna getməsinə soruşdu. Süsən də Rəhməna aşiq olmasını söylədi. Bu əsnədə Şəftən şahın yanına gəlib gəlinini aparmağa izn istədi. Şah isə can-baş ilə izn verdi. Hökm verib bütün Gülnahar şəhərini əlvən çiçəklər ilə bəzətdirdi. O yandan Şəftən şahın izn xəbərini oğluna yetirəcək Xanoğlan başında bir qoç cavan ilə şahın barigahına getdi. Şahın hökmü mövcibincə bütün Gülnahar əhli şahın məclisinə gəldilər. Ziyafətdə yeyib-icdikdən sora, Püstəxanımın əlini Xanoğlanın əlinə, Süsənin əlini şahzadə Rəhmanın əlinə tapşırıb dağıldılar.

Xanoğlan Püstə ilə, şahzadə Rəhman Süsən ilə, eşi-ışrətə məşğul olub var-dövlət içərisində ağ günlər ilə ömür sürməyə başladılar.

AVÇI MƏHƏMMƏD

Günlərin bir günündə əyyami sabiqdə bir dənə Məhəmməd var idi. Günlərin bir günündə Məhəmməd çöldə yer şumlayırdı. Məhəmməd qan-tər içində evə döndü və anasına dedi:

– Ana! Doğrusun di. Mənim atam nə sənət sahibi idi?

Anası dedi:

– Oğul, vallah, atan avçı idi. Hər gün ava çıxanda yorğun gəlib üzün üstə düşüb, torba bant çeşmədən savayı heç bir iş görmürdü.

Məhəmməd deyir:

– Atamnan qalma şeyləri gətir görüm.

Məhəmmədin anası köhnə bir sandıq açdı, onun içinnən bir tütəng bir torba barıt çıxartdı. Oğluna uzatdı. Məhəmməd gün çıxmamış tütəngi götürüb yola düşdü.

Məhəmməd az gedib çox girləndi, bir mənzil başına düşdü. Gecəni orada eliyib səhər yola çıxdı. Ərzuman dağları aşdı, bir də nə gördü qabağına bir ceyran çıxdı. Məhəmməd bir keylaq ceyrana baxdı dedi:

– Mən bu ceyranı diri dutacağam.

Atın çapdı, ceyran toz elədi, bir qalaçadan içəri girdi. Məhəmmədə bunun ardınca.

Məhəmməd bir də gördü ki, burada saçınnan bir qız bağlanıb ki, nd bilim, dünya gözəli. Ceyran düz onun yanına qaçdı. Qız ceyranı tumarladı. Birdən Məhəmmədi gördü, dedi:

– Ey oğlan, sən hara, bura hara? Ağ div gəlib səni bu saat ətin aşixcaq, qanıvı qaşixcan eliyər gözi qıza düşdü, dedi:

– Axtardığımı tapdım! Mən sənin üçün gəlmişəm.

Qız dedi:

– Sən ta ağ divi öldürməsən, məni apara bilmiyəcəksən, dedi:

– Mənə de divin canı haradadır?

Qız əliylə göstərdi:

– Bax orada, şişə içindədir. Məhəmməd şişəni əlinə alıb devin canın yerə vırdı. Bu vaxt ağ div bir nərə çəkib göydən yerə düşdi. Məhəmməd ceyranı, qızı, xeyli ləl-cəvahirət götürüb evlərinə gəldi.

Anası oğlunu qucaqladı. Məhəmməd dedi:

– Bax, ana, qızı sənə tapşırıram.

Qız Məhəmmədə dedi:

– Bu ceyranı apar padişaha hədiyyə.

Məhəmməd ceyranı padişah üçün apardı. Padişah ceyranı görüb vəzirə çağırırdı. Vəzir, apar bu oğlana min tümən xəzinədən ənam ver.

Vəzirin gözləri kəlləsinə çıxdı, min tümən Məhəmmədə, verib dedi:

– Oğlan, bu min tümənnən bizə bir şey ver.

Məhəmməd dedi:

– Heç qara quruş da desən olmaz.

Məhəmməd pulları yığıb, qızın yanına gəldi. Qız sual etdi:

– Məhəmməd, ceyran üçün nə qədər pul verdilər.

– Min tümən.

Qız dedi:

– Nə səfih padişahdır. Onun qiyməti min tüməndir? Bir gün padişah vəzirə dedi:

– Vəzir, mən padişah, sən vəzir, o imarət, bu da ceyran.

Vəzir Məhəmmədi tora salmaq istəyirdi.

– Qibleyi-aləm sağ olsun, doğrudur. Əmma...

Padişah dedi:

– Kişi açıq danış. Nə, əmma? Vəzir, bu ceyranın, bu bağın qızıl gümüş ördəgi də olmalıdır. Kim onu gətirə bilər?

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, ceyranı gətirən, ördəğini də gətirər.

Padişah əmr verdi ki, bu saat avcını bura gətirsinlər. Adam yolladılar, Məhəmmədi tapdılar. Məhəmməd gəldi, baş əydi. Padişah dedi:

– Ey oğlan, get bu saat haradan olursa olsun, bu ceyranın qızıl-gümüş ördəğini də tapmalısən. Yoxsa, başuvi daldan vurduraram.

Məhəmməd evə döndü. Qız xəbər aldı:

– Məhəmməd, nə var?

Məhəmməd dedi:

– Zalım oğlu vəzir, yıxıb evimi.

Qız dedi:

– Nə olib?

Məhəmməd dedi:

– Padişah qızıl-gümüş ördəgləri istiyir.

Qız dedi:

– Heç fikir etmə. Sən get padişaha dəginən ki, mən gedirəm, ər sənə vəzirin atdarından birin, vəzirin pulundan bir tuluq yağ, bir tuluq da bal versin.

Məhəmməd padişahın yanına getdi, dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mən gedirəm. Gərək mənə vəzirin yaxşı atından, bir də xüsusi vəzirin öz pulundan alınmış bir tuluq ya bir tuluq bal verəsən.

Padişah vəzirə çağırırdı.

– Vəzir, durma, Səmənd atınla bir tuluq yağ, bir tuluq bal verginən avçıya.

Vəzir baş əgdi getdi. Vəzir Məhəmmədi yola saldı. Məhəmməd birbaşa qızın yanına getdi. Qız dedi:

– Hə gəldin?! Məhəmməd dedi:

– Bəli, gəldim. Qız dedi:

– Məhəmməd buradan gedərsən, düz bir gün yolun var. Bir gür vurarsan başa, sora qabağuya bir böyük dağ gələcək, dağı aşarsan xeylaq düzəngah gedəcəksən, sora qabağuya güllük gələcək. Həmən güllüklərdə atını bağlayıb bir az piya-

da gedərsən. Qabağıva bir çeşmə çıxacaq. O çeşmənin suyunu qurudarsan. Həmən bal ilə yağı o çeşməyə tökərsən. Özün də bir tərəfə çəkilib gizlənersən. Ordakılar su bilib gəlib çiməcəklər. Elə ki, gəldilər çimməgə, onların qanatlı şirəyə batacaq. Onda sən onları tutarsan.

Məhəmməd ata minib yola düşdü. Qızın dedigi yerə çatdı, çeşmə-suyunu qurudub balı ora tökdü, özü bir tərəfdə daldalandı. Ördəklər mənə Məhəmməd tez ördəkləri tutdu. Atına minib geri qayıtdı. Ördəkləri padişah üçün apardı. Padişah ördəkləri qəbul eliyib vəzirə çağırdı. Vəzir gəldi. Padişah dedi:

– Vəzir, apar bu avçıya üç min tükən ver.

Vəzir pul gətirib Məhəmmədə verdi.

Vəzir dedi:

– Bizə bir şey ver.

Məhəmməd dedi:

– Bir qara quruş belə verməyəcəyəm.

Vəzir dedi:

– Yaxşı, gör sənə neyniyəcəyəm?

– Əlindən gələni elə.

Məhəmməd evlərinə döndü. Qız Məhəmmədi qucaqladı:

– Məhəmməd, gəlibsən?

Məhəmməd dedi:

– Bəli, gəlmişəm.

Aradan bir neçə gün keçmişdi, padişah vəzirə dedi:

– Vəzir, bu bağ, bu ceyran, bu ördək, bu da mən.

Vəzir dedi:

– Əmma...

Padişah:

– Necə əmma?

– Bu bağın bir şeyi əskikdi, o da Hindistan padişahının qızı gərək bu Gülü firəngidə ola. Ta ki, sora sənin adın tarixlərdə söylənmiş ola.

Padişah dedi:

– Bunu kim gətirə bilər? Vəzir:

– Əlbətdə, ördəgi, ceyranı gətirən oğlan.

Padişah əmr elədi:

– Bu saat oğlanı çağırın.

Məhəmmədi çağırdılar. Gedəndə qız Məhəmmədə dedi:

– Padişah sənə nə desə sən razı ol. Qorxma.

Padişah Məhəmmədə dedi:

– Oğlan, durma bu saat get Hindistan padişahının barighında ya dünya gözəli qızı gətir. Yoxsa, başunu daldan vurduraram.

Məhəmməd evə gəldi, qız üçün danışdı. Qız dedi:

– Eh! O mənim bacımdır. Sən get bu saat padişaha de, vəzirin pulundan bir gəmi qayıtdırsın, bir taxtası qızıl, bir taxtası gümüş. Mən özüm gedib bacımı gətirərəm.

Məhəmməd padişahın yanına gedib dedi:

– Bu saat gərək bir gəmi qayıtdırsan, bir taxtası qızıl, bir taxtası gümüş, əmma vəzirin pulundan ola.

Padişah vəzirə çağırtırıb dedi:

– Vəzir, gərək bu saat öz pulundan bir gəmi qayıtdırsan. Bir ta taxtası qızıl, bir taxtası gümüş olsun.

Vəzirin boğazının yolu qurudu. Üzünü avçıya tutub dedi:

– Yaxşı, gör sənə nə elərəm?

Məhəmməd dedi:

– Nə bilirsən elə.

Vəzir getdi, həsirinə kimin satdı, gəmini düzəltdi. Gəminin taxtası qızıl, biri gümüş suya saldı. Məhəmmədi çağırdılar:

– Gəmi hazırıdı.

Qız ilə Məhəmməd gəmiyə minib cəzirəyə çıtdılar. Gəmini qıraqda saxladılar. Qız Məhəmmədə dedi:

– Biz gəmidən düşməyəcəyix. Əvvəlcə camahat bu gəminin tamaşasına gələr. Sora xəbər padişaha çatır. Mənim bacım padişaha diyəcəkdə qoy mən gedim gəminin tamaşasına.

Şəhər əhalisi gəminin tamaşasına gəldilər. Sabahısı gün padişah əmr elədi ki, bütün şəhər əhli evə girməlidir; Nuri Cahan xanım gəminin tamaşasına gedəcək. Nuri Cahan xanım gəmiyə gəldi. Qız Məhəmmədə dedi:

– Sən hazır ol.

Hər iki bacı gəmidə görüşdülər. Bütün pərilər gəmidən çıxdı. Nuri Cahanın başı bacısı ilə söhbətə qarışdı. Bir başa gəmi gözdən itdi. Nuri Cahan xanımı padişahın barigahinə apardılar. Padişah vəziri çağırtdı dedi:

– Vəzir, bu qız kimə çatar.

Vəzir dedi:

– Əlbətdə, sizə çatar.

Padişah əmr etdi ki, vəzirin boynun vursunlar. Məhəmmədə də vəzirliyi verdilər.

KİÇİK ŞAHZADƏ

Biri var imiş, biri yox imiş, bir padişah var imiş. Bu padişahın gözəl bir üzüm bağı var imiş. Padişah bir gün bağda gəzəndə görür ki, bağın tənəkləri qırılmış, xeyli üzüm dərub aparmışlar. Padişah bağbanı hizurinə istəyüb, ondan bu nə əhvalat olduğunu sorur. Bağban bir şey bilmədiyini söyləyir. Padişah əmr edir ki, gecələr bağa qaravul qoysunlar, oğrunu dutsunlar. Bağə nə qədər qaravul qoyulursa, gecənin bir vəqti yatır. Oğru da gəlüb bağı talan edir.

Padişahın üç oğlu var imiş. Bir gün oğlunu hizurinə çağırub, əhvalatı ona söyləyib, gecə bağda qaravul olub oğrunu dutmağı əmr edir.

Böyük oğlu gecə bağə gedir. Gecədən bir neçə saat keçəndən sora yuxu bunu aparır. Sübh olanda görürlər ki, gənə də bağı xarab etmişlər. Padişah ikinci gecə ortancıl oğlunu göndərir, bu da ağşamdan bir az keçmiş yatır, genə oğru gəlib bildiyini eləyir. Üçüncü gecə kiçik oğlunu göndərir. Bu isə yatmayım diyə, barmağının birini kəsüb yerinə duz doldurur. Gecənin bir vəxti görür ki, bağə bir zorba dev gəldi. Şahzadə bilir ki, tənəkləri xarab edüb üzümü dərən budur. Tez nişan alub buna bir ox atır. Ox isə boşə keçir. Dev bağda adam olduğunu duyub tez qaçır. Şahzadə də bunun dalıncan düşür.

Bir xeyli yol gedəndən sora, qabaqlarına bir daş çıxır. Şahzadə görür ki, tez dev daşı qaldırır, altından bir quyu çıxır. Dev quyuya girir, daşı da gənə yerinə qoyur. Bunu gördikdən sora şahzadə evlərinə qayıdub, əhvalatı qardaşlarına söyləyir. İp götürüb qardaşlarilə quyunun başına gəlirlər. Şahzadə əl atır daşə, qaldurub quyunun ağzından bir səmtə yığrlar, ipi belinə bağlayub quyuya düşür. Qardaşları da quyunu kənarında qalub bunu gözləyirlər. Şahzadə quyunun dibinə düşdikdən sora ipi açub yol getməgə başlayur. Bir qədər yol getdikdən sora imarətə yetişir. İçəri daxil olanda görür ki, bir təxtin üstündə üç gözəl qız əyləmişlər. Qızlar bunu görəndə qorxuya düşüb buna diyirlər:

– Oğlan, sən nə cürət edib buraya gəldin? Bura devlərin

məskəni Dev yuxudan qalxanda səni öldirəcəydi.

Şahzadə dedi:

– Mən eşitmişəm devin canı şişədə olur. Şişənin yerini mana göstərin. Devi öldürüm, sizi də buradan xilas edim.

Qızların ən kiçigi ki, hamısından gözəl idi, qalxıb şişənin yerini buna göstərdi. Bu halda dev yuxuda görür ki, bunun canı içində olan şişə adam əlinə düşmüşdür. Tez yuxudan qalxıb şahzadə olan evə yügürür. Şahzadə şişəni əlinə alıb daşa çalmaq istəyirdi ki, dev yetişib şahzadə ilə dutuşdı. Bir qədər qovğa etdikdən sora fürsət edüb şişəni daşa çaldı. Şişə parçalandıqda dev də yığılıb həlak oldu. Bundan sora qızları götürüb quyunun yanına gəldi, böyük qızı ipə bağlayub qardaşlarına xəbər verirdi ki, ipi çəksinlər. Bundan sora ortancıl qızı ipə bağlayub qardaşları çəkdi. Nöbə kiçik qıza gələndə, qız dedi:

– Mən bunların hamısından gögcəyəm. Qardaşların məni görsələr, artıq səni yuxarı çəkməzlər, sən burada tələf olarsan. Yaxşısı budur ki, qabaxca sən çıx, sora məni çıxardarsan.

Şahzadə buna razı olmadı, onda qız buna deyir:

– Əgər, qardaşların məni yuxarı çəksələr onda quyunun sağ tərəfinə get. Qabağına biri ağ, biri qara iki qoyun çıxacaqdır. Cəhd elə ağ qoyunun dalına min. Onda o səni işıqlı dünyayə atacaqdır, gələb biz tapacaqsan. Yox, qara qoyunun dalına minsən, səni qaranlıq dünyaya atacaqdır.

Bundan sora qardaşları kiçik qızı da çəkirlər. Nöbə şahzadəyə çatanda, yolun yarısında ipi kəsirlər. Şahzadə quyunun dibinə düşür Şahzadənin qardaşları qızları götürüb atalarının yanına gəlir, ona belə söyləyirlər:

– Kiçik qardaşımız dev ilə dava etdikdə həlak oldu. Biz devi öldürdük, qızları da xilas etdik.

Padişah da oğlanların sözlərinə inanır.

Şahzadə quyunun dibinə düşəndən sora quyunun sağ tərəfinə yol başlayır. Bir qədər getdikdən sora qabağına bir qara qoyun, bir ağ qoyun çıxır. Şahzadə ağ qoyunun belinə atılmaq istəyir, qara qoyun belini irəli tutur, bu da onun belinə

düşür. Qara qoyun, bunu qaranlıq dünyayə atır. Yerə düşdükdən sora bir qədər yol gedir. Görür ki, bir qız əlində bir qab aparır. Bundan sorur ki:

– Apardığı nədir?

Qız cavab verir:

– Çörəkdir.

– Bunu kimin üçün aparırsan?

– Burada bir əjdəha peyda olubdur, suyun başını kəsib, kimsəyi su aparmağa qoymayı. İndi bu xörəki aparıram ki, əjdəha bunu yiyəndə mən də fürsət edib qabımı su ilə doldurum. Hər gün işimiz boylədür.

Şahzadə bu sözi eşitdikdə dedi:

– Qabı mana ver, mən bu saat əjdəhanı öldürüm, səni də xilas edim.

Şahzadə xörəki yedikdən sora gedüb əjdəhanı öldürür, xəlqi azad eləyir. Qız bunu görəndə, tez əlini əjdəhanın qanına batırıb şahzadənin kürəginə basdı. Bu xəbəri eşitdikdə bir neçə adam yügürdü padişaha əjdəhanı öldürdüklerini söylədilər. Bu tərəfdən şahzadə gedüb bir böyük ağaca yetişdi. Bu ağacın başında bir böyük yuva, yuvanın içində bir neçə quş balası var idi. Şahzadə yorulduğundan yığılıb ağacın kölgəsində yatır. Bir qədər yatdıqdan sora quş balalarının bağırtısına yuxudan qalxıb görür ki, bir ilan ağaca qalxıb quşun balalarını yemək istəyir. Tez qalxıb ilanı öldürür, genə də yatır. Bu halda bir zorba quş uçub gəlir. Şahzadəni ağacın dibində yatmış görəndə, elə xiyal edir ki, gündə gələb bunun balalarını yiyən budur. İstəyir ki, aşağı enüb şahzadəni öldürsün balaları bağırırlar:

– Ana, onu öldürmə, o bizim düşmanımız ilanı öldürüb.

Quş bu sözləri eşidəndə aşağı enüb qanadlarını açub şahzadəyə kölgəlik edir. Bir xeyli yatdıqdan sora şahzadə oyanır. Quş buna deyir:

– Sən mənim balalarımı düşməndən xilas etdin, indi məndən nə istəyirsən, istə.

Şahzadə cavab verir ki, xahiş edirəm məni işıqlı dünyayə

çıxarasan.

Quş cavab verir ki, get bir qoyun, bir tuluq da su tap gətir. Səni işıqlı dünyayə çıxarım. Bu sözdən sora şahzadə o yerin padişahının yanına gedir və əjdəhanı öldürüb xəlqi zillətdən xilas etdigini söyləyir. Padişah inanmaq istəməyir. Onda şahzadə əjdəhanı öldürəndə bir qızın gördüğünü bəyan edir. Padişah əmr edir, həmən qızı tapub gətirirlər. Qız Şahzadənin sözünü təsdiq edir. Padişah əjdəhanı bu öldürdüyünü nədən təyin etdigini qızdan soranda, qız cavab verir.

– Mən o vəqt əlimi əjdəhanın qanına bulayıb onun kürəginin ortasına basmışam.

Baxub görürlər ki, doğrudan da oğlanın kürəgində qanlı əl nişanəsi var. Ondan sora padişah şahzadəyə deyir:

– Məndən nə istəyirsən, söylə verim:

Şahzadə:

– Səndən bir qoyundan, bir tuluq sudan başqa heç bir şey istəmirəm.

Şah əmr elədi, şahzadə istədigini verdilər. Şahzadə qoyunu öldürüb ətinə, bir tuluq suyu götürüb quşun yanına gəlir. Quş buna dedi:

– Minərsən mənim dalıma, mən "qa" diyəndə ət, "qu" diyəndə su verərsən. Ta ki, səni işıqlı dünyaya çağıraram.

Bu sözlərdən sora şahzadə quşun dalına minir. Quş "qa" dedikdə ətdən, "qu" dedikdə sudan verir. İşıqlı dünyaya az qalmışdı ki, ət qurtardı. Şahzadə bıçağı çıxardub öz budunun bir parça kəsib quş "qa" edəndə ona verir. Quş qanır ki, bu adam ətidir, yeməyib ağzında saxlayır. Qərəz boyləliklə işıqlı dünyayə çıxırlar.

Burada quş şahzadəni yerə qoyur. Görür ki, şahzadə yeri yəndə axsayır. Həmən saat əti çıxardım yerinə qoyur, qanadını sürtür, yara sağalır. Quş burda xudahafız edib geri qayıdır. Şahzadə də başlayur vilayətlərinə getməgə. Bir müddət getdikdən sora gəlüb atasının yanına çıxır. Qardaşlarının əhvalatını atasına söyləyir. Padişah da oğlanlarını çağırub onlara xəbər verir. Şahzadəni öz yerində vəliəhd edir. Kiçik qızı da toy edüb buna alır.

MƏLİK MƏHƏMMƏD

Biri var imiş, biri yox imiş, bir padişahın üç oğlu var imiş. Böyük oğlunun adı Məlik Cəmşid, ortancıl oğlunun adı Məlik Əhməd, kiçik oğlunun adı Məlik Məhəmməd. Bu padişah öləndə oğlanlarını yanına çağurub, onlara belə bir vəsiyyəət edir:

– Mən öləndən sora Məlik Cəmşid, ondan sora Məlik Əhməd və ondan sora Məlik Məhəmməd padişah olsun, məmləkətin hər bir səmtinə getməgə ixtiyarımız var. Əmma, filan dağın o tərəfinə getməyin ki, axırda zərər çəkərsiniz.

Padişah öləndən sora Məlik Cəmşid padişah olur. Bir gün Məlik Cəmşid qoşun götürüb ava çıxır. Nə qədər dolanırsa, əlinə bir şey keçməyür ta ki, gəlib atası vəsiyyəət etdiyi dağı aşır. Bu halda bunların qabağına bir maral çıxır. Məlik Cəmşid qoşun əhlinə söyləyir ki, mən bu maralın dalınca gedəcəyəm, üç gün məni bayırda gözləyin. Bu müddətdə gəlməsəm onda gedüb Məlik Əhmədi özünüze padişah edərsiniz. Bu sözü söyləyüb maralın dalınca at salub gözdən qayıb olur. Qoşun üç gün gözləyüb şəhərə qayıdır, bir müddətdən sora bir gün Məlik Əhməd qoşun götürüb ava çıxır və bunun də əlinə bir şey keçməyüb həmən dağı aşır. Gənə də həmən marala rast gəlirlər. Bu da qardaşı kimi vəsiyyəət edüb maralın dalınca qaçıb gözdən qayıb olur. Qoşun əhli üç gün gözləyüb şəhərə qayıdır, camahat yığılub Məlik Məhəmmədi özlərinə padişah edirlər.

Bir müddətdən sora bu da qardaşları kimin qoşun götürüb çıxır, dolana-dolana həmən dağı aşırırlar. Gənə marala rast gəlirlər Məlik Məhəmməd qoşun əhlinə qardaşları kimi vəsiyyəət edüb deyir:

– Üç günə kimi qayıtmasam, məsləhət gördüyünüzü özünüze padişah edin.

Bu sözləri diyüb maralın dalınca at salır. Camahat üç gün gözləyüb şəhərə qayıdır.

Bu tərəfdən Məlik Məhəmməd maralın daliycən at salır. Maral bunu görən kimi qaçır. Müxtəsər, maral qaçır, bu qovur, ta ki gəlüb bir şəhərə çatırlar. Maral gəlüb şəhərin kənarında bir qapıdan girib gözdən itir. Məlik Məhəmməd gəlüb qapını açdı. Bunun qabağına bir qoca kişi çıxır. Məlik Məhəmməd:

Maralım qaçub buraya girdi,– diyib qoca kişidən qaytarılmasu rica edir.

Qoca kişi isə:

Görürəm yoldan gelmişən, yorulmuşan. Buyur, gel bu gecə qonağım ol, – diyib bunu evinə aparır, gecəni evində saxlayır. Gecə söhbət əsnasında qoca buna söyləyir:

– Şəhərin padişahının bir qızı vardır, neçə müddətdir ki, lal olmuş, danışmayur. Padişah əhd etmiş ki, hər kəs üç dəfə qızı danışdırsa, qızı ona versin, özinü də vəliəhd eləsin. Hər kəs danışdıra bilməsə, zindana salsın. Odur ki, həpsxanə dolmuşdur, kimsə qızı danışdıra bilməyir.

Bu xəbəri Məlik Məhəmməd eşitdikdə qət edir ki, ertəsi gün getsin öz bəxtini sınısın. Bu fikrini qocaya da söylədi.

Ertəsi gün, səhər tezdən Məlik Məhəmməd yuxudan qalxub paltarını geyib, padişahın şəhrinə tərəf yol başlayur. Yolda bir tutu quşu rast gəlir. Tutu quşu dilə gəlüb Məlik Məhəmmədə deyir:

– Ey Məlik Məhəmməd! Məni də özünlə apar. Qızın otağına daxil olduqda qabaqca məni otağa bırax, mən xəlvət gedib güzginin dalınca gizlənəcəyəm. Onda sən qapıdan daxil olanda, kimsəyə etina etmə. Güzgiyə salam ver. Ondan xahiş elə ki, sana qərribə bir əhvalat söykənsin. Qayıdanda gənə xəlvət məni özünlə qaytar.

Məlik Məhəmməd tutunu götürüb padişahın qəsrinə gəlir. Padişahə xəbər verirlər ki, bir oğlan gəlmiş, qızı danışdırmaq istəyir. Padişah əmr edir ki, oğlanı qızın yanına salsınlar. Tutu söylədiyi kimi qapıdan daxil olanda xəlvət quşu bıraxır, quş da gəlüb güzgünün dalınca gizlənir. Mələk Məhəmməd otağa daxil olub kimsəyə etina etmədə salam

verir. Güzgünün dalında quş cavab verir. Hamı elə bilir ki, cavab verən güzgüdür. Sora bir qərribə əhvalat söyləməsini güzgüdən xahiş edir. Gənə də güzgünün dalından quş dilə gəlib söyləyir:

– Ey Məlik Məhəmməd! Məlumun olsun ki, bir nəfər dülgər, bir dərzi, bir molla yoldaş olub səfərə çıxmışdılar. Bunlar bir meşəyə yetişdilər. Axşam olduğundan burada qalırlar, Qərar qoyurlar ki, nöbə ilə bir nəfəri yatmayub keşik çəksin. Püşg atırlar. Əvvəlinci nöbə dülgərə, ikinci nöbə dərziyə, üçüncü nöbə mollaya düşür.

Xülasə, molla ilə dərzi yatır, dülgər keşik çəkir. Yuxu bunu basmasın diyə durub ağacdan bir adam yonur. Vəqti bitdikdə dərzi oya-dub özi yatır. Dərzi baxub görür ki, dülgər ağacdan bir adam yonubdur, bu da bir dəst paltar tikib adama geydirir. Vəqti tamam olduqda molla oya-dub özi yatır. Molla baxıb görür ki, ağacdan bir adam qayırub buna bir dəst paltar geydirmişlər. Qanır ki, bu yoldaşlarının işidir. Bu da durub dəstəməz alub, iki rükət namaz qılıb Allaha yalvarır ki, ona can versin. Həməən saat adam dirilüb gözəl bir qız olur. Sübh olduqda bunların arasına mübahisə düşür. Dülgər deyir ki, qız mənimdi, çünki onu mən yonmuşam. Dərzi deyir ki, qız mənimdi, çünki paltarmı mən tikmişəm. Molla da deyir ki, qız mənimdir, çünki duam ilə Allah ona can vermişdir. İndi ey Məlik Məhəmməd, söylə görüm, qız kimə çatacax?

Hekayə bitən kimi padişahın qızı biixtiyar əyağa qalxub söyləyir ki, qız mollaya çatasıdır.

Qızın danışdığını eşidüb tez padişahın yanına müjdəçi gedir ki, qız danışdı. Bu əsnadə Məlik Məhəmməd fürsət tapub quşu götürüb gedir. Axşam quş Məlik Məhəmmədə deyir:

– Ey Məlik Məhəmməd, qız bu gecə güzgünü qırdı. Sabah mən bu pərdənin altına girəcəyəm. Odir ki, qapıdan girəndə salamini verəndə pərdəyə verərsən, hekayəni də ondan istərsən.

Ertəsi gün Məlik Məhəmməd libasını geyüb quşu da

götürüb qəsrə gedir. Qızın otağına daxil olanda qabaxca quşu buraxır. Quş xəlvət gedüb pərdənin dalında gizlənir. Məlik Məhəmməd isə otağa daxil olub, kimsəyə etina etməkdən pərdəyə səlam verir. Pərdənin dalından quş cavab verir. Sora pərdədən qəribə bir əhvalat söyləməsini xahiş edir. Pərdənin dalından quş dilə gəlüb söyləyir:

– Ey Məlik Məhəmməd! Məlumun olsun ki, üç nəfər yoldaş olub bir şəhərə gedirlər. Burada işləyib hər biri xeyli pul qazanır. Bunlardan biri bir kitab, o birisi bir xalça, üçüncüsü bir qızıl tas alır. Kitabın xasiyyəti bu imiş ki, hər kəs ona baxsa imiş dünyədəki vəqiat məlum olarmış. Xalçanın xasiyyəti bu imiş ki, onun üstündə o hansı yeri niyyət etsəydin, xalça havaya qalxub oraya uçarmış. Tasın xasiyyəti bu imiş, onısu ilə doldurub niyyət edüb hansı naxoşun başudan tökülsəymiş, həmən xəstəlikdən şəfa taparmış.

Bunlar bir gün bir yerdə oturub söhbət etdikləri əsnədə kitab sahibinə deyirlər ki, baxsın görək dünyədə nə əhvalət üz verməkdədir Baxıb cavab verir:

– Filan padişahın bir gözəl qızı var. Bərk xəstələnmiş, ölüm halındadır. Padişah əhd etmiş ki, hər kəs qızına əlac edüb sağaltsa, qızı ona versün.

Bu xəbəri eşitdikdə, xalça sahibindən rica edirlər ki, onları həmı şəhərə yetirsin. Xalça sahibi qəbul edüb bir saatə onları həmən şəhərə yetirir. Burada tas sahibi tasını götürüb padişahın hizurinə gəlir ki, qıza əlac edərəm. Padişah əmr edir, bunu qızın yanına aparsınlar. Qızın yanına yetdikdə, tası su ilə doldurub niyyət edüb qızın başına tökür. Dərhal qız şəfa tapır. Padişah əhdinə görə qızı buna vermək istəyir. Ancaq o biri yoldaşları hər birisi davayə çıxırlar ki, qız onlara çatasıdır. Kitab sahibi deyir ki, mən olmasaydım, əhvalatı bilüb qıza şəfa verə bilməzdiniz. Xalça sahibi deyir ki, mən olmasaydım, tasım olmasaydı, hər halda, qız şəfa tapmazdı. İndi, ay Məlik Məhəmməd, söylə görək, qız kimə çatasıdır?

Bu sözü eşitdikdə biixtiyar qız ayağa qalxub deyir ki, qız

sahibi çatasıdır.

Qızın ikinci dəfə danışmağını gənə də padişaha xəbər aparırlar. Bu əsnədə Məlik Məhəmməd firsət tapub quşu götürüb gedir. Gecə quş Məlik Məhəmmədə deyir:

– Ey Məlik Məhəmməd! Qız pərdəni cırıpdır. Bu dəfə də taxtın altında gizlənəcəyəm. Odur ki, sənın səlamın, cümlə sual-cavabın təxtə olmalıdır.

– Ertəsi gün Məlik Məhəmməd qızın otağına girəndə gənə xəlvət quşu buraxır. Quş xəlvət gəlüb təxtin altına girir. Məlik Məhəmməd otağa daxil olanda kimsəyə etina etmədən təxtə salam verir, cavab alandan sora qəribə bir əhvalat söyləməsini xahiş edir. Təxtin altınan quş dilə gəlüb söyləyir:

– Ey Məlik Məhəmməd, məlumun olsun ki, bir gün padişahın, vəzirin, vəkilin arvatları atlanıb sehrə çıxmışlar. Yolda padişahın, vəzirin arvatları baxub görürlər ki, yolda qızıl gərdənbənd düşübdür. Bunlar etina etməyürlər. Vəkilin arvatı düşüb götürür, evə qayıdanda gərdənbəndin üstündə mübahisə düşür. Padişahın, vəzirin arvatları diyirlər ki, qabaqca biz görmüşük, bizə çatar. Vəkilin arvadı deyir ki, mən görmüşəm mana çatar. İndi, Məlik Məhəmməd, söylə görüm, gərdənbənd kimə çatacaqdır?

– Kimsə cavab verə bilməyir. Gənə padişahın qızı cəld qalxub deyir ki, vəkilin arvatına çatacaqdır.

– Padişaha xəbər getdi ki, qız üç dəfə danışdı. Padişah Məlik Məhəmmədi hizurinə istəyür, qızını ona verüb özünə vəlihed edir. Məlik Məhəmməd qardaşlarını, başqa düstaqları həpisdən azad edir.

SÜDƏMƏN

Biri varıdı, biri yoxudu, Allahdan başqa heç nə yoxdu. Bir böyük sövdəgar varıdı. Bının da bir qızı varıdı. Bı qız bir gün qızdarnan çıxmışdı siyahata. Bir dağda gəzirdilər. Bir vədə gördülər ki, bir ayı çıxdı, isdədilər qaçsınlar, qorxudan qaça bilmədilər. Bı ayı gəldi, qızdarın içinnən sövdəgarın qızın götürdü. "Ya Əli, mədət" – deyib apardı saldı, bir kahıya, ağzına da bir iri daş döndərdi.

Bir ilin müddət bı qızı bırda saxladı. Bı ayıdan qızın boyuna bir uşax düşdü. Ay ötdü, il dolandı, gəldi bının bir oğlu oldu. Bının adını qoydu "Südəmən". Bu uşax yekəldi, bir yaşınnan iki yaşına, ikidən üçə, belə-belə gəldi çatdı yeddi yaşına. Bı qız da çox savaddıydı. Bı oğlana da dərş verip örgətdi. Anası gördü bı uşax elə zehinnidi ki, nə hərif deyir o saat onu götürür. Bı uşax gəldi çatdı on iki yaşına çox fərəsətti, qanacaxlı, başarıxlı uşax oldu. Bir gün Südəmən anasına dedi:

– Ana, sən də insan, mən də, bəs bı ayı nədi?

Anası dedi:

– Bala, mən Heydarabad şəherinde Həsən sövdəgann qızıydım. Atam da qırx sövdəgann böyüküydü. Bir gün qızdarnan siyahata çıxmışdım. Ayı mənı ordan götürdü, gətirdi bıra, özünə arvad qayırdı. Onnan da gəldi, sən oldun.

Südəmən dedi:

– Ana, indi gedərsənmi, səni aparım atayın vilayətinə?

Anası dedi:

– Ay bala, o daşı ki, ora döndərip, onu nətər qalxızmax olar? Ayı da gələr, bizi öldürər.

Südəmən dedi:

– Ana, heç fikir eləmə, heç nədən qorxum yoxdu.

Dedi:

– Bala, di dur gedək, o daşı nətər qalxızax?

Südəmən dedi:

– Onnan senin işin yoxdu, o mənım işimdi.

Südəmən durdu daşa bir təpik vırdı, daş yumalandı. Bı on iki, on üç ilin ərzində ki, bı arvad kahada qalmışdı, bir yerə çıxmamışdı, ta yeriyyə bilmirdi. Dedi:

– Bala, axı mən yeriyyə bilmirəm, qılçalarım ağrıyır.

Südəmən dedi:

– Ana, fikir eləmə.

Anasın aldı dalına, gəldilər. O günü axşamatan çıxdılar o dağın başına ki, ayı ordan bını aparmışdı. Gördü bir şəhər görükür. Südəmən dedi:

– Ana, bı şəhər nə şəhəridi?

Anası dedi:

– Bala, o şəhər Heydərabad şəhəridi ki, atam orda olur.

Bırdan anasın da aldı dalına, gətirdi dədəsinin şəhərinə, gəldilər əvə. Dədəsi, qızın görəndə çox şad oldu, gətirdilər qurban, niyaz kəsdilər, payladılar. Yedilər, işdilər, yaxşı hürmət-izzət elədilər qıza. Bir gün atası qızdan soruşdu ki, bala bı kimdi? Qız başına gələnı atasına nağıl elədi, dedi:

– Bı da, həməən oğlumdu.

Atası dedi:

– Adı nədi?

Qız dedi:

Adı Südəməndi.

Dedi:

– Bala, heç bir şey bilir, oxuyub?

Qız dedi:

– Bəli, savaddıdır.

Kişi bını geriyyə apardı qoydu məktəbə. Bı məktəbdə oxudu. Hər kəsindən dalaşırđı, bir yumrux vırırdı, öldürdü. Gəldilər bı Südəmənənən şikayətçi oldular. Dedilər:

– Gedip paçcaha sənən şikayət eliyəcəyik. Taa belə iş olmaz ki, sən eliyirsən, ta məktəbdə uşax qalmadı, hamısın sən öldürdün. Paçcaha camahat bı Südəmənənən hər gün şikayət eliyirdi. Bir gün atası qıza dedi:

– Bala, axı belə şey olmaz. Camahat hamısı mənım

üzümə gəlir. Bına öyüd, nəsihət ver.

Südəmən məktəbdən gələndə anası dedi:

– Bala, belə şey olmaz, camahat hamısı sənin üsündə babanı dannıyır.

Südəmən dedi:

– Ana, bilirsən nə var? Mən isdəmirməm, babamın üzünə söz gələ. Maa birəz ayın-oyun ver, mən gedim bir başqa yerdə olum. Heç babamın üzünə də söz gəlməsin.

Anası dedi:

– Bala, hara gedirsən?

Dedi:

– Hara olsa, olsun.

Anası gətirdi bının heybəsinə çörəkdən, qənddən, ayın-oyun nə lazımını qoydu. Südəmən anasıyan, babasıyan, qohum-aqrabasıyan halal-himmət eliyib yola düşdü. Ağzın çevirdi bir bərri-biyabanınan getdi. O qədər ki gəldi, çıxdı bir yola, otdu bırda, xeylax dincəldi. Gördü iki də adam gəlir. Bınlar da gəldilər salam məleyküm, əleykəssalam, oturdular dincəldilər, düşdülər yola. Üçü də yolda biri-birinnən soruşdular:

– Bəli, hara gedirsiniz?

Dedilər:

– Gedirik, qəribə şəhərlərdə işdəməyə.

Südəmən dedi:

– Qardaşdar, biz oldux yoldaş, qardaşix, xeyr ha xeyr, şər ha şər. Oldular qardaş, gəldilər bir şəhərə, baxdılar gördülər bir yerinnən yazılıp ki, hər kəs bı şəhərə gəlsə, gerek bı hörküdən bir ip hörsün. Gördülər, bının böyründə də bir qalaça var. Girdilər bı qalaçıya, gördülər bırda hər şey var, yağ, düyü, kişmiş. Gəldilər ikisi hörgü hörməyə. Südəmən birinə dedi:

– Sən get xörək qayır.

Bı gəldi düyünü artdadı, xörəyi bişirdi, dəmə vırdı. Bir vədə gördü, qapı açıldı, bir kişi girdi. Özü bir qarış, saqqalı iki qarış, saqqalın da boynuna doluyub.

Dedi:

– Bir kəpgir o xörəyinnən mənə ver.

Bu götürdü xörəkdən bir kəpgir qoydu bir boşqaba, qoydu bının qabağına, omı yedi, dedi:

– Bir kəpgir də ver.

Bı dedi:

– Sənnən də başqa adam var axı!

Özü bir qarış, saqqalı iki qarış bına bir şapalax vırdı. Bı o saat yıxıldı, yıxılan kimi saqqalınnan bir tük çəkdi bının əlin-əyağın o tükünən möhkəm sarıdı. Yıxdı bir tərəfə. Xörəyi çəkdi qabağma, başdadı yeməyə. Təmiz yedi, durdu çıxdı getdi. Bı da çabaladı boyana-oyana, axın bir təhərinən əlin açdı, əyağın da açdı. Durdu tələm-təlhədili bir xörək qayırdı, genə dəmə vırdı ta axşam çağıdı. Gəldilər üçü də yığışdılar bı xörəyi çəhdilər yedilər. Gördülər içi daşdı, kəsəkdi. Elə bil heç bı düyü artdanmıyıp. Yedilər, içdilər, yatdılar.

Səhər açıldı bılların ikisi genə getdi hörgü hörməyə. İndi də o biri qaldı əvdə. Bı da hər şeyi hazırradı, xörəyi bişirdi dəmə vırdı, gördü qapı açıldı, içəri bir adam girdi – özü bir qarış, saqqalı iki qarışdı. Saqqalın da doluyub boynuna.

Dedi:

– Bir kəpgir o xörəkdən maa ver!

Bı da bir qab gətirdi, bınnan bir şapalax qoydu verdi, bını da yedi. Dedi:

– Bir kəpgir də ver.

Bı da dedi:

– Zalım oğlu zalım, bizimən şerik deyilsən ha? Axı sənnən də başqa adam var.

Özü bir qarış, saqqalı iki qarış o saat bına bir şapalax vurdu, bı yıxıldı. Saqqalınnan bir tük çəkdi, bının əlin də, əyağın da möhkəm bı tükünən sarıdı. Yıxdı bir tərəfə. Başdadı xörəyi qabağına qoyub yeməyə. Yedi, təmiz qutardı, çıxıb getdi.

Bı da o yana, bu yana partdadı. Əlin aşdı, onnan da

əyağın da aşdı durdu. Başdadı genə təzedən xörək qayıрмаğa. Xörəyi hazırladı dəmə vırdı, axşam üçü də yığışdılar xörəyi yedilər gördülər bı xörək de onun kimidi.

Bı ikisinin sirri bir oldu. Südəmən bilmədi. Gecə yatdılar, bəli, səhər açıldı, nöbət gəldi Südəmənə. Südəmən gətirdi düyü artdadı. Bir qazan xörək qayırdı, dəmə vırdı. Gördü qapı açıldı, içəri bir adam girdi, özü bir qarış, saqqalı iki qarışdı. Gəldi Südəmənə dedi:

– O xörəkdən bir kəfgir ver maa.

Baxdı gördü saqqalını boynuna doluyup. Özü-özünə dedi ki, bılların başınma oyun gətirən budu. Dedi:

– Gözün çıxa, bir düyü də vermərəm.

İstədi ki, bı Südəməni vırsın, Südəmən əl atdı bının saqqalınan

tutdu. Bını vırdı yerə, başdadı bının başın kəsdi, baş bir tərəfə yumalandı düşdü quyuya, bədən də başqa quyuya. Südəmən gördü baş deyir ki, gözəl isdiyən maa san gəlsin, bədən deyir, xəznə isdiyən maa sarı gəlsin.

Gəldilər yoldaşları axşam cəmləşdilər, xörəyi çəkdilər yedilər. Gördülər bı çox yaxşı, ləzətdi xörəkdi. Yatdılar.

Səhər açıldı Südəmən dedi:

– Qardaşdar, bilirsiniz nə var? Sizin başınıza oyun gətirən, özü bilir qarış, saqqalı iki qarışı öldürmüşəm. Başı diyirən o quyuya düşüp, leş də bı biri quyuya. Baş dedi ki, gözəl isdiyən maa sarı gəlsin; leş dedi ki, xəznə isdiyən, maa sarı gəlsin. Qardaşdar, gəlin, indi məni sallıyın gözəl olan quyuya.

Bını salladılar quyuya. Getdi gördü, bir neçə qızdı, bı başı alıplar qucaqlanna, ağılırlar. Bı qızdar o qızdardı ki, Allah-tala xoş gündə, xoş satda yaradıp. Bı qızdar dedilər, bı bizim babamızı, o otaxda nə var hamısı bınındı. Orda hər kəs ki xörəy qayırdı heylə eliyərdi. İndi, sən bını öldürdün. Sənin adın nədi? Dedi:

– Mənim adıma Südəmən deyərler.

Qızdar dedilər:

– Ay Südəmən, əziyyət çəkmisən, əziyyət də çəkəcəksən. Onnar, bizi görsələr, səni quyuda qoyacaxlar, onda sən bir ağ qoçunan bir qara qoç gəlip bırdə həlləşəcəksən. Onda elə atılıp mindin ağ qoçun belinə, işıxlı dünyaya çıxardacax, elə ki, qara qoçun belinə düşdün, səni elə vıracax yerə ki, yeddi qat yerin altına gedəcəksən, çıxacaxsan qarannıx dünyaya.

Südəmən qızdan quyudan sandığa qoydu ağzın bağladı. Gətirdi dedi:

– Çəkin bılları!

Çəkdilər, çöldə sandığı aşdılar, gördülər iki qızdı ki, yemə-işmə, bıllan xəddi-xalına, gül camalına tamaşa elə. Bıllar dedilər ta Südəmən quyuda qalası oldu, elə adama biridi. Qızdarı götürdülər, ya Əli mədəd, getdilər kəndiri də qırdılar.

Südəmən qaldı quyuda. Oturup fikir eliyirdi ki, bı nə işdi mənim başıma gəldi. Gördü bıdı iki qoçdu gəlir, biri ağ, biri qara. Gəldilər, başdadılar həlləşməyə. Atıldı ki, ağ qoçun belinə düşsün, düşdü qara qoçun belinə. Qoç bını ele vırdı ki, yerə, yeddi tabağa yerin altına getdi, Çıxdı qarannıx dünyaya. Gördü, bir qarannıx vilayətdi. Yavaş-yavaş Allaha pənah deyip, gəldi bir qarının əvinə. Bir gün, iki gün bı qarının evində qaldı. Günnərin bir günü bı susadı. Dedi:

– Qarı nənə, maa birəz su ver.

Qarı ayıp olmasın, çıxdı çölə bir qaba pəşav elədi, gətirdi verdi bına. Südəmən aldı isdədi içsin, gördü pəşav iyi gəlir. İcmədi, tulladı. Dedi:

– Qarı nənə, bı nədi?

Qarıdedi:

– Bala, Allahdan gizdin deyil, bəndədən nə gizdin. Bir əjdəha peydah olup yıxılıp bizim kəhrizin ağzına, su onun qarına gedir. Gündə bir adamınan bir nimçə aş gedir, bir gün su buraxır bizə.

Südəmən dedi:

– Qarı nənə, oranın yolu hardandı? Dedi:
 – Bala, elə buraynan get, qabağına çıxacaq.
 Südəmən əlinə qıhncın alır, yola düşür. Onda yetirdi, gördü bir qızdı əlində de bir nimçə aş ağıly-ağıly gedir. Qızın əlinnən xörəyi aldı yedi. Dedi:
 – Ağlama, indi bı saat mən o əjdəhanı öldürəcəyəm.
 Durdu yavaş-yavaş getdi. Əjdaha elədi ki, qalxsın Südəmənün üsdünə. Südəmən bir "Allahü-əkbər" nərəsi çehdi, elə sıçradı ki, düşdü əjdahanın o tərəfinə, qılncı sivirdi. Elə vırdı ki, əjdəhanın başı sıçradı birdən hara. Qayıtdı əjdəhanı parçaladı, tulladı o yana. Qız o saat əjdəhanın qanına əlin bılıyıp çəhdi Südəmənün kürəyinə.
 Südəmən qayıtdı gəldi əvə dedi:
 – Qarı nənə, di dur get su gətir.
 Qarı dedi:
 – Əjdaha necoldu?
 Südəmən dedi:
 – Əjdəhanı öldürdüm.
 Şəhərdə car çağırıldı ki, bəli, əjdəha ölüp, kim su aparacaq, aparsın. Paçcah bı xəbəri eşidip, çar çağırtdırdı ki, hər kəs o əjdəhanı öldürüp, gəlsin qızımı verəcəyəm ona. Paçcah gündə car çağırtdırırdı. Bı gəlirdi, mən öldürmüşəm, o gəlirdi, mən öldürmüşəm. Qızı da gətirmişdilər deyirdi: xeyr.
 Beş gün tamamıdı, bı hər gün adamı yığdı, öldürəni tapa bilmirdi. Altıncı günü paçcah dedi:
 – Taa şəhərdə adam qalmıyıp ki? Dedilər:
 – Bəli, filan qarının əvində biri qalıp.
 Əmr elədi ki, gedin onu gətirin. Getdilər Südəmənə gətirdilər, Aparan kimi qız gördü dedi:
 – Ata bıdı.
 Paçcah dedi:
 – Nə bilirsən? Dedi:
 – Nişənəsi da var.
 Paçcah dedi:

– Qızım, nişənəsi nədi?
 Qız kürəyin qavzadı, gördülər, bəli qız qanlı barmağının beşin də çəkib Südəmənün kürəyinə. Paçcah dedi:
 – Gəl qızımı verdim saa, otur mənəm taxdımda. Bı şəhərə paçcahdıx elə.
 Südəmən dedi:
 – Xeyr, mənə çıxart işıxlı dünyaya. Paçcah dedi:
 – Sana əlac eləmək mümkündür. Gedərsən, filan çinar ağacında bir zümrüd quşu var, əyər mümkün olsa, o əlac eliyəcək!
 Bına bir bələtçi qoşdular, gəldi həmənin çinarın yanına. Südəmən gördü bir əjdəhadı çıxır zümrüd quşunun yuvasına. O saat bir ox qoydu kamana, atdı əjdəhanı öldürdü, parçaladı tulladı yuvıya. Bını zümrüd quşunun balaları yedi, birəz də saxladılar analarına. Südəmən də başın qoydu yatdı. Bələtçi də qayıtdı gəldi.
 Zümrüd quşu gəldi gördü ağacın dibində bir bəni-adəm yatıp, isdədi yensin bını öldürsün. Balaları cığırışdı, dedilər, ana, bıra bizi yeməyə bir əjdəha çıxırdı. O oğlan öldürdü atdı bizə, yedik yarısın da saa saxladıx.
 Zümlüd quşu yendi gəldi qanadın tutdu Südəmənün üstə. Oğlan üşüdü, oyandı. Gördü zümrüd quşudu qanadın tutup bının üsdə. Zümrüd quşu oğlanın oyanmasını gördü. Dedi:
 – Ay oğlan, mənən nə isdiyirsən? Dedi:
 – Sənnən heç nə isdəmirəm, ancax mənə çıxart işıxlı dünyaya.
 Zümrüd quşu dedi:
 – Ey oğlan, gedərsən paçcahdan yeddi tulux su, yeddi qoyunun cəmdəyin alıp gətirərsən, onnan sora səni çıxardaram işıxlı dünyaya.
 Bı oğlan durdu yavaş-yavaş gəldi paçcaha baş yendirdi. Dedi:
 – Qibleyi-aləm! Maa yeddi tulux su, yeddi qoyun cəmdəyi ver! Paçcah o saat yeddi tulux su, yeddi də qoyun

cəmdəyi yüklədi bir ata, verdi bına. Südəmən yavaş-yavaş götürüb gəldi. Zümrüd quşu dedi:

– Südəmən yığ belimə, özün də min. Mən "qaq" eliyəndə tuluğun birin at, "quq" eləyəndə cəmdəkdən birin at. Dedi:

– Baş üstə!

Bılları yühlədi zümrüd quşunun belinə, özü də mindi düşdülər yola. "Qaq" eliyəndə tuluğun birin atırdı, "quq" eliyəndə cəmdəyin birin atırdı.

Belə-belə atırdı, yavıxlaşanda cəmdəyi atanda birdən cəmdək düşdü yerə. Südəmən o saat pıçağın çıxartdı, budunun ətinnən sivirdi atdı quşa. Quş gördü bı çox şirindi. Yemədi dilinin altında saxladı.

Bı quş gəldi çıxdı bir yerə, baxdı gördü ta bıra işıxlı dünyadı. Quş Südəmənə dedi:

– Taa yeri, get. Bıra işıxlı dünyadı. Südəmən yeriyəndə quş gördü axsiyır.

Soruşdu ki:

– Südəmən, niyə axsiyırısan?

Südəmən dedi:

– Allahdan gizdin deyil, bəndədən nə gizdin, saa əti atanda yerə düşdü. Gətirdim budumun ətinnən atdım. İndi onçun axsiyırım.

Quş o saat dilinin altınan əti çıxartdı verdi Südəmənə, qoydu öz yerinə. Quş qanadın da cəhdi üstədən, o saat Südəməninin qılçı oldu anadan doğma.

Quş dedi:

– Südəmən, mənə ta nə isdiyirsən?

Südəmən dedi:

– Sənnən onu isdiyirəm ki, məni apar o şəhərə ki, orda məni salıplar quyuya.

Quş bını götürdü apardı həməni şəhərə. Südəmən gördü bını quyuya salan adamlar toy eliyir həməni qızdara. Getdi o iki adamları da öldürdü, qızdara özü aldı.

Bir neçə gün yaşadılar, bir gün bı şəhərin paçcahı öldü. Südəmən gördü car çağrılır ki, camahat yığılsın meydana. Dövlət quşu uçurdacaxlar paçcah tihməyə. Durdu yavaş-yavaş getdi meydana. Bir kənarında durdu. Quşu uçurdular gəldi qondu Südəməninin başına. Gətirdilər bını paçcah elədilər. Gördülər bı bir paçcah oldu ki, heç olmuyan kimi əzazil. Yaxşı, Südəmən başdadı bırda paçcahlıx eləməyə. Götürdü bir kağız yazdı anasının üsdə ki, "yığışın gəlin bıra. Mən bırda paçcahlıx eliyirəm, kefim də çox yaxşıdı". Babası, anası, yığışıp gəldilər. Baş-dadılar bırda kef eliyip, yeyip-içip, gəzgilər. O yedi yerə keçdi, siz də yeyin, dövrə keçin. Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl deyəninin.

ŞƏMSİ QƏMƏR

Bir padşahın yetişmiş üç qızı var imiş. Bir gün vəzirin və vəkilin qızları bunlara qonaq gəlirlər. Söhbət əsnasında bunlara deyirlər ki, nə vəqtə kimi evdə oturacaqsınız? Az qalmısınız qocalasınız.

Qızlar cavab verirlər:

– Bizim ixtiyarımız atamızdadır. O nə vəqt keyfi istəsə verəcəkdir. Vəzirin qızı cavab verir:

– Yəqin atanızın başı hökumət işlərinə qarışmış, siz də yadımdan çıxmısınız. Gərək siz özünüz onun yadına salasınız.

Padişahın böyük qızı soruşur:

– Nə tor edək ki, atamızın yadına salaq? Bunda vəzirin qızı deyir:

– Bunun tədbiri asandır. İndi mən buna tədbir edərəm.

Əmr edir ki, bazardan biri ötmüş, biri yetmiş və digəri yetişmək üzrə üç qavun alsınlar. Bunların hər birinə bir pıçaq sancıb, bir xonçaya qoyub və padişaha göndərir. Padişah bu üç qavunun nə dimək olduğunu vəzirindən soruşur. Vəzir cavab verir:

– Ötmüş qavun böyük qıza, yetişmiş qavun ortancıl qıza, yetişmək üzrə olan qavun isə kiçik qıza işarədir ki, onlar ərə getmək istəyirlər.

Bu sözdən sora padişah əmr edir ki, üç ox hazır etsinlər. Sora qızlarını hizurına istəyib onlara deyir ki, hər biri götürüb oxun birini atsin. Hər kəsin oxu kimin damının üstünə düşsə, onu ona verəcək. Qızlar oxları atırlar. Böyük qızın oxu vəzirin, ortancıl qızın oxu vəkilin, kiçik qızın oxu isə şəhərdən kənara bir müğilan kolunun dibinə düşür. Padişah böyük qızı vəzirin, ortancıl qızı vəkilin oğluna verib, kiçik qıza da əmr edir ki, gedib müğilan kolunun dibində əyləşsin.

Xülasə, kiçik qızın başına bir carşop salıb, aparıb müğilan kolunun dibində əyləşdirirlər. Gecənin bir vətində qız baxıb görür ki, kolun dibindən bir ilan çıxdı. Bir o tərəfə,

bir bu tərəfə getdi, birdən-birə orada bir kərpici qızıldan, bir kərpici gümüşdən bir imarət zahir oldu. Sora ilan donundan çıxıb gözəl bir oğlan oldu və qıza dedi:

– Ey qız, sənin qismətin mən və mənim də qismətim sənsən. Mənim adım Şəmsi Qəmərdir. Olmıya ki, mənim bu sirrimi ata və anana diyəsən, onda mən buradan gedərəm. Havaqt məni tapmaq istəsən, ayağına dəmir bir çarıq geyib, əlinə də bir dəmir əsa alasan. Çarığın altı yırtılıb, əsanın ucu əyiləndə məni ancaq gəlib taparsan.

Qərəz bu sözü diyib qızı da götürüb imarətə daxil oldular. Sübh olanda çıxıb görürlər ki, şəhərin kənarında qərribə bir imarət zahir olub. Hamı ona təəccüb edir.

Bir neçə gündən sora padişah qızlarını qonaq çağırır. Böyük qızları oynayanda köynəklərinin qoluna pul doldururlar, oynadıqları zaman tökülsün. Növbə kiçik qıza gələndə bu heç bir şey doldurmayı. Amma oynayanda qolundan lel və cəvahirat tökülür. Böyük qızlar bunu görüb xəcarət çəkirlər.

Axşam olanda padişah arvadı ilə kiçik qızlarını görməyə gəlirlər. Gecə söhbət arasında qızdan bunun nə sirr olduğunu xəbər alırlar.

Qız bunlara nə qədər yavarırsa ki, bu sirri xəbər almasınlar, ata və anası əl çəkməyirlər. Axırda qızın əlacı kəsilib söyləyir ki, mənim ərim bir gözəl oğlandır, gündüzlər ilan olur, gecələr insan. Qızın anası soruşur ki, bəs onun ilan donu haradadır? Qız cavab verir ki, filan qızıl taxtın altındadır.

Qızın anası cəld qalxıb ilan donunu tapub ocağa salıb yandırır. Bu halda baxıb görürlər ki, oğlan rəngi saralmış içəri daxil oldu. Üzünü qıza dutub:

– Sana dimədim ki, mənim sirrimi ata və anana söyləmə. İndi ayağına dəmirdən çarıq giyərsən və dəmirdən əlinə əsa alarsan. Çarıq dağılıb, əsanın ucu əyiləndə məni ancaq taparsan. Di xudahafiz, – deyib oğlan qeyb olur.

Bir vaxt görürlər imarət də qeyb oldu, yenə də qaldılar

müğilan kolunun dibində.

Bu əhvalatdan sora qız bir dəmir çarıq və bir dəmir əsa qayıdırıb, çarığı ayağına geyib, əsanı əlinə alıb səhraya üz qoyur. Tamam yeddi il şəhərləri, vilayətləri və səhraları dolanıb Şəmsi Qəmərdən bir soraq tapa bilməyir.

Bir gün gəlib bir bulağın başında oturur. Baxıb görür ki, çarıq yırtılmış, əsanın ucu da əyilmişdir. Qızın qəlbində ümid oyanır. Bu halda baxıb görür ki, bir neçə qız su doldurmağa gedirlər. Qız bunlardan kim olduqlarını soranda:

– Biz Şəmsi Qəmərin kənizləriyik, onun üçün su aparırıq, – deyər cavab verdilər.

Qız görür ki, mətləbə yaxınlaşmışdır. Xəlvət üzüyünü oğlanın avtavasının içinə salır.

Şəmsi Qəmərdən dəstəmaz alanda birdən üzük avcuna düşür. Baxıb görür ki, öz övrətinin üzüyüdür. Anlayır ki, övrəti araya-araya gəlib bunu tapmış. Kənizlərdən soruşur ki, bulağın başında bir qız gördünüzmü? Kənizlər.

– Bəli, gördük, – deyər cavab verdilər.

– Öylə isə gedin onu buraya gətirin.

Kənizlərdən biri gedib qızı gətirir. Burada görüşüb uyuşurlar. Şəmsi Qəmərdən kimsəyə bir söz diməyib qızı yanında saxlayır.

Şəmsi Qəmərin anası bunu da bir kəniş xiyal edib, bir gün buna deyir ki, get meşədən odun gətir. Qız "odunu mən necə toplayacağam" – diyər ağlamağa başlayır. Bunun ağlamağını Şəmsi Qəmərdən görüb səbəbini soranda, qız əhvalatı söyləyir. Şəmsi Qəmərdən:

– Ağlama, vaxta az qalmış dur qatırları da götür, get meşəyə. Orada söylə ki, Şəmsi Qəmərdən yasıdır, gəlmişəm yas odunu aparam. Onda odunlar özləri toplanacaqdır, – deyər qızı meşəyə göndərir.

Qız meşəyə çatanda səslənir:

– Şəmsi Qəmərdən yasıdır. Gəlmişəm yas odunu aparam.

Bir vaxt görür ki, hər tərəfdən odunlar toplanıb qatırlara

yükləndilər. Bunu görəndə qız qatırların cilovundan dutub evə qayıdır.

Şəmsi Qəmərdən anası bir qız alıbmış. Qızı oğlan sevmirmiş. Bir gecə toy edib qızı götürməli olurlar. Axşam gəlin gələndə Şəmsi Qəmərdən o qədər səbr edir ki, hamısı yatır, qalxıb iki qazan su qaynadıb götürüb gəlinin başından tökür. Gəlin bişib ölür. Tez iki at hazır edib birinə özü minir və o birinə qızı mindirib, qızın vilayətinə qaçırlar. Gəlib qızın atası ilə görüşüb təzədən toy edib şad yaşayırlar.

Bu tərəfdən gəlinin yengələri səhər olanda qızın yanına girir. Bir də baxıb görür ki, qız yanib ölmüş. Qızın adamlarına xəbər gedir. Həməndən saat atlanıb oğlanın dalınca düşürlər və tapa bilməyib əliboş geri qayıdırlar:

MƏLİK CƏMİLİN HEKAYƏSİ

Biri var imiş, bir yox imiş. Bir padişahın üç oğlu var imiş. Böyük oğlunun adı Məlik Məhəmməd, ortancılığın adı Məlik Cəmşid, kiçik oğlunun adı Məlik Cəmil imiş. Bir vəqt bu padişah xəstələnir. Öləcəgini anlayıb oğlanlarını yanına çağırır onlara vəsiyyətdir ki, öləndən sora üç gecə qəbrinin yanında keşik çəksinlər.

Padşah öləndən sora oğlanları atalarını basdırıb matəm qurdular. Gecə araya gələndə Məlik Cəmil atalarının vəsiyyətini qardaşlarının yadına salıb, gedib keşik çəkmək təklif elədi. Heç birisi qəbul etmədi.

Məlik Cəmil özü oxunu, yayını və bir də qılıncını götürüb gedib atasının qəbrinin üstündə keşik çəkir. Gecənin bir vaxtı görür ki, qara atlı və qara donlu bir nəfər nəərə çəkə-çəkə gəlir və deyir:

– Ey padişah, taxtın tarac olsun və yəhərin qanla dolsun. Bu saat gəlib qəbrində sənin cəzana yetirərəm.

Məlik Cəmil bu sözü eşitcək bir ox kamana qoyub bunu nişan alır. Ox kamandan rədd olanda atlıya nişan sinəsindən deyir. Atlı atdan yerə düşür. Məlik Cəmil yüyürüb başını kəsib, paltarını soyundurub, atını minib evinə qayıdır və gəlib atı mehtərə verib tapşırır ki, bunu elə bir yerdə saxlasın ki, qardaşlarının bu atdan xəbəri olmasın. Mehtər atı aparıb xəlvət bir tölədə saxlayır.

İkinci gecə keşik çəkəndə gənə həmənlərini diyə-diyə geyinmiş bir ağ atlı gəlir, onu da həmənlərini tərqlə öldürür və paltarını, atını götürüb gəlir evə. Atı yenə mehtərə tapşırır.

Üçüncü gecə qırmızı geyinmiş qırmızı ata minmiş bir atlı gəlir. Onu da bu qayda ilə öldürür və atını götürüb mehtərə tapşırır.

Ataları öləndə bir də vəsiyyət eləmişdi ki, mən öləndən qırx gün sora üç dərviş gələcəkdir. Üç qızımın hər birisini dərvişin birinə verərsiniz.

Qırx gün tamam olanda ataları söylədiyi dərvişlər gəlirlər. Böyük qardaşlar dərvişlərə etina etməyirlər. Məlik Cəmil atalarının vəsiyyətinə əməl edib bacılarını dərvişlərə verir. Dərvişlər də qızları götürüb vilayətlərinə qayıdırlar.

Bunlar ilə qonşu padişahın üç gözəl qızı var imiş. Bu padşah qırx arşın enində, beş arşın dərinliyində bir xəndək qazdırıb elan etdirir ki, "hər kəsin atı bu xəndəkdən tollansa, qızımın birini ona verəcəyəm". Vədə günündə padşah xəndəgin kənarında təxtini qurdurub vəzir vəkil və qoşun ilə qızların əlindən yapışdırıb, gəlir təxtin kənarında əyləşir. Hər şəhərdən cavan oğlanlar və şəhzadələr atlarını minib buraya toplanırlar. Məlik Əhməd ilə Məlik Cəmşid də atlarını minib burada hazır oldular. Məlik Cəmil isə qardaşlarından nə qədər rica edir ki, onu da özləri ilə bərabər aparsınlar, amma qardaşlar aparmayırlar. Qardaşlar gedəndən sora Məlik Cəmil paltarını dəyişib atasının düşməninə aldığı qara libası geyinib, qara atı minib, həmənlərini tərqlə tərəf üz qoydu.

Bu tərəfdən oraya toplanmış cavanlar və şəhzadələr nə qədər çalışırlarsa, biri də xəndəyi keçə bilməyir. Hamısı xəndəyin ortasına düşür. Bir də baxıb görürlər ki, qara libas geymiş, qara ata minmiş bir cavan bir tərəfdən yel kimi gəlir. Gəlib xəndəyə yetişəndə ata bir qamçı vurub, bir üzəngi göstərdikdə xəndəgi keçir və atı sürür qızın birinin qolundan tutub qaldırır tərkinə qoyub, gəldiyi yol ilə qayıdır. Bunun kim olduğunu kimsə bilməyir. Xülasə, qızı gətirib bir yerdə gizlədir.

Ertəsi günü gənə düşmənlərindən aldığı ağ libası geyib, ağ at minib xəndəgin kənarına gəlir. Gənə ata qamçı çəkəndə, at dal ayağını yığır xəndəyin o tərəfinə tollanır və gedib qızın ikincisini tərkinə alıb gəldiyi yol ilə evinə qayıdır.

Üçüncü gün qırmızı paltarı geyib və qırmızı atı minib gəlir. Gənə də xəndəyi keçib üçüncü qızı tərkinə alıb evinə gətirir. Kiməsə bunun kim olduğunu bilməyir. O biri qardaşları isə əliboş evlərinə qayıdırlar.

DƏMİRDİŞ QIZ

Gecə araya gələndə Məlik Cəmil qardaşlarına deyir:

– Siz atanızın vəsiyyətinə əməl etmədiniz. Mən getdim üç gecə keşik çəkdim. Atamın düşmənlərini öldürüb libaslarını, atlarını gətirdim. Bacılarını dəvışlərə verdim. Mənə uşaq diyib özünüz ilə aparmadınız. Mən də gündə düşmənlərimizdən aldığımları atların birini minib gedib qızları gətirdim.

Bu sözü deyib böyük qızı böyük qardaşına verir, ortancıl qızı ortancıl qardaşına verir, kiçik qızı da özü alır.

Bir gün qızların atası bunları bağa qonaq çağırır. Bunlar bağda eyş-ışrətə məşğul ikən bir də baxıb görürlər ki, havadan bir əl zahir oldu. Məlik Cəmilin arvadı ki, hamısından gözəl imiş, yaxasından tutub havaya apardı.

Baxub gördülər ki, havadan səs gəldi:

– Ey Məlik Cəmil mən Üçtüklü kosayam.

Məlik Cəmilin arvadını Üçtüklü kosa aparandan sora, hamı bikef olub dağılırlar. Üç qardaş da evlərinə qayıdır. Məlik Cəmil məhtərin yanına gəlib düşmənlərindən aldığı atın birini yəhərləyib, yarağını geyinib, atını minib səhraya üz qoydu. Bir müddət dolandıqdan sora gəlib bir bağa yetişdi. İçəri giləndə gördü ki, Üçtüklü kosa başını nişanlısının dizinə qoyub yeddi günün yuxusuna getmişdir. Qızdan xəbər alır:

– Bunun canı hardadır? Qız cavab verir:

– Filan şüşənin içindədir.

Məlik Cəmil cəld gedir şüşəni tapır və yerə vurur. Şüşə qırıldıqda içindən bir göyərçin uçar, tez göyərçini tutub öldürür. Üçtüklü kosa da həlak olur. Ondan sora qızı gətirib, vilayətlərinə qayıdır. Qardaşları ilə bərabər rahat yaşayırlar.

Biri var imiş, biri yox imiş. Bir kişinin bir qızı var imiş. Dışləri dəmirdən imiş. Bu qız körpə vaxtından harada toyuqdan, cücədən düşsə idi, tutub yiyərmiş. Bu qız bir qədər böyüdükdən sora başlayır xırda uşaqları, qoyun-keçiləri oğurlayıb yeyir. Axırda bunun əlindən təngə qalıb, atası aparıb bunu bir meşədə buraxıb qayıdır.

Bir müddətdən sora atası oğluna deyir:

– Oğlum, get, gör bacın nə haldadır, ondan bir xəbər gətir. Oğlan tədərük görüb atını minib meşəyə üz qoyur. Meşəyə yaxınlaşanda bacısı baxıb görür ki, bir atlı gəlir. Birəz diqqətlə baxanda görür ki, gələn qardaşdır. Qız tez qardaşının qabağına yüyürüb, atını tez ağaca bağlayır, özünü də götürüb tikdiyi evdə oturur və cəld gedib atın bir ayağını yeyib qayıdır qardaşının yanına. Deyir:

– Bacın ölsün, qardaş, atın üç ayaqlımı gəlmişsən?

Oğlan anlayır ki, qız atın bir ayağını yemiş. Əlacsız cavab verir:

– Bəli, üç ayaqlı gəlmişəm.

Bir az keçəndən sora qız gedib atın bir ayağını yeyir. Qayıdıb gələndə qardaşına deyir:

– Bacın ölsün, qardaş, atın iki ayaqlımı gəlmişsən? Oğlan qorxusundan cavab verir:

– İki ayaqlı gəlmiş.

Qərəz belə atın dörd ayaqlarını yeyib qardaşından soruşur:

– Bacın ölsün, qardaş, atın gövdəsini minib gəldin?

Oğlan yenə qorxusundan cavab verir:

– Bəli, gövdəsini minib gəlmişəm.

Qız gedib atın gövdəsini də yeyib gəlib qardaşından soruşur:

– Bacın ölsün, qardaş, piyadamı gəlmişsən?

Qorxusundan cavab verir:

– Bəli, piyada gəlmişəm. Bir az keçib qız oğlana deyir:

– Gəl yorulmuşsan başın yuyum. Oğlan deyir:

– Yu.

Qız bunun başını yuyanda başından bərk dişləyir. Oğlan görür ki, qız bunu yiyəcəkdir, deyir:

– Bacı bilirəm məni yiyəcəksən. Al bu düdügi çal, mən də oynaya-oynaya bacadan üstünə tollanım, sora yi.

Qız razı olur. Oğlan düdügi qıza verir. Özü də eşigə çıxıb, çəkmələrini kül ilə doldurub bacadan sallayıb qaçır. Qız bir qədər düdügi çalır, görür ki, qardaşı düşmək istəmir. Gedib çəkmələrindən çəkəndə, çəkmə üzülüb kül qızın gözlərinə dolur. Qız anlayır ki, qardaşı qaçmış. Tez dalınca yüyürür. Oğlan baxıb görür ki, bacısı gəlir. Tez bir çinar ağacına çıxır. Qız da gəlib çinarın dibini eşməyə başlayır. Bu halda bunların yanına bir tülkü gəlir. Tülkü qızdan çinarın dibini nə üçün qazdığını soruşanda, qız cavab verir deyir:

– Gəl sən də kömək elə, bu çinarı yıxıb başından adamı tutub yiyək.

Bir tərəfdən qız çinarın dibini eşir, o biri tərəfdən də tülkü eşilmiş torpağı quyruğu ilə çinarın dibinə doldurur. Qız tülkünün hiyləsini qanıb onu yimək istəyir. Tülkü qaçır. Oğlan baxıb görür ki, qız bundan əl çəkməyəcək, çinarın başında öz-özünə oxumağa başlayır:

– Ay yırtan-dartan, bu qızı elə yırtın-dartın ki, bir damcı qanı da düşməsin.

Bu halda baxıb görür ki, bir ayı və qurt gəlib bu qızı dartıb, dağıdıb büsbütün yidilər. Oğlan ağacdən düşüb görür ki, bir damcı qan bir yarpağın üstünə düşüb. Bu qan damcısı buna deyir ki, məni götür cibinə qoy, bir vaxt olar ki, sana lazım olaram. Oğlan yarpağı cibinə qoyur. Bir qədər yol gedəndən sora qabağına bir calvadar çıxır. Calvadar buna deyir:

– Əgər bu ulaqların yükünün nə olduğunu bilsən, ulaqları yükləri ilə bərabər sənə verərəm. Yox bilməsən, səni öldürərəm.

Yarpaq cibindən səslənir ki, yükün yarısı bitdir, yarısı da birə. Calvadar ulaqları oğlana verir, oğlan da ulaqları gətirib salamat evlərinə qayıdır.

YEDDİ QARDAŞ

Biri var idi, biri yox idi. Bir ayı, günü keçmiş kişi var idi. Bir arvadı var idi. Bunların yeddi oğlanları var idi. Amma heç qız uşaqları yox idi. Yeddi qardaşlar bir bacıları olmadığından çox qəmgin idilər.

Bir gün yeddi qardaşlar analarına dedilər:

– Ay analı, bacı çox istiqanlı olur, deyirlər. Hayıf ki, bizim bircə bacımız yoxdur. İndi ki, bacımız yoxdur, biz gedirik uzaqdakı Ballı dağa ovçuluğa. O vaxta kimi gəlməyəcəyik ki, sənin uşağın olsun. Ay ana, havaxt oğlun olsa qarıya ox as, ondan da o yana gedək, daha gəlməyək. Havaxt qızın olsa, qarıya ələk as. Gələk evə.

Ana çox dedi, oğlanları az eşitdi. Başa gəlmədi. Axırda yeddi qardaşlar çıxıb Ballı dağa getdilər. Orda ovçuluq eləyib dolanmağa başladılar.

Aylar keçdi, həftələr dolandı. Yeddi qardaşların analarının bir qəşəng qızı oldu. Arvad qızın adını Nardanxatun qoydu. Sevinib getdi qarıya ələk asdı ki, oğlanları qızı olduğunu bilib gəlsinlər.

Düşmanın arvadı da düşmandır, kişisi də. Bunların qarı-qarıya bir qan düşmanları var idi. Kişi ölmüşdü. Arvad dururdu. Arvad ələgi götürüb qarıya ox asdı. Yeddi qardaşlar Ballı dağdan baxırdılar. Bir gün baxanda gördülər ki, qarılarından ox asılmış. Dedilər ki, genə anamız oğlan doğdu. Baş götürüb getdilər ordan. Bir göy, səfalı, sulu yerdə çadır qurdular, genə ovçuluğa başladılar.

Yeddi qardaşlar anası Nardanxatunu sevə-sevə saxlayırdı. Oğlanlarının gəlməsini gözləyirdi. Nardanxatun böyüyüb gözəl qız olmuşdu.

Bir gün qonşulardan biri qonşuları yun daramağa çağırmışdı. Nardanxatunu da çağırmışdı. Nardanxatunun əlində böyütdüyü bir iti var idi. Onu çox istəyirdi. Onu Qaraca-böcük deyib çağırırdı. Haraya gedəndə Qaraca-böcüyü də aparırdı.

Onu da yanına salıb qonşuya yun daramağa getdi. Orda çoxlu qız-gəlin var idi. Bir qarının aralıqda başmağı itdi. Hay-küy düşdü ki, görəsən bunu kim götürmüş ola. Biri "anamın", o biri "qardaşımın başı üçün mənim xavarım yoxdur" deyib qarını inandırdılar. Nardanxatun da "bu Qaraca-böcüyün başı üçün mənim də xəbərım yoxdur" dedi. Ordakı arvadlar gülüşüb dedilər:

– Ay günü qara, pis niyyətli, yeddi qardaşları olan bacı da bir tulanın başına and içərmi?

Nardanxatun oradan çıxıb ağlaya-ağlaya anasının yanına gəldi. Qardaşlarının necə olmasını anasından soruşdu. Anası ağlaya-ağlaya əhvalatı qızına söylədi. Nardanxatun dedi:

– Ay ana, mən qardaşlarımı harada olsalar tapacam, onlarsız mən nəyə lazımam. Onlar bacı-bacı deyib çöllərə düşüblər, mən də onların dalıncan gedəcəm.

Anası ha yalvardı, yapışdı, başa gəlmədi.

Nardanxatun yol azuqu götürüb Qaraca-böçüknən yola düşdü. Soraqlaşa-soraqlaşa gedir idi. Az getdi, çox dincəldi, çox getdi, az dincəldi, axırda həməən qardaşları olan yerə yetişdi. Cəlib çadıra çıxdı. Tərs kimi o günü qardaşlarının yeddisi də ova getmişdi. Evdə heç kəs yox idi. Nardanxatun gördü çadırdə ət var, çörək var, yorğan-döşək var. Nardanxatun dedi:

– Həlvət bunların bir yiyəsi var. Harada olsa axşam gələcək. Bu ətdən xörək bişirim, həm özüm yeyim, həm də ona qalsın.

Nardanxatun yaxşı xörək, çörək bişirib hazır elədi. Axşama kimi ev-eşigə müğayət oldu. Axşam olanda bir xəlvətdə gizləndi.

O tərəfdən yeddi qardaşlar ovdan gəldilər, xörək-çörəyi hazır gördülər, ev-eşigi süpürülmüş, yığılmış gördülər. Mat-məttəl qaldılar. Yeyib-içib hər yanı gəzdilər. Bir şey görmədilər, yatdılar. Sabah olanda bu sirri bilmək üçün biri evdə qaldı. Qalanı yenə ova getdi. Evdə qalan qardaş bir yanda

gizləndi. Nardanxatun bunları getmiş bilib evə gəldi. Burada duran qardaş bunu görəndə daban basaraq çadıra girdi. Nəçi olmasını, haradan gəlib haraya getməsinə xəvər aldı. Nardanxatun əhvalatı başdan-başa ona söylədi. O da bacısı olduğunu bilib, özünü ona nişan verdi. Hər iki bacı-qardaşlar görüşüb öpüşdülər. Axşam oldu o biri qardaşları da gəldi. Görüşdülər, halallaşdılar, bacıları olduğuna sevindilər.

Bu gündən sora yeddi qardaşlar gedib ov eləyib gətirirdilər, Nardanxatun bişirib axşama hazır eləyirdi. Gəlib kef-damaq ilə yeyib dolanırdılar. Bir gün Nardanxatun qardaşlarına xörək bişirmək üçün yol otun pəncəri dərməyə getmişdi. Evə gec gəldi. Gələndə gördü od-ocaqdan keçib, qarıya çıxıb oddan ötəri çox vurnuxdu, bir şey tapmadı. Bıkef qayırdı ki, bir də uzaqda tüstü gördü. Sevindi. Uşaqlığına baxmayaraq, balağını belinə vurub, bir ev damına girdi. Gördü orda bir qızı saçından asıblar. Tükləri biz-biz oldu. Qorxa-qorxa dedi:

– A bacı! Sana bu zülmü kim eləyib?

Asılı qız dedi:

– Mən Uğurşahın qızı Almayam. Məni bu saçımdan asan dev mənə aşiq olmuşdur. Məni istədi, atam vermədi. Axırda götürüb buraya gətirdi. İndi mən ondan baş birlik eləmədiyimnən mənə belə zülmü eləyib. İndi ay bacı, sən yazıqsan. Tez buradan get, gələr səni məndən pis eliyər.

Nardanxatun qorxa-qorxa bir od götürüb oradan çıxdı. Birbaş yola düzəldi. Nardanxatun tələsik qaçanda yumaq kələfi əlindən düşüb cözələnə-cözələnə gəlmişdi. Oyannan dev gəlib:

Adam-adam iyisi gəlir.

Yağlı badam iyisi gəlir,

Qatır gəlsə, dırnaq salar,

Quş gəlsə, qanad salar –

deyə-deyə qızdan soruşdu:

– Buraya bəni-adəm haradan gəlmişdi?

Qız dedi:

– Buraya, mənim yanıma heç kim gəlməyib. O adam iyisi mənim iyimdir.

Dev o yan-bu yanı gəzirdi. Birdən kələf gözüne sataşdı, kələfin ucunu alıb dəstələyə-dəstələyə düz gəlib çıxdı Nardaxatungilə. Nardaxatun qapını bağlayıb içəridə xörək bışirirdi. Dev gördü asanlıqla onu ələ gətirə bilməyəcək, bicliknən dedi:

– Ay Nardaxatın, ay Nardaxatun, anan sana bir üzük yollayıb barmağını çıxart, onu taxım.

Nardaxatun inandı, barmağını qarının dərməyindən eşiyə çıxartdı. Dev barmağını dişinin arasına qoyub o qədər sümürdü ki, Nardaxatunun bütün qanını sümürdü. Nardaxatun lap bihuş düşdü. Dev qızı ölmüş bilib qayıdıb getdi.

Axşam yeddi qardaşlar evə gəlib bacılarını ölü gördülər. Onu özünə gətirdilər. Qız əhvalatı söylədi. Yeddi qardaşlar gedib devi öldürdülər. Şah qızını azad elədilər. Devın başını da gətirib evlərinin sol tərəfində basdırdılar.

Ay keçdi, il keçdi, devin qəbrinin üstündən yeddi gül bitdi. Nardaxatun gül yeddi, qardaşları yeddi olduğuna həvəslənib gülləri dərib, gətirib sandığına qoydu. Həmişə asıb baxırdı, bir də asıb baxanda gördü ki, bu güllər yeddi qənirsiz gözəl qız olublar. Nardaxatun bu sirri qardaşlarına söylədi. O, qızların hərəsini qardaşlarının birinə aldı. O qızlar Nardaxatuna xəlvətcə xörək içində ilan-çayan verdilər. Nardaxatunun qarnı qalxıb burnuna dəyəsi oldu. Yeddi qardaşlar arvadlarından xəvər aldılar ki:

– Bunun belə olmasına səbəb nədir? Onlar dedilər:

– Kim bilir? Hansı lotu-potunnan aranı sazlayıb, belə olub.

Yeddi qardaşlar dev qızlarının sözlərinə inanıb bacılarını evdən qovaladılar.

Nardaxatun dinməz-söyləməz ah çekib yola düşdü. Az getdi, çox getdi, getdi bir dağın başında bir sürüyə çatdı. Sü-

rünün iki çobanı var idi. Nardaxatunun yanına gəldilər. O dedi, bu qız mənimdir, bu dedi, mənimdir. Çobanların sözləri çəpləşdi. Bir-birini qırası oldular. Böyük çoban belindən xəncəri çəkib dedi:

– İndi ki belə oldu, mən bu qızı iki bölüb yarı payını aparacam. Çoban xəncəri endirmək istəyəndə Nardaxatun qorxub qarnındakı ilan-çayan düşdü. Sora çobana qoşulub getdi.

Çoban onu evinə gətirib kəbin elədi, saxladı. Bu vaxtdan ay keçdi il keçdi, Nardaxatundan o çobanın bir qəşəng oğlu oldu. Yekələnilib hər işə gedəsi oldu.

Nardaxatun bir gün oğlunu da götürüb qardaşları olan yerə gəldi. Qardaşları at sulayırdılar. Nardaxatun oğlunu bir qamış ata mindirib özünə də öyrətdi, dedi:

– Suyun qırağına gedəndə "ay atım su iç, ay atım su iç de".

Oğlan qarğı atı minib, gəldi suyun qırağına. Qarğı alı çapdırıb: "Ay atım su iç, ay alım su iç" diyəndə, dayıları gülüb dedilər:

- Ay qancıq oğlu, qarğı atı su içərmə? Oğlan dedi:

- Bə yeddi qardaş da bir bacıdan keçərmə?

Yeddi qardaşlar bu sözü eşidəndə onun yanına gəldilər. Əhvalatı ondan bildilər. Uşağı da götürüb bacıları Nardaxatunun yanına gəldilər. Onun ayaqlarına döşəndilər. Ona haqsız yerə zülm elədiklərini söylədilər. Yeddi qardaşlar Nardaxatunu, oğlunu evlərinə gətirib, ata-analarını, o çobanı da Ballı dağa çıxartdılar. Dev qızlarını öldürüb quyulara doldurdular.

Nardaxatunun, ata-analarının məsləhətinə görə öz ellərindən hərəsi bir gözəl qız alıb evlərinə gətirdilər. Hər kəs öz nişanlısı ilə ömür sürməyə başladı.

Göydən üç alma düşdü: biri nağıl söyləyənə, biri qulaq asanlara, biri də bacadan baxanlara. Onlar yedilər, işdilər, yerə keçdilər, bizdə yedik, içdik, dövrə keçdik.

MUXTARIN HEKAYƏTİ

Biri var imiş, biri yox imiş, bir padişahın on bir oğlu var imiş. On nəfəri bir arvatdan, birisi başqa arvatdan. Bu başqa övrətdən olan oğlının adı Muxtar imiş. Bir gün padişah istəyir ki, oğlanlarını evləndirsin. Buna görə vəziri çağırır fikrini ona söyləyir. Vəzir isə padişahın fikrini bəyənib, əhvalatı oğlanlara söyləyir. Oğlanlar isə razı olmayırlar. Bu xəbəri eşitdikdə padişah oğlanlarının hüsuruna istəyib, onlara evlənmələrini təkid edir.

Oğlanları çox tədbirdən sora atalarına ərz edirlər ki:

– Çin padişahının on bir qızı vardır. Əgər icazə versən, həmən qızları alırıq. Yox, başqa qız bizə lazım deyildir.

Padişah əlacsız qalır icazə verir. Ancaq oğlu Muxtarı hüsuruna çağırır ona söyləyir:

– Yol ilə gedəndə bir qoruğa çatacaqsınız, orada bir at otlayır. Nəbadə orada qalasanız. Bir az getdikdən sora, digər bir qoruğa çatacaqsınız. Orada da bir qoç otlayır, orada da qalmayın. Sora bir qalaya rast gələcəksiniz, orada qalmayın.

Bu vəsiyyətləri edəndən sora padişah tədarük görüb oğlanlarını yola salır.

Müxtəsər bir xeyli yol getdikdən sora ataları söylədiyi birinci qoruğa yetişdilər. Gördülər ki, burada bir at otlayır. Qardaşları burada gecələməyi məsləhət gördülər, nə qədər Muxtar burada qalmağı məsləhət görmədisə, qardaşları qulaq asmadılar, qalmağı təkid etdilər. Muxtar əlacsız razı oldu. Yüklərini düşürüb orada qaldılar. Gecəni bir vaxtı at kişnəyib bunlara hücum etdi. Qardaşları qaçdı. Muxtar qalxıb ata hücum etdi və xeyli zəhmətdən sora atı öldürdü, gecəni rahat yatıb ertəsi gün yola düşdilər.

Bir xeyli getdikdən sora, ikinci qoruğa yetişdilər. Gördülər burada bir qoç otlayır. Qardaşları yenə də burada qalmağı təklif etdilər. Muxtar yenə də əlacsız qalır razı oldu. Gecənin bir vaxtı qoç bunlara hücum etdi. Qardaşları qorxub

qaçdılar. Muxtar qalxıb qoç ilə tutaşdı və axırda qoçu öldürdü. Qardaşları yığılıb qoçu soyub yedilər və gecəni orada rahat yatdılar. Ertəsi gün genə yola davam etdilər.

Bir müddət getdikdən sora ataları xəbər verdiyi qalaya yetişdilər. Muxtarın qardaşları "yorulmuşuq və artıq getməyə təqətimiz yoxdur" deyər burada qalmağı tələb etdilər. Muxtar atalarını vəsiyyətini onların xatirinə saldısa, razı olmayıb tələblərində israr etdilər. Əlacsız qalır Muxtar qəbul etdi. Baxub gördülər ki, qalanın qapısı bağlıdır. Zorlayıb qapını açdılar, o gecəni orada rahat yatıb ertəsi gün yenə də yollarına davam etdilər.

Bir müddət getdikdən sora böyük bir karvana çatdılar. Bunlardan Çin vilayətinin paytaxtına nə qədər yol qaldığını soruşurlar. Onlara "yarım ağac qalmış" deyər cavab verirlər.

Xülasə, gəlib şəhərə yetişdilər. Baxıb gördülər ki, şəhərdə bir nəfər də olsun görünməyir. Evlər, dükanlar açıq qalmış idi. Gedib bir evə mənzil etdilər və sora Muxtar çıxıb şəhəri nə qədər gəzdisə, bir nəfərə rast gəlməyib, axırda gəlib bir dükandan atları üçün bir qədər arpa və saman, başqa bir dükandan bir qədər ət, çörək və sair yeməli şeyləri götürüb, pulunu qoyub mənzilə qayıdır. Görür qardaşları yatmışlar. Gətirdiyi şeylərdən şam tədarükü edir. Hazır olduqdan sora qardaşlarını oyadır. Bu halda bunların yanına bir qoca kişi gəlir. Bu da bunlar kimi ac olduğundan bunlar ilə bərabər yeyib-içir. Sora Muxtar qocadan şəhərin adamlarının harada olduğunu sorur. Kişi cavab verir ki:

– Çin padişahının bir quşu var, həmişə o quş adam ət yeyir. Odur canlarının qorxusundan xalq şəhəri tərk edib qaçmışdır.

Muxtar bu xəbəri eşitdikdə qocadan xahiş edir ki, onu quş olan yerə aparsın. Qoca razı olub qabağa düşür. Onu bir bağın kənarına gətirib deyir:

– Söylədiyim quş bu bağda qızıl qəfəsin içindədir və ətrafında on nəfər keşik çəkir. Keşikçiləri öldürməmiş quşu

öldürmək mümkün deyildir.

Bu sözü eşitdikdə Muxtar özünü bir hiylə ilə başa salır, görür ki, keşikçilərin doqquzu yatmış, bir nəfəri keşik çəkir. Bir səmtə gizlənir. Bir vaxt görür ki, keşik çəkən qaravul bir səmtə gedir, tez qabağına yüyürüb xəbəri olana kimi onu həlak edir və qayıdıb yatanları dəxi bir-bir öldürür və sora quşu da qəfəsdən çıxarıb başını kəsir.

Bundan sora padişah qəsrinə gəlir və bir növ ilə özünü qaravullardan xilas edib padişah yatan otağa daxil olur və görür, padişah yatır. Tez sinəsi üstə əyləşir. Padişah gözünü açıb bunların kim olduğunu sorur. Muxtar deyir:

– Əzrayiləm, gəlmişəm sənin canını alam. Əgər qızlarını filan padişahın oğlanlarına verməyə kağız versən, səndən əl çəkərəm.

Padişah qorxub kağız verməyə razı olur. Muxtar tez padişahın sinəsindən qalxıb padişahın qabağına bir parça kağız, bir qələm qoyur. Padişah qələmi götürüb Muxtar istədiyi kağızı yazıb ona təqdim edir. Bundan sora Muxtar padişahın əl-əyağını bağlayıb, vəzirin evinə gedir. Gəlib vəzir yatdığı otağa daxil olur. Onu da qorxudub padişah yazdığı kağızı möhürlədir. Oradan qalxıb qızlar yatdığı otağa daxil olur. Baxıb görür ki, qızların on nəfəri bir yatmış və bir nəfəri ki, hamısından gözəldir ayrı yatmış. Muxtar anlayır ki, qızların on biri bir anadan, birisi bir anadandır.

Xülasə, Muxtar qardaşlarının yanına qayıdıb, səhər olan kimi padişahın hüsurunda hazır olub qızları istəyirlər. Padişah ələcsiz qalıb qızlarını bunlara verir və tədarük görüb yola salır. Bir müddət yol getdikdən sora həmən qalaya yetişirlər və gecəni burada qalırlar.

Gecə hamı yatmış, Muxtar yatmayıb keşik çəkir. Gecənin bir vaxtı baxıb görür ki, bir dev gəldi və bunları burada yatmış görüb bunlara hücum edir. Muxtar qalxıb devin qabağına yeriyir və dev ilə tutaşdı və xeyli zəhmətdən sora devini həlak edir. Bu xəbər devin anasına yetişir. Tənurə çəkib

gəlir Muxtarı qapıb aparır, Kūhqafdə həbs edir.

Bir gün bu qarı kitaba baxanda görür ki, Muxtar hansı bir dev ilə mübarizə etsə öldürəcəkdir. Qarı bundan istifadə etmək istəyir. Odur ki, Muxtar zindandan çıxarıb ona deyir:

– Bir yerdə bir üzük var, onu mənə gətirsən, səni azad edib atana yetirərəm.

Muxtar qəbul edir. Qarı bunu cibinə götürüb tənurə çəkib, bunu bir evə gətirir. Bir kənardə yerə qoyub deyir:

– Bu evə daxil olarsan, orada bir çərx gərəcəksən, gərək onun üstünnən elə tullanasan ki, heç bir yerin ona toxunmasın. Sora bir arvad gərəcəksən, sənin anana oxşayır, amma sənin anan deyil, onun şirin dilinə aldanma, onu öldür. Üçüncü otaqda bir qarı görərsən, onu da öldür və oturduğu döşəyin altında bir üzük var, onu alıb mənə gətirərsən. Muxtar ətəyini belinə yığıb bir tullanmaqla çərxi o tərəfə keçdi, ikinci otağa daxil olanda, anası şəklində bir arvad görür. İstəyir öldürsün, arvad yalvarır ki, mən sənin ananam, mana rəhm elə. Məni öldürmə, yoxsa südümü sənə halal eləməyəm. Muxtar bunun yağlı dilinə aldanıb ona rəhm edir. Həmən saat arvad bunu götürüb havaya atır. Əvvəlki qan bunu havada tutub yerə qoyur, deyir:

– Mən sənə demədimmi, sənin anan deyildir. İndi bu dəfə ona rəhm etməyib öldürərsən və üzüyü mənə gətirərsən.

Muxtar bu dəfə də ikinci otağa daxil olub, həmən anası şəklində olan arvadı öldürür. Sora üçüncü otağa daxil olur. Buradakı qarını öldürüb, döşəyin altından üzüyü götürüb barmağına taxır. Dərhal bir dev hazır olur. Muxtar bundan xəbər alır:

– Sən kimsən?

Dev cavabında deyir:

– Bu üzük hər kimin barmağında olsa, mən ona itaət etməyə hazırım. İndi nə əmrin varsa, söylə əmələ gətirim, – diyib cavab verir. Muxtar onu atasının vilayətinə aparacağı əmr edir. Dev dərhal Muxtarı götürüb şəhərin kənarında yerə

qoyur. Muxtar devi mürəxxəs edir.

Bir qədər yol getdikdən sora bir çobana rast gəlir və görür ki, çoban qara geymiş. Çobandan qara geyməğinin səbəbini soruşanda, çoban:

– Padişahımızın Muxtar adlı bir oğlu var idi, həm padişah, həm camaat onu çox sevərdi, onu devlər öldürmüş. Odur ki, bütün camaat qara geymiş.

Muxtar çobana deyir ki:

– Çoban qardaş, qarasını geydiginiz Muxtar mənəm. Get padişaha müjdə apar.

Bu sözü eşidən kimi çoban düz birbaş padişahın yanına gəlir. Bir tərəfdən Muxtarın qardaşları qayıdub əhvalatı söyləyib Muxtarın nişanlısını da, anasını da tapmışdılar. Bu xəbəri eşidən kimi pişvazə çıxıb Muxtarı qəsrinə götürüb toy edib eyş-işrətə məşğul oldular.

BARXUDARIN BAXTI

Biri var idi, biri yox idi. Yaradan bir idi, bəndəsi çox idi. Barxudar adlı bir balıqçı var idi. Barxudar deryadan balıq dutar, bazarda satıb dolanar idi. Barxudar bir gün axşam tərəfi deryaya tor atdı. Çoxlu balıq dutuf bazara gətirdi, satdı. Çayçıya getdi, yedi, işdi, tanış-bilişnən görüşdü. Başı söhbətə qızışdı, bir də baxdı gecə-gecədən keçif. Qalxdı getdi. Barxudar qaranlıq çarşı ilə fikirləşə-fikirləşə gedir idi. Getdi, bir bala boylu dəvrişə rast gəldi yolda. Dəvriş Barxudara dedi:

– Niyə fikirlisən? Al, bu qızıl pıçağı, apar ver paçcahın qızı Ülkərə, muradına çatarsan.

Dəvriş bu sözü deyif qeyiba çəkildi. Barxudar pıçağı götürüf gəldi paçcah qızı Ülkərin yanına. Pıçağı verdi Ülkərə. Ülkər dedi:

– Xalaoğlu Barxudar, gəldinmi?

– Gəldim, paçcah qızı, gəldim.

– Barxudar, daha durmaq vaqtı döyüldür, hazırlaş gedək. Barxudar getdi, paçcahın toylasından iki at çəkdi yəhərlədi. Atdan minib gecə vaxtı yola düşdülər. O gecə sabaha kimi at sürdülər, gedib bir bulaq başına çatdılar. Gördülər suynan bir qiymətli daş axır. Barxudar atdan düşüb daşı götürdü, genə yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, getdilər bir şəhərə çıxdılar. Paçcah qızı atasının qızıl-gümüşündən çoxlu götürmüşdü. Verdilər, üç mərtəbəli bir imarət tutdular, orda yaşamağa başladılar.

Bir gün Barxudar ilə Ülkər eyvanda oturmuşdular. Çay içib, söhbət eləyirdilər. Söhbət sudan, daşdan düşdü. Barxudar dedi:

– Paçcah qızı, gətir o daşa bir baxım.

Paçcah qızı daşı gətirdi əlində tutdu. Barxudar baxdı ki, daş ay, gün kimi işıq salmağa başladı. O yannan o şəhərin paçcahı Ayvaz, vəzir, vəkil ilə ordan gəlir idi. İmarətin qabağından keçəndə gözü elində ləl daşını oynadan Ülkərə

düşdü. Gözəlliyini görüf ona aşiq oldu. Ürəgi pərişan, qəlbi yaralı gəldi divanxanaya. Al qırmızı geyinif taxta çıxdı. Vəziri çağırtdırıb dedi:

– Aman vəzir, bu dərdimə bir çarə elə.

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, nədən qəm yeyirsən, güc səndə, mal-pul səndə, nə cürə istəsən, o cürə qızı ələ gətirə bilərsən.

Paçcah dedi:

– Vəzir, mən qızı güc ilə o oğlanın əlindən ala bilmərəm. El məni qınar, tədbir tökmək lazımdır.

Vəzir dedi:

– Onda ləl daşını mahna eləyib, qızı almaq olar. Sən hökm elə oğlanı gətirt, deyənən o daşı mənim xəzinəmdən oğurlayıbsan. Onda söz tapa bilməz, boynuna oğurluq qoyub öldürdərsən, qız sana qalar. Paçcah vəzirin tədbirini bəyəndi. Hökm elədi Barxudarı gətirdi.

Dedi:

– O səndəki ləl daşını mənim xəzinəmdən oğurlayıbsan, boynuna al, yoxsa öldürtdürəcəyəm. Barxudar dedi:

– Şah sağ olsun, belə qırmızı böhtan olmaz. Mən bu daşı döylər torpağında bir bulaqdan tapmışam. İnanmayırsan, mən gedim o daşdan yenə gətirərəm.

Paçcah Barxudara on gün möhlət verib azad elədi ki, getsin o daşdan genə gətirsin. Paçcahın fikri bu idi ki, oğlan getsin, devlər tələf eləsin, qız buna qalsın. Barxudar evlərinə gəldi. Əhvalatı Ülkərə söylədi. Ülkər dedi:

– Barxudar, ayrılıqdır sən getməmiş qulaq as, mən əhvalatı sana söyləyim. Mən öz torpağımızın paçcahının qızıyam. Öz xalam oğluna nişanlı idim. Bu yaxınlarda toyun olacaxdı. Amma mənim onda könlüm yox idi. O gecə sən qızıl pıcaq əlində gəldin, mən də gecə sən yuxumda görmüşdüm. Gördüm ki, öz elimizdə sana getsəm hamı məni qınayar, qoşuluf bu yerə gəldim. İndi mən səninem, sən də mənim. İndi paçcah mana aşiq olufdur, ləl daşını bəhanə eləyif səni

öldürmək istəyir. Sən get, Tanrı yar olsun. Daşı tapıb gətirərsən, canımız qurtarar. Bir də devlərin əlində mənim bir bacım var, on beş yaşında, onu dev götürüf aparıb. Bəlkə ona rast gəldin. Özün ilə gətir. O, bizi paçcahın cəngəlindən qurtarar.

Barxudar baş üstə deyif qıznan halal-hümmət elədi. Yola düşdü. Az getdi, çox getdi, getdi suya çatdı. Axtardı o ləl daşından beşini tafdı götürdü, sora öz-özünə dedi ki, gəl bu suyun başına tərəf get. Hər nə var, bu suyun başındadır. Barxudar suyuxarı getdi, getdi, dərənənin boğazında bir mağaraya çatdı. İçəri girdi, gördü bir qızıl taxt qoyuluf. Üstə bir gözəl qız yatıf. Barxudar dedi:

– Yəqin bu qız Ülkərin bacısıdır. Suyundan da ona bənzəyir. Gərək aparım.

Barxudar ha çıxırdı ki, qız oyansın, qızdan cavab çıxmadı. Əliynən itələdi, yenə də qız oyanmadı. Bildi ki, qız tilsimə düşüf. Yuxarı baxdı bir ləl daşı gördü, asılıf qızın başının üstündən. İstədi əl atıf ləli duta, Ləl yuxan çəkildi. Bildi qızı huşa aparan daşdır.

Dedi:

– Gözləmək lazımdır, bunu huşa aparan bir gün gələr. Barxudar bir yana çəkilib gizləndi. Çox keçmədi göy guruldadı, ildırım çaxdı, bir dev yerə düşdü, mağaraya girdi. Qız yatan taxtın baş ucunnan bir qamçı götürdü, ləl daşına vurdu. Daş göyə çəkildi, qız huşa gəldi. Dev dedi:

– Ay qız, ray ver ki, canın bu tilsimdən qurtarsın.

Qız dedi ki, sənə pis üzünü görməkdən bu tilsim yaxşıdır.

Dev acıqlanıb bir qamçı qıza vurdu, qız özündən getdi. Ləl daş üstünə gəldi. Dev çıxıb getdi. Barxudar devin bütün işdəhlərini görmüş idi. Mağaraya girdi, taxtın başınnan qamçını götürdü, lələ vurdu. Ləl göyə çəkildi, qız ayıldı. Dedi:

– Ey oğlan, sən kimsən, buraya niyə gəlifsən? Buraya bəni-adə gələ bilməz.

Barxudar özünün, Ülkərin əhvalatını ona söylədi. Sora dedi ki səni aparmağa gəlmişəm. Qız dedi:

– Məni aparmaq üçün bu devı öldürmək lazımdır.

Mən devdən xəbər aldım:

– Sənin canın haradadır.

O acıqlanıb dedi:

– Mənim canım şüşə içərisində bir quşdur. Hər kimdə Süleyman peyğəmbərin üzüyü olsa, o gedib üzüyü suya salsa, mənim canımı ələ gətirə bilər.

Barxudar dedi:

– Bacın gələndə o üzüyü mana verif. Dur gedək.

Getdilər su kənarına, üzüyü suya saldılar. Bir şüşə gəldi. Şüşəni qırdılar, bir quş çıxdı. Barxudar quşun boğazını üzüb atdı. O saat dev göydən düşüb öldü. Bir qatır tapıf iki xurcun dolusu ləl daşı yükləyib yola düşdülər. Mənzil eyləyə-eyləyə gəlif Ülkərə çatdılar. Hər iki bacı görüşdülər. Başlarına gələnləri bir-birlərinə söylədilər. Barxudar gətirdi beş ləl daşı paçcaha verdi. Paçcah dedi:

– Get, canını yaxşı qurtardın.

Barxudar gəldi evlərinə.

Paçcahı gecə sancı tutdu. Dedi ki, vəzir çarə elə öldüm. Vəzir dedi:

– Paçcah, oğlanı çağır, deyinən mən naxoşdamışam, həkimlər ceyran südü buyurur, gərək gedif gətirəsən. Gedər, gətirə bilməz, boynunu vurdurarsan. Qıza sahib olarsan.

Paçcah Barxudarı gətirdi, vəzir dediyi kimi dedi. Barxudar gəldi əhvalatı qızdara söylədi. Dev aparan qız dedi:

– Devın məndə bir müşkü var. Apar meşəyə səp, ceyranlar bihuş olar, sağıb gətir südünü ver şaha.

Barxudar qız diyən kimi eləyib, gətirdi südü paçcaha verdi. Paçcahın munnarı da əli üzüldü. Çarasız Barxudan azad elədi. Barxudar evə gəldi. Dev aparan qız dedi:

– Paçcah bizdən əl çəkməz, görək çarəsini eləyək. İndi Barxudar, sən get paçcahı vəzir-vəkilinnən qonax çağır.

Barxudar getdi paçcahı başının adamınnan qonax çağırıldı. Paçcah dedi:

– Gedərəm, mana layiq qonaxlıq verəmməz, boynunu vurduruf qıza sahib ollam.

Bu fikir ilən paçcah başının adamınnan Barxudarı evinə gəldi. Dev aparan qız məclis açdı, hamısı əyləşdi. Birdən devin ləl daşını atdı paçcah başının adamları behuş oldular. Barxudar qızlar ilə bərabər onların başlarını kəsib sinələrinin üstə qoydu. Camahata xəbər verdi. Hamı gəldi, Barxudar əhvalatı başdan-başa nağıl elədi. Camahat sülümünə qarşı şaha nəhlət oxudu. Barxudan onun yerinə paçcah elədilər. Barxudar camahat ilə yaxşı rəftar eləyif dövran sürməgə, gün keçirməgə başladı.

ŞAHŞONQAR

Bir padşah vardı. Padişahın üç oğlu vardı: Məhəmməd, Əhməd, Səməd. Padişah qırx günün şikarına çıxmışdı. Gördü bir əjdəha bir dağı götürür döyə, qoyur yerə. Padişahın rəngi üzündən qaçdı, dedi:

- Vəzir, bir buna bax. Vəzir baxdı, dedi:
- Onun şikayəti var. Gedək, görək bize şikayəti nədi?

Getdilər əjdahanın yanına, dedilər:

- Bizdən nə istəyirsən? Dedi:
- Sizdən bir əmlik quzu istəyirəm.

Padşah dedi:

- Yaxşı, göndərrəm.

Gözlərini yumub açanda gördülər, əjdəha oldu bir balaca qara ilan. Qayıtdılar geri. Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, ilan istəyən əmlik sənin oğlun Məhəmməddi. Verməsən, səni ilan sağ qoymaz.

Padşah dedi:

- Vəzir, sen nə tədbir töksən, mən razıyam. Vəzir dedi:
- Qoy Məhəmmədi mən götürüm aparıb verim.

Şah razı oldu. Vəzir Məhəmmədi götürüb, o dağa gəldi.

Dağda əjdəha gəldi dedi:

- Məhəmməd, gəl dalımcan.

Məhəmməd dalcın, ilan qabaxcan getdilər, girdilər bir dəlməyə. Məhəmməd girəndə dəlik yekələndi, girdi, gördü hər tərəf ilandı. Səf çəkiblər. Məhəmmədi görəndə yol verdilər. Gedib bir yerə çıxdı. Gördü ilanlar padşahı oturub. Qurşaqdan aşağısı ilan, qurşaqdan yuxarısı adamdı, başında tac. Məhəmmədə yer göstərdilər. Oturdu. Axşam oldu olan aparıb bir otağa qoydular. Məhəmməd qılıncı çəkib oturdu. Gecədən bir az keçmiş gördü bir canavar gəlir, tülkü yernən sürünür, hər gözündə bir çıraq yanır. Üstünə yürüdü, istədi öldürsün, tuta bilmədi. Qovladı, qırx otaq getdi, qırx birdə

gördü bir pərdə çəkilib. Pərdəni çəkdi, gördü pərdə dalında bir qız oturub, ay üzünən işıq salır. Dedi:

- Ay qız, bir canavar burdan getdimi?

Qız dedi:

–Get, yerində farağat otur, durram ortandan süngümü keçirrəm.

Oğlan qızın sözünnən getdi öz yerində oturdu.

Sabah oldu, vəzir gəldi gördü oğlan diri oturub. Götürdü padşahın yanına gətirdi. Padşah dedi:

- Çəpəl, oğlanı bəyənil.

Padşahın əmrinə görə vəzir oğlanı götürüb getdi, bir qapı açdı. Oğlan gördü burda qırx şah ölüb, başlarında tac. Vəzir getdi genə padşahın yanına. Padşah dedi:

– Oların hamısını o sən axşam görəndə qız öldürüb, mənim qızımdı. İndi səni bəyənil. Otur, gətirsinnər.

Qızı gətirdilər, danışdırıb verdilər Məhəmmədə. Məhəmmədnən qız bir müddət qaldılar. Məhəmməd atasının vilayətinə qayıtmaq istədi. Qızın atasıynan görüşməyə gedəndə qız dedi:

- Atam hər nə versə alma, qara atı al.

Məhəmməd gəldi padşahın yanına getməyini söylədi. Padşah dedi:

- Yaxşı yol. İndi mənən nə istəyirsən? Dedi:
- Qara atı.

Padşah qara atı Məhəmmədə verdi. Məhəmməd atın dırnağından, dizindən, gözündən öpdü. At ona çilo verdi. Atı mindi, qızı tərkinə alıb yola düşdü. Üç gün, üç gecə yol getdilər. Dördüncü günün gecəsi yol gedirdilər. Gördülər bir dağın deşiyindən işıq gəlir. Getdilər gördülər, bir quş lələyidir. Məhəmməd istədi götürsün, qız dedi:

- Götürmə, onnan ziyan gələr.

Məhəmməd qulaq asmadı götürdü. Yollarına davam elədilər. Gəldilər bir qarının evinə qonaq oldular. Qarının

çırağı yoxudu. Lələyi verdilər, işığına oturdular. Gecə qarovullar gəlib lələyi aparıb padşaha verdilər.

Padşah gördü, lələk şahşonqar quşunundu.

Məhəmmədi çağırıb dedi:

– Get mənim quşumu tap, maa gətir.

Məhəmməd padşahdan qırx gün möhlət aldı. Gedəsi olanda qız dedi:

– Bir xurcun darı götür. Lələyi tapdığın çölə səp. Özün gizlə. Şahşonqar gəlib darını dənliyəndə, tutdun-tutdun, tutmadın qırx div gəlib səni öldürəcək.

Məhəmməd atı minib sürdü çölə gəldi darını səpdi. Qus gəldi darını dənleməyə başladı. Məhəmməd çıxıb quşu tutdu. Atı minib qaçdı. Bir qız munu gördü. Divlər çıxırdı, qoymayın şahşonqarı apardılar. Divlər düşdülər dalına Məhəmmədin. Tuta bilmədilər, at Məhəmmədi qurtardı. Məhəmməd sürüb getdi şahşonqarı verdi padşaha. Padşah dedi:

– Vəzir, nə gözəl quşdu.

Vəzir dedi:

– Mənim qızım quşdan da gözəldi.

Padşah Məhəmmədi çağırıb dedi:

– Get bunun qızını da gətir.

Məhəmməd gəldi qara atın yanına. Qara at dedi:

– Get iki girvənkə ət, iki büküm yuxa, bir qazan götür, gəl gedək.

Məhəmməd ət, yuxanı, qazanı götürüb gəldi mindi qara atı. Düşdülər yola. Gəldilər həmə çölə. Məhəmməd qazanı üzüqoylu asdı, ət qoydu qazanın üstə od qaladı. Ətin yağı, əriyib töküləndə Məhəmməd dedi:

– Qazan yırtıqdı, ac qalacam.

Bir səs dedi:

– Məhəmməd, qazan yırtıq döyül tərs asıbsan.

Məhəmməd qulaq asmadı. Axırda qız özü gəldi qazanı asmağa. Məhəmməd qızı götürüb, qara ata qalxdı. Qara at

qaçmağa başladı. Divlər bilib Məhəmmədin dalınca töküldülər. Gəlib çata bilmədilər. Məhəmməd qızı gətirib gəldi. Qız yolda dedi:

– Məhəmməd, məni özünəmi aparırsan, yoxsa özgəyəmi? Məhəmməd dedi:

Səni mənən padşah istəmişdi. Padşaha aparıram.

Qız dedi:

– Bu zəhməti çəkibsən, özün al.

Məhəmməd dedi:

– Padşah boynumu vurdular, ala bilmərəm.

Məhəmməd qızı apardı verdi padşaha. Padşah istədi qıza toy eləsin. Qız dedi:

– Biz pəriyik, bizi alan gərək pəri ola. Gəl səni çimizdirim pəri ol. Sora saa gedim.

Padşah dedi, çimdir. Qız bir qızıl test gətirdi, su qızdırdı, içinə nə isə tolladı, tökdü padşahın başına. Padşah əriyib su oldu. Qız qalxdı Məhəmmədin yanına gəldi. Dedi:

– Sən zəhmət çəkib məni gətirmisən. İndi mən sənin, sən mənim. Məhəmməd qırx gün toy eliyib pəri qızı da aldı. Ordan qızdarı götürüb atasının torpağına yola düşdü. Axşam bir qala qapısına yetişdilər. Qala qapısı bağlıydı. Qaldılar qapıda. Gecədən bir xeylaq keçmişdi. Məhəmməd gördü, bir sandığı qala qarışından çölə atdılar. Məhəmməd sandığı açdı, gördü içində bir gözəl qızdı. Amma, sağ yeri qoltuğunun dibindədi. Məhəmməd həkim tapdı. Həkim qırx gün baxdı, qızı qurtardı, haqqını alıb getdi. Məhəmməd qızdan belə olmasının səbəbini xəbər aldı. Qız dedi:

– Mən bu şəhərin padşahıyam. Qulum məni bu günə salıb. İndi yerimdə oturub.

Məhəmməd getdi qulu öldürdü. Qızı götürüb yerinə, taxda qoydu. Qız dedi:

– Məni ölümənə qurtardın, ta mən başqasına getməyəm. Məhəmməd bu qızı da aldı. Üç qızı götürüb gəldi atasının

torpağına. Hamıynan görüşdü. Qonaqlıq oldu. Qonaqlıqda qardaşları paxıllıqınan bunun xörəyinə zəhər qatdılar. İlanlar padşahının qızı bunu bildi. Xörəkdən bir qaşığıq itə tökdü. İt o saat öldü. Padşah aşpazı çağırırdı. Aşpaz dedi:

– Oğlannarınnan biri məni tutdu, o biri xörəyə zəhər tökdü. Padşah oğlanların ikisini de öldürdü. Məhəmmədi öz yerinə taxta çıxartdı. Məhəmməd padşah oldu. Üç gözələn qırmızı günnər keçirməyə başladı.

Bacadan üç alma düşdü, biri nağıl deyən, biri nağıla qulaq asanların, biri bacadan baxanların. Olar yedilər yerə keçdilər, biz də yeyək, dövrə gedək.

GÜLQAXQAXIN NAĞILI

Deyir iki padşah olur, birinin qızı olur, birinin oğlu olur. İkisi də qardaşdılar da. Deyillər elə bu övladlarımızı beşihdəykən göbəkkəsmə eliyəh. Keşmişdə göbəkkəsmə deyillər. Körpə ikən ad eliyillər bir-birinə. Deyir: “Yaxşı”. Gəlir elə olur ki, bu qardaşların biri varsız olur. Padşahlıxdan düşür, varını-dövlətini itirir, düşür qüvvədən. Biri padşah olur, həməh qüvvəsində qalır bu qızın atası. Oğlan baxır ki, bunnan nəyisə gizdədillər. Nəysə, çox minnət eliyənnən sora deyir ki, oğul, əmin qızı səə göbəkkəsmə idi. Atan ha belə vəzifədən düşdü, kasıflaşdı, indi qızı səə verməh isdəmir. Ona görə də atan səni başqa adamın qızı ilə o qız köçənə qədər, kişiyə gedənə qədər öyləndirməyə can atmır. Səən evlənməməyinin səbəbi budu. Deyir: “Yaxşı”. Durur ayağa, düzəlir yolun ağına. Deməli, buların ikisinin arasında böyüh bir dağ varmış. Bu dağda da Baxtiyar addı bir cavan oğlan, çobandı, qoyun güdür neçə illər. Çoban baxır ki, bir cavan oğlan atdı gedir, amma ömründə u tərəflərə insan gəldiyini görmüyüf. Bu birinci işdi. Diir: “Gedəjəm bunun dalıynan, görüm bu hara gedir”. O vaxta qədər bunu izdiyir ki, deməli, axşam tərəfidi, qız qədəyi-qüdrət bulax başında olur. Bir neçə qıznan bulax başında olur. Oğlan gedir çatır, düşür atdan. İcazə istiyir ki, icazə versəz sudan içərəm. Qız tanıyır əmisi oğlunu. Bürüzə vermir qızların yanında ki, mənim əmim oğludu, göbəkkəsməmdi. Hə. Bu su içir, əl-üzünü yuyur, qırağa çəkilir. Qız qızdara işarə eliyir ki, qul-qaravaşdara ki, siz bir az aralanın, bu oğlana bir kəlmə diyəjəm. Da gənə də bildirmir, üstü örtülü. Qul-qaravaş bunnan aralanır. Diir: “Əmioğlu, xeyir ola, sən ömründə bu tərəfə gələn döyülsən?” Diir: “Belə bir əhvalat eşitmişəm. Gəlmişəm sənnən xəbər almağa ki, ilqarı üstündə durmusan, yoxsa atan didiyini diyirsən?” Deyir: “Əmioğlu, o nə söhbət? Atam yüz söz disin. İrast ki, dilinnən çıxıf atamın, anamın, mən də səni gözdəmişəm indiyədək. Hansı dəqiqə desən mən

hazıram”. Diir: “Onda gözdüyəjəm. Məsəl, axşam saat on ikidə, bir at yəhəriyir, yüyənniyir, minirsən, səni götürüf gedəjəm”. Diir: “Oldu”.

Çoban da qulaq asır, xəlvətdə gizdənir, buların bu söhbətinə. Çoban da çox yaraşxılı, çox gözəl bir oğlan olur. Qulax asır, bəli, bular bu söhbəti tamamladımı, hə. Bildi ki, saat on ikidə bu qız gələjəh, bu oğlan da götürüf qaçajax. Diir: “Onda sən aralan, meşədə-zadda durginən, buralarda səni görüf duyux düşən olmasın”, – əmisi oğluna.

Əmisi oğlu çıxır gedir bir başqa meşəyə, gözdüyür ki, saat on iki olsun. Çoban da qoyunu gətirir, salır eləyir. Çoban adamdı, nə bilir saat nə diyən sözdü. Bu gözün açır görüf günbatannan gündoğanın arasında qoyun güdməyi. Bir qədər gözdüyür, görür qaranlıqladı, diyir: “Əşi, hərhal o didiyi vaxt olar da. Gedəjəm, o oğlannan qabağa gedəjəm ora”. Gedir, gedir, padşahın qapısını tıqqıldadır, bu qarabaşdar qıza diir ki, az, elə bil bayaxkı oğlandı, səni çağırır. Qız durur ayağa, diyir: “Balam, bu əmimoğlu nə tez darıxdı, heç hələ saat doqquz, on yoxdu. On ikiyə danışıxdı”. Qızdara deyir ki, durun gedin, yaxşı iki dənə at yəhəriyin, ikisini də qızılınan yüklüyün, gətirin qapının ağzına mən paltarımı dəyişincə. Bəli. Gedir qul-qarabaşdar xəlvəti xəzinəni açır, iki at yükü qızılı yığıf, atları yəhəriyif-yüyənniyif atın belinə. Qıza xəbər eliyir ki, hazırda atdar. Qız gəlir, atın birini minir, birini də yedəyinə alır ki, əmisi oğluna versin. Qız bunun tərəfə gəldikcə çoban bir az öydən aralanır, qız gəldikcə çoban bir az aralanır. Nəhayət qız səsini çıxardır, diir: “Ay oğlan, dayan da, hara gedirsən? Dayan, atı min, gedəh”.

Atı qız muna verəndə görür əmisi oğlu döyül. Amma elə bir oğlandı ki, elə bil mənə ki, meşəyə işıx salıbdı. Diir: “Deməli, Allah-talanın yazısı yoxdu mənim əmim oğluna. Allaha pənah, gedəjəm bunnan”. Oğlan atı minir, düşür qabağa, gethaget, gethaget, gethaget, nəysə, öz qoyun güddüyü padşahın vilayətinən addıyır başqa bir padşahın vilayətinə.

Sabah uje baxıb görüllər ki, böyüh bir çəmənhih sahə var. Bir hektar, iki hektar yerdi, çəmənhihdi, heş nə yoxdu burda, tikinti-zad. Qız diir ki, saxla atı. Saxlıyır. Diir: “Elə bax burda düşəh”. Düşüllər bura. Qız bilir, padşah qızı bilir ki, olmaz qanunsuz qeyri-padşahın yerinə düşməh. Oğlan nə bilir, çoban şeydi, nədən xəbəri var. Düşüllər bura, səhər açılır. Səhər açılında qız diir ki, bilirsən nə var? Diir: “Yox”. Diir: “Gedirsən şəhərə, car çəkirsən ki, mənə qırx dənə usta lazımdı. Qırx dənə usta homalıyırsan, şərt kəsirsən ki, qırx dənə usta qırx gün mənə qırx göz öy tikəjəh”. Mənə belə usta lazımdı. Hindi kimdi usta gəlsin. Birə iki qat da hakqımı alajax.

Bəli. Gedir şəhərə, car çəkir, yüzədək usta yığıldı bunun başına. Yığıf qutarır, diir: “A qardaş, indi bilirsiz nə var?” Diyillər: “Xeyr”. Diir: “Mənə qırx dənə usta lazımdı, qırx gün hər birisi bir göz öyü həll eliyif, tamamlıyif, mənə verə bilsin. Mənə belə usta lazımdı. Birə iki qat da hakqımı alajax”. Buların hamısı dağılır gedir, iyirmi-otuz nəfər qalır. Nəsə, bir-bir, iki-bir döşünə döyənər yığılır, qırx nəfər düzəlir. Ustaları qarıya gətirir. Qız diir: “Tərpən get bazara, iki fayton yeməh-ıçməh al, götür gəl”. Qızıl bunda, pul bunda. Gedir, bəli, iki fayton yeməh-işməh, ayan-bayan alır gətirir. Diir: “İndi get, bir iyirmi dənə də erkəh al gətir”. İyirmi dənə də erkəh alır, başdıyır ustalara qullux eləməyə. Ustalar başdıyır bulara öy tikməyə. Bir nəfərə pul verir, diyir: “Get padşahın öyü nə çertiyojdadı, onun çertiyojunu mənə gətir”. Gedir bu da, – gözünə döndüyüm puldu da verilif, – çəkir çertiyoju, gətirir verir. Padşahın evinin çertiyojunda ev tikdirir. Nəysə. Tam evlər hazır olub, bular yaşayışa başlıyan vaxtı birdən padşah duyux düşür. Vəzir, vəkil gəlir ki, bəs sənın karvan qoruğunda bir nəfər gəlif, eyni sənın imarətin ölçüsündə, biçisində, fiqurasında imarət tihdirif. Baş vəzirə diyir: “Ə, dur get, gör bu nə əhvalatdı?”

Baş vəzir də çox şorgöz adam olur. Durur gedir, çoban öyde olmur, qız çıxır çağırının qarşısına. Baxır ki, bir kişidi. Vəzir qızı görə kimini ürəyi gedir yıxılır. Səhər tezdən...

Vəzirə də vaxt verif ki, on dəyqəyə məə xəbər çatdır. Axşamatan bu ürək getməynən vəzir qalır burda. Bir kəsin xəbəri olmur. Bu da nabeləd zənən xeylağı, dimijəhdi ki, burda kimsə ölüb. Nəhayət xəbər düşüb, padşah deyir: “Görün nijoldu bu zalım oğlu? Hara getdi, ilim-ilim itdi? Səhər tezdən gedən adam axşamdı gəlmiyif”. Gedillər görüllər ki, xalxın darvazasının ağzında yıxılıf qalıfdı. Götürüf gəlillər, ayıldılar bunu. Padşah deyir: “Ədə, bunu çəkin boynun vurun, bunnan mənə vəzir olmaz”. Diyir: “Padşah sağ olsun, bir cəllad macalı ver”. Diir: “Buyur”. Deyir ki, mən getdim gəldim, sən getsən gələmməzsən. – “Niyə?” Diyir: “Heylə. Orda bir gözəl var, özümdən asılı olmayaraq gördüm, ürəyim gedif, bilməmişəm”. Diyir: “Yaxşı. Adə, onda yeməh-içməh təşkil eliyin”. Nökərə deyir: “Get dinən ki, axşama padşah sizi qonax çağırır”. Gedillər. Padşah burda əlhayda olmaxda olsun, Baxtiyar çoban gəlir öyə. Qız diir ki, Baxtiyar. Diir: “Hə”. Diir: “Bizi axşam padşah qonax çağırır”. Diir: “Bu nə qonaxlıxdı, nə münasibətnəndi?” Diir: “Sora deyəjəm, darıxma, tələsmə, hövsələn olsun. Hamma gedəndə mən haraynan ayağımı qoyub getsəm mənə arxamnan gəlırsən. Oyzə-buyzə ayağı qoymursan. Padşah çöl qapının ağzınan ev qapısına qədər qırx arşın quyu qazdırıfdı. Tamam seyvanın ağzınadək. Üstünə də xalça-gəvə döşüyüfdü ki, səni quyuya salsınar”.

Bəli. Gedillər, qız haraynan gedirsə bu da gedir. Baxıllar, quyudan keşdi, quyudan hasil olmadı heş nə. Padşah him eliyif poverə ki, gedənin aşına zəhər çırpsınar. Pover bu hak-hesabda... Him eliyir gedəyə. Barmağında üzüyü olur, çıxardır, deyir: “Barmağa tax, xörəh gələndə xörəyi möhkəm əlinnən qarışdır, onnan sora yi”. “Nöluf?” Diif: “Heş nə. Sən mən diyəni elə”. Xörəh gəlir, yiyillər, eliyillər. Padşah duruf gəlir, indi xörəh yiyilifdi, söhbət eləməyə, guya qızı görməyə. Hələ görmüyüf qızı. Gəlif, bular qonaxlar olan evə gələndə qız ayağa durur, zənən xeylağıdı ki, bu içəri girif, padşahdı. Padşah guldurumgup gedif. Hamı deyir: “Ay aman, ay dad,

buna nə oldu?” Qız bilir, heş kim bilmir. Bu Baxtiyar çoban da pərt olur ki, buna nə oldu? Pıçhapıç düşür ki, yoxsa zəhər qatılan aş padşaha vermisiz bilmiyif? Qız deyir ki, biz gedirih, narahat olmuyun, bir-iki saatdan sora durajax ayağa. Heş bir şey olmuyuf, qorxmuyun. Çıxıf gəlillər. Gəlillər, Baxtiyar çoban deyir: “Sən bilən o kişiyə noldu?” Deyir: “A bədbaxt oğlu, onun vəziri səhər gəldi, axşam apardılar faytona qoydular, özü də genə həmçinin mənə görüf ürəyi getdi. Məə gözü düşüfdü, qonaxlıx da o münasibətlədi. İstiyir ki, səni öldürsün, mənə alsın. Üş günnən də artıx biz bir padşahın vilayətində yaşamalı döyülük. Bu da mənə eşqimə səə akazıvayetsə ona görə dillənmiyif”. Diif: “Hə, gəlsənə burdan köçüf gedəh. Mənə burda başımı ağrıdajaxlar, öldürəjəhlər mənə”. Diir: “Qorxma, onların axırına mən çıxajam”.

Bəli. Bular gəlir. Padşah nəhayət geje yarı ayılır. Vəzir, vəkil oturuf gözdüyür da, nə hünəri var getsin. Deyir ki, nijoldu qonaxlar? Diyillər ki, getdi. Diyir: “Hə, tökdü tökün görəh nətər eliyirsiz bu adamı mənə başımdan irədd eliyirsiz?” Hərə bir söz deyir, beyninə batmır. Baş vəziri çox əzazil kopoğluymuş. Söz çatır muna, diir: “Baş vəzir, gözüm yenə səni görür, bir tədbir”. Diir: “Padşah sağ olsun, birincidə, ikincidə heş bir şey eləməh olmaz. Birinci, ikinci gərəh sınaşix olsun, üçüncü ölüm ayağı”. Diir: “Yaxşı, nə bilirsən, onu di”. Deer ki, səhər onu çağır, dinən ki, get Qiyamət dağınan məə ətir çiçəyi var, o çiçəhdən gətir, həkim dəyirman buyuruf. Qiyamət dağına da heş bir kəs gedif dala qayıtmıyif. Kopoğlu ora nətər gedəjəh, nətər də dala qayıdajax. Qayıdarsa, hasatdı. Diir: “Yaxşı”. Bu da öz evlərində oturub qıznan. Deer: “Baxtiyar çoban, səən tökdüyü tökdülər”. Diir: “Nətər?” Diir: “Səhər səni Qiyamət dağına göndərəjəhlər çiçəh gətirməyə, yox kəlməsi dilinnən çıxmasın. Dinən baş üstə, gedərəm də, gətirərəm də. Qırx dənə qoyun, qırx tay qənd, qırx gün də möhlət verərsən, gedif gətirərəm”.

Gəlir çağırılar bunu, gedir səhər açılan kimi. Padşah

deyir ki, bəs həkim mən belə bir dəyirman buyurub, Qiyamət dağındadı o çiçəh, gərəh unu gedib mənə gətirəsən. Deyir: “Padşah sağ olsun, gedib gətirərəm, qırx dənə yaxşı say seşmə erkəh, qırx tay qənd, qırx gün də möhlət”. Diir: “Ə, vəzir, bu nə danışır?” Diir: “Padşah sağ olsun, yəqin ki, belə şeylər lazımdı da o yola”. Sora qulağına xısıldıyır, deyir: “Nolub, ə, nə zədə düşmüşən, bu nə danışır? Qırx dənə erkəyi bu zalım oğlu yimijəh, yenə sənindi da. Nə deyir ver, getsin”. Diir: “Yaxşı”. Qırx dənə erkəh ayırtdırır sürüdən, qırx tay da qəndi-çayı yığır zədə, göndərir bunun evinə. Qırx gün də möhlət. Gənə də bu başdıyır ayləsinə yalvarmağa ki, gəl burdan çıxax gedəh, mənə lazım döylü belə həyat. Gedəh başqa yerə. Diir: “Yox, işində ol”. Diir: “Bəs indi mən qırx gün düzlərdə gedif gəzəjəm?” Diir: “Xeyr, vaxtı çatanda mənə diyəjəm”. Otuz yeddi gün tamam olur. Axşam tərəfi deyir ki, Baxtiyar, bilirsən nə var? Diir: “Yox”. Diir: “Səni göyərçin eliyif uçurdajam, gedif düşəjəhsən u dağa, düz u çiçəyin üstünə. Bir dəstə u çiçəhdən dərərsən, qılçaa bağlıyarsan, gənə göyərçin elijəm, uçuf gələjəhsən. Sutka yarım arı, sutka yarım bəri yol gedəjəhsən”. – “Yeməyim nə oljax?” – “Xurma yiginən. Hər sutka yarım üç dənə xurma bəs eliyir. Altı dənə xurma sə bəs elijəh”. – “Su?” Diir: “Sussamıyajaxsan”. Nə isə, otuz yeddi günün tamamında bunu salır yola. Gedir düşür çiçəyin üstünə, çiçəhdən dərir, gənə oxuyur, eliyir bunu göyərçin, uçurduf götürüf gəlir. Bir səyfim oldu. Diir ki, çiçəyin dibində hələ tarixi görükmüyən ağ daş var, üstündə xalı. O daşdan bir dənə gətirərsən, sənə cannı şahidin o oljax. Bir dənə də daşdan gətir. Diir: “Daşı göstərmə. Çiçəyi ver, gör hələ nə dijəh? Ayan-bayan eləsə onsuz da səni öldürməyə bəhanə axtarır, onda daşı göstər, dinən bax bu daş. Əgər başsız çıxırsa, baxın. Yox çıxmırsa, kimin başı çıxırsa, gətirin baxdırın, görün o dağın daşıdı, yoxsa yox”. Nəhayət sübuta yetirir. Verir çiçəyi, çıxır gəlir.

Axşam oturullar, diir ki, töhdü tökün gərəh bu səvər nə

diyirsiz. Hərə bir söz deyir, padşahın beyninə batmır. Bu baş vəzir zalım oğlu axıra qalır. Diir: “Hə, baş vəzir, indi sən di gərəh nə diyirsən?” Diir ki, padşah sağ olsun, heş bu işdən mənim gözüm su içmir. Ancax bildiyimi diməliyəm. Deyir: “Di, gərəh”. Diir: “Bunu səhər çağır, dinən ki, get Gülqahqahın ağzının gülünü gətir mənə. Gülqahqah göyün yeddinci qatında mələkdi. Bu zalım oğlu göyün yeddinci qatına da qalxajax yanı? Gərəh bu nə göstərir”. Diir: “Hə, bu ağlabatan söhbətədi, əşi sən elə doğrudan da baş vəzirə layiqsən ki, səni qoymuşam bu vəzifəyə”. Bəli. Burda qız deyir ki, Baxtiyar çoban! Diir: “Hə”. Diir: “Sənə töhdüyü töhdülər. Səhər səni çağırjaxlar, amma bu işə mənim gücüm çatmır”. Diir: “Gücün çatmır, onda mən getdim. Gedirsən, dur gedəh, getmirsən, mən getdim”. Diir: “Ə, bədbaxt oğlu, bir tərəfin qaçaxdı elə sənə. Bilirsən nə var?” Diir: “Yox”. Diir: “Get suya gir, dəstəmaz al, gəl yanıma”. – “O nəyə lazımdı?” Diir: “Mənə lazımdı”. Durur gedir, suya girir, dəstəmaz alır, gəlir. Əlacı nədi? Qız getmir, bu da tək gedə bilmir. Diir: “Baxtiyar çoban, ordan təknədən bir dənə çörəh götür, gət qoy bura”. Götürür, gətirir qoyur sufranın üstünə. Diir: “İndi əli qoy o çörəyin üstünə, and iş ki, bir Allah hakkı, anamdan əmdiyim süd hakkı, bu çörəh hakkı, Gülqahqahı görsəm səni unutmujam, səni yaddan çıxartmıjam”. Diir: “Gülqahqah kimdi?” Diir: “Sən hələ and iş, dijəm”. And içir. Diir: “Savax səni çağırjaxlar, dijəhlər get Gülqahqahın ağzının gülünü gətir mənə. Yox sözü dilinnən çıxmasın. Dinən baş üstə. Mənə qırx gün möhlət, həştad dənə erkəh, onnan sora həştad tay un, həştad tay qənd, bir də bir xurcun gözü qızıl yol xarcı göndərginən, qırx gün də möhlət ver, gedib gətirərəm. Yadında qalarımı?” Diir: “Qalar”.

Bəli, səhər açılan kimi alırlar başının üstünü. Çağırılar, hay verir: “Noluf?” Diir ki, səni padşah çağırır. Diir: “Amma eşidəm ki, padşaha baş əymisən, o günü mənə səninki qutarır ha. Baş əyməh-zad lazım döyül. Gir dinən nədi sözü, ”

ağayana”. Diir: “Baş üstə”. Gedir girir içəri, qapını açıb diir: “Məni niyə çağırırsan?” – “Sənin təzimin hanı, salamın hanı?” Diir: “Əşi, məni niyə çağırırsan? Çaarığı de”. Diir: “Səni onnan ötrü çağırıbmışam ki, mən xəstəyəm, həkimlər, loğmannar mənə buyurufdu ki, Gülqahqahın ağzının gülünü iyniyəsən gərəh, sağalasan. Yoxsa sağalmıjan, çarə yoxdu. Mən gedib onu gətirməlisən”. Diir: “Baş üstə. Həştad dənə qoyun, həştad tay qənd, həştad tay un, bir xurcun da qızıl göndərsən, qırx gün də möhlət gedib gətirərəm”. Padşahın gözü kəlləsinə çıxır ki, ə, bu zalım oğlu məni taladı təmiz. Bu mənə sürümdə qoyun qoymadı. Vəzir diir: “Ə, qorxma, ver getsin. Hamısı gənə özə qayıdajax”. Bəli, sabah açılır, bu diyən kimi hər şey gəlib yığılır. Deyir ki, Baxtiyar çoban, indi bilirsən nə var? Diir: “Yox”. Diyir: “Hindi dayanmaq vaxtı döylü. Halal-hümmət eylə, o işdiyin and bilsin, özün bil. Gələrsən də özün bilərsən, gəlməzsən də özün bilərsən. Amma mən bilirəm ki, Gülqahqahı görüb sən bura gəlmijəhsən”. Nəysə. Deyib: “Səni göyərçin eliyib uçurdajam. Gedəjəhsən on beş günlük yoldu, on beş gün geje-gündüz yol gedəjəhsən. Səni salajam bir dənə hovuz var, hovuzun başına. Dörd hərəməsi güllüh-çiçəhli, iydəli, ortada göldü. Gizdənersən o ağaclığın içində. Üş dənə göyərçin gəlib düşəjəh u gölün başına. Düşənnən sora üş dənə bajıdılar, olajax üş dənə mələk. Baxarsan, fikir verərsən, hansı güləndə ağzın gül parrıyır, arxaa olara çöruf, dalın-dalın gedif, onun paltarını gətirirsən, gizdənersən gənə möhkəm bir yerdə. Olmaya-bilməyə zənənə baxarsan ha. Gizdənersən. Olar çıxajaxlar sudan. Sərinliyif çıxajaxlar, xəbər alajaxlar, görəjəhlər bajılarının paltarını yoxdu. Gülqahqah qayıdıf girəjəh suya. Bajıları paltarını geyinif diyəjəh: “İnsansan, heyvansan, hər nəşənsə, bizim bajımızın paltarını ver”. O saat aparıf vermə. İki dəfə belə dijəhlər, üçüncüdə dijəhlər ki, insansan, heyvansan, hər nəşənsə, bajımızın paltarını ver, nə diləyə gəlmisən yetirməsəh anamızın südü bizə haram olsun. Onda

gənə arxaa çörürsən olara, paltarını hardan götürmüşən ora qoyuf, gəlif girirsən ağajdığa. O zənən səni görmür, sən də zənəni. Paltarını ver, arxayın ol, onda səni diləyi verif yola salajaxlar”. Diir: “Yaxşı”.

Düzəlir yolun ağına. Gedir on beş günün tamamına düşür həmən hovuzun səkisinin üstünə. Bəli. Gedif gizdənir ağajdıxda, səhər açılır, gün qalxır. Xeylax gün qalxandan sonra, günortaya yaxın həqiqətən üş dənə göyərçin fırrana-fırrana düşdülər. Düşən kimi üçü də bir-birinnən gözəl qız olur ki, da heç aləmdə görünməz. Yanına çırpır əlini ki, mən nə qələt elədim and içdim. Nə işim vardı mənim gedib u yerdə. Hazır burdaca rahat yaşayırdım. Nə isə, bular girirlər üş bajı çimirlər, xeylax sərinliyənnən sora çıxırlar baxırlar ki, böyüh bajının paltarını yoxdu. Gülqahqah qayıdır girir suya. Bu bajılar diir ki, insansan, heyvansan, hər nəşənsə, bizim bajımızın paltarını ver. İki dəfə diyirlər, xeyri olmur. Üçüncüdə deyir ki, insansan, heyvansan, hər nəşənsə bajımızın paltarını ver, anamızın südü bizə haram olsun, nə diləyə gəlmisənsə yerinə yetirək. Aparıf gedir. Bulara arxasın çevirir, paltarını qoyur həmən səkiyə, hardan götürmüşdü onun üstünə, qayıdır gənə gəlir meşəyə. Paltarını geyinir Gülqahqah. Suda fikir verib oğlanı görmüşdü. Hələ suda idi, oğlana baxdı, fikir verdi, dedi: “Ya rəbbi, ya aləmin, sən özün mənim taleyimi bunun taleyinə birrəşdir, yoxsa mən partdıyıf ölməliyəm”. Oğlan o dərəcədə yaraşxılı oğlan idi. Paltarını geyinənnən sora didi: “Oğlan, gəl görəh nədi qulluğun?” Gəldi. Gələn kimi şahpərisini salır bunun ayağının altından, qaldırır göyün yeddinci qatına. Aparıf oğlanı düşürür bir imarətə. Diir: “Gəzif baxırsanmı mənim evlərimə?” Diir: “Bax deyirsən, baxax da”. Birinci öydən başdıyıf qırxıncı öy qədər çıxıllar. Qırxıncı öyün qapısından seyvana çıxıllar, seyvanda dururlar. Baxtiyar çoban baxır ki, ev evdi, amma nə dirəyi var, nə dayağı, havadadı. Qəlbinnən keçirir ki, ya rəbbi, ya aləmin, özüm də aj, bu evdə də dilə dəyəsi bir tam yox, onnan sorası yatmağa mitil yox, bir iynə

yox. Burda mən neyliyəm? Gülqahqah əlini əlinə vuruf gülür. Diir ki, sən ajdığı sən deməsən biz bilmirih? Nə tez qayda qaldın? Diir: “Mən nə didim ki?” Diir: “Yox, çox möhkəm qorxuya düşdün sən evlərin boş olduğuna görə. Gəl, gəl gedəh çörəh yi. Başdıyır ayannan bəri gəlir, baxıf görür ki, ə, evlər alışıf yanır. Tarı yaradan insan üçün nə lazımsa hamısı layıqincə. Hamısı doludur öylər. Gəlir birinci girdiyi öyə, görür ki, deməh, Tarı yaradan nazı-nemət sufraan üstündədi. Diir: “Baxtiyar çoban, buyur”. Yiyif qutarannan sora çörəyini... Bajılarınnan birini əlaltıynan göndərmişdi ki, ibadətgha, ilahiyə ibadət eylə, icazəmi al mənim. Mən bu geje bu oğlanla bir mitildə olmalıyam. Gedib ibadət eliyir, icazəsini alır, qayıdır gəlir. Bu Allahın yazısıdı. Axşam Baxtiyar görür bir dənə yer salınıf, u bajılar ayrı otaxdadı, bu heç. Bir dənə yer salınıf. Çox gözdüyür ki, yəqin bu yer mənənnən ötrüdü, bu da duruf gedəjhə da bacılarının yanına. Çox əsniyir, eliyir, diir: “Baxtiyar, niyə duruf yatmırsan?” Diir: “Vallah, mən bilmirəm, harda yatası oldum. Bu yeri bir dənə salmısan. Mənənnən öteridi, özünənnən öteridi, bilmirəm, axı”. Diir ki, yer ikimizindi. Dillənmir, bunun da ürəyinnəndi. Durullar yatıllar. İki gün bunu saxlıyır. İki gündə Baxtiyar çoban elə olur ki, sapsarı heyvaya dönür. Diir: “Baxtiyar, Allah-tala yerdə yaşatdığının bizə bir faiz azuqə verifdi, hər loxmamız bir öynəni üftə eliyir, özün də iki gündü yiyif görürsən, ikinci loxma yimisən?” Diir: “Yox”. Diir: “Bir loxma bizi əhatə eliyir, sən niyə belə saralırsan?” Diir: “Nə bilim”. Diir: “Yox, düzünü de. Nə var, nə cür gəlmisən, nə diləyə gəlmisən”. Diləyini söhbət eliyir, ayləli olmağını gizdədir, gəlməh istəmir padşahın qorxusunnan. Diir: “Baxtiyar, yekə kişisən, sənin aylən var, özü də məndən bir iyirmi faiz aşağı biliksizdi. Çox möhkəm bilikli bir aylən var, bu bir. İkinci, sən gələndə dəstəməz alıb çörəyə and işmisən, anan südüne and işmisən. Niyə mənə düzgün söyləmirsən? Guya söyləmiyəndə mən bilmirəm? Sənin yola düşən vaxtın

sabahdı. Dur hazırnan, gedirih, paltarını geyin”. Geyinir paltarını. Bajılarını çağırır, bajılarıyla halallaşır. Bu qırx göz öydən bunun payına nə düşürsə, deməli, bu evlər bizimki kimi qubikdən, barıdan döylü. Bu qızıldan imarətdi. Öz payına düşəni qənədiynən qatdıyır, qoyur kürəyinin ortasına, Baxtiyara diir: “Ot ortada. Sən ortada ot, qurcalanıf eləmə. Yuxun gələndə yat, gəlmiyəndə otu”. – “Bəs, yolu sən tanıyajanmı?” – “Sən ot, narahat olma”. Deməli, bu yola düşəndən padşah toya başdıyır. Vəzir diir: “Arxeysin toyu elə, u qələt eliyir. Göydən gedif Gülqahqahın gülünü gətirmijəh ki?”

Gəlillər padşahın vilayətinə çatır, oğlanın öyünün üstünnən hərənnir padşahın öyünün üstünə. Baxır görür ki, vur çatdasın, bütün küçələrdə çalğı çalınır. Baxtiyar qurcalanır. Diir: “Baxtiyar, narahat olmaginən, hələ sabah aparasıdı gəlini. Hələ ki, arvad öydədi, qorxma”.

Bəli, gəlillər, düşüllər. Qız açır evini çöl qapısınan, cılğı qızıldan evi açır. Məclisdə olannar hamısı deyir ki, ayə, qonağın evi yanır. Məclis adamı təkülüf gəlir ki, qonağın evi yanır. Görullər ki, yox, ev ayandadı, çöl qapısının ağzında nəşə yanır. İçəri, bəli, girə bilmillər, buraxmıllar. Səhərə qədər camaat baxıb görür ki, bəli yanır da. Səhərə açılır, görullər ki, yox, ədə, bu gənə də yanır. Baxıf görullər ki, bu imarətdi, yanqı döylü. Gülqahqah gülür, bir dəstə gülü çıxarıf verir ağzınnan Baxtiyara, diir ki, bu qırx gündü toy eliyir, camaata yiməh-işməh verir, hər hal ona yer elijəh, səni öldürməyə bəhanə axtarjax. Onda ona get deginən ki, Gülqahqahın özünü də gətirmişəm, inanmırsan adam göndər gedib baxsın.

Bəli, aparır gülü verəndə diir: “Vurun, kopoğlunun boynunu, mənə araya qoyuf. Gedif dağdan gülü-çiçəyi yığıf gətirif, Gülqahqahın ağzının gülüdü”. Diyəndə diir ki, padşah sağ olsun, hökm görmüşəm, amma cəllad macalı olmadan hökm görməmişəm. Cəllad macalın varmı? Diir: “Var”. Diir: “Adam göndərə bilərsən, Gülqahqahın özünü də gətirmişəm,

imarətini də gətirmişəm. Çöl qapının ağzındakı Gülqahqahın imarətidi, sənin xəzinəndə heç bir heylə qızıl yoxdu. İmarəti də qızıldandı. Özünü də ki, gətirmişəm, öz evimdədi. Adam göndər, gedib baxsınlar, gəlsinlər sənə məlumat versinlər. Haklıyam, nahakkam onnan sonra. Baş vəzir deyir: “Padşah sağ olsun, icazə ver, mən gedəyəm”. Gedir. Gülqahqah şaqıldayıf gülür, gülün işığı bir yannan, özünün yaraşığı bir yannan, ürəyi gedir yıxılır. Bildir ölmüsən, bu il ölmüsən. Günortayacan gözdüyüllər, vəzir gəlmir. Günorta üstü faytonnan gəllər, görüllər vəzir tirtap uzanıf. Götürüf aparıllar. Bəli, loğman-zad bunu ayıldır, eliyir. – “Adə, söylə görəh noluf?” Diif: “Padşah sağ olsun, düz diir. Bir zənən güldü, zənənin sifətini o qədər görə bilmədim. Ağzınnan yalo parladi. Yalo qəlbimi sıxdı, yıxdı məni”. Deer: “Bilmirəm, elə tədbir tökürsüz ki, bu dəfə də tədbiriz baş tutmasa, elliyizi də qıraram”.

Hərə bir söz diyir, gənə beyninə batır. Deer baş vəzirə ki, vəzir, sən dillən görəh. Diir: “Padşah sağ olsun, bir dənə biliyim qalıbdı. Bunnan sora istiyir məni öldür, istiyir öldürmə, öz ixtiyarındı”. – “Nədi u?” Diir ki, səhər onu çağır, dinən get u dünyadan məən atamdan, anamdan xəbər gətir. Bu kopoğlu yəni u dünyaya da gedif gələjəhdi? Görəh ona nə dijəh gəlir? Hələ ki, u dünyadan bir adam xəbər gətirmiyif bu dünyaya. Deer: “Hə, ağlabatan sözdü”. Diir: “Amma bunnan sora gənə də diirəm, istiirsən mənim öldür, istiirsən dirilt. Öz işindi, mənim bildiyim heş bir şey yoxdu, mənnən söz tələb etməginən”. Gülqahqah diir: “Baxtiyar, gənə sənə töhdüyü töhdülər, a yetim. Səhər sənə tezdən çağırjaxlar. Çağıranda qorxma. Dijəh ki, get atamdan, anamdan, o dünyadan məə xəbər gət. Dinən qırx arşın dərini, qırx arşın eni, qırx arşın uzununu quyu qazdır. Onun içini dolduran qədəri quru yarma odun yığıdır yanına. Qırx tulux da nöyüt. Qırx dənə də spışka çəkən. Hazırlayanda məə xəbər ver, gedif xəbər gətirəh. Yadında qalarmı?” Didi: “Qalar”. Didi: “Olar nəyə lazımdı?”

Didi: “Səni salajaxlar o quyuya, o odunu, nöyütü də tökəjhələr üstə, qırx yerdən qırx nəfər hamısı birdən spışka çəkəjhə, o odun yanajax sənə üstündə”, – diyəndə didi ki, yaxşı gün ağladız məə. Ordan insan çıxar? Didi: “Ə, avam olmaynən, şahpərimi çəkəjhə üstə. Sənnən qabağa sənə qırvatın da, yiməh-ışməyin də, bir sutkalıx hər şeyin orda hazırdı, quyu qazılan kimi. Şahpərimi də çəkəjhə üstə, üstə kül də düşəsi döyül. Təmiz odun yanıf kül olanda onu sorajam havaya, sənə üstə onnan bir damcı da desən gənə düşəsi döylü. Onnan sora çağırarsan ki, kəndiri sallıyın, mən çıxım. Bu özü olara inandırıcı olajax. Amma çıxanda denən ki, atan da yaxşıdı, anan da yaxşıdı. Sənnən böyüh qardaşın ölüfdü, heç onu məə diməmişən. Toy eliyir, məni də toya çağırır. Əyər getməh istəsən ikimiz gedəh. Getməsən məə bir az xəşdix ver, mən gedim u kişinin toyuna, gedim dəyim gəlim. Söz vermişəm. Yadında qalarmı?” Didi: “Qalar”. Sabahı bunu çağırıldılar. Çağırıldılar, durdu getdi. Məni niyə çağırmissız? Didi ki, mən çox darıxmışam. Mənim bu darıxmama qarşı həkimlər, loğmannar diir ki, atamdan, anamdan, o dünyadan bir xəbər bilginən. Məə gedif ordan bir xəbər gət. Deer: “Baş üstə. Qırx arşın dərini, qırx arşın eni, qırx arşın uzununu bir quyu qazdır. Onun içini dolduran qədər yaxşı quru yarma yığıdır yanına, qırx tulux da nöyüt, qırx dənə də spışka çəkən. Mən gedif xəbər gətirərəm. Havaxt hazır olsa, məə xəbər eləginən”. Vəzir deyir: “Padşah indi da düzəldi işimiz”. Diir: “Baxax da görəh”.

Bəli. Padşahın əlində nə idi? Bir gündə hamısını hazıradı, adam göndərir ki, gedin diyin, gəlsin, hazırdı. Gəlir Baxtiyar, baxır görür ki, ə, bunun dibinə baxınca adamın gözü qaralır. Diyir: “Ə, bəlkə olmadı helə, oldu belə. Bu şua məni saxlamadı burda, yandım kül oldum”. Çox fikirdən sora diyir ki, kəndir bağlyın belimə, məni sallıyın quyuya. Kəndiri bağlyıllar bunun belinə, sallıyıllar quyuya. Quyuya sallıyanda bütün vəzir-vəkil diir ki, padşah, daa mən heç vaxt inanmaram ki, burdan insan çıxar. Quyuya düşənnən sora diir: “İndi odunu

tökün üstümə”. Odunu töküllər şaqqaşax, quyunu doldurullar möhkəm. Nöyütün hamısını cift eliyillər oduna, qırx nəfər hamısı birdən spişkanı çəkir. Üç sutka yanır. Üş sutkanın tamamında təmiz odun da yanır kül olur. Kül olannan sora Gülqahqah evdə Allaha ibadət eliyir. Tarı elə bir hava verir ki, bir damcı bunun üstünə üst bulandıran şey düşmür. Kül qalxır havaya yox olur. Çağırır ki, kəndir sallıyın mən çıxım. Camaat baxır ki, ə, budey, necə düşüf heylədi, tərtemiz, gül kimi. Kəndir sallıyıllar. Vəzir diyir ki, padşah sağ olsun, yox, biz bunnan bajarmıyajayih. Çıxarıllar bunu qırağa. Diyir ki, hə, söylə görüm hara getdin, hardan gəldin. Diir: “Padşah sağ olsun, sən məni göndərdin ki, get atamın-anamın xəbərini bilginən. Bəs, sən nə yaxşı, sənnən böyüh qardaşın ölüb, heç onu mənə deməmişən”. Deer: “Nə bilim, mənə həkimlər atamı-anamı demişdi. Heç yadıma düşmüyüf”. Diir: “Atan da yaxşıdı, anan da yaxşıdı, qardaşın da toy tədarükündədi. Kişiyə söz vermişəm ki, mən də gələjəm. Məə and verif ki, gəl. Məə bir az xaşdıx ver, bir də bu quyunun odununu, nöyütünü təşkil eylə, mən gedim. O kişinin yanında yalançı olmuyum. Onun toyunda iştirak edim”. – “Bəs bizi çağırmadı?” Diir: “Hamınızı çağırıfıdı. Hamınızı, birinizi yox. İndi getməh isdiyən olarsa, mənnən gedərsiz”. – “Hə, birjə elə böyrümdə qaşqınım əysih idi ki, qaşqınnan gəzməyə çıxım. Nə tulasan sən ə, mən gedən məclisə gedəsən”. Diir: “Yaxşı, nolar, onda mən özüm bir az qızıldan-zaddan taparam, verrəm, məni də ora qeydiyyata aldırısan. Olarmı?” Padşah nəfsidi da. Diir: “Hə, olar. Qızıl versən, olar”. Bəli, bir kisə qızıl yığıf Gülqahqah, diir ki, apar ver. Bu qızıl onu göndərəjəhdı tez ora, yoxsa fikrini dağıdar. Bir kisə qızılı görəndə, padşahın gözü çıxır kəlləsinə ki, hə, verdiyim qızıl qayıtdı dala: “Tez olun, ə”. Odunu-zadı hazırıdır, ehtiyatını görür, Baxtiyarı çağırtdırır ki, gəlsin bizə yön öyrətsin. Gəlir baxır, görür ki, hər şey hazırıdı. Diir ki, padşah sağ olsun, sən, sənin vəzirin odunun altında dözməzsiz, siz bir az ağayana adamlarsız. Siz nə görmüsüz bulanmağı,

təmizdənməyi. Mən irəva görmürəm odun sizin üstüzə tökülə, odunu dinən yığsınnar. Yığıllar, bir adam boyu quyudan qalanda diir: “Hə, indi düşün ortada düzülün hamınız, böyürlərinizə yığsınnar odunu. Buların hamısını quyunun ortasında ayax üstə saxladır, diir: “İndi yığın dörd hərrəmələrinə odunu”. Yığıllar buların sinəsinə qədər. Sinələrinənə qoymur yuxarı yığmağa, guya buna hörmət eliyir. Diir ki, sinədən yuxarı yığmıyın, darıxmasınnar çox. Bəli, nöyüt tökənnərə bu əmr verir, deyir ki, tökün nöyütü. Qırx tulux nöyüt odunun üstünə tökülənnən sora diir ki, çəkin spişkaları. Spişkaları çəkillər hərə bir tərəfdən. Alışıf yanır axı. Hamısı əlini belə-belə eliyif çıxmaxdan öteri, bu yerdə qalan nökər-naib diir ki, olar nağarır heylə? Diir: “Nağarajax, bədbax oğlu, qardaşının toyudu oynuyur da. Diir, bizi istiyən şabaş gətsin”. Bütün bu ki nökər-naib də tökür özünü odun içinə ki, guya şabaş aparıllar. Hamısının kökünü kəsdimi? – Hə. Qayıdır, çıxır gəlir öyünə. Gülqahqah diyir: “Nöldü?” Diir: “Hələ da, yandılar. Örgətdiyin fasonda da eləmişəm”. Diir: “Hə. İndi Baxtiyar, bilirsən nə var?” Diir: “Yox”. Diir ki, sən indi gedirsən oturursan padşahın taxtında, ölkəyə padşahlıx eliyirsən. Nə qədər onun xəzinəsində qızıl var, xalqın malıdı, onun döyül, onun hamısını səhər paylıyırsan xalqa. Nə qədər varı-döyləti var, malı-qarası var, qoyunu var, nəyi var, hamısını paylıyırsan kasıflara, düşkənnərə. Çünki onların malıdı u, onun malı döyül. Bir iynəsi qalmır onun, evinnən savayı. Bu evində də oturuf ədalətli şahlıx eliyirsən bulara. Oldumu? Diir: “Oldu”. Diir: “Belə diməhdə sənnən mən, söhbətinnən mən bir az şübhələmirəm”. Diir: “Nəyə görə”. Diir: “Sən elə bil ki, nəse diməh isdiyirsən”. Diir: “Baxtiyar, mən getməliyəm. Mənim ürəyim genişdi, mən dözüürəm, amma mən fikir verirəm ki, sənn aylən xiffət çəkir biz ikimiz bu evdə olduğumuza görə. Mən Allah qarşısında günah işdədə bilmərəm. Mən gedirəm. Nə vaxtı ehtiyacız olsa, lazımız olsa mən sizin qulluğuzda hazıram, Allahın izniylə. Mən narazılıx sala bilmərəm ayləyə.

Sənin bir oğlun olajax, bir qızın. Oğlu üzünən gün doğajax, qızın üzünən ay parlıjax. Bircə xayışım odu ki, məən adımı qızaa qoyarsan. İnşallah da, yaxşı olar o uşağın axırı. Olarmı?” Diir: “Olar”. Axşam yatdılar, söhbət elədilər, yatdılar. Buları yuxu aparar, sabahı Baxtiyar durur baxır, görür ki, nə Gülqahqahın evi var, nə özü var. Çıxıf gedif. Unnan sora arxayın orda başdıyır padşahın nəyi var, xalqa paylamağa. Padşahın bir iynəsi qalmaq ki? Yox. Başdıyır camaata padşahlıx eləməyə. Hamı da and içir ki, ədə, belə bir ədalətli padşah heç bir ölkəyə qismət olmuyufdu. Nə qədər yiyir, içirsə, yox dərgahınnan Allah-tala onunkun yetirir. O heylə qəlbi təmizdi, məleykəynən söhbət elədiyinə görə. Nəhayət gəlir onun övladı olur, bir oğlu, bir qızı. Nəjə diyir, elə də olur. Uşaxların biriin sifətinən gün çıxır, birinnən ay. Qızın da adını qoyur Gülqahqah. Nəysə, çobannıx aləmi bunu axır vaxtlarında əməlli başlı eliyir qəlbi açıx insan. Allah eylə keyfiyyət qismət eliyir, yaşayıllar.

ÇÖRƏYİN SAVABI

Diir ki, keşmiş əyyamlarda, İbraamxəlil döyründə bir kasıf kişi olur. Həməən kasıf kişi dolana bilmir. Bir gün eşidir ki, İbraamxəlil peyğəmbərin çoxlu dəvəsi-zadı var. Diir ki, gedim bir dəvədən alım, gətirim odunnan-zaddan daşiyım, uşağı saxlıyım. Yol başdıyır getməyə. Amma çörəyi-zadı olmur. Aj olur bu uzun müddət. Bu gedir çatır İbraamxəlil peyğəmbər olan iqamətgaha. Orda görür ki, İbrahimxəlil peyğəmbər bir dərədə bir qotur dəvəni yuyur. Belə ki, heş kəs yumaz bunu. Öz-özünə fikirreşir ki, bu qotur dəvəni yuyan adam mənə dəvə verməz. Dəvəsi çox olan adam bunu tulluyar, bir küşdə ölər.

İbraamxəlil peyğəmbər görür ki, bu kişi qayıdız getməh istiyir heş nə demədən. Diir: “A kişi, nəyə gəlmişdin? Nə diləyin varsa de, eliyim”. Diir: “Vallah, mən gəlmişdim sənnən dəvə alam, uşaxları dolandırmaz üçün odunnan-zaddan daşiyım. İndi görürəm sən bu qotur dəvəni yuyursan, heş sənnən dəvə istəməh istəmirəm”. Diir: “Sən mənim bu qotur dəvəni yumağıma baxma, bu mənim malımdı, mən bunu yumalıyam. Bu mənim borcumdu. Allahın qabağında mən onu təmizdəməliyəm, yumalıyam”. Nökərinə diyir: “Get buna bir dənə dəvə gət”. Gedir bir dənə dəvə gətirir. Bunu verəndə diir: “Allah dəvələrinə bərəkət versin”. Diir: “Get birini də gət”. Gedir birini də gətirir. Gənə diir: “Allah dəvələrinə bərəkət versin”. Diir: “Get birini də gət”. Gedir birini də gətirir. Gənə diir: “Allah dəvələrinə bərəkət versin”. Dördüncüdə... əstafrillah, demir. Üçüncü dəvədə demir ki, Allah bərəkət versin. İbraamxəlil peyğəmbər bilir ki, da bu istəmir.

Üş dənə dəvəni götürür, başdıyır yol getməyə. Qonşuda bir dənə kişi cüt əkirdi. Bu kişidən çörəh isdiyir. Kişi deyir ki, iki çörəyim var, gəl birini sənə verim, biri mənə qalsın. Gətirir iki çörəyin birini verir. Kişi fikirreşir ki, mənim evim yaxındı, gedif evdə yiyərəm, qoy bunu da verim, yol adamıdı. Həmin

çörəyin birini də verir. Çörəyi yeyənnən sora “Allah sən çörəyə bərəkət versin” diyif gedir.

İbraamxəlil peyğəmbər gejë yatanda yuxusunda görür ki, u üç dənə dəvə tərəzinin bir gözündədi, iki dənə çörəh bir gözündə. İki dənə çörəh ağır gəlir, dəvələr yüngül gəlir. Hiss eliyir ki, bu dəvə aparan kişi aj oluf mən ona çörəh verməmişəm.

Tezdən gəlir həməni kişiye deyir ki, burdan adam gedəndə gördün? Diir: “Gördüm”. Diir ki, ona nə vermişən? Diir: “İki çörəh vermişəm”. Diir: “O iki çörəyin savabını ver mana, mən də üç dənə dəvənin savabını verim sana”. Həməni adam buna cavab verir ki, sən gördüyün əhvalatı yuxuda mən də görmüşəm. Mən çörəyimin savabını dəvəynən dəyişmirəm. Elə də oluf.

XIDIR İLYASLA CÜTÇÜNÜN NAĞILI

Bir kasıf kişi xışnan yer sürürmüş. Sürdüyü yerdə də traktor-zad yox idi. Əliynən belə sürürmüş eşşəyin dalına bağlıyif. Bu Xıdır İlyas gələr çıxar. – “Salam məleyki”. – “Əleykimət salam. Kimsən sən?” Diyer: “Mən Xıdır İlyasam”. Buların arasında bir saata kimi söhbət-zad gedər. Hə. Xıdır İlyas bu kişiynən dost olar, yer sürən cütçü babaynan. Cütçü baba ona diyər ki, sən kimsən, bizə qonax gələrsən? Diir: “Hə, gələrəm”. Diir: “Haçan gələrsən?” Diir ki, cuma günü, misalçün. Diir: “Onda cuma günü beş-altı nəfər qonum-qonşudan qonax çağırım, sən də cuma günü gələrsən, yiyərih-içərih, söhbət-zad eliyərih, gedərsən”.

Hə. Bu kişi qonum-qonşudan dörd-beş nəfəri qonax çağırır. Arvadına diir ki, sən tez eləginən xörəh bişir. Nə bilim, beş kilo un, düyü asıllar, kişmiş, şabalıd, aş tədarükü görür, bişirillər. Bişirən vaxtı bu indi buna diir ki, mən gələjəm da sizə. Da vaxtını dimir haçax. Gələjəhdi. Xıdır İlyas qadın qiyafəsində gəlir bulara, qadın paltarında, qadın şəkliyə. Gəlir görür ki, cütçünün arvadı aş bişirifdi, aş süzüfdü, çətənin üstünə töküfdü. Bu da bir dilənçi formasında, cındır paltarda gəlir. Diir ki, ay baji, nolar o həlimdən bir boşqab məə də ver, içim. Arvad diir ki, elə axmax söz danışırsan? Kəfgiri, diir, təpə elə vuraram, təpən iki yerə bölünər. Mən burda Xıdır İlyaza qonaxlıx eliyirəm. Xıdır İlyaz bizə gələjəhdi. Camaat çağırmışam, qonaxlarım var. Bu saat aş dəmliyəjəm. Sənə nə həlim verəjəm? Arvad buna ajıxlanır. Kişi çıxır gedir. Bəli, arvad aş dəmliyir, onnan sora qonşular gəlir. Yığılıllar, oturullar. Çay-çörəh yiyif-içən vaxtı bu qonşular cütçü babanı lağa qoyullar. Diirlər: “Sən bizə diirsən qonax gələjəh, Xıdır İlyaz gələjəh, gəlif çıxmadı axı”. Başdıyıllar bunu lağa qoyuf gülməyə. Cütçü çox pərt olur. Aşdan yiyillər, məclis dağılır. Gejë yadır, səhər tezdən gedir çöldə yerini sürməyə. Eşşəhləri

qoşur, elə xışnan yeri sürdüyü vaxtı gənə Xıdır İlyas çıxır. Deer: “Salam məleyki”. Diir: “Ə, sən nətər adamsan? Dünənnəri səni mən gözdəməhdən yoruldum, xörək bişirtirdim, qonaxlardan da beş-altısını çağırdım”. Diir: “A kişi, mən sizə gəldim. Səən yoldaşın aşı süzmüşdü, həlim var idi. Didim, ay bəji, nolar o həlimdən bir boşqab məə də ver. Arvad didi ki, kəfkiri tərpe elə vuraram tərpen iki yerə bölünər. Mən də, diyir, qayıtdım, çıxdım gəldim”. Diir: “Sən nə formada gəlmişən?” Diir ki, mən arvad formasında, dilənçi bir arvad şəkliyə gəlmişəm. Yanı ki, belə-belə möcüzatlar var da.

ŞAHZADƏ VƏ KEÇƏL

Bir gün bir şahın üç oğlu olur. Şahzadə qız olur. Əlini görən neçə tümən pul verir. Sifətini göstərsə, külli miqdarda pul tələb eliyir. Şah böyüh oğlunyan ortancıl oğluna pulu verir, bular gedillər həməən şahzadəyə baxıllar. Bu kiçih oğluna pul vermir. Nəsə. Kiçih oğlu küskün halda küçədə gəzəndə görür ki, bir dənə keçal. Keçal bunnan soruşur ki, ay uşax, noluf belə filan? Diir ki, bəs hal-qəziyyə belə-belə. Atam məə pul vermir ki, gedim şahzadə qıza baxam. Diir: “Heç cibində qəpik-quruşdan varmı?” Diir: “Var”. Diir: “Gedəh mənən bazara. Mən şahzadəni səə havayı göstərəjəm, lap özünü”. Uşax sevincəh halda gediflər bazara. Keçal buna diir ki, bir dənə keçi al. Alır. Diir ki, bir dənə biz al. Alır. Diir: “Bir dənə çatı al”. Uşax alır. Diir: “Hindi mən keçini yıxajam, sən də keçini bizdiyərsən. Unda şahzadə qız çıxajax. Çıxanda göstərəjəm səə”. Didi: “Oldu”. Keçal keçini yıxır, ayaxlarını bağliyır. Diir: “Bizdə”. Uşax keçini bizdədihcə keçi məliyir. Şahzadə çıxır qarabaşdara diir ki, aaz, olar kimdi? U saat uşağı tərpedir, diir ki, bax, şahzadə qız. Baxır. Diir ki, bir də görməh isdiyirəm. Gözəl olur da. Diir: “Bir də bizdə”. Başdıyır keçini yenə bizdəməyə. Axırda şahzadə qız çıxır. Çıxanda yenə baxır uşax. Uşax deyəndə on beş, on altı yaşı olur da. Diir ki, bax. Yenə baxır. Şahzadə qız diir ki, qarabaşdara, olar keçini kəsməh isdiyir, kəsə bilmir. Gedin keçini kəsin. Kəsin verin olara. Nəsə. Qarabaşdar gəlir, keçini kəsif verillər bulara. Əti doğruyuf yığillər, obşim, qazana. Keçal diir ki, yenə görməh isdiyirsən? Diir: “Hə”. Diir: “İndi gəl dalaşax”. Uşağa diir. Diir: “Gəl”. Başdıyıflar süprüşməyə, bu halatda qazan dağılır. Səs-küy, danqıltı-dunqultu, yenə şahzadə qız çıxır. Diir ki, qarabaşdara, gedin u əti yuyun tökün qazana, uların ikisini də gətirin bura. Nəsə. Qarabaşdar buları alıf gedəllər. Gedəndə şahzadə baxır ki, oğlan göyçəh oğlandı. Xoşuna gəlir. Şahzadənin də bir kənizi olur yaşdı, ərsiz. Hə. Qarabaşdara

əmr eliyir ki, aparın buları hamama salın, yuduzdurun, çimizdirin, gətirin. Buları apardılar, hamama salıllar, qəşəng yuduzdurullar. Keçala diir ki, keçal, bu kənizi verirəm səə, sən yaşa özün üçün burda. Oğlana da bir otax ayırır. Axşam olur, gəlir. Söhbət elə yerə çatır ki, qızın xoşu gəlir oğlannan. Evlənməh məsələsinə çatanda oğlanın qabağına şərt qoyur şahzadə. Diir: “O vaxt mən sənə ərə gedə bilərəm ki, biri üç eliyə bilsən”. Diir: “Nətəri?” Diir: “Səə üş eşşəh yükündə qızıl-gümüş verəjəm. Uları birə iki artıra bilsən səə ərə gedəjəm, yoxsa yox”. Oğlan diir: “Yaxşı”. Bəli, səhər açılır, təbil çalınır, üş dənə qızıl yüklü eşşəh dayanır sarayın qabağında. Diir: “İsdiyirsən bir günə eylə, isdiyirsən beş ilə elə, fərqi yoxdu. O səən fərasətin. Baxajam sənin fərasətə”. Uşaxdı da, nə qanır. Eşşəyi alır yedəyinə, u birsi də onun yedəyində gedir. Gedəndə öz-özünə diir ki, mən buları niynirəm. Mən buları nətər artırjam. Uşaxdı da, ağıl kəsmir. Keçəndə görür ki, bir dənə baş-ayax ütən olur da. Bazara girir. Diir: “A dayı, a dayı, bəri dur”. Durur. Diir: “Bu eşşəh qızıl yüklü eşşəhdi. Mən qayıdanda mənə mənəm deyən bir dənə baş hazırrayarsan. Yaxşı?” Diir ki, oldu. Baş-ayax ütən söyünür özünən. Zarafat döylü, bir eşşəh yükü qızıl-gümüş. Diir: “Oldu, oğul”. Obşim, baş-ayax ütən sevincinnən həmin gün işdəmir. Nə həriyir, ə. Obşim, bir az gələndə görür qatıx satan var, küplərə qatıxları qoyufdu. Diir: “A dayı, olarmı səni?” Diir: “Olar”. Özü də fikirəşir ki, mən bu eşşəhləri yedəyimdə havaxtacı həriyem. Verir da una-buna. Uzun sözün qıyası, diir ki, gəl bu eşşəyi verim sənə. Bu eşşəh də dolu qızıl yükəndi. Amma mən qayıdanda mənə mən deyən qatıx verərsən bir küp. Diir: “Oldu”. Gəlir axır məqam kəndir hörənə. Sicim hörür bu keçidən. Keçi tükünnən o vaxdı. Diir: “A sicimçi”. Diir: “Bəli”. Diir: “Bu eşşəyi verirəm səə. Özü də içi dolu yüküdü – qızıldı, gümüşdü. Mən qayıdanda mənə mən deyən sicim hörür verirən”. Diir: “Oldu”. Oğlan qaldımı avara. Şəhərdən çıxır kəndin bir kənarına. Obşim, yatmağa

yeri yoxdu bunun. Bu yol gedəndə axşam tərəfi olur. Gedəndə bir kişi buna rast gəlir. Diir: “Oğul, nə hərənrəsən, nə gəzirsən? Nə fikirirsən belə?” Oğlanı fikir götürür da. Diir: “Dayı, hal-əhvalat belə-belə”. Diir: “Bazarın ayağında ağacı görürsən, çınarı?” Diir: “Bəli”. Diir: “Gedif burdan çıxırsan ora, çinar ağacının boğazına. Orda hər səhər məsləhətdəşməyə gəlillər. Orda nə danışsalar özün öznüyündə götür özə”. Kişi bunu diir, yox olur. Oğlan gəlir axşamnan çıxır çinar ağacının başında oturur. Bəli. Hava işıqlaşar, ala-toran, görər ki, mığır-mığır səs gəlir. Gözünü açar görər ki, hə, bu qatıx satan da burdadı, bu baş-ayax ütən də burdadı, bu sijim hörən də burdadı. Buların ağsakkalı var, bular məsləhətdəşillər. Birinci baş-ayax ütəni çağırır. – “Bura gəl”. Gəlir. Diir: “Dünənki gündə xeyrin nə oluf?” Diir ki, bəs ağa sağ olsun, bir eşşəh yükündə qızıl-gümüş. Oğlan da qulax asır ağacın boğazında. Diir ki, sən elə bilirsən u qızıl-gümüşdən sən qazandı. Diir: “Hə, ağa sağ olsun, bir eşşəh yükündə qızıl-gümüş”. Diir: “Bəs u uşax eşşəyi verəndə nə didi səə?” Didi ki, mən gələjəm, mən gələndə mənə ürəyim isdiyən baş verərsən ütölmüş. Baş-ayax ütənə diir ki, sən bilirsən onun mənası nədi? Diir ki, yox, ağa sağ olsun. Diir ki, bəlkə səə didi adam başı ver. Sən ona verəmməsən, birə iki qaytarmalısan həməni yükü. Sən heç onu nəzərinən qaçırmanın. Obşim, baş-ayax ütəni fikir götürür. Uşax da eşidir axı. İkincisini çağırır – qatıx satanı. Diir: “Bəs dünən sən xeyrin nə noluf?” Diir: “Ağa sağ olsun, gəldi eşşəh yükündə qızıl verdi ma. Dedi mən gələndə mənə bir küp mən deyən qatıx verərsən”. Diir: “Guya sən də uddun ki burda? Sən də uduzmuşan”. Diir: “Nəyə görə?” Diir: “Birdən gəldi didi ki, mənə insan südünnən qatıx verginən. Hardan alıf verəjən? Deməli sən uduzursan bunu. Verəmməsən birə iki qaytarmalısan hakkını”. Qatıx satanı da fikir götürür. Nəsə, keçir sicim hörənə. Diir ki, bəs noldu? Diir: “Ağa sağ olsun, bəs onların başına gələn əhvalat mənim də başıma gəlir. Amma bir yaxşı sijim hörüf qoymuşam onnan ötrü”. Diir: “Səə də

heylə didi?” Diir: “Hə”. – “Bəlkə səə didi adam sakkalınnan məə sijim hör ver. Hardan alıf verəjən? Sən də verəjən. Get”. Obşim, bular dağılannan sora əl-ayax çəkilir. Bazar qurulur. Bəli. Oğlan ordan yavaşcana ağacın boğazınnan süyrüluf düşür aşağa. Gəlir diir ki, salam məleyki. Sabahın xeyir. Bazar olsun. Bəli, xoş gəldin, ələykümət salam. Diir: “Dayı, mən diyən başı hazırramısanmı?” Diir: “Hə, oğlum”. Gətirir buna qəşənh bir dənə ütölmüş baş. Diir: “Yox”. Diir: “Noluf?” Diir: “Səə dimişdim mən diyən baş. Bu mən diyən döylü”. Diir: “Bəs sən nə...”. Diir: “Bəs adam başı”. Diif ki, mən heylə şeyi bajarmaram. Diir: “Dünən səə verdiyimi birə iki qaytar, uduzmuşan”. Kişi əlaşsız qalır qaytarır. Bu minvalnan hamısınnan yığır. Demək, olar iki günün müdətində. Yanı bu həmi nağıla bənziyir, həmi hekayətə bənziyir, həm də rəvayət kimi bir şeydi. Yanı belə şeyləri deyillər yalandı, filandı, amma hamısının mənası var. Mənası böyühdü. Allaha qurban olum, birinci Allahdı, sora onun əsəbələri, bəndələri. U yolda rast gələn kişi, demək, Allah tərəfinnən olur. Oğlanın beyninə yerrəşdirir ki, get çıx ora. Yəni adama verən Allahdı.

Kallinqrada gedəndə bir yaşlı Gəncəli kişi var idi. Oturmuşdux da, bekarçılıx, yol gedirih, başdadı söhbət eləməyə. Bir oğlan başdadı öz-özünə şikayətlənməyə ki, neçə dəfə gedirəm əlim gətirmir. O da didi ki, oğul, Allah versin, partdamaxnan döylü. Dalınnan da bu nağılı danışdı.

YAZIYA POZU YOXDU

Kişi deyir ki, pusajam, görüm mənim bu arvadımın uşağı olduxca niyə ölür. Sora pusur, görür öydən bir kişi çıxdı. Kişini tutur. Diyir ki, mənim arvadımın yanında sənə nə işin vardı? Diyir: “Mən qədər yazanam. Yazı yazmağa gəlmişdim”. Diyir: “U uşağın alnına nə yazmısansa, onu məə deməlisən”. Diyir: “Yox, dimijəm”. Axırda, nəysə, diyir: “Filan dağın yanında şah oğlu Şah Abbasın arvadının qızı oluf, bu oğlana o qızı yazıram”. Diyir: “Əşi, mən hara, şah oğlu Şah Abbas hara”. Diyir: “Yox, mən yazmışam, Allah da yazıf”. Orda da Şah Abbasa diyir ki, sənə qızını filan kasıf kişinin oğluna yazmışam. Kişi gəlir. Bu oğlu olan kişi də, çox kasıf bir adam imiş. Diyir: “Bu tərəzinin bir gözünə oğluu qoyjam, bir gözünə də bu qızılı qoyjam. Sən bu oğluu məə sat”. Gəlir kişi arvada diyir ki, onsuz da bizim uşaxlarımız ölür. Qoy uşağı satax, pul alax da. Diyir: “A kişi, nə diyirəm”. Nəysə, uşağı satıllar. Bu uşağı, vəziri olur, vəkili olur, bir də padşahın özü olur, alıllar, götüruf gedillər. Pulu verillər bu kişiyə. Gedir, aparır çöldə bir kolun dibində uşağı qoyullar ki, uşağı qurt-quş yisin. Nəysə, uşax qalır orda. Səhər açılır. Çoban sürüsünü çölə yaydığı yerdə tula gedir özünü kolun topasına vurur, qayıdır. Diyir ki, bu çoban, ay heyvan, səə noluf ki? Sən gedif nə gizdiyirsən u kolda? Əl çəkmir tula. Kişi gedir bunun dalıycan. Gedir görür kolun dibində bir uşax qundaxda, körpə. Götürür uşağı gəlir. Görür qoyunun biri balaladı. U uşağı o qoyunun südüynən qidalandırır, sora qayıdır gəlir. Axşam olur. Uşağı saxlıyır axşamatan, axşam uşağı gətirir öyə. Uşağa da baxmır görək oğlandı, qızdı bu uşax. Uşağı gətirir öyə, arvadına diyir: “Ay arvad, bir uşax tapmışam koldan”. Diyir: “Oğlandı, qızdı?” Diyir: “Vallah, oğlanlığına, qızdığına baxmamışam”. Diyir: “Nolardı oğlan olardı. Bizim oğlumuz yoxdu”. Arvad uşağı açır, görür oğlan uşağı. Diyir: “A kişi, yaxşı oldu ki, oğlumuz oldu”. Gətirir uşağı saxlıyır, uşax yekələşir on dörd-on beş

yaşacan. O müddətədək uşağı böyüdür. Həmən alannar görür ki, uşağın sağ yanağında qara xal var. Unnan u uşağı manşırıyılar ki, it də yisə, nə olsa, bu uşax bəlkə da, böyüsə... Olar elə bilillər vəşi heyvan yidi. Nəysə, uşax böyüyür. Keşmişdə dirədöymə var idi. İndi siz görməmişiz. Qayışnan hərrəmə cız çəkəllərdi, dirədöymə oynuyullardı. Bir meydançada dirədöymə oynuyanda həmən bu padşah, bu vəzir, bu vəkil burdan keçəndə görür, səni, burda bir gözəl uşax var, özü də yaman oynuyur. Diyir: “Ay uşax, bəri gəl”. Görür həmən bu alan uşaxdı. Tanıyır. Bular bunu tanıyır, amma uşax tanımır. Uşağı tanıyır, diyir: “Bilirsən nə var?” Diyir: “Yox”. Diyir: “Səə bir məktub versəm, məsələn, filan dağın ətəyində bir kişi oturuf bizi gözdüyür. Bu məktubu aparıf həmən kişiye verərsənmi?” Diyir: “Can başnan”. Diyir: “Amma heç hara eləmə ha! Çaparax, təcili bu məktubu buyün ora çatdırmalısan”. Diyir: “Yaxşı”. Yazır padşah qoyur ki, kişi, bu məktub gəlif səə çatan kimi bu uşağı öldürərsən, qannı paltarını saxlıyarsan. Uşax nə bilsin. Uşax oxumur axı bu məktubu. Aparır, yorulur, dağın ayağında bir güllü bağa rast gəlir. Görür bir yaxşı bulaxdan da su axır. Uşax da sussamışmış. Nəysə, uşax gedif keçir u bağa, u sudan içir, əlini-üzünü yuyur u bulağın başında. Axşam qız indi gəzməyə çıxıf. Həmən padşahın qızıdı, vəzirin qızıdı, vəkilin qızıdı. Üçü gəlif bura gəzişillərmiş bu bulağın başında. Görüllər bir oğlan yatıf. Ya rəbbi, elə bil oğlanı dünyada Allah-tala qüdrətinnən yaradıf. Oğlanda bir dənə eyib yoxuymuş. Padşahın qızı həmən u qızdı ha, u qız vurulur bu oğlana. Görür oğlanın cibində bir məktub var. Barmağını belə qatdıyıf, barmağıynan məktubu çıxarır. Çıxardıf görür atasının xəttidi xətti. Yazıfdı ki, bu oğlan sizə çatan kimi bu oğlanı öldürərsən. Qız diyif ki, dayan. Həmən bu irəngnən, bu xətnən bu kağızı götürüf başqa bir kağız yazır həmən u kişinin üsdünə. Diyir: “Bu kağız sənə çatan kimi toy eliyərsən, mənim bu qızımı bu oğlana verərsən”. Qız bu məktubu yazır, oğlanın cibinə qoyur,

oğlanı çağırır. – “Oğlan, dur ayağa, vaxt keçir, sən getməlisən. Sən səfərinən qalırsan axı. Səni yuxu çox tutuf”. Qız tələsiyir ki, atasının vaxtına az qalıf. Atası gəlincə bu oğlan getsin çatsın ora. Nəysə, gedir oğlan, düşür yola. Burda yiyir, içir, qızdar bunu yola salır. Gedir, bəli. Görür ki, dağın ətəyində oturuf kişi, buları gözlüyür, padşahı gözdüyür. Əvvəlcə salam verir. – “Salam məlöykü”. – “Əlöykümət salam. Xoş gəlmisən, bala. Nə var, nə yox?” Diyir: “Bu məktub sənə çatajax”. Alır məktubu bu kişiye verir. Kişi oxuyur məktubu, görür ki, kişi yazıf ki, mən çatınca toy elə. Çaparax tədarük görür. Padşahın əmri var axı. Padşah da üç günəcən gəlməliidi. Toyu eliyir, qızı gətirir, nəysə, toynan-tamaşaynan bu oğlana. Oturur bu məhlədə. Amma bu məktubu saxlıyıfdı. Padşah gəlir görür ə, bu məhlədə qırmızı xələtdər, toy tədarükü. Hələ toy mağarı da sökülmüyüf. Ay aman, ay dad. Bu nədi belə, nə həşirdi? Çağırır kişini yanına: “Bura gəl”. Deer ki, axı mən belə yazmışdım. Deer ki, ala bu yazdığın məktub, bu da sən. Kişi məhətdəl qalır. – “Xəttim mənim xəttimdi, yazım mənim yazımdı, eyni. Axı mən belə yazmamışdım”. Nəysə, deyif ki, bilirsən nə var? Diyif: “Yox”. Diyif: “O uşax anadan olanda o qız ona yazılmışdı, – padşah diyir. Mən getdim u uşağı aldım, apardım bir kol topasına qoydum. O kol topasında onu çakqal, canavar, qurd-quş, heş bir şey yimədi. O bir çobana irast gəlif. – Orda uşaxdan xəbər almışdı ey, sən kimin oğlusan? – “Çobanın”. – “Hə, o çoban onu saxlıyıf, böyüdüf. İndi mən dedim ki, bu vaxdında bu ölər. Genə Allah-talanın yazısına mən pozu tapammadım. Kişi, bu sənin işin döylü, sənnik bir şey yoxdu. Yazıya pozu yoxdu, təqdirə tədbir yoxdu. Bunu Allah yazmışdı, isdiyirdim mən pozam, mən də pozammadım. İndi ki, belədi, mənim olanım olmazım...”. Öz padşah taxtına oğlanı çıxardır, öz əmmarəsini də verir oğlana. Oğlan olur padşah, bu da olur bunun yanında da, misalçün, bir əlaltı adamı. Hə, belə.

ABBASIN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kişi varmış. Bu kişinin bir arvadı və bir də qəşəng bir qızı var imiş. Günnərin bir günündə bu kişinin arvadı ölür. Kişi qızını almaq isdiyir. Qızı evdən çıxıb qaçır. Başqa bir paccahın ölkəsinə çatır. Paccahın oğlu da ovdan gəlirmiş. Qızı görüb, ona aşıq olur. Vəzir-vəkil qızı da götürüb gəlillər. Paccah oğlunun qıza qırx gün, qırx gecə toy eliyir. Bunnarın Abbas adında bir oğulları olur. Günnərin bir günündə qız görür ki, atası dilənçi vəziyyətində gəlir. Qız atasını tanıyır, atası da qızını tanıyır. Atası deyir ki, bir gecəlik məni qonax saxlayın. Qızı onu qonax saxlamaq istəmir. Paccahın oğlu, qızın yoldaşı deyir ki, qarıya gələni qovmaq olmaz.

Kişi gecə onnarda qalır. Gecə hamı yatandan sora durub uşağın başını kəsir. Qannı bıçağı qızının döşəyinin altına qoyur. Səhər durub görürlər ki, uşağın başı kəsilib. Kişi deyir ki, mən baxıcıyam. Bu saat bilərəm ki, uşağın başını kim kəsib. Yerrəri axtarın, qannı bıçax kimin döşəyinin altından çıxsa, deməli, uşağın başını o kəsib. Axtarıllar qannı bıçax qızın döşəyinin altından çıxır. Qızın qollarını da dirsəkdən kəsillər. Özünü də aparıb meşədə qoyullar.

Gecənin yarısı qıza sanki, deyillər ki, dur uşağın başın qoy bədəninə. Qız fikirəşir ki, axı uşağın başını bədəninə necə qoysun, qolları yoxdu. Yuxuda qıza sanki əmr olunur ki, dur ayağa. Qız durur ayağa, görür ki, qolları sağdı. Uşax da yanında oturub. Abbası bağrına basıb meşədən çıxır. Görür ki, qarşidan bir karvan gəlir. Karvan sahibləri Kərbəlaya ziyarətə gəlmişdər. Bunnar qızı, qızın uşağını da götürüb Kərbəlaya aparıllar. Qız Kərbələdə süpürgəçilik eliyir. Abbasın da yaxşı səsi varmış. O da əzan çəkirmiş.

Bir gün qız görür ki, əri də bir dəstə adamnan ziyarətə gəlir. Qız onu tanıyır. Oğlan onu tanımır. Amma Abbas oğlana çox şirin gəlir. Lakin oğlan Abbası da tanımır. Bir neçə gün

keçir. Abbas anasına deyir ki, ay ana, onnar kimdilərsə, mən əzan çəkəndə həmişə qulaq asırlar. Qız Abbasa tapşırır ki, oğlanı axşam qonax gətirsin. Qız həm də Abbasa tapşırır ki, onnar gəlib oturub xörək yeyəndə bir qarğı gətirsin və desin: "Atım, aş ye".

Axşam oğlan öz yoldaşarıynan Abbasgilə gəlillər. Xörək yeyilən zaman Abbas bir qarğı gətirib deyir: "Atım, aş ye".

Oğlan Abbasa deyir ki, qarğı aş yeməz. Qız oğlana cavab verir ki, qarğı aş yeməz, bəs ana da balasının başını kəsərmə?

Oğlan arvadını tanıyır. Öz ölkələrinə, evlərinə getmək isdiyir. Lakin qız getmir. O, oğlana cavab verir ki, nə qədər ömrü var, burada süpürgəçilik eliyib oğlunu saxlıyacaq.

KEÇƏLİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir paccah varmış. Bu paccah çox varrı paccah imiş. Qonşu paccahlar daim qorxu içində yaşayırmışdar. Çünki bu paccah çox zalım, qaniçən paccah imiş.

Günnərin bir günündə bu paccah ziyarətə getmək isdiyir. Paccahın da bir oğlu, bir qızı varmış. O, qızını özü ilə ziyarətə aparmaq isdəmir. Fikirrəşir ki, qızını kimə tapşırıb getsin. Bunnarın da qonşuluğunda bir molla yaşayırmış. Paccahın ağına gəlir ki, qızını bu molluya tapşırıb getsin. Çünki molla allah bəndəsi idi. Qıza əyri göznən baxmaz. Padşah elə də edir. Qızı moluya tapşırıb getmək üçün hazırraşmağa başladıylar. Arvadı, oğlu, nökrəynən paccah ziyarətə yola düşür.

Bir neçə müddət keçir. Mollanın başına belə bir fikir gəlir ki, əyə, gəl bu qıza bir söz de, gör nə deyir. Molla bir gün qıza öpüş göndərir. Qız deyir molla əmi, bir azdan gəl səni çimizdirim. Molla evinə gedib gəlincə qız hər şeyi hazırrıyib damın üstünə aparır. Molla gəlir. Damın üstünə çıxıb vannada oturur. Qız da vannıya bir təpik vurur. Vanna molla qarışx damnan yerə aşır. Mollanın başı-gözü yarıılır. Bu zaman xəbər gəlir ki, paccahgil ziyarətdən qayıdıb gəlir. Şəhərin kənarında oturub dincəllər. Bir azdan evə gələcəklər. Qız sevincək çay-çörək hazırramağa başlayır. Molla sancılanır. Başının, gözünün qanı axa-axa bir at minib paccahın yanına gedir. Ağıly-ağıly deyir ki, qızının müştəriləri mənə bu hala salıb.

Paccah oğluna əmr edir ki, bu saat atını min, evə get. Mən evə gəlincə o çəpəli apar öldür. Oğlan evə gəlir. Bacısı qardaşının qarşısına yüyürür. Oğlan deyir ki, gəl min ata, atamgilin yanına gedək. Qız da ata minir. Qardaşı qızı meşəyə aparıb deyir ki, bacı atam səni öldürməyi tapşırırmışdı. Səni öldürməyib buraxıram. Get, bir də atamın gözünə görünmə.

Qız bilir ki, bu işdəri eliyən molladı. Bir çinara çıxır. Üç gün ac-susuz çinarda oturub qalır. O biri paccahın oğlu meşiyə ova gəlmişdi. Çinardakı qızı görür. Qıza aşıq olur. Amma bilmir ki, qızı çinardan necə düşürsün. Bir qarı tapıb gətirillər.

Qarı qızı çinardan düşürməyi boynuna çəkir. Qarı bir qazan, bir az da paltar götürüb çinarın dibinə gəlir. Qazanı ocağa düz qoymur. Qazan aşır. Qarı bərkdən deyir ki, ay allah, sən bir adam yetir, bu qazanı ocağın üstünə düz qoysun. Qocalmışam. Daha gözdərim görmür. Qız çinarda oturduğu halda deyir:

– Ay nənə, mən gəlib qoysam olar?

Qarı deyir ki, ay nənən sənə qurban olsun, düş gəl qoy.

Qız çinardan düşüb gəlir. Qazanı qoyub, paltarı yuyur.

Qarı qızı qızdığa götürüb evinə aparır.

Paccahın oğlu əmr edir ki, toyu başdıyın. Toyu başdıyıllar. Oğlanın ata-anası bilmir ki, oğlu kimi alır. Bir də görüllər ki, qarının evinnən bir qız çıxarıb gətirillər. Elə gözəl qızdı ki, tayı-bərabəri yoxdu. Oğlanın ata-anası çox şad olur. Bir müddət keçir. Bunnarın bir cüt qəşəng oğulları olur. Günnərin bir günü paccahın oğlu küçədə öz yoldaşları ilə oturub söhbət edirdi. Hərə öz qayınatasınnan, qayınanasınnan danışdı. Sora paccahın oğluna lağ elədilər ki, sən də çinarın qızını almısan. Çinardan da adama qayınata, qayınana olarmı?

Paccahın oğlu çox pərt olub evə qayıdır. Qız görür ki, oğlan çox pərt qayıdıb gəldi. Qız soruşur ki, niyə pərtsən? Paccah oğlu deyir ki, yoldaşdarım mənə lağ edillər ki, mən çinarın qızını almışam.

Qız gülüb deyir:

– Ay yazıx, mən çinarın qızı deyiləm. Paccah qızıyam. İsdıyirsən faytonu qoşdur, gedək atamgilə.

Paccahın oğlu sevincək faytonu qoşdurub evə gəlir. Çoxlu xələtnən oğlan, qız, bunnarın uşaxları və paccahın vəzir qızın atası evinə yola düşüllər. Bir meşəyə çatıllar. Bu həmin meşə idi ki, qardaşı bacısını öldürməyib sağ buraxmışdı. Paccah oğlu vəzirə deyir ki, mən qabaxca atnan gedim ov eliyim, siz də faytonnan yavaş-yavaş gəlin. Üstünüze quldur düşsə, bir güllə at. Oğlan atı çapıb gedir.

Vəzir qıza ona ərə getməyi təklif edir. Qız vəzirə rədd edir. Vəzir qızın balalarının başını kəsir. Bir az gedənnən sora

vəzir yenə də eyni təklifdə olur. Qız yenə rədd edəndə vəzir qızı da öldürmək istəyir. Qız vəziri aldadıb qaçır. Vəzir bir güllə atır. Paccahın oğlu qayıdıb gəlir. Vəzir yalannan ağlıyib deyir ki, üstümüzə quldur düşdü. Uşaxları öldürdülər. Xanımı da özdəri ilə apardılar. Paccahın oğlu kor-peşman faytonu geri qaytardır.

Qız qaçıb düzdə bir çobana rast gəlir. Çobanın da bacısını sel aparıbmiş. Elə bilir ki, gələn bacısıdır. Deyir ki, sənə qurban olum, ay bacı, nə yaxşı gəldin. Gəl gedək evə. Anam nə vaxtdı ki, səni axtarır. Evə çatmamış çoban qışqırır:

– Ay ana, sel aparın bacımı tapmışam.

Çobanın nənəsi səsə çıxıb görür ki, çoban bir qıznan gəlir. Arvad görür ki, bu onun qızı deyil, ancaq çobana heç nə demir. Qızın üzünən öpüb evə aparır. Qıza çay-çörək verir. Axşam hamı yatannan sora qız çobanın paltarrarının birini geyib, başına bir papax qoyur. Düz atasının qapısına gəlib deyir ki, mənə nökrçiliyə götürün.

Bəli, qız öz atası evində nökr dayanır. Qızın əri də həmin vəziri götürüb qızı axtarmağa gedir. Həmin paccahın, yəni qayınatasının evinə çatır. Qızın burada olduğu ağına da gəlmir. Həm də bilmir ki, bu ev qızın atası evidir. Paccah oğlu dərviş paltarı geymiş imiş. Qız oğlanı o dəqiqə tanıyır. Gedib atasına deyir ki, ay ağa, iki dərviş gəlib. Qoy onları evə gətirək, bizə nağıl danışsınlar. Dərviş nağılçı olar.

Paccah icazə verir. Dərvişlər gəllər. Qız-keçəl molla da, çobanı da çağırtdırır. Yeyib-içənnən sora paccah deyir ki, indi də dərviş nağıl danışsın. Qız deyir ki, qoyun mən bir nağıl danışım, dərviş də sora danışsın. Paccah razı olmur. Dərviş də deyir ki, qoyun keçəl danışsın. Keçəl çox bilmiş olar. Qız deyir ki, durun qapını bağlayın, mən danışib qutarana qədər gərək heç kim çölə çıxmasın. Qapını bağlayıllar. Keçəl nağılı danışmağa başlayır:

– Bir paccah varmış. Bu paccah ziyarətə gedəndə qızını molluya tapşırıb gedir. Molla qızı almaq isdiyir. Qız molla başını yarıb. Paccah ziyarətdən gələndə molla gedib yalannan deyir ki, başımı qızının müştəriləri yarıb. Paccah qızını öldürməyi əmr edir.

Bunu deyəndə qızın anası ağlıyır ki, mənəim də bir qızım var idi. Keçəlin dediyi kimi, ziyarətə gedəndə molluya tapşırıdım. Gələndə molla başını yarılmış gördük. Qızı öldürməyi atası əmr etdi. Molla çölə çıxmaq istəyir. Paccah icazə vermir. Keçəl danışmağa başlayır:

– Lakin qızın qardaşı qızı öldürməyi buraxır. Qız kənara çıxır. Bir paccah oğlu qızı çinardan düşürtdürüb gətirir. Toy eliyir. İki uşaxları olur. Qızın atası evinə gedəndə yolda oğlan ova gedir. Vəzir faytonun yanında qalır.

Burada da paccah oğlu çıxarıb keçələ çoxlu pul verir ki, danış, elə mənəim dərdimi danışsın. Keçəl nağılın ardını danışır:

– Vəzir qıza evlənməyi təklif edir. Qız razı olmur. Vəzir qızın uşaxlarının başını kəsir. Qız qaçır.

Burada da vəzir çölə çıxmaq isdiyir. Qız razı olmur, nağılın ardını danışır:

– Qız bir çobana rast gəlir. Çoban qızı öz bacısı bilib evlərinə aparır. Hamı yatannan sora qız çobanın paltarını geyib atası evində nökr dayanır. İndi mən bilirəm ki, o qız haradadır.

Hamı keçəldən xahiş edir ki, qızın yerini desin. Keçəl deyir ki, heç kəs yerinnən tərənəməsin. Mən o biri otağa gedim-gəlim, qızın yerini sizə deyəcəyəm.

Qız keçəl paltarında çölə çıxıb görür ki, uşaxları da qapının ağzında durublar. Uşaxları da götürüb, keçəl paltarını soyunub öz paltarında içəri girir. Hamı mat qalır. Qız deyir:

– Həmin qız mənəm. Sən mənəim atam, sən anam, bu da qardaşımdı. Həmin molla budu. Vəzir də burdadı. Bu oğlan mənəim yoldaşımdı. Bu uşaxlarımdı. Həmin bu vəzir uşaxlarımızın başını kəsmişdi. İndi sağalıbdı.

Qızın ata-anası, yoldaşı sevinillər. Həmin çobana çoxlu xələt verillər.

Həmin saat cəllad çağırılırlar. Şah molla başını, oğlan da vəzirin boynunu vurdurur.

Paccah qızını, yoldaşını, onun uşaxlarını böyük tənənə ilə öz evlərinə yola salır.

SULEYMAN PEYĞƏMBƏRİN QIZI

Biri varmış, biri yoxmuş. İskəndər adında bir kişi varmış. Bu kişinin üç oğlu, bir qızı da varmış. Günnərin bir günü İskəndər kişi xəsdələndi, gürdü bu xəsdəlikdən ayağa durmayacax. Oğlanlarını yanına çağırıb dedi:

– Oğullarım, sizə bir vəsiyyətim var. Gürdüyünüz o Ərzurum dağının dalına heç vaxt keçməyin, bir xeyir gürməzsiniz. İşdi, əgər getsəniz, çux bəlalara düşər ularsınız.

Bir neçə gün keçənnən sonra İskəndər kişi ümrünü bağışladı onnara. Oğlanları el adətincə atalarını dəfn elədilər.

İskəndər kişinin böyük oğlu İsmayıl uvcu idi. Günnərin bir günü İsmayıl ov ovlaya-ovlaya Ərzurum dağına gəlib çıxdı. Dağı aşıb keçdi. Baxıb gürdü, burda gül gülü, çiçək çiçəyi çağırır. Gözəl seyrəngah bir yerdi. Ora-bura baxdı gürdü, burda bir imarət də var. Öz-özünə dedi: "Görəsən, atam bu gözəl yeri niyə bizə qadağan edib?" İsmayıl elə imarətin qabağınan keçmək isdəyəndə birdən hardasa bir at kişnədi. Bu dəm imarətin qapısından bir qız çıxıb xəncərlə İsmayılın buynunu vurdu. Yazığın başı bir tərəfə, bədəni o biri tərəfə düşdü.

Bu işin üsdünnən bir neçə gün keçdi. Qardaşdar fikirrəşdilər ki, görəsən, İsmayıl niyə gəlib çıxmadı? Ortancıl qardaş Cantiq dedi:

– Gedim İsmayılı axtarıb, tapım. Bəlkə, başına bir iş-zad gəlib?

Bəli, Cantiq İsmayılı axtarmağa getdi. Cantiq ora-burayı ələk-vələk elədi. İsmayılı gürdüm deyən ulmadı. O da qardaşını axdara-axdara gəlib Ərzurum dağına çatdı. Cantiq öz-özünə fikirrəşdi: "Qardaşımın başına nə gəlibsə, elə burada gəlib". Cantiq da həmin imarətin qabağından keçəndə yenə at kişnədi. İmarətin qapısından bir qız çıxdı. Xəncərin çəkib onun da buynunu vurdu.

Cantiq gedən günün ertəsi kiçik qardaş Məhəmməd bir

də baxdı gürdü, palazqulax yekəpər bir div qapıda dayanıb. Məhəmməd özünü itirməyib xəbər aldı:

– Div qardaş, xeyir ola? Mənə güərə bir qullux?

Div dedi:

– Məhəmməd, Allahdan gizlin deyil, sənnən niyə gizlədim. Ver bacını aparıb özümə arvad eləyim. Gəlmişəm sənnən onun razılığını alım. Bilirəm indi evin büyüyü sənsən.

Biçarə Məhəmməd qaldı nə etsin. Bir az fikrə gedənnən sonra dedi:

– Div qardaş, bir süzüm yuxdu. Apar bacımı özünə arvad elə!

Div sevincinnən gəlib onu qucaqlayıb üpdü. Məhəmməd bacısını divə quşub onnara yula saldı. Bir neçə gün də güzlədi, gürdü Cantiqdən də bir xəbər çıxmadı. Getdi bacısının yanına. Bacısıyla görüşüb əhvalatı una danışdı. Bacısı dedi:

– Qardaş, div indi uvdan gələcək. Bəlkə, bu işdə bizə kömək elədi.

Bir azdan div gəlib çıxdı. Məhəmmədlə görüşəndən sonra xəbər aldı:

– Məhəmməd, sənnən çıxmayan iş, bizi yad eləmişən?

Məhəmməd qardaşdarının əhvalatını una da danışdı. Div una qulax asıb dedi:

– Ərzurum dağında Süleyman peyğəmbərin qızı yaşayır. Sənin qardaşdarını da o qız üldürüb.

Məhəmməd dedi:

– Bəs mən necə edim, qardaşdarımın qanını onnan alım?

Div dedi:

– Süleyman peyğəmbərin qızının nəfəsi pəyədəki atdadır. Sən həmin ata bir qədər kişmiş al. Bir də çəkiç, mismar alıb özünə apar. Həmin kişmiş yavaşca axura tük. Quy at sənə üyrənsin, həmirini alsın. Sonra külfəni aç, içəri gir. Qırx gündür, atın çulu alınıb, özü də tumarrammır. Atın məxmər çulunu al, yavaş-yavaş tumarla. Sonra isə atı apar

sula. Sunra da gətirib həmənin yerinə bağla.

Sunra da div dedi:

– Bir süzü də yaddan çıxarma.

Məhəmməd xəbər aldı:

– O süz nədir?

Div dedi:

– Atı bağladığından sonra həmin imarətə get. Otuz duqquz utağı aç, qırxıncı otaqda həmin qız taxtın üstündə yatıb. Mis-marla qızın yurğasının hər tərəfindən mıxla. Sunra isə xəncəri çək qızın buynuna. Qız nə qədər yalvarsa da, buşlama. Qıza de ki, nə vaxt atının yalmanına and içsən, o zaman buşlayacağam.

Div Məhəmmədi başa salannan sonra Məhəmməd Ərzurum dağına yula düşdü. Məhəmməd gedib div dediyi kimi elədi. Külfədən axura kişmiş tükdü. At Məhəmmədin hənirini aldı. Məhəmməd içəri girib atın məxmər çulunu alıb, atı tumar-ramağa başladı. Atı aparıb sulayıb yenə də həmin yerinə bağladı. Sunra da xəncərin çəkib utuz duqquzuncu utağın qapısını açıb, qırxıncı utağa girdi. Gürdü ki, qız taxtın üstündə yatıb. Qız o qədər gözəl idi ki, Məhəmməd qızın üzünə baxmağa cürət də etmədi. Məhəmməd qızın yorğanını hər tərəfindən mis-marradı. Həmin gözəlin qırx hürüyü vardı. Məhəmməd onun hürüklərini taxda bağladı. Sonra xəncəri qızın buğazına diriyib dedi:

– Ay mənim qardaşlarımın düşməni, qalx ayağa.

Bu zaman qız güzlərini açdı. Nə qədər etdisə, ayağa qalxa bilmədi. Sunra yalvarmağa başladı. Nə qədər yalvardısa, yenə də Məhəmməd buşlamadı. Axırda dedi:

– Nə vaxt atının yalmanına and içsən, o vaxt səni buşdayacağam.

Axırda qız nələc atının yalmanına and içdi. Məhəmməd mismarrarını çıxartdı. Qız ayağa qalxan kimi Məhəmmədin ürəyi getdi. Qız tez su gətirib, Məhəmmədin əl-üzünə çırpıb, unu ayağa qaldırdı. Qız Məhəmmədə dedi:

– Ey uğlan, əhd-peyman etmişdim ki, əgər məni kim tutsa, una gedəcəm.

Qızla Məhəmməd o günnən ər-arvad ulub bir yerdə yaşamağa başladılar. Bir gün Məhəmməd tüvlədən atları suvarmağa aparanda yulun yarısından qayıtdı. Qız suruşdu:

– Niyə yuldan qayıtdın?

Məhəmməd dedi:

– Sənsiz gedə bilmirəm. Şəklini ver, baxa-baxa gedim.

Qız dedi:

– Şəklimi aparsan, ziyan çəkəcəksən.

Məhəmməd dedi:

– Olmaz, gərək şəklini verəsən, baxa-baxa atdarı aparıb sulayıb gətirim.

Qız daha bir süz deməyib şəklini verdi. Məhəmməd qızın şəklinə baxa-baxa bulağa çatdı. Atdarı suvardı. Sunra isə şəkli yerə quyub su içdi. Birdən külək əsib şəkli apardı. Məhəmməd nə qədər etdisə, şəkli tapa bilmədi. Külək şəkli aparıb Mirpaşa padşahın çəpərinə saldı. Padşahın nükərrərinən biri şəkli tapdı. Nökər şəkli götürüb padşahın yanına yüyüdü. Dedi:

– Padşah, sağ olsun, muşdulduğumu ver. Sənin xeyrin üçün sənə bir şey göstərəcəm.

Padşah dedi:

– Mənim xeyrimdisə, sənə nə desən, verəcəm.

Onda nükər şəkli padşaha göstərdi. Padşah dedi:

– Gürəsən, bu qənirsiz gözəl harada yaşayır?

Padşahın vəziri, vəkili gəldi. Vəzir dedi:

– Bu gözəl Süleyman peyğəmbərin qızıdır. Özü də Ərzurum dağında yaşayır.

Padşah dedi:

– Bu qız harada ulursa ulsun, unu gərək alım.

Padşah otuz-qırx atlı gündərdi qızı gətirsinnər.

Məhəmməd geri qayıdıb qıza dedi:

– Atdılar qapını kəsiblər.

Qız Məhəmmədə dedi:

– Sənə dedimmi şəkli aparma, ziyanlıx çəkəcəksən? Daha ulan ulub. İndi get atdarı yəhərrə. Atın birini mən minəcəm, u birini sən. Mən atı hara sürsəm, sən də ura sür! Qabax tərəfi mən üldürəcəm, arxa tərəfi at özü üldürəcək. Sən də büyür tərəfə qılinc çalarsan.

Atın birini qız, o birini də Məhəmməd mindi. Qız qabaxda, uğlan da arxada atı sürdü. Padşahın atlılarının hamısını üldürdülər. Bir-iki atlı qaçıb padşaha xəbər verdi:

– Padşah sağ olsun, atlıların hamısını üldürdülər.

Sabahısı gün padşah qızın qapısına quşun gündərdi. Məhəmməd gürdü, imarətin qabağını quşun kəsib. Qıza dedi:

– Padşah indi də quşun gündərib.

Qız dedi:

– Get, atdarı gətir. Mən atı hara sürsəm, sən də atı ora sür. Atın başını heç bir tərəfə dündərmə!

Bunnar yenə də ata mindilər. Qız qabaxdan, uğlan isə büyürdən quşunu qırdılar. Yenə də bir-iki nəfər qaçıb padşaha xəbər verdi, bəs bir o qədər quşundan bir adam da qalmadı, hamısını qırdılar.

Yenə də padşah böyük bir quşun gündərdi. Səhər Məhəmməd yuxudan durdu ki, imarətin qabağında barmax basmağa yer yuxdu. Qız yenə də atdarı gətirdi. Məhəmmədə tapşırıdı:

– Məhəmməd, nəbadə atın başını bir yerə dündərəsən ha. Mən atı hara sürsəm, sən də mənim arxamca sür.

Bunnar qılınclarını siyirib üzələrini vurdular quşuna. Bu quşunun da hamısını qırıb çatdılar. Qoşundan beş-altı nəfər ancax qalmışdı. Birdən arxa tərəfdən bir keçəl "vurdum buy-nunu" deyəndə Məhəmməd atın buynunu u biri tərəfə burdu. Elə o sahat qızın atı eşşək, Məhəmmədin atı da qatır uldu. Məhəmmədin əl-qulunu bağladılar, qızı da tutub apardılar.

Qız padşaha dedi:

– Əgər mənim atdarımı tumarratmasan, suvarıb gətirməsən, mənən sənə arvad ulmayacaq. Nə vaxt mənim atdarım tumarrandı, suvarıldı, o vaxt mən özüm kəbinimi kəsib sənə arvad ulacağam.

Padşah dedi:

– Nə ular. Mən atdarını tumarradacağam, suvartdıracağam. Sunra da kəbinimizi kəsərsən, yaşayarıx.

Padşahla qız bu cür şərtəşdilər. Padşah atları tumarratmağa bir nəfər adam gündərdi. Atdar bu adamın başını bir tərəfə, bədənini o biri tərəfə tulladı. Padşah belə-belə yüz nəfərə yaxın adamı atdarı tumarratmağa gündərdi. Atdar da onnarı həlak etdi.

Qız burada qalsın, gürək Məhəmməd necə uldu. Məhəmməd birtəhər əl-qulunu sarığını açıb qız gedən kəndə üz tutdu. Məhəmməd qaranlıx quvuşan zaman kəndə çatdı, gəlib bir qarının evinə tuş oldu. Dedi:

– Ay qarı nənə, bu gecəliyə məni Allah qunağı eləyərsən?

Qarı dedi:

– Niyə eləmirəm, ay uğul.

Məhəmməd evə girdi. Quca qarı üzrxahlıx edib dedi:

– Ay uğul, kasıbcılığın üzü qara ulsun, yeməyə bir şeyim yuxdu.

– Eybi yux, ay nənə, al pulu bir az yeməkdən-zaddan al, – deyib Məhəmməd una bir qızıl verdi.

Qarı bazara gedib çürək alıb gətirdi. Bunnar yeyib-icdikdən sunra Məhəmməd dedi:

– Nənə, buralarda məni nükər götürə bilərsənmi?

Qarı dedi:

– Ay uğul, padşah özünə bir gözəl qız gətirdib. Amma qız deyir ki, gürək mənim atlarımı tumarladasan, suvartdırasan, sunra mən sənə arvad ulum. İşdi, atdarı

tumarratmayıb, suvartmayıb yanıma gəlsən, sənin buynunu elə vuracağam ki, bədənin bir tərəfə, başın da bir tərəfə düşsün. İndi sənə atdarı tumarlamağa nükər verə bilərəm. Başqa bir iş yuxdur. Padşah da deyib ki, u atdarı kim tumarrasa, una özü ağırırığında qızıl verəcəm. Məhəmməd dedi:

– Nənə, məni ura apar, uğlun adı ilə nükər ver. Mənim ağırırığım nə qədərdisə, bir o qədər də qızılını al!

Qarı dedi:

– Ay oğul, qurxuram. Kim o atdarın yanına gedirsə, onu məhv edir. Qurxuram, cavansan.

Məhəmməd dedi:

– Qurxma, nənə, sən get padşahın yanına, de bir uğlum var. Mən həmin oğlum sənə özü ağırırığında qızıla satıram.

Səhəp qarı gedib padşahın darvazasının yanındakı daşın üsdündə uturdu. Padşah unu gürüb nükərrərinnən suruşdu:

– O kimdir urada uturub. Gedin, o adamı bura gətirin.

Nükərrərdən biri gedib qarını gətirdi. Padşah qarından suruşdu:

– Orada niyə uturmuşdun?

Qarı dedi:

– Mənim bir oğlum var. Oğlum sənə özü ağırırığında qızıla satıram. Sən qızıl ver, mən də uğlum verim, sənin dediyin atdarı tumarrasın.

Padşah dedi:

– Get uğlunu gətir.

Qarı gedib Məhəmmədi gətirdi. Padşah qarıya Məhəmmədin ağırırığında qızıl verdi. Quca qarı qızılı götürüb evinə apardı. Məhəmməd də o sahat tüvləyə girib atdarı tumarradı, aparıb suladı. Atlar Məhəmmədi gürən kimi kişnədi. Padşah qızın yanına gedib dedi:

– Atlarını tumarratdım, suvarıb yerinə bağlatdım.

Qız o dəqiqə bildi ki, Məhəmməd özünü yetirib dedi:

– Bu axşam kəbinimizi kəsəcəm. Onda sən get turac

uvuna. Get qayıt, xürək hazırrayaq. Yeyib-içənnən sonra kəbinimizi kəsdim. Padşah razılaşıb başının adamları ilə turac uvuna çıxdılar. Padşah uva çıxan kimi qız Məhəmmədin yanına gəldi. Dedi:

– Məhəmməd, tez ol! Atın birini sən min, birini də mən minim. Qaçax canımızı qurtarax.

Atın birini Məhəmməd mindi, o birini də qız mindi. Məhəmmədlə Süleyman peyğəmbərin qızı yula düşüb getdilər. Birdən kənarda atdılar gürdülər. Qız dedi:

– Məhəmməd, güürsənmi o atdıları? Padşahın atdılar idi. İndi biz o atdılarla qarşılaşacağıx. Sən qurxma, mən o atdılarının hamısının buynunu vuracağam.

Atdılar bunnara yaxınlaşanda qız hamısının buynunu vurdu. Bir az yul getmişdilər ki, Məhəmməd qıza dedi:

– Gəl gedək mənim atamın vilayətinə.

Qız razı uldu. Məhəmmədgil öz vilayətdərinə gedib urada xuşbəxt yaşamağa başladılar.

YÜZ TİKƏDƏN BİR TİKƏ

Biri var imiş, biri yux imiş, keçmiş zamannarda üç dust var imiş. Bu dustdar uzax bir kənddə firavan yaşayırmışdar. Günnərin bir günü bunnarın yaşadıkları kənddə xəsdəlik yayılır. Kənd camahatının çuxu xəsdəlikdən qırılır, bir çuxu isə baş götürüb qaçır. Üç dost da belə məsləhətləşillər ki, başqa yerə küçsünlər, ta ki xəstəlik kənddən təmizlənəcəm. Dostlar belə də edirlər. Onnar sabahısı yola düzəlib az gedillər, üz gedillər, dağlar keçillər, dərələr aşillər, gəlib bir qucaya rasd olullar. Quca dustdarı saxlayıb suruşur:

– Ey cavannar, hayana belə gedirsiniz?

Dustlardan büüyü deyir:

– Əmican, biz ulduğumuz kənddə xəsdəlik var. Həmin xəsdəlikdən hamı qırılır. Biz də bu xəstəliyin əlinnən baş götürüb qaçırıx. Xəsdəlik qurtarannan sunra kəndə qayıdacağıx.

Quca bunların halına gülüb deyir:

– Sizin birinizin ülümünə yeddi gün, o birinizin ülümünə iki gün qalıb.

Sunra quca üzünü üçüncü uqlana tutub deyir:

– Sən isə evlənsən, üləcəksən, evlənməsən, ülməyəcəksən.

Qucanın süzlərinə dustdar mat qalırlar. Öz-özlərinə düşünüllər ki, gürəsən, bu kimdi bizim ülməyimizin vaxdını bilir.

Qucadan suruşullar:

– Ey quca, sən kimsən, bizim ülümümüzü hardan bilirsən?

Quca deyir:

– Bilin və agah olun, mən Əzrailəm, bu sahat da gedirəm kəndinizdəki iki qucanın canını almağa.

Əzrailin adını eşidən kimi dustdar daha bir söz demillər. Əzrail deyir:

– İndi gəlin mənimlə gedək, gürün onnarın canını necə alıram.

Dustdar bir-birinin üzünə baxıb deyirlər:

– İndi ki, üləcəyik, gəlin öz kəndimizə qayıdax. Onsuz da qaçmağın mənası yuxdur.

Onnar Əzrailə birlikdə kənddə qayıdırlar. Əzrail bunnara yulda tapşırır:

– Onnarın canını alanda təkçə sizə gürünəcəm, başqalarının güzünə gürümməyəcəm. Nəbadə səsinizi çıxarasınız.

Dostdar razılaşıllar. Onlar birlikdə kəndə qayıdıllar. Sən demə, canı alınacax adamlardan biri mulla, biri də aşıq imiş. Əzrail əvvəlcə mullanın canını almağa başlayır. Dustlar gürüllər ki, Əzrail mullanın canını elə əzabla, elə işgəncə ilə alır ki, mullanın anadan əmndiyi süd burnunna gəlir. Bunnan sunra Əzrail aşığın canını almağa başlayır. Dustdar gürüllər ki, Əzrail aşığın canını elə rahatlıqla aldı ki, sanki aşıq bir dəsde qızılgül iyləyib yuxuya dalıb.

Dustdar Əzrailin bu işinnən baş açə bilmillər. Təəccüb-lənillər ki, nə üçün mullanı əzabla, aşığı isə rahatlıqla üldürdü.

Əzraili yaxalayıb suruşullar:

– Ey Əzrail, nə üçün Allaha dua oxuyan, uruc tutub, namaz qılan mullanı əzabla üldürdün? Heç bir şeyə inammayan, namaz qılıb, oruc tutmayan aşığı isə rahatlıqla üldürdün.

Əzrail deyir:

– Ey uqlannar, una gürə mən elə elədim ki, günnərin bir günündə həmin mulla uqluna tuy eləyirdi. Tuyun lap qızğın vaxtında bir Allah bəndəsi dərviş tuya gəldi. O gəlib tuy ağ-saqqalına dedi:

– Ay qardaş, mən dərviş babayam, özüm də bərk acam. Mənə bir az yemək verin yeyim, sunra canınıza dua edə-ədə çıxım gedim öz işimə.

Tuy ağsaqqalı dedi:

– Dərviş baba, tuyun yiyəsi o mulladı, gedin unnan izn

alın sunra.

Dərviş mullanın yanına gəlib öz aclığını ona süylədi. Mulla dərvişin süzünən hirsdənib qışqırdı:

– Yulçusan, get yulçuluğu elə, başım qarışıqdı.

Dərviş kur-peşman qayıdıb gedəndə aşıq bunu gürdü. Dərvişi yanına çağırıb dedi:

– Dərviş baba, niyə belə bikefsən?

Dərviş başına gələn əhvalatı ulduğu kimi una danışdı. Aşix öz yeməyini gütürüb dərvişə verdi. Dərviş yeyib razı halda çıxıb getdi.

Əzrail deyir:

– Bax, o günnən də aşığın bu vaxta qədər elədiyi günahı Allah yıxdı mullanın buynuna, mullanın da savab işi vardısı, quydu aşığın buynuna. Allah-taala mənə belə buyurdu, mən də elə elədim.

Bəli, günnər gəlib keçir. Dustdardan ikisi deyilmiş vaxtda canlarını tapşırıllar. Qalır biri. O oğlan öz-özünə fikirrəşir ki, indi mənim ülməyim evlənməkdədi. Mən evlənməyəcəm.

Vaxt ulur uğlanın atası uğlunu evləndirmək haqqında düşünür. Sühbət eləyir, tədarük güdür. O vaxtı da belə bir adət varıymış ki, oğul evləndirənnər gərək gedib peyğəmbərdən razılıx alaydılar. Ata da uğlunu evləndirməzdən əvvəl gedib Məhəmməd peyğəmbərdən izn almaq isdəyir. Peyğəmbər kişiyə deyir:

– Ey quca, get bir müddət güzdə!

Nağıl dili yürək ular, peyğəmbərin dediyi vaxt tamam ulur. Ata yenə peyğəmbərin yanına gəlir. Peyğəmbər deyir:

– İndi vaxtdır, uğlunu evləndir. Amma nəbadə, bəyin üzə çıxdığı vaxt yeri mənsiz yığışdırasız, gəlib yeri üzüm yığışdıracağam.

Kişi qayıdır, peyğəmbərin tapşırığını evdə süyləyir. Başdayıllar tuy tədarükünə. Bəli, tuy başdayır. Qunum-qunşu yığılır, gəlini gətirirlər. Tuyen axıncı axşamı qucanın süzdəri

uğlanın yadına düşür. O, halalının yanına girərkən deyir:

– Nəbadə məni danışdırasan, mənə tuxunasan.

Axı vaxtilə quca uğlana demişdi ki, evlənsən üləcəksən.

Bunnar bir müddət güzdəyillər. Bir azdan qarı düyülür. Uğlan öz ülümünün yaxınlığını duyur. İki aşıq-məşuqə başdayıllar ağlamağa. Qurxudan az qalır uğlanın dili tutulsun. Elə bilir, gələn Əzraildi, canını almağa gəlib. Qıza əli ilə işarə edir ki, qapını açsın. Qız qapını açır. Gürollər bir qadın, yanında da bir uşax yarımçılpax dayanıblar. Saçlarını üzlərinə pünhan edib gecə dərviş libasında pay yığıllar. Qız güdüklərini uğlana süyləyir. Oğlan özünə gəlib qıza deyir:

– Dur, öz gəlinnik paltarını ən yaxşısını ver o qadına, tur-balarını da duldurub yula sal.

Gəlin tez qalxıb deyilənnəri yerinə yetirir. Qadınnan uşağı razı salıb geri qayıdır. O günnən bunnarın nə günahı var idisə, buyunlarınan gütürülür.

Aradan bir az keçir, uğlan güdür ülmədi. Deyir, yəqin Əzrailin yadınan çıxmışam.

Vaxt tamam ulur, bəyin üzə çıxma zamanı yaxınlaşır. Ata gedib Məhəmməd peyğəmbərə deyir:

– Ey peyğəmbər, siz mənə demişdiniz ki, yeri mənsiz yığışdırmayın, gəlib özüm yığışdıracam. İndi dediyiniz vaxtdır.

Peyğəmbər deyir:

– Gedin, indi mən də gəlirəm.

Hamı yığışır. Peyğəmbər gəlib əlini yerə uzadanda deyir:

– Heç kim qurxmasın.

O, yasdığı qaldıranda baxıllar ki, yasdığı altında bir nəhəng güzə yatıb. Peyğəmbər soruşur:

– Ey Allahın heyvanı, bura niyə gəlmisən?

Allahdan ilana dil verilir, ilan deyir:

– Ey peyğəmbər, mən gəlmişdim bu cavanı vurub üldürəm, quymayam əli halalının əlinə dəysin.

Peyğəmbər soruşur:

– Niyə belə eləmək isdəyirdin?

İlan cavab verir:

– Bir zaman mən öz sevgilimlə bir çəmənlikdə deyib-gülürdük. Bu uğlan məni vurub yaraladı, o gününən mən öz sevgilimdən aralanmışam. Mən də and içmişdim ki, gərək quy-mayam bu uğlan murada yetsin.

Peyğəmbər deyir:

– Ey heyvan, get, yenə həmin çəmənlikdə səni sevgilin güzləyir.

İlan bu süzdəri eşidib çıxıb gedir. Oğlannan qız o gününən başdayıllar düvrannarını sürməyə. Onnar yeyib-içib düvrə keçillər ki, siz də yeyib-içib muradınıza yetəsiniz.

ÜÇ QARDAŞ

Biri var idi, biri yux idi, Allahdan başqa heç kim yux idi. Bir tacir var idi. Bu tacirin üç arvadı vardı, ancax heç bir üvladı yux idi. Var-düvləti başınnan aşmışdı, ancax uşax dərdi unu qucaltmışdı.

Bir gün tacir kühnə bir qəbirstannığın yanınnan keçəndə yuruldu. O, bir daşın üsdündə oturub dərin fikrə daldı. Birdən tacirin qarşısında bir dərviş peyda olub suruşdu:

– A kişi, niyə fikrə qərq ulmusan?

Tacir dedi:

– Niyə də qərq olmuyam? Bu yaşa gəlmişəm, üç xatunna hələ bir uşağım ulmuyub.

Dərviş bir alma çıxarıb tacirə uzatdı:

– Bu almanı dürd yerə bülüb arvaddarınnan yeyərsən, sənün uşağın ular.

Tacir dərvişin dediyi kimi də elədi. Həmin almanı dürd yerə bülüb arvaddarı ilə yedi. Vaxt tamam olanda tacirin hər arvaddan bir güzəl, güyçək uğlu uldu. Tacir almanı yeyəndə qabığını keçisinə vermişdi. Keçi həmin vaxt bir bala duğdu. Tacirin uşaxları gəlib yeddi yaşa çatdı. Onu deyək ki, dərviş tacirlə şərt kəsmişdi ki, uşaxlardan biri mənim ulmalıdır. Bir gün dərviş gəlib tacirə şərtlərini söylədi və uşaxlardan birini istədi. Tacir dərvişə çux yalvardı-yaxardı, dərviş dediyindən dünmədi ki, dünmədi.

Tacir dedi:

– Canımı al, uşaxlarımı əlimnən alma.

Bunu eşidən kimi dərviş taciri götürüb yula düzəldi. Günnər keçdi, tacirdən bir xəbər çıxmadı. Ona qırx gün yas saxladılar. Aylar, illər keçdi. Tacirin oğlannarı yaşa dulub böyük uğlan uldular.

Bir gün böyük qardaş dedi:

– Gərək gedib atamı tapım.

Tacirin arvaddarı, kiçik qardaşlar una nə qədər yalvarıb

yaxardılsa, uğlan dediyinnən dümmədi. O, ucaxdan bir yanan udun götürüb dedi:

– Əgər bu yanan udun qul-budax atıb yaşıl bir ağac ulub meyvə versə, bilin sağam, atamla qayıdırəm. Yux, kül uldu, unda bilin ki, sağ deyiləm.

Bunu deyib böyük qardaş yula düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, bir çubana rast gəldi. Çuban dedi:

– Oğul, hara gedirsən?

Oğlan dedi:

– Atamı axtarıram.

Çuban dedi:

– Otur çürək ye, atanın yerini deyərəm.

Çuban oğlanın qabağına bir badya quydu. Oğlan bir-iki qaşx yeyib dayandı. Çuban əlini uzadıb dedi:

– Sənin atan o gürünən üzüm bağındadı. Həmin bağın sahibi bir dərvişdi.

Oğlan atını minib çuban deyən bağa sarı yula düzəldi. Gəlib gürdü ki, bu böyük bir bağı, hər tərəfi hündür hasardı. Axtarıb qapını tapdı. Bağa girdi. Gürdü ki, bağın bir tərəfində bir kuma var, kumadan tüsdü gəlir. Oğlan kumaya sarı getməyə başladı.

Onu da deyim ki, dərviş bir şah qızını da gətirib özünə arvad eləmişdi. Qız gürdü ki, onnara sarı bir uğlan gəlir. Dərvişə xəbər verdi. Dərviş suruşdu:

– Oğlan necə gəlir?

Qız dedi:

– Bir üzüm salxımı quparıb yavaş-yavaş, yeyə-yeyə gəlir.

Dərviş dedi:

– Quy gəlsin.

Elə ki, uğlan gəlib kumaya girdi, dərviş o dəqiqə unu da uddu.

Aradan bir xeyli vaxt keçdi. Anaları, qardaşları çux güzdədi. Böyük qardaşdan bir xəbər çıxmadı. Böyük qardaşın

bağın bir tərəfində basdırdığı yanan ağac külə dündü. Bildilər ki, uğlan sağ deyil. Ona qırx gün yas saxladılar, aradan xeyli vaxt keçdi. İndi də ortancıl qardaş dedi:

– Gərək gedəm atamnan, qardaşımnan bir xəbər biləm.

Analar kiçik qardaşa nə qədər yalvardısa, urtancıl qardaş dediyinnən dümmədi. Atına minib yula düzəldi. Az getdi, üz getdi, gəlib həmin çubana rast gəldi. Çuban dedi:

– Otur yemək ye, atanın, böyük qardaşının harada ulduğunu deyərəm.

Bunu deyib çuban urtancıl qardaşın da qabağına böyük bir badyada yemək quydu. Oğlan bir-iki qaşx alıb geri çəkildi. Çuban gürdü ki, bu qardaşdan da bir şey çıxmadı, dedi:

– Atanı, qardaşını dərviş aparıb. O gürünən üzüm bağındadı.

Urtancıl qardaş atdanıb çuban göstərən səmtə sarı getməyə başladı. Gəlib bir üzüm bağına çıxdı. Gürdü ki, üzüm bağı hər tərəfdən hündür hasara alınıb. Axtarıb qapını tapdı. Bağa girdi. Bir salxım üzüm quparıb yeyə-yeyə tüsdülənən kumaya doğru getməyə başladı. Qız onun gəldiyini dərvişə bildirdi. Dərviş dedi:

– Necə gəlir?

Qız dedi:

– Yavaş-yavaş, üzüm yeyə-yeyə.

Dərviş dedi:

– Quy gəlsin.

Oğlan gəlib kumaya girən kimi dərviş unu da uddu. Aradan xeyli keçdi. Tacirin arvaddarı, kiçik qardaş urtancıl qardaşın da gəlmədiyini bildilər. Urtancıl qardaşın bağı bir tərəfində basdırdığı ağacın yanına külə dündüyünü gürəndə bildilər ki, urtancıl qardaş salamat deyil. Urtancıl qardaşa da qırx gün yas saxladılar.

Bir qədər keçdi. Kiçik qardaş analarına dedi:

– Gərək gedib atamnan, qardaşlarımnan bir xəbər üyrənəm.

Tacirin arvaddarının üçü də una nə qədər yalvardısa, kiçik qardaşı fikrinnən dündərə bilmədi. O da qardaşları kimi ucaxdan yanan bir ağac götürüb bağın bir tərəfinə turpağa sancıb dedi:

– Bu ağac böyüyüb yarpaq açıb meyvə versə, bilin, sağam, qardaşlarımı da gətirirəm. Yox, əgər ağac kül olsa, bilin sağ deyiləm.

Bunu deyib kiçik qardaş silahlanıb, yaraqlanıb atına mindi, yula düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib həmin çubana rast gəldi. Çuban dedi:

– Oğul, hara gedirsən?

Kiçik qardaş dedi:

– Atamı, qardaşlarımı axdarmağa.

Çuban dedi:

– Oğul, yemək ye, atanın, qardaşlarının harada ulduğunu sənə deyərəm.

Bunu deyib çuban badyada uqlana yemək gətirdi. Kiçik qardaş bir-iki qaşx ağzına alıb, gürdü bunnan bir şey çıxmaz. Tez qaşığı bir kənara atdı:

– Bu nədi, mənə çümçə ver.

Çuban gürdü yux, kiçik qardaş o biri qardaşlarına uxşamır. Tez una bir çümçə verdi. Oğlan bir dəqiqənin içində badyanı buşaltdı. Çuban dedi:

– Sənin atan, qardaşların dərvişin üzüm bağındadı.

Çuban bağın səmtini də oqlana güsdərdi. Kiçik qardaş dərvişin üzüm bağına doğru üz quydu. Gəlib bağa çatdı. Gürdü ki, hasar çox hündürdü. O, bunnan qurxmayıb daha qapını axdarmadı. Hasarın lap hündür yerindən atdandı. Gürdü ki, bura bir bağdı ki, gəl görəsən. Gül gülü, bülbül bülbülü çağırır.

Kiçik qardaş bir hay-haray saldı ki, gəl görəsən. Dərviş dedi:

– Gələn kimdi?

Şah qızı cavab verdi:

– Gələn kiçik qardaşdı, bağı dağıda-dağıda gəlir.

Dərviş dedi:

– Mən təndirə girib gizlənirəm. Sən təndirin ağzını ört.

Bunu deyib, dərviş tez təndirə girdi. Qız onun ağzını ürtüdü. Özü isə getdi ət qızartmağa. Kiçik qardaş içəri girib gürdü ki, burada bir qız var ki, aya deyir, sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma, mən çıxım. Gəl mənə gür, dərdimnən ül. Kiçik qardaş qızdan suruşdu:

– Dərviş hardadı?

Qız dedi:

– Səfərə gedib.

Kiçik qardaş dedi:

– Bu sahat səni təndirə atıb yandıraram. Dərviş hardadı?

Qız qurxusunnan dedi:

– Təndirə girib gizdənib.

Kiçik qardaş tez təndirin ağzını açdı. Gürdü ki, dərviş təndirdədi. Onun buğazının tutub kənara tulladı. Cəld qılıncını çıxarıb dərvişin başını bədənindən ayırdı, qarnını yarı. Qardaşlarının meyidi dərvişin qarnınnan çıxdı. Atasının isə bədəni artıx ərimişdi, onun təkə başı qalmışdı. Kiçik qardaş onların meyiddərini və qızı götürüb evlərinə yula düşdü.

Onu görüb tacirin arvaddarı çux sevindi. Kiçik qardaş qardaşlarını, atasını basdırıb qırx gün onnara yas saxladı.

Bir gün baxıb gürdülər ki, kiçik qardaşın ucaxdan götürüb bağın bir tərəfinə sancdığı yanan ağac qollu-budaqlı, meyvəli böyük bir ağac ulub.

Bir qədər keçənnən sonra kiçik qardaş qırx gün, qırx gecə tuy eləyib şah qızını aldı. Onnar ümür sürüb xuşbəxt yaşamağa başladılar.

ÜÇ BACININ NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, Məhəmməd adlı orta yaşlı bir kişi varmış. Bu kişinin arvadı neçə illər idi ki, vəfat etmişdi. Günlərin birində Məhəmməd qonşu kənddən bir dul qadınla evlənir. Bir müddət keçdikdən sonra arvad Məhəmmədə deyir ki, bu evdə ya gərək mən qalam, ya da qızların. Kişi arvadına deyir ki, sən getmə, mən qızlara bir əncam çəkərəm. Günlərin birində kişi qızlarına deyir ki, gəlin meşəyə gedək. Mən çiyələk görmüşəm, gedək onnan bir az yığıb götürək. Məhəmməd qızları başına yığıb meşəyə apardı. Meşənin ortalarına çatanda o, qızlara dedi ki, siz çiyələk yığın, mən də bir az odun doğrayım. Qulaq asarsız, nə vaxt baltanın səsi kəsilə, onda hazırlaşarsınız gəlib sizi apararam. Bu vaxt meşədə bərk külək əsirmiş. Məhəmməd gedib iki ağacı bir–birinə bağlayır ki, budaqlar bir–birinə dəyib səs salsın. Kişi işi qurtaran kimi xəlvətcə çıxıb evinə gedir.

Şər qarışır. Qızlar nə qədər gözləyir, ataları gəlib çıxmır. Ağacın da taqqıltısı kəsmək bilmirdi. Qızlar çox gözləyəndən sonra böyük bacı deyir ki, gedək görək atamız işini nə vaxt qurtaracaq? Qızlar az gedirlər, çox gedirlər ancaq atalarını görmürlər, nəhayət, gəlib taqqıltı gələn yerə çıxırlar, ancaq görürlər ki, burada adam-zad yoxdu. Atası iki ağacı bir–birinə bağlayıbdır. Taqqıltını da onlar salır. Qızlar çox qəmlənib bir ağacın dibində oturdular. Gecə yarıya kimi üçü də ağacın altında oturub atalarını gözlədilər.

Ancaq onların atalarından bir xəbər-ətər olmadı. Qızlar qəmgin halda oturmuşdular ki, bir də gördülər meşənin dərinliyindən bir işıq gəlir. Qızlar bu işdən həm qorxdular, həm də sevindilər. Tez işıq gələn tərəfə yollandılar. Çox getdilər, gəlib işıq olan yerə çatdılar. Baxıb gördülər ki, bəs bu, böyük tövlədir. Tövlədə də çoxlu yekəli–balacalı atlar bağlanıb. Ancaq bir ins–cins yoxdu. Atların axuruna da ağzına kimi qeysi,

kişmiş töküblər. Qızlar bu qeysi kişmişdən xeyli götürdülər ki, yeyərik, bu minvalla bir müddət dolanarıq.

Günlərin birində padşah atlarına baxmaq üçün yola çıxmışdı. Padşah tövləyə girəndə gördü ki, atlar çox sınıxıblar. O, tez mehtəri yanına çağırıb dedi ki, atlara yaxşı qulluq eləməmişən, onlar çox sınıxıblar. Mehtər nə qədər and aman elədi ki, mən bir dənə də qeysi götürməmişəm, ola bilər ki, gecə tövləyə oğru girib. Padşah mehtərə dedi ki, gecə keşik çək, gör tövləyə girən kimdi. Mehtər gecənin bir vaxtında tövlənin yanında oturmuşdu ki, gördü üç qız tövləyə yaxınlaşdılar. Mehtər bunu görəndə kimi tez qızların dalınca tövləyə girdi, gördü ki, qızlar axurda olan qeysi–kişmişin hamısını yığıdırıb çıxmaq istəyirlər. Elə bu vaxt mehtər tez qızların birindən yarışdı. Sonra onların üçünü də tutdu.

Onları səhər açılan kimi mehtər, padşahın hüzuruna gətirib dedi ki, atların yemlərini yeyən bunlardır. Padşahın qızlara çox acığı tutdu, onları ən dərin zindana saldırdı. Qoca bir qarını da onlara gözətçi qoydu ki, gör onlar təklidə nə danışirlar? Qızlar zindanda bir qədər öz bəxtlərindən şikayətlənib, ağladılar. Axşam olanda söhbətləşməyə başladılar, böyük qız dedi ki, nə olaydı padşah məni alaydı, onda mən elə bir xalça toxuyardım ki, üstündə padşahın bütün qoşunu otursa da hələ bir az da boş yer qalardı.

Ortancıl qız dedi ki, nə olaydı vəzir məni alaydı onda mən iki yumurtadan elə qayğanaq bişirərəm ki, padşah yeyər, hələ bir az artıq da qalar.

Kiçik qız dedi ki, nə olaydı vəkil məni alaydı. Onda mən elə bir uşaq doğardım ki, onun birçəyinin biri qızıldan, biri gümüşdən olardı.

Qarı bu söhbəti eşidən kimi onu padşaha danışdı. Padşah bu əhvalatdan sonra böyük qızı vəzirə, ortancılı vəkilə, verdi, kiçiyi isə özü aldı. Padşah bu üç bacını sınaqdan keçirdi. Böyük qız toxuyan xalçanın üstündə oturanda qızıl adamı incit-

diyindən heç kim xalçanın üstündə otura bilmədi. İkinci qız iki yumurta, bir girvəngə duz götürüb qayğanaq bişirdi. Ancaq heç kim bu qayğanaqdan yeyə bilmədi.

Kiçik qız hamilə oldu. Hər iki bacı onun paxıllığını çəkirdi. Günlərin birində kiçik qızın vaxtı tamam oldu. Böyük ilə ortancıl qız padşahın arvadını azad etmək üçün bir küpəgirən ara arvadı gətirdi. Padşahın arvadının bir qızı, bir oğlu oldu. Həqiqətən uşaqların birçəyinin biri qızıldan, biri gümüşdən idi.

Vəzir-vəkilin arvadlarının uşaqları olmadıqlarından buna çox paxıllıqları tuturdu. Onlar küpəgirən qarını öyrətdilər ki, sən bu uşaqları gizlət, qoy padşah uşaqları görməsin. Küpəgirən qarı uşaqların ikisini də bir sandığa qoyub suya atdı. Padşaha isə xəlbirdə iki kiçik göstərib dedi ki, bunlar sənin uşaqlarıdır. Padşah arvadının bu işinə çox qəzəblənib onu ən dərin zindanına atdırdı. İndi isə sizə kimdən xəbər verim, uşaqlardan.

Kəndin kənarında bir dəyirman vardı. Dəyirməndə isə qoca dəyirmançı, bir də onun qarası yaşayırdı. Onlar çox məhriban yaşayırdılar. Onların bircə dərd-səri var idisə, o da övlad dərdi idi. Günlərin birində dəyirmançı yenə dəyirməndə işləyirdi ki, birdən gördü ki, dəyirmanın sovuracağına düz arxın ortasında bir sandıq var. Dəyirmançı tələsik sandığı arxından çıxardı, qapağını açanda gördü ki, içində bir oğlan, bir də qız uşağı var. O, uşaqları sandıqdan götürüb, içəri gətirdi. Uşaqlar da soyuqdan tamam donmuşdular. Qarı qocası ilə sevindiklərindən bilmirdilər nə etsinlər. İllər, aylar, ötürdü, uşaqlar tamam böyümüşdülər. Artıq onların 10 yaşı vardı. Qoca dəyirmançı belə qərara gəldi ki, oğlanı artıq mollaxanaya qoymaq olar. Oğlan adəti üzrə hər gün mollaxanaya gedir, bir də şər qarışanda evə qayıdırdı. Günlərin birində padşah öz vəzir-vəkili ilə yoldan ötəndə dəyirmançının oğlu ilə rastlaşdı. Nə isə, bu oğlanda özünə qarşı məhəbbət oyandı. Səhəri o oğla-

nı yanına çağırırdı, onun ata-anası, kimliyi ilə maraqlandı.

Hələ oğlan saraya girəndə vəzir-vəkilin arvadları onu görəndə kimi tanıyırdılar. Arvadlar tez küpəgirən qarını çağırırdı dedilər ki, bayaq padşah oğlu həyətdə gəzirdi. Küpəgirən qarı bu işə bir əncam çəkməyə söz verdi.

Səhəri qarı dəyirmançının həyətinə girəndə gördü ki, bir qız qarının yanında oturub. Qarı qızı görəndə ağı başından çıxdı, az qaldı ki, yıxılsın. Çünki ömründə belə gözəl görməmişdi. Qarı qıza yaxınlaşıb şirin dilə tutub onun ata-anasının kimliyini öyrənəndən sonra müəyyən etdi ki, bəs bu uşaqlar suya atdığı uşaqlardır.

Qarı qızdan soruşdu ki, qardaşın səni çoxmu sevir, qız dedi ki, lap dünyalar qədər. Qarı işin düzəldiyini bilib dedi:

– Bəs səni niyə tək qoyub darıxmağına razı olur, qonşu kənddə bir çalılıb oxuyan qız var, de, qoy o qızı sənə yanına gətirsin.

Axşam qardaşı evə girəndə qız ağlayıb dedi ki, mən təklidən darıxıram, get qonşu kənddəki çalılıb oxuyan qızı evimizə gətir, qoy mənimlə qalsın.

Dəyirmançının oğlu bacısını çox sevdiyindən onun könlünə dəymək istəmədi. Ona görə də səhər evdən bir az çörək, su götürüb yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, nəhayət, gəlib bir dağın ətəyində alçaq bir komaya rast gəldi. Oğlan komaya sarı getmək istəyirdi ki, birdən daxmadan nuranı bir qoca çıxdı. O, oğlanı içəri gətirib onun kimliyini, haradan gəlib hara getdiyini öyrəndi. Qoca çox fikirləşəndən sonra dedi: «Oğlum gəl sən bu fikirdən daşın, qayıt geri. Ora getmək mümkün olan şey deyil». Oğlan isə öz sözündən dönməyib həmin kəndə gedib özü çalılıb oynayan qızı gətirəcəyini söylədi. Qoca gördü ki, yox, oğlan ətəyindən daşı yerə tökən deyil. Odur ki, dedi: “Oğul, sən ki, getmək istəyirsən onda əvvəl mənim məsləhətlərimi qəbul et”. Qoca sözünə davam etdi. “Oğul, bu gördüyün dağı aşandan sonra dağın ətəyində yekə

bir ağac görəcəksən. Ora çatan kimi çıxarsan həmin ağacın başına, günortaya kimi gözləyəsən. Günorta ora bir dəstə adam gələcək. Onların arasında gözəl bir qız görəcəksən. Onlar nahara oturanda qız öz sehirlı donunu çıxardı ağacdən asacaq. Onun adı da Gülzardı. Onda sən onun həmin paltarını tez götürüb qaçarsan. Onu da bil ki, sən qaçdıqda qız da sənın arxanca qaçıb səni çağıracaq, ancaq sən geri dönmə, əgər geri dönsən, onda özün bir parça daşa çevrilərsən. Sən çalış ki, o paltarı gətirib mənim daxmamdan keçirdəsən. Elə ki, bu daxmadan ötdün, onda donun tilsimi itəcək”. Qoca sözünü bitirəndən sonra oğlan yoluna davam etdi, dağı aşıb həmin qoca deyən ağacın yanına çatdı, cəld ağaca çıxıb orada gözləməyə başladı. Birdən gördü ki, elə bil yer-göy silkələnir. Birdən baxdı ki, ağacın altında bir dəstə adam var. Onların arasında da gözəl bir qız. Sonra oğlan qocanın dediyi kimi hərəkət elədi. Qızı düz gətirib evlərinə çıxartdı. Gülzar içəri girəndə orada bir qoca qarı ilə bir gözəl qız gördü. O, tezliklə bu ailəyə uyğunlaşdı. Günlərin birində qarı uşaqların başına gələn əhvalatı ona danışdı. Yenə həmin adəti üzrə padşah hər gün oğlanı evinə apardı. Günlərin birində Gülzar dəyirmançı oğluna dedi ki, bu gün sən padşahı evimizə qonaq çağır. Oğlan səhər tezdən saraya gedib padşahı günorta naharına evlərinə qonaq çağırırdı. Padşah da bu təklifi qəbul etdi. Çünki, o, oğlanı dünyalar qədər sevirdi. Oğlan evə gələndə gözlərinə inanmadı. Onların daxmalarının yerində uca bir bina ucalırdı. O, içəri girəndə stollar düzəlib, qonaqları gözləyirdilər. Günorta padşah öz qoşunu ilə dəyirmançılığa getdi. Onlar xeyli yeyib içdikdən sonra çıxıb getdilər. Padşah da vəzir-vəkil ilə çıxıb getmək istəyəndə Gülzar onların bir qədər oturmasını xahiş etdi, qulluqçudan yemək gətirilməsini tələb etdi. Qulluqçu tavada iki dənə qızardılmış küçük gətirdi, padşahın qabağına qoydu. Padşah bir tavaya baxdı bir də vəzir vəkilə, sora fikirləşdi ki, oğlanın xətrinə dəyər, yəqin bunlarda belə adət var.

O, əlini tavaya uzadanda Gülzar dedi ki, şah sağ olsun bu ki, küçükdü siz nə üçün bunu yeyirsiniz. Şah dedi ki, düzdü, mən də yemək istəmədim ancaq fikirləşdim birdən bu oğlanın könlünə dəyər, həm də elə hesab etdim ki, bu sizdə adətdi. Sonra qız dedi ki, bəs siz küçük olan balalarınızı nə üçün qəbul etmirsiniz? Bu sözdən padşah çox qəzəbləndi, o qızı öldürmək əmri verdi. Bu vaxt dəyirmançının qarısı gəlib bütün hadisəni, vəzir-vəkilin arvadlarının, küpəgirən qarının tutduğu işləri yerli-yataqlı nağıl etdi. Padşah övladlarını qucaqladı, əmr etdi ki, arvadını zindandan çıxartsınlar. Səhərisi şah qırmızı geyinib taxta çıxdı, iki gəlinləri, bir də küpəgirən qarını çarmıxa çəkdirib darvaza qapılarından asdırdı. Sonra o, öz tacını götürüb oğlunun başına qoydu. Onlar şad, xürrəm ömür sürməyə başladılar.

SEHİRLİ SANDIX

Biri var idi, biri yox idi. Yəmən şəhərində Aslan padşah adında bir ədalətli padşah var idi. Bu padşahın dünyada bir dərdi var idi, o da uşax dərdi idi.

Bir gün padşah yenə qəm dəryasına qərq olub fikir içində oturmuşdu. Vəzir ondan xəbər aldı:

– Qibleyi-aləm, yenə nəyin fikrini çəkirsən. Səndə olan var-düvlət, quşun kimdə var. Dünyanın padşahları sənin adın gələndə zağ-zağ əsirlər. Ədalətin də dillər əzbəridir.

Aslan padşah vəzirin süzünən daha da tutuldu. Dərinnən küks ütürüb dedi:

– Neçə illərdi mənə vəzirlik edirsən. Sənnən pünhan bir sirrim yoxdur. İndi də nə gizlədim, üvlad dərdi mənə əldən salıb, geniş dünyanı başıma dar edib.

Vəzir padşahın dərini bilib dedi:

– Qibleyi-aləm, hər şey Allahın əlindədi. Allah səni də pəjmürdə etməz, bir üvlad verər.

Padşah vəzirin süzünən bir qədər sakitləşdi. Gecə yuxuda gürdü ki, qeybdən bir səs una deyir:

– Ey Aslan padşah, sabah günorta namazınan sonra sarayın həyətinəki arxnan bir qırmızı alma üzəcək. O almanı götürüb hərəminlə tən bülüb yeyərsən. Sənin bir qız üvladın olacaq. Bunu deyib pirani qoca qeybə çəkildi. Aslan padşah yuxudan hüvlnak uyanıb yan-yürəsinə baxdı. Gürdü heç kim yoxdu. Öz-özünə dedi: "Allah-taala axır dualarımı eşitdi". Daha yatmayıb günortanı güzlədi.

Günorta namazınan sonra Aslan padşah sarayın həyətinə düşüb arxın yanına gəldi. Bir qədər keçmiş gürdü, arxnan bir qırmızı alma gəldi. "Ya Allah" deyib almanı götürdü.

Axşam Aslan padşah gəldi hərəmxanaya arvadının yanına. Almanı tən yarı bülüb yeyib yatdılar.

Nağıl dili yüyrek olar, dukquz aydan sonra padşah arva-

dının bir güzəl-güyçək qızı uldu. Qızın adını Mələk xanım quydular. Qız güzzəlikdə duğrudan da mələk idi.

Aylar, illər keçdi. Mələk xanım böyük qız oldu. Güzəllikdə onun tayı-bərabəri yox idi, aya deyirdi, sən çıxma, mən çıxım, günə deyirdi, sən çıxma, mən çıxım. Günnərin bir günü Mələk xanım bağda gəzirdi. Birdən Yeddibaşlı div onu götürüb qaçırtı. Bu hadisədən xəbər tutan ulmadı.

Hər yanı ələk-vələk elədilər, amma tapa bilmədilər, qız elə bil yağlı əppək olub güyə çıxmışdı. Kimdən xəbər aldılar, gürdüm deyən olmadı. Padşahın dedikcə deyən bir münəccimi var idi. Padşah əmr elədi ki, onu çağırınsınlar. Elə ki, münəccim padşahın hüzüründə əmrə müntəzir oldu, üzünü ona tutub dedi:

– Ey münəccimbaşı, mənə qızımdan bir xəbər.

Münəccimbaşı dedi:

– Qibleyi-aləm, mənə mühlət ver, qızın yerini tapım.

Aslan padşah dedi:

– Mühlət verdim.

Münəccim bir küncə çəkilib qultuğundakı kitabları uxumağa başladı. Elə ki, kitabları uxuyub qurtardı, padşahın qabağına gəlib dedi:

– Qibleyi-aləm, qızı divlər padşahının uğlu yeddibaşlı div aparıb, üvladın sağ-salamatdı, özü də indi Qaf dağındadı.

Biçarə Aslan padşah əllərini dizinə döyə-döyə qaldı.

Aslan padşah burda qalmaxda ulsun, gürek Mələk xanım necə uldu. Qaf dağı ta qədimnən divlərin məskəni olub. Dağın gunduğanında bəni adəmlər, günbatanında da divlər yaşayıblar. Divlər padşahının güzünün ağı-qarası bir uğlu var idi. Yeddi başı ulduğundan una Yeddibaşlı div deyərtilər. Yeddibaşlı divin bir azarı var idi. O da dünya səyahəti idi. O, hər gün bulud ulub dünya səyahətinə çıxırdı. O günü də guzarı Yəmən şəhərinə düşəndə enib Aslan padşahın qızını gürib ona vuruldu. Bulud kimi yerə enib həyətdən qızı götürüb qaçdı.

Yeddibaşlı div Mələk xanımı gətirdi Qaf dağına, yerə

enib əvvəlki gürkəmin aldı. Mələk xanım baxıb gürdü qabağında bədheybət, eybəcər bir div dayanıb. Yazıx qız qurxudan başdadı ağlamağa. Yeddibaşlı div onnan xəbər aldı:

– Ey Mələk xanım, ağlama, mən səni özümə arvad gətirmişəm.

Mələk xanım bir söz deməyib daha da ürəkdən ağladı. Yeddibaşlı div qaldı məəttəl nə etsin. Atasının zəhmi onun yanında böyük idi. Bilirdi ki, atası heç vaxt razı ulmaz ki, o, bəni-adəm qızı alsın. Yeddibaşlı div çox gütür-quy edəndən sonra qızı atasınnan gizlətmək fikrinə düşdü. Onu bir Daş sandığın yanına gətirib dedi:

– Mələk xanım, sən gəl bu sandıqda gizlən, mən də gedim atamnan danışım. Sonra gəlib səni apararam.

Mələk xanım ürəyində dedi: "Sənə arvad olmaxdansa, elə bu sandıqda qalıb ülmək əfzəldi". Dedi:

– Quy sən deyən ulsun.

Yeddibaşlı div güc verib sandığın qapağını bir tərəfə çəkdi. Mələk xanım sandığa girib uzandı. Yeddibaşlı div də sandığın qapağını yerinə çəkib atasının sarayına getdi.

Divlərin padşahı uğlunu gürüb qəzəblə xəbər aldı:

– Bu vaxdacan harda idin.

Yeddibaşlı div dedi:

– Yəmən şəhərinə səyahətə çıxmışdım, udur ki, yulda bir az gecikdim.

Atası undan xəbər aldı:

– Mənə bir süzün var.

Yeddibaşlı div çəkinə-çəkinə atasına dedi:

– Qibleyi-aləm, icazə versən, Yəmən padşahının qızı Mələk xanıma evlənərdim.

Bunu eşidən divlər padşahı qeyzindən dik atıldı. Dedi:

– Bəni-adəm qızınnan bizə arvad olmaz. Rədd ol burdan!

Yeddibaşlı div atasının qurxusunnan bir süz deməyib öz utağına çəkildi.

Gecə Yeddibaşlı div qərara aldı ki, atasından xəlvət Mələk xanımın yanına getsin. Elə də etdi. Bir qədər getmişdi ki, baxdı gürdü hava qarışdı. Bir çuvğun qupdu daha nə deyim. Əlqərəz, Yeddibaşlı div çuvğuna düzməyib həlak oldu, Mələk xanım sandıqda qaldı.

Mələk xanım sandıqda qalmaxda ulsun, sizə kimnən deyim, çuban Baxışdan. Baxış Qaf dağının günduğanında quyun-quzu utarıb çubannıx edirdi.

Bir gün çuban Baxış qoyun-quzu otara-otara Allahın əmriynən gəlib divlərin məkanına çıxdı. Çuban Baxış qoyun-quzunu buraxıb bir ağacın altında dincini alırdı. Birdən qulağına səs gəldi: "Ey bəni-adəm, məni burdan qurtar". Çuban bu səsə yerindən ayıldı. Qaldı məəttəl bu nə səddi. O tərəfə bu tərəfə baxdı, bir şey gürmədi. Bu dəmdə qulağına yenə səs gəldi: "Ey bəni-adəm, məni burdan qurtar". Çuban Baxış bu dəfə başladı səs gələn tərəfə getməyə. Gedə-gedə gəlib həmin Daş sandığın yanına çatdı. Gürdü səs sandığın içinnən gəlir. Çuban Baxış bir də gördü sandığın qapağı öz-özünə bir az açıldı. O sahat çumağını sandıqla qapağın arasına quydu. Çuban Baxış cavan olsa da çox güclü-qüvvətli idi. Güc verib sandığın qapağını itələyib yerə saldı. Gördü sandığın içində dünya güzəli bir qız uzanıb. Çuban qızı gürüb bir künüldən min künülə una vuruldu. Xəbər aldı:

– Ay qız, sən kimsən, bu sandıqda nə qayırırsan?

Mələk xanım onun səsinə baş qaldıranda gördü boylubuxunlu gözəl bir oğlan qabağında durub. Yazıx qız fərəhinnən bilmədi nə etsin. Birtəhər ayağa qalxıb dedi:

– Ey cavan, bil və agah ul, mən Yəmən padşahının qızı Mələk xanımmam. Düz qırx ildi Yeddibaşlı div məni bu gürdüyün sandıqda dustax edib. Hər un ildən bir sandığın qapısı özü-özünə açılanda mən də bəni-adəmləri küməyə çağırıram, gəlib məni burdan qurtarsınlar. Di gəl, tez burdan çıxıb gedək, yuxsa Yeddibaşlı div gələr.

Çuban Baxış qızı sakitləşdirib dedi:

– Mələk xanım, heç ürəyini sıxıb eləmə, Yeddibaşlı div deyirlər elə qırx il bundan əvvəl qarlı çuvğuna düşüb cəhənnəmə vasil olub. İndi səni öz adamlarımın yanına aparacam.

Çuban Baxış Mələk xanımı atasının hüzuruna gətirdi. Şah qızının sağ-salamat gəlib çıxmasına çux sevindi. Bütün saray əhli onların başına yığıldı. Mələk xanım başına gələnləri mən sizə süylədiyim kimi atasına nəql elədi. Aslan şah çuban Baxışın igidliyinə, mərdliyinə afərin dedi. Tacını götürüb çuban Baxışın başına quydu. Çuban Baxış da ədalətli bir şah uldu, məmləkəti ədalətlə idarə elədi.

QOYUN VƏ KEÇİ

Biri var idi, biri yox idi, bir qoyunna bir keçi bərk dost idilər. Həmişə birgə çölə, meşəyə gedərdilər.

Bir dəfə onnar yenə meşəyə getmişdilər. O qədər otduyub söhbət etmişdilər, başları o qədər söhbətə qarışmışdı ki, bir də gördülər qarannıx düşüb. Onnar evə qayıtmaq istədilər, lakin qarannıx olduğunna yolda azdılar.

Birdən uzaxdan canavar ulaşması eşidildi. Onnar bərk qorxuya düşdülər. Nə edəcəklərini bilmirdilər.

Çox fikirşəkilər. Ac canavarrar onları parçalıya bilərdi. Çox götür-qoy etdikdən sora keçi dedi:

– Ay qoyun, bax, o ağacı görürsənmi? O ağac bir az əyri bitib. Ora dırmaşmaq lazımdı. Gəl ora çıxax. Mən bir az bu işə bələdəm, ağaca dırmaşa bilərəm. Sən də bir təhər çalış ki, özünü ağacda saxlıyacam. Ac canavarrar gəlib ağacın altına toplaşanda qorxmuyasan.

Bəli, belə də etdilər. Keçi cəld dərəyə tərəf əyilmiş ağacın üstünə tullandı. Qoyun da bədəni əsə-əsə onun dalınca gəldi. Lakin çox irəli getmədi. Əyləşib qorxudan titrəməyə başladı. Artıx qarannıx düşmüşdü. Bu vaxt meşəni canavarrarın ulaşma səsi bürüdü. Canavarrar qoyunna keçinin dırmandığı ağacın altına toplaşdılar. Canavarrardan biri dişdərini qıcadıb qoyuna tərəf tullandı və bir göz qırpımında ağaca qalxa bilməyən qoyunu yerə saldı. Qoyunun yerə düşdüyünü görə keçi ağacın yuxarı budağından qışqırdı:

– Ay qoyun, böyük canavarı tut, böyük canavarı. Qalannarı bizə lazım deyil.

Canavarrar gördülər ki, bunnar yəqin başqa əcaib heyvannardı ki, onları tutub yemək isdiyillər. Ona görə də qorxub qaçmağa başladılar. Keçi ağacdan düşüb qoyunun yanına gəldi. Gördü ki, yazıx qoyun qorxudan hələ də titrəməkdədir.

Beləliynən, hiyləgər keçinin fərasəti nəticəsində dosdının hər ikisi təhlükədən özdərini xilas edib səhər açılan kimi kəndə tərəf üz qoydular.

QƏSSABNAN OĞLAN

Biri varmış, biri yoxmuş, bir oğlan varmış. Bu oğlan çox çalışqan, üzüyola, iş bilən oğlan imiş. Oğlanın heç kəsi yox idi. Günnərin bir günündə oğlan kimsəsiz bir qıza rast gəlir. Qızı evinə gətirib onun hər bir qayğısını çəkir. Oğlan görür ki, dolana bilmillər. Gedib bir qəssabın yanında nökrə dayanır. Qəssaba deyir ki, mən özüm burda yeyib-ıçirəm. Evimdə bir qadın xeylağı da var. İcazə ver hər axşam mən evə gedəndə ona da çörək aparım. Qəssab razı olur. Bir gün belə, beş gün belə, qəssab oğlanı busmağa başladı. Görür ki, oğlanın evində bir qız oturub. Qız nə qız! Qəssab qıza aşıq olur. Oğlanı öldürmək və qızı almaq qərarına gəlir.

Yaxında bir meşə var idi. Bu meşədə çoxlu vəhşi heyvannar var idi. Qəssab oğlanı bu meşiyə oduna göndərmək isdiyir. Oğlan da bilir ki, bu meşəyə gedəndən heç biri geriye qayıtmır. Oğlan getmək istəmir. Qəssab oğlanın boynunu vurdurmax isdiyir. Nələc qalan oğlan Allahı çağırır, yola düşür. Gedib meşədən odun gətirir. Qəssab görür ki, oğlana heç nə olmadı, o, sağ-salamat qayıtdı. Oğlanı bir də meşiyə, odun yığmağa göndərir. Meşədə oğlanın qarşısına bir ayı çıxır. Ayı oğlana deyir:

– Ay oğlan, sən də bilirsən ki, buraya gələn geriye sağ qayıtmır. Amma sən Allahı çağırır gəlirdin. Odur ki, sənə dəymirdik. Həm də sən özün gecə-gündüz işdiyib evindəki qızı da saxlayırsan. Bax bu üç küp qızılı sənə bağışdıyırıx. Get, hər kimin varsa, götür gəl, burada ev tik, xoşbəxt yaşa.

Oğlan gedib qızı da götürüb meşiyə gəlir. Qəssab da gözdüyüb görür ki, artıx axşam oldu. Oğlan da gəlib çıxmadı. Elə bilir ki, oğlanı meşədə heyvannar öldürdülər. Sevinə-sevinə oğlanın evinə gedir ki, qızı da götürüb gətirsin. Gedib görür ki, evdə heç kim yoxdu. Qonşulardan oğlanı soruşur.

Deyillər ki, oğlan qızı da götürüb meşiyə getdi. Qəssab kor-peşman geri qayıdır. Oğlan isə meşədə özünə gözəl ev tikdirir. Sora toy eliyib saxladığı qızı alır.

Qəssab isə meşiyə gəlmək isdiyəndə həmin heyvannar qəssabı parçalayıb öldürüllər.

NAĞİLLARI SÖYLƏYƏNLƏR VƏ TOPLAYANLAR HAQQINDA MƏLUMAT

Tutu quşu. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.3-18. Söyləyəni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Şah Abbasın nağılı. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.18-21. Söyləyəni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Keçəlin nağılı. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.21-26. Söyləyəni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Tilsimə düşmüş qız. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının III cildində (Göyçə folkloru) çap olunub. B., 2000, s.297-308. Söyləyəni Abbasəliyev Musa Məhəmməd oğlu, Ağbulaq kəndi, 64 yaşında. Toplayanı Hüseyin İsmayılov.

Padşahın qızı. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.211-212

Səxavətli qız. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.213-216

Keçalla padşah. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.216-218

Şah Abbas. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968

Haq var, divan yox. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.57-59. Toplayanı Səfərova Mehparə.

Hər kəs nə etsə, özünə edər. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.61

Ağıllı gəlin. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.62-63. Söyləyəni Heydərov Heydər. Toplayanı Nuriyeva Şəhla.

Tamah. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.63-64. Söyləyəni

ləyəni Əliyev Əliş, Ağdam rayonu, 73 yaşında.

Rehanla Kamal. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.65-66

Halal ömür. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.175-176. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Qonşu. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.176-179. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonunun Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Əsli ho... Nəslə ho... İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.179-180. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Bəla. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.181-183. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Hallalix. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.183-184. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Allah qorियən ömür. İlk dəfə Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə dair Mavteriallar Toplusunda (QƏXTMT (SMOMPК)) çap olunub. 1905-ci il, 30-cu buraxılış, III şöbə, s.101-105. Toplayanı Nuxa Rus-tatar məktəbinin müəllimi S.Əbdürrəhman.

Vəfali dostlar. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VII cildində (Qaraqoyunlu folkloru) çap olunub. B.,

2002, s.188-191. Söyləyəni Məmmədova Aşa Veys qızı, Krasnoselo rayonu, Əmirxeyir kəndi, 70 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Q.Süleymanov.

Çoban Məhəmməd. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.182-187. Söyləyəni Bayramov Əsgər Calal oğlu, Zəngibasarin Dəmirçi kəndi, 74 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Yazılanı pozmaq olmaz. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.187-190. Söyləyəni Əliyev Əşrəf Surxay oğlu, Zəngibasarin Dəmirçi kəndi, 70 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Şah Abbasnan qoca. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.190-195. Söyləyəni Vəli Ələkbərov, Qəmərli rayonu, Yamançalı kəndi, 85 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Qədi bəyin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.199-203. Söyləyəni Əkbərov Bəhman Həmzə oğlu, Vədi rayonu, Qaralar kəndi, 67 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Xəbis vəzir. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.203-207. Söyləyəni Məmmədov Abbas Allahverdi oğlu, Vədi rayonu, Xalisa kəndi, 53 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, T.Qurbanov.

Doğruçul oğlan. Azərbaycan folkloru antologiyasının XI cildində (Şirvan folkloru) çap olunub. B., 2004, s.151-153. Toplayanı Seyfəddin Qəniyev.

Yoxsulnan ilan. Azərbaycan folkloru antologiyasının VIII cildində (Ağbaba folkloru) çap olunub. B., 2004, s.171-176. Söyləyəni Mədəd baba, Ağbaba bölgəsi, Güldüzə kəndi, 62 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, T.Qurbanov.

Yusif Ayyar. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.136-140

Xanlı nökrin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.140-143

Əccər oğlunun nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının

IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.161-163

Çərxi-gərdiş. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.163

Şahzadənin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.163-165

Alın yazısı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.243-246

Ağlar-güləyənin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.177-181

İbadət və səxavət. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.203-206. Söyləyəni Cəbrayıl Xuduş Həsən oğlu, Zəngilan rayonunun Gilətağ kəndi, 1926-cı il təvəllüdü, orta təhsilli. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazımoğlu, Ə.Əsgərov.

Səxavət. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.207-209. Söyləyəni Alışov Müsü Dadaş oğlu, Laçın rayonu, Güləbird kəndi, 1929-cu il təvəllüdü, ibtidai təhsilli.

Şah Abbasla Pinəçi Allahverdi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.264-270. Söyləyəni Cəbrayıl Xuduş Həsən oğlu, Zəngilan rayonunun Gilətağ kəndi, 1926-cı il təvəllüdü, orta təhsilli. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazımoğlu, Ə.Əsgərov.

Kasıb kişi ilə tacirin dostluğu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.276-277. Söyləyəni Quliyev Həmid Xasməmməd oğlu, Laçın rayonu, Güləbird kəndi, 1930-cu il təvəllüdü.

Yumurta boyda buğda. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.277-279. Qafan rayonunun Gomaran kənd sakinindən qeydə alınıb. Toplayanı Sevinc Bağdadova.

Üç söz. İlk dəfə Ə.Əliyevin "Azərbaycan dilinin Məgri şivələri" kitabında çap olunub. B., 2003

Ovçu Pirimlə arvadı. Azərbaycan folkloru antologiya-

sının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.118-122. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Vəfahı arvad. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.122-125. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Dəvəsini itirən kişinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.125-126. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Ağıllı yolovçu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.126-128. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Odunçu Ali. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.129-130. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Həzrət Qabil və Mulla Əkbər. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.131-132. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Dağlar qızı Sevda. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.133-138. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Üç bacı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.139-142. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

İyid Eldar. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.142-144. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Mahmudla şah qızı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.145-146. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Şah və bülbül. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.147. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

İki xal. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.148-149. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Abbas və Əhmədın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.254-257. Söyləyəni Həziyev İmam, Dərələyəzin Sallı kəndi, 62 yaşında.

Çoban və padşah haqqında nağıl. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.257-261. Söyləyəni Cəfərov Əhməd, Dərələyəzin Ələyəz kəndi, 102 yaşında.

Tacir və kənddinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.261-267. Söyləyəni Cəfərov Əhməd, Dərələyəzin Ələyəz kəndi, 102 yaşında.

Piri kişinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.267-270. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü. Toplayanı Həsən Mirzəyev.

Cinnər padşahı arvadının kəbini. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.270-273. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü. Toplayanı Həsən Mirzəyev.

Dəryanus. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.273-274. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü. Toplayanı Həsən Mirzəyev.

Süleyman və bayquş. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.274-277. Söyləyəni Namazov Baxış İmamalı oğlu, Dərələyəzin Gülüdüz kəndi, 79 yaşında. 1970-ci ildə qeydə alınmışdır.

Qoca qarı və şah. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.278-280. Söyləyəni Namazov Baxış İmamalı oğlu, Dərələyəzin Gülüdüz kəndi, 79 yaşında. 1970-ci ildə qeydə alınmışdır.

Göy mıncıx. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.27-33. Söyləyəni Cabbar Mövlaqulu oğlu, Fizuli rayonu, Horadiz qəsəbəsi.

Toplayanı Qulu Quluzadə.

Keçəl Məhəmməd. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.34-52. Söyləyəni Cabbar Mövlaqulu oğlu, Fizuli rayonu, Horadiz qəsəbəsi. Toplayanı Qulu Quluzadə.

Axvay. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.62-70

Avçı Məhəmməd. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.88-92 Söyləyəni Abbas Nadir oğlu, Bakı şəhəri Bilgəh kəndi. Toplayanı Əli Heydər Tahirli.

Kiçik şahzadə. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.111-114. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Məlik Məhəmməd. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.115-119.

Südəmən. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.124-132

Şəmsi Qəmər. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.186-188. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Məlik Cəmilin hekayəsi. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.189-191. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Dəmirdiş qız. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.192-193

Yeddi qardaş. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.194-198. 1933-cü ildə Şəmkirli Aşıq Abbasdan qeydə alınmışdır. Toplayanı Hümmət Əlizadə.

Muxtarın hekayəti. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.204-207. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Barxudanın baxtı. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan

nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.208-211. Söyləyəni Cabbar Mövlaqulu oğlu, Fizuli rayonu, Horadiz qəsəbəsi. Toplayanı Qulu Quluzadə.

Şahsonqar. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.221-224. Söyləyəni Qeybalı Məmməd oğlu, Tovuz rayonu. Toplayanı Hümmət Əlizadə.

Gülüqaxqax. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.198-210. Söyləyəni Əhmədov Rəsul Məhərrəm oğlu, Ağdaş rayonu, Xosrov kəndi, 7 illik təhsil, 67 yaşında. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Çörəyin savabı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.271-272. Söyləyəni Əhmədov Əhmədiyyə Kərim oğlu, Ağdaş rayonu, Ərəb kəndi, 1927-ci il təvəllüdü, 2000-ci ildə qeydə alınmışdır. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Xıdır İlyasla cütcünün nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.283-284. Söyləyəni Əfəndiyev Hikmət Rəsul oğlu, Ağdaş rayonu, Şəmsabad kəndi, 1932-ci il təvəllüdü. 2001-ci ildə qeydə alınıb. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Şahzadə və keçəl. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.283-284. Söyləyəni Məhərrəmov Feyruz Məmmədsəid oğlu, Ağdaş rayonu, Dəhnəxəlil kəndi, 1964-cü il təvəllüdü, orta təhsilli, suvarkaçı. Nağıl 2002-ci ildə qeydə alınıb. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Yazıya pozu yoxdu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.283-284. Söyləyəni Yusifova Zülqayda Kərim qızı, Ağdaş rayonu, Şəmsabad kəndi, 1930-cu il təvəllüdü. Nağıl 2000-ci ildə qeydə alınıb. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Abbasın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.289-290. Söyləyəni Həsən Mirzəyev, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 79 yaşında.

Keçəlin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.290-295. Söyləyəni

ləyəni Həsən Mirzəyev, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 79 yaşında.

Süleyman peyğəmbərin qızı. İlk dəfə "Allah yıxan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yazıçı, 1994, s.124-130. Söyləyəni Qocayev Niftulla Qoca oğlu, Dərbənd şəhəri, Rubas kəndi, 74 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Yüz tikədən bir tikə. İlk dəfə "Allah yıxan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yazıçı, 1994, s.163-166. Söyləyəni Məmmədov Sədulla Əsədulla oğlu, Dərbənd şəhəri, 71 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Üç qardaş. İlk dəfə "Allah yıxan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yazıçı, 1994, s.202-206. Söyləyəni Məmmədov Sədulla Əsədulla oğlu, Dərbənd şəhəri, 71 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Üç bacının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.184-188

Sehirli sandıx. İlk dəfə "Allah yıxan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yazıçı, 1994, s.113-117. Söyləyəni Qocayev Niftulla Qoca oğlu, Dərbənd şəhəri, Rubas kəndi, 74 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Qoyun və keçi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.280-281. Söyləyəni Namazov Baxış İmamalı oğlu, Dərələyəzin Gülüdüz kəndi, 79 yaşında. 1970-ci ildə qeydə alınmışdır.

Qəssabnan oğlan. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.281-282. Söyləyəni Quliyev Şəyildi Kərbəlayı Cəfər oğlu, Dərələyəzin Ağkənd kəndi, 75 yaşında, 1968-ci ildə qeydə alınmışdır.

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ

Göstərici Aarne-Andreyev və Şərqi slavyan xalqlarının müqayisəli süjet göstəriciləri (qısa adı SUS) əsasında tərtib olunmuşdur. Bəzi süjetlərin qarşılığını müəyyənləşdirərkən Aarne-Tompson və T.D.Kurdovanidzenin gürcü sehrli nağılları əsasında tərtib etdiyi göstəricilərə də istinad olunmuşdur. Həmin kataloqlarda qarşılığı olmayan süjetlər göstəricidə mötərizə içərisində şərti rəqəmlər altında verilmişdir. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında eyni süjetə bəzən müxtəlif nömrələr altında təsadüf olunur. Belə halla qarşılaşdıqda bərabərlik işarəsi qoymaqla süjetin digər kataloqdakı nömrəsi verilmişdir. Süjet birləşmələrini göstərmək üçün + (üstəgəl) işarəsindən istifadə olunmuşdur.

Göstəricidə aşağıdakı şərti ixtisarlardan istifadə olunub.

AA - Andreyev N.P. Ukazatel skazoçnix sujetov po sisteme Aarne, L.: 1929

AT - Thompson S. The types of the folktale. A classification and bibliography. Second revision, 1973.

K - Kurdovanidze T.D. Sueti i motivi qruzinskix volşebnix skazok (sistematiçeskiy ukazatel po Aarne-Tompsonu) / Literaturne vzaimosvyazi. Tom.VI, Tbilisi: Mesniereba, 1977 c.240-263

SUS - Sravnitelnyy ukazatel sujetov: Vostoçnoslavnyanskaya skazka (sost.: M.Q.Baraq, İ.P.Berezovski, K.P.Kabaşnikov, N.V.Novikov) L.: Nauka, 1979

Tutu quşu. 974*** (Tutu quşu) + AA 565 (Dövlət quşu)

Şah Abbasın nağılı. 984* (Dəli Becan Şah Abbası öz evinə qonaq aparmaq üçün uşaqlarının başını kəsir) + 929** (Çoban özünü Şah Abbasdan zəngin sayır)

Keçəlin nağılı. (868*)

Tilsimə düşmüş qız. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Padşahın qızı. AA 533*B = SUS 533** (Səbr daşı)

Səxavətli qız. (994**) (Səxavətli qız) + (839***) +

409C* + 449 (Gül və Sənavər)

Keçalla padşah. AA 560 (Sehrli üzük)

Şah Abbas. (868*)

Haq var, divan yoxdu. (960*A)

Hər kəs nə etsə, özünə edər. (910*) Müq. et. SUS 837 (Cəzalandırılmış xəsis)

Ağllı gəlin. (913*)

Tamah. AA 2400

Rehanla Kamal. (314*)

Halal ömür. "Min bir gecə" mənşəli olduğu ehtimal edilir. Bax: "Qayıqçı ilə mömin oğlanın əhvalatı" / "Min bir gecə", V cild, B., 1979.

Qonşu. AA 750B

Əsli ho... nəslə ho... (786*)

Bəla. AA 938B (Ailə üzvlərinin itirilməsi)

Halallıx. "Min bir gecə" mənşəli olduğu ehtimal edilir. "Qarı ilə zəvvarın əhvalatı" / "Min bir gecə", V cild, B., 1979.

Allah qoruyən ölmür. AA 300A = SUS 3001 Nağıl "Dövlət quşu" (AA 567) süjetinə məxsus gedişlərlə başlayır.

Vəfalı dostlar. Günahsız it + (890***) (Qızılquş padşahı zəhərli sudan içməyə qoymur)

Çoban Məhəmməd. AA 465C

Yazılanı pozmaq olmaz. AA 461

Şah Abbasın qoca. SUS 875** (Yola nərdivan salağı) + 920G (Dünya qarısı)

Qədi bəyin nağılı. AA 545B (Armudan bəy)

Xəbis vəzir. (910*)

Doğruçul oğlan. AA 1920*D = SUS 1920H* (Yalan qarşılığında çörək) + AA 1892 (Xoruzun belində qoz bitir)

Yoxsulnan ilan. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Yusif Ayyar. AA 950 + AA 1538 + AA 1737 (Padşah tabutda)

Xanla nökrin nağılı. 1000 (Hirsələnmək sazişi) + 1012

(Uşağın səsini kəs) + 1029 (Ağanın arvadı qu-qu quşunu yamsılayır) + 1132 (Nökərdən qaçma) + 1120 (Kosa keçli çaya atmaq istəyir) + 1013 (keçəl ağanı çimizdirir) + 1537 (Ölü bədən)

Əccər oğlunun nağılı. K 513C* (Yeddi qardaş divin bacısı) + (515*) (Sirrin açılması)

Çərxi-gərdiş. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Şahzadənin nağılı. AA 706C

Alın yazısı. (930A**)

Ağlar-güləyənin nağılı. AA 706 (Qolsuz qız)

İbadət və səxavət. AA 750B

Səxavət. SUS 761A*

Süleyman və bayquş. AA 981 I = SUS 983 (Quş sümüyündən ev)

Şah Abbasla keçəl. (868*)

Şah Abbasla Pinəçi Allahverdi. AA 910C (Bir iş görəndə axırını fikirləş)

Kasıb kişi ilə tacirin dostluğu. AA 736

Yumurta boyda buğda. (833**)

Üç söz. SUS 911* (Gədədən pul istəmə, atını başqasına vermə, arvadı atası evinə getməyə qoyma)

Ovçu Pirimlə arvadı. AA 670 (Ovçu Pirim) + (509*) + SUS 834* (Qoyunla gələn var-dövlət)

Vəfalı arvad. (895**)

Dəvəsi itən kişinin nağılı. AA 925* = SUS 655 (Qardaşlar dəvənin izinə görə onun əlamətlərini tapırlar)

Ağıllı yolovçu. (786*)

Odunçu Ali. AA *894 = SUS 921B (Kim daha etibarlıdır)

Cütcü Əhməd. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Həzrəti Qabil və Mulla Əkbər. (788*) (Gələcək nəsil)

Dağlar qızı Sevdə. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Şah Abbas və quca. AA *921 I B = SUS 921F* (Qaz

göndərsəm yolarsanmı)

Üç bacı. AA 707

İyid Eldar. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Mahmud şahla vəzir. AA *921 I B = SUS 921F* (Qaz göndərsəm yolarsanmı)

Şah və bülbül. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

İki xal. 943* (Bala dağı)

Abbas və Əhmədın nağılı. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Çoban və padşah haqqında nağıl. AA *921 I B = SUS 921F* (Qaz göndərsəm yolarsanmı)

Tacir və kənddinin nağılı. (972*) (Qızılı təsbeh)

Piri kişinin nağılı. AA 563 (Sehrli küpə)

Cinlər padşahı arvadının kəbini. AT 992B* (Xəsis adam)

Dəryanus. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Süleyman və bayquş. AA 981 I = SUS 983 (Quş sümüyündən ev)

Fel gəlinin, iz eşşəyin. (1449**)

Qoca qarı və şah. AA *1567 I = SUS 1562B (Xəsis ağa və hiyləgər nöker)

Göy muncıx. AA 1000 (Hirslənməmək sazişi) + AA 1012 (Uşağın səsini kəsmək) + AA 1132 (Nökərdən qaçma) + AA 1120 (Ağa keçəli çaya atmaq istəyir) + AA 1013 (Qaynar su ilə çimizdirmək)

Keçəl Məhəmməd. AT 467 + AA 465C

Axvay. AA 325

Avçı Məhəmməd. AA 465C

Kiçik Şahzadə. AA 301A (Boyu bir qarış) + AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş əjdaha)

Məlik Məhəmməd. AA 559 I = SUS 559* (Danışmayan qız) + 661* (Xarrat, dərzi və molla) + AA 653A (Üç qardaş) +

MÜNDƏRİCAT

Tutu quşu.....	3
Şah Abbasın nağılı.....	21
Keçəlin nağılı.....	25
Tilsimə düşmüş qız.....	31
Padşahın qızı.....	45
Səxəbətli qız.....	46
Keçalla padşah.....	50
Şah Abbas.....	52
Haq var, divan yoxdu.....	53
Hər kəs nə etsə, özünə edər.....	55
Ağıllı gəlin.....	57
Tamah.....	59
Rehanla Kamal.....	61
Halal ömür.....	64
Qonşu.....	66
Əsli ho... Nəslı ho.....	70
Bəla.....	72
Halallix.....	75
Allah qoriyən ölmür.....	76
Vəfalı dostlar.....	80
Çoban məhəmməd.....	84
Yazılanı pozmağ olmaz.....	91
Şah Abbasnan qoca.....	95
Qədi bəyin nağılı.....	101
Xəbis vəzir.....	106
Doğruçul oğlan.....	110
Yoxsulnan ilan.....	113
Yusif ayyar.....	117
Xanla nökerin nağılı.....	123
Əccər oğlunun nağılı.....	127
Çərxi-gərdis.....	130
Şahzadənin nağılı.....	131

AA 1406A (Həmayil üstündə mübahisə)

Südəmən. AA 301A (Boyu bir qarış) + AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş əjdaha)

Şəmsi Qəmər. AA 428 (Qız div qarısının xidmətində)

Məlik Cəmilin hekayəsi. AA 530A = SUS 530 (Qəbir üstündə keşik çəkmə)

Dəmir diş qız. AA *313 II = SUS313J*

Yeddi qardaş. K 451B*

Muxtarın hekayəti. Daha çox "Altı qardaş üçün atlı bacı" (SUS 316*) süjetinə uyğun gəlir.

Barxudarın baxtı. AA 465C

Şahşonqar. AA 531

Gülqaxqaxın nağılı. AA 465C

Çörəyin savabı. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Xıdır İlyasla cütcünün nağılı. SUS 751A*

Şahzadə və keçəl. AT 1545

Yazıya pozu yoxdu. AA 461

Abbasın nağılı. AA 706C

Keçəlin nağılı. AA 883 = SUS 883A (Böhtanlanmış qız)

Süleyman peyğəmbərin qızı. AA 552A (Kürəkən dev) + AA 318

Yüz tikədən bir tikə. AA 808* = SUS 808 (Yaxşı ilə Yamanın ölümü) + (810*A) (Əzrayıl nikah gecəsi oğlanının canını almalıdır) + (810*B) (Yuxuya qalmış ilan)

Üç qardaş. AA 312D (Qardaşlar itmiş atalarını axtarır)

Üç bacının nağılı. AA 707

Sehrli sandıx. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Qoyun və keçi. SUS 126A* (Hürküdölmüş hevanlar)

Qəssabnan oğlan. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Nağılların süjet göstəricisinin tərtibçisi
İlkin Rüstəməzadə

Alın yazısı	133
Ağlar-güləyənin nağılı.....	137
İbadət və səxavət.....	142
Səxavət.....	149
Şah abbasla pinəçi Allahverdi.....	154
Kasıb kişi ilə tacirin dostluğu.....	161
Yumurta boyda buğda.....	163
Üç söz.....	164
Ovçu pirimlə arvadı.....	167
Vəfalı arvad.....	171
Dəvəsi itən kişinin nağılı.....	174
Ağıllı yolovçu.....	176
Oduñçu Ali.....	179
Həzrəti Qabil və Mulla Əkbər.....	181
Dağlar qızı Sevda.....	183
Üç bacı	189
İyid Eldar	193
Mahmud şahla vəzir.....	196
Şah və bülbül	198
İki xal	199
Abbas və Əhmədin nağılı.....	201
Çoban və padşah haqqında nağıl.....	204
Tacir və kənddinin nağılı.....	208
Piri kişinin nağılı	214
Cinlər padşahı arvadının kəbini	216
Dəryanus	219
Süleyman və bayquş	220
Qoca qarı və şah.....	223
Göy mıncıx	225
Keçəl Məhəmməd	233
Axvay	255
Avçı Məhəmməd	265
Kiçik şahzadə	271
Məlik Məhəmməd.....	275

Südəmən	280
Şəmsi Qəmər	290
Məlik Cəmilin hekayəsi	294
Dəmirdeş qız	297
Yeddi qardaş	299
Muxtarın hekayəti	304
Barxudanın baxtı	309
Şahşonqar	314
Gülqaxqaxın nağılı	319
Çörəyin savabı	335
Xıdır İlyasla cütcünün nağılı	337
Şahzadə və keçəl.....	339
Yazıya pozu yoxdu	343
Abbasın nağılı	346
Keçəlin nağılı	348
Suleyman peyğəmbərin qızı	352
Yüz tikədən bir tikə	360
Üç qardaş	365
Üç bacının nağılı	370
Sehirli sandıx	376
Qoyun və keçi	381
Qəssabnan oğlan	382
Nağılları söyləyənlər və toplayanlar	
haqqında məlumat.....	383
Nağılların süjet göstəricisi.....	392

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, V cild,
Nağıllar (V kitab),**
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2007.

Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətənzadə

Kompüterdə yığdı:
Aytən Cəfərova
Ləman Qafarova

Korrektorları:
Ləman Süleymanova
Səbinə İsayeva

**Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:**
Baxşəli Süleymanov

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.